

Økonomiske analyser

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Konjunkturtendensene

- Utviklingen i norsk og internasjonal økonomi
- Prognoser for norsk økonomi for 2012-2015

Artikler

- Betydningen av økonomiske insentiver for arbeidsmarkedsdeltakelsen til uførepensjonister
- Gjør innvandring det lettere å finansiere velferdsstaten?
- Grønne og hvite sertifikater iblandet sort
- Utdannes det riktig kompetanse for fremtiden?

3/2012

Økonomiske analyser

3/2012

31. årgang

Innhold

Konjunkturtendensene	3
1. Internasjonal økonomi	4
2. Konjunkturutviklingen i Norge	12
<i>Andreas Ravndal Kostøl og Magne Mogstad:</i>	
Betydningen av økonomiske insentiver for arbeidsmarkedsdeltakelsen til uførepensjonister	30
<i>Erling Holmøy:</i>	
Gjør innvandring det lettere å finansiere velferdsstaten?	37
<i>Torstein Bye og Eirik S. Amundsen:</i>	
Grønne og hvite sertifikater iblandet sort	46
<i>Hege Marie Gjefsen, Marit Linnea Gjelsvik, Kristian Roksvaag og Nils Martin Stølen:</i>	
Utdannes det riktig kompetanse for fremtiden?	54
Forskningspublikasjoner	64
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser de siste 12 måneder	68
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser	46*

Publisert 14. juni 2012.

Arbeidet med Konjunkturtendensene ble avsluttet 5. juni 2012 og ble publisert 7. juni 2012 på www.ssb.no.

Spørsmål om konjunkturutviklingen i:

– Norge: Torbjørn Eika, torbjorn.eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07

– utlandet: Andreas Benedictow, andreas.benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98

Signerte artikler står for forfatterens regning.

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen Økonomiske analyser: Torbjørn Hægeland (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Øyvind Langsrud, Bodil Merethe Larsen, Hong Pham og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, e-post: aud.walseth@ssb.no

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Økonomiske analyser

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Forskningsavdelingen ble opprettet i 1950 og har ca. 90 ansatte. Knappt halvparten av virksomheten finansieres av eksterne oppdragsgivere, hovedsakelig forskningsråd og departementer. Avdelingen er delt i 6 grupper og ledes av *forskningsdirektør Torbjørn Hægeland*.

- Offentlig økonomi
Forskningsleder Nils Martin Stølen
- Miljøøkonomi
Forskningsleder Taran Fæhn
- Makroøkonomi
Forskningsleder Torbjørn Eika
- Mikroøkonomi
Forskningsleder Rolf Aaberge
- Energjøkonomi
Forskningsleder Mads Greaker
- Demografi- og levekår
Forskningsleder Kjetil Telle

***Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i året.
Neste utgave publiseres 6. september 2012.***

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Konjunkturtendensene

Den økonomiske situasjonen internasjonalt forverret seg i andre halvår 2011 og den negative utviklingen har fortsatt inn i 2012. I nesten alle land har BNP-veksten avtatt markert og i mange europeiske land har også nivået på BNP falt. Veksten i industriproduksjon og internasjonal handel har stoppet opp. For land med høy offentlig gjeld og høy arbeidsledighet er det vanskelig å få til ny vekst under slike omstendigheter. Tilliten er svekket til europeiske banker som sitter med store fordringer på stater som sliter med å betjene sin gjeld, og ny usikkerhet om Hellas' plass i den monetære unionen preger hele eurosone. Politiske valg viser at befolkningen i flere europeiske land har svekket tillit til sittende regjeringer. Resultatene uttrykker motstand mot en sterkt kontraktiv finanspolitikk og usikkerhet om veien ut av dagens krise. Amerikansk økonomi var et unntak i 2011, med noen kvartaler med tiltakende vekst. Svak internasjonal etterspørsel og betydelig innstramming i finanspolitikken dempet veksten også i USA, noe tall for 1. kvartal 2012 viser. Også i en rekke framvoksende økonomier har veksten avtatt markert.

For norsk økonomi innebærer svak vekst internasjonalt at eksportorientert næringsliv opplever vanskelige tider med lav etterspørselsvekst og opplever til dels fallende priser på internasjonale markeder. Oljeprisen har også falt en god del i senere tid. Svak vekst ute fører imidlertid også til at rentene ute er lave. Norges Bank har således nedjustert sin forventede rentebane i tiden framover. Dette bidrar til at veksten i innenlandsk etterspørsel i Norge øker, og til at kronkursen ikke blir sterkere. Men med den usikkerheten som nå preger verdensøkonomien, og med de lave rentene vi opplever allerede, kan det tenkes at de ekspansive effektene av ytterligere rentenedsettelse ikke er så store som vi erfaringsmessig har lagt til grunn.

Utviklingen i norsk økonomi har vært preget av ganske jevn vekst de siste fire kvartalene. Vi tidfester nå konjunkturbunnen til 1. kvartal 2011, og dermed har fastlandsøkonomien vært i en moderat konjunkturoppgang i ett år. Arbeidsledigheten har kommet noe ned fra sitt toppnivå i 2010 og var 3 prosent de siste tre månedene ifølge Arbeidskraftundersøkelsen. Lavkonjunkturen i etterkant av finanskrisen ble ikke dyp. Man kan derfor ikke forvente en langvarig periode med sterk vekst slik vi opplevde etter konjunkturbunnen i 2003. Mye tyder på at vi får en langvarig internasjonal lavkonjunktur etter finanskrisen og statsgjeldskrisen. Det samsvarer også med norske erfaringer etter bankkrisen på begynnelsen av 1990-tallet. I en slik situasjon får vi liten drahjelp til oppgangen fra vekst hos våre handelspartnere. Vi ser derfor ikke for oss at Norge er ute av lavkonjunkturen før i 2015.

BNP-veksten i Norge har i senere tid hatt god drahjelp fra utviklingen i petroleumsvirksomheten hvor investeringsnivået har nådd nye rekorder. Boliginvesteringene har også økt mye fra det lave nivået i 2010, men synes å ha flatet ut i senere tid. Den begynnende eldrebølgen gjør at overføringene til husholdningene nå øker mye. Husholdningenes realinntektsvekst er høy og dette stimulerer boligmarkedet og konsumetterspørselen. Med moderat høy økonomisk vekst og et litt strammere arbeidsmarked har lønnsveksten holdt seg oppe og reallønnsveksten både i fjor og i år er høy. Internasjonalt sett har prisveksten i Norge holdt seg lav. Dette, sammen med litt høyere pengemarkedsrenter i Norge enn i euroområdet kombinert med høy oljepris, har gitt en meget sterk kronkurs. Sterk krone og høy kostnadsvekst sammen med svak vekst i utlandet, gjør situasjonen vanskelig for konkurranseutsatt næringsliv. Her er gjennomgående veksten lavere enn i fastlandsøkonomien ellers. I tiden framover ser dette ut til å fortsette og bidrar til at vi ser for oss en ganske moderat oppgang i norsk økonomi de nærmeste årene.

1. Internasjonal økonomi

Økt fare for at Hellas vil forlate eurosamarbeidet har forsterket uroen i verdens finansmarkeder den siste tiden. Aksjekursene har falt, og rentene på både spanske og italienske statsobligasjoner har økt markert. Spørsmålet er om det er mulig å gjøre de nødvendige innstrammingerne i finanspolitikken uten å sende euroøkonomien inn i en langvarig resesjon. Den folkelige motstanden mot innstrammingspolitikken blir stadig sterkere, nylig demonstrert ved maktskiftet i Frankrike og valgutfallet i Hellas.

I Hellas er det politisk kaos etter at velgerne i protest mot innstrammingspolitikken endte opp med en midlertidig teknokratregjering uten tilstrekkelig legitimitet. Det er en betydelig sannsynlighet for at nyvalget 17. juni vil resultere i en gresk regjering som ikke vil følge innstrammingsplanen til den såkalte troikaen, bestående av det internasjonale pengefondet (IMF), EU-kommisjonen og den europeiske sentralbanken (ESB). Hellas trenger nye lån i juli. Det er det langt fra sikkert at de får hvis de ikke oppfyller troikaens krav. Det kan føre Hellas ut av eurosamarbeidet. Om det innføres ny valuta i Hellas vil den etter alle solemerker falle dramatisk i verdi. Frykt for et slikt utfall har allerede ført til at penger flyttes ut av greske banker. Hvis denne utviklingen akselererer vil bankene gå konkurs. Når europeiske myndigheter nå diskuterer åpent at Hellas kan komme til å forlate euroen, øker frykten for at andre land vil følge etter. Et meget viktig argument mot at Hellas skal forlate euroen er derfor at dette potensielt omdanner euroen til et fastkursregime à la Bretton Woods, som går i oppløsning når enkeltland sliter, i stedet for en evigvarende monetær union slik eurosamarbeidet er tenkt å fungere.

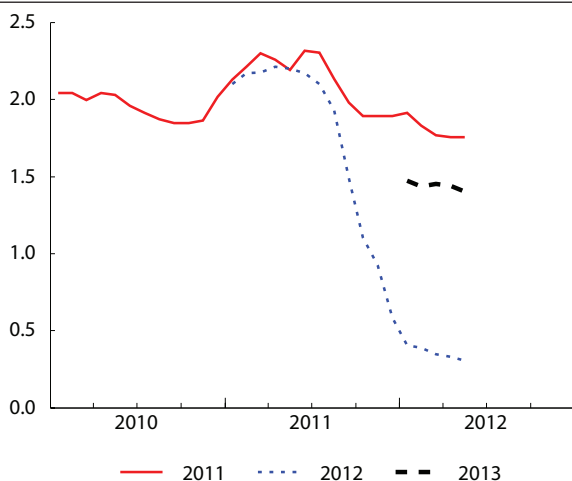
Etter at ESBs likviditetsoperasjoner rundt årsskiftet avverget en umiddelbar bankkrise og den amerikanske

økonomien leverte overraskende høy vekst på slutten av fjoråret, roet markedene seg. Denne optimismen er nå borte, og internasjonal økonomi ser igjen ut til å stå overfor et avgjørende øyeblikk når greske velgere går til et nyvalg som i praksis vil dreie seg om å gå ut av eller forbli i eurosamarbeidet.

Norges handelspartnere er samlet sett fortsatt i en klar konjunkturedgang. Arbeidsledigheten er svært høy og stigende, og boligprisene faller fortsatt. Det er en klar tendens til at veksten i industriproduksjon og internasjonal handel stopper opp, og til dels faller. Med sviktende internasjonal etterspørsel er det svært krevende for land der høy offentlig gjeld og høy arbeidsledighet legger sterke begrensninger på innenlandsk etterspørsel å få til ny vekst og oppgang i økonomien. Tilliten til europeiske banker som sitter med store fordringer på stater som sliter med å betjene sin gjeld er svekket.

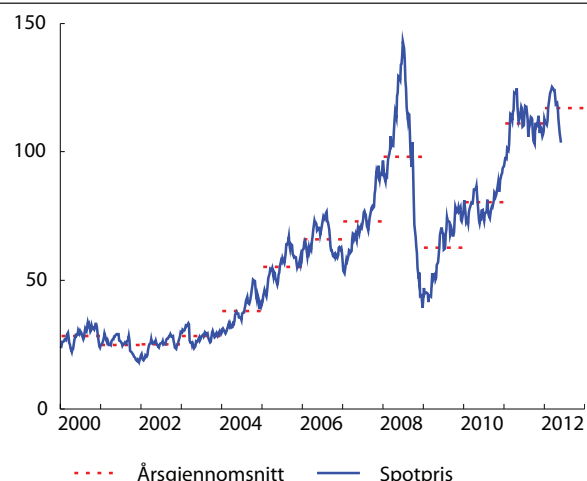
Særlig svak er utviklingen i Sør-Europa, der BNP faller markert i flere land. Den britiske økonomien er også i resesjon som følge av rekordstore kutt i offentlige budsjetter. Tyskland og Sverige, som har relativt god orden i statsfinansene, har klart seg bedre. Hvis vi ser bort fra Tyskland, har BNP falt de to siste kvartalene i euroområdet sett under ett. Også i en rekke framvoksende økonomier avtar veksten markert. Kinesiske myndigheter har iverksatt flere tiltak for å stimulere økonomien etter at veksten avtok klart mot slutten av fjoråret. Amerikansk økonomi har vært et unntak, der veksten tok seg noe opp mot slutten av fjoråret, men svak internasjonal etterspørsel og utsikter til betydelig innstramning i finanspolitikken vil legge en demper på veksten også her. Vi venter at internasjonal etterspørsel vil øke meget moderat i år og neste år. Ifølge våre prognoser passerer Norges handelspartnere samlet sett konjunkturbunnen først i 2014.

Figur 1.1. BNP-vekstanslag for Norges handelspartnere for årene 2011-2013 gitt på ulike tidspunkter. Prosent

Kilde: Consensus Forecasts.

Figur 1.2. Spotprisen på råolje, Brent Blend. Dollar per fat

Kilde: Reuters EcoWin.

Vi holder i hovedtrekk fast ved anslagene fra våre siste konjunkturrapporter i vinter og i fjor høst, som fortsatt er noe i underkant av konsensus. Det er flere mulige veier til et slikt utfall, så vel som til en betydelig svakere utvikling. For at våre prognoser skal slå til kreves det antakelig reforhandling av gresk gjeld innenfor euroområdet, eventuelt at det lar seg gjøre for Hellas å forlate eurosamarbeidet uten at det utløser kaos i finansmarkedene. Andre utsatte land som Italia, Portugal, Spania og Irland har anmodet om at krisefondet European Stability Mechanism (ESM) skal tillates å tilføre frisk kapital til bankene. Sammen med ubegrenset likviditetstilførsel fra den europeiske sentralbanken (ESB) kan det bidra til å begrense en negativ utvikling. På lengre sikt har både IMF og ESB argumentert for en felleseuropeisk banksikringsordning.

Vi understreker at det er knyttet stor usikkerhet til våre anslag, særlig knyttet til Hellas' videre skjebne i eurosamarbeidet og mulighetene for nye tilbakeslag i finansmarkedene. Greske meningsmålinger viser at det er et overveldende flertall for fortsatt euromedlemskap, men det gir ingen garanti for at de ender opp med en regjering som i tilstrekkelig grad oppfyller troikaens krav, slik at krisehjelpen kan fortsette. En ytterligere eskalering av eurokrisen kan utløse omfattende flukt til sikre plasseringer. Dette ser vi nå klare tegn til i Spania, der mange banker sliter. Det fryktes at bankenes gjeld skal havne på statens hender, noe som kan tvinge fram en redningspakke også for Spania. Ellers kan det i ytterste konsekvens sette bankvesenet ut av funksjon for en periode og føre til at en rekke banker går over ende, med omfattende konsekvenser for realøkonomien både i Europa og globalt. Fri tilgang på likviditet fra sentralbanker vil kunne erstatte ordinære finansieringskilder som bankinnskudd. Hvis vi kommer til et punkt der husholdningene ikke lenger tør ha pengene sine i banken, er det likevel lite trolig at de ønsker å låne penger til å finansiere forbruk, boligkjøp eller liknende. Det er heller ikke sikkert at bankene i særlig grad vil bruke

en slik tilgang til å finansiere ytterligere gjeldsoppbygging i privat sektor. Får vi et nytt kraftig tilbakeslag i realøkonomien er det denne gangen i liten grad mulig å møte det med ekspansiv finanspolitikk. Det er også mulig å tenke seg at en kraftig innstramming i finanspolitikken i mange land samtidig kan føre til en betydelig svakere utvikling enn vi legger til grunn uten at det utløser en større finanskriser.

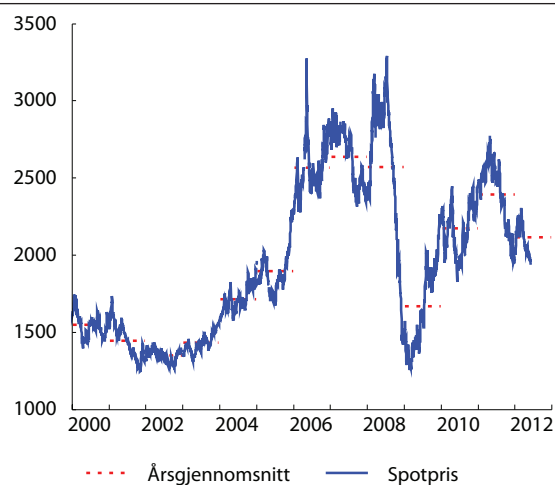
1.1. Amerikansk økonomi – husholdningene drar lasset

Veksten i amerikansk økonomi tok seg noe opp mot slutten av fjoråret og inn i 2012. I 2011 økte BNP med 1,7 prosent sammenliknet med året før. Husholdningenes etterspørsel driver veksten, tross svakt arbeidsmarked og fallende boligpriser. Svake offentlige finanser og internasjonal konjunkturedgang vil bidra til at veksten blir moderat de nærmeste to årene. Usikkerheten knyttet til eurosamarbeidets framtid utgjør en betydelig risikofaktor også for amerikansk økonomi.

I 1. kvartal i år var BNP-veksten på 1,9 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate. Det er en nedgang fra kvartalet før, og om lag som 3. kvartal i fjor. Til sammenlikning var gjennomsnittlig vekst i fjorårets to første kvartaler 0,8 prosent. Husholdningenes etterspørsel har tatt seg markert opp siden i fjor sommer, og er den viktigste årsaken til at BNP-veksten har økt. I årets første kvartal økte husholdningenes etterspørsel med 2,7 prosent. Et annet lyspunkt er boliginvesteringene, som har begynt å øke igjen. Til gjengjeld falt investeringene i næringsbygg i 1. kvartal. Næringslivets investeringer forøvrig økte svakt. Offentlig sektors konsum og investeringer falt for sjette kvartal på rad, med 3,9 prosent, og trakk dermed BNP-veksten ned med 0,8 prosentpoeng.

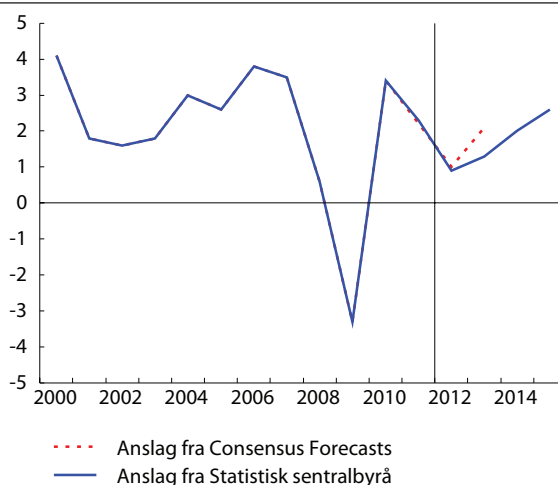
Oppsvinget i husholdningenes etterspørsel gjelder først og fremst varige forbruksvarer. Sentralt her er en markert økning i bilsalget siden i fjor sommer, blant annet

Figur 1.3. Spotprisen på aluminium. Dollar per tonn

Kilde: Reuters EcoWin.

Figur 1.4. BNP-vekst for Norges handelspartnere

Kilder: Gj.sn. av anslag fra IMF, OECD, NIESR og CF

som følge av salgskampanjer, introduksjon av nye modeller og oppdemmet behov etter en lang periode med lave salgstall. Månedstatistikk indikerer imidlertid at bilsalget har flatet ut de siste månedene. Svak sysselsetningsvekst og lav lønnsvekst begrenser potensialet for vekst i konsumet.

Arbeidsmarkedet er fortsatt svakt. Ledighetsraten har riktignok falt fra en topp på 10 prosent i 2009 til 8,2 prosent i april i år. Nedgangen skyldes imidlertid for en stor del en reduksjon i arbeidsstyrken, som følge av at mange ikke lenger aktivt søker arbeid fordi jobbmulighetene er dårlige. I privat sektor har sysselsetningsveksten avtatt markert i vår, etter en sterk periode rundt årsskiftet. I offentlig sektor har sysselsettingen falt sammenhengende siden sommeren 2010. I både april og mai var samlet sysselsetningsvekst på rundt 70 000 personer. Det er godt under den underliggende tilveksten til arbeidsmarkedet som følge av befolkningsvekst. Det er fortsatt fem millioner færre sysselsatte enn ved toppen for 4 år siden, og vi må tilbake til begynnelsen av 1980-tallet for å finne en lavkonjunktur med liknende nivåer på ledigheten. Slår våre moderate vekstanslag for amerikansk økonomi til, vil det ta flere år før ledigheten normaliseres.

Boligprisene har fortsatt å falle. I april var Case-Shillerindeksen, som viser prisutviklingen i 20 byområder i USA, om lag 35 prosent under toppnoteringen fra 2006. Omsetningen av boliger er på rekordlave nivåer, men det er tegn til at bunnen er i ferd med å bli passert. Boliginvesteringene har også økt de siste to kvartalene, men er likevel bare om lag halvparten av toppnivået fra 2006. Etter 6 år med meget beskjeden boligbygging er det et betydelig underliggende behov for nye boliger. Husholdningene har dessuten redusert sin gjeld med rundt 10 prosent siden 2008. Svært lave renter bidrar også til å redusere den samlede gjeldsbyrden.

Industriproduksjonen har økt sakte men sikkert siden sommeren 2009, men er fortsatt lavere enn ved toppen i 2007. Etter et fall i mars i år kom det en markert oppgang i april. Ordretilgangen har imidlertid falt siden slutten av fjoråret, noe som kan tyde på at utviklingen kan bli relativt svak framover. Eksportveksten har dabbet av siden i fjor sommer, etter en periode med kraftig gjeninnhenting. Dollarappresieringen det siste året, som har skutt fart som følge av at den økonomiske krisen i euroområdet har tiltatt utover våren, kan sammen med svak internasjonal etterspørsel bidra til å legge en demper på eksportutviklingen også framover.

Inflasjonen er på vei nedover, men med en 12-månedersvekst på 2,3 prosent i april i år er den fortsatt over sentralbankens inflasjonsmål på 2 prosent. Bensinprisene steg fra i overkant av 3 dollar per gallon i fjor høst, til i underkant av fire dollar, men ser nå ut til å ha passert toppen. Kjerneinflasjonen, målt ved konsumprisindeksen uten mat- og energivarer, steg gjennom fjoråret

men har flatet ut i overkant av 2 prosent siden årsskiftet. Lavere oljepris og sterkere dollar bidrar sammen med lav lønnsvekst til forventninger om ytterligere nedgang i inflasjonen framover. Styringsrenta har ligget nær null siden slutten av 2008, og sentralbanken har signalisert at den kan forventes å forbli på dette nivået i flere år. Også lange renter er svært lave, noe som letter finansieringen av bil og bolig, selv om det fortsatt er betydelige kredittrestriksjoner for husholdninger så vel som for næringslivet.

Forlengelse av lettelse i arbeidsgiveravgift og utvidet ledighetstrygd har dempet innstrammingen i finanspolitikken. Offentlig konsum falt likevel for sjette kvartal på rad i 1. kvartal i år. Det er særlig militære utgifter som kuttes, men også sivile. Store underskudd i kjølvannet av finanskrisen i 2008 har ført til at brutto statsgjeld nå er større enn BNP. Politikerne har ikke lykkes i å bli enige om en helhetlig plan for budsjettkutt, blant annet som følge av at republikanerne nekter å akseptere skatteøkninger. Det er lite trolig at partene vil komme til enighet før presidentvalget i november. Tiden blir dermed knapp fram mot årsskiftet når det, uten en ny avtale, vil bli iverksatt automatiske kutt i henhold til "Budget Control Act". Uten en ny avtale vil, ifølge beregninger fra Congressional Budget Office, automatiske skatteøkninger og utgiftskutt på om lag 600 milliarder dollar kunne redusere BNP-veksten med så mye som 2,5 prosentpoeng i 2013. Innstrammingene blir neppe så sterke i praksis, men kontraktiv finanspolitikk må påregnes i flere år framover. Også den amerikanske økonomien er dermed i en situasjon der offentlige budsjetter må kuttes kraftig, men uten at realøkonomien rammes i for stor grad. Til forskjell fra store deler av Europa ser ikke finansmarkedene ut til å være skremt av gjeldssituasjonen i USA, der statsrentene er rekordlave, slik at myndighetene så langt har unngått de høye lånekostnadene som tynger mange europeiske land.

Det er noen positive tendenser i amerikansk økonomi. Det er tegn til at boligmarkedet har passert bunnen og at arbeidsmarkedet har bedret seg noe, selv om sysselsettingen fortsatt er meget lav. Husholdningenes konsum har også tatt seg godt opp de siste kvartalene. Med fortsatt nedgang i offentlig sektor, svak utvikling i investeringene, svak internasjonal etterspørsel og dollarstyrking som vil bidra til å dempe eksporten – som utgjør mindre enn 15 prosent av amerikansk økonomi – er det husholdningene som må dra lasset framover. Dermed er det duket for meget moderat vekst, og vi venter ingen markert konjunkturoppgang før mot slutten av 2014. Vi anslår at BNP vil vokse med rundt 2 prosent de tre neste årene, før veksten øker til 2,8 prosent i 2015. Det er knyttet betydelig usikkerhet til dette forløpet, særlig som følge av problemene i Europa. Skulle det bryte ut en omfattende finansiell krise i Europa, vil den kunne spre seg gjennom en rekke kanaler, og en må forvente at også den amerikanske økonomien vil bli påvirket i betydelig grad.

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag ifølge ulike kilder. Årlig endring i prosent

	BNP-vekst							Prisvekst						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
USA														
NIESR ¹	-3,5	3,0	1,7	2,1	2,5	0,2	1,8	2,5	1,8	1,7
ConsF	-3,5	3,0	1,7	2,3	2,5	-0,4	1,6	3,1	2,3	2,1
OECD	-3,5	3,0	1,7	2,4	2,6	-0,4	1,6	3,1	2,3	1,9
IMF	-3,5	3,0	1,7	2,1	2,4	-0,4	1,6	3,1	2,1	1,9
SSB	-3,5	3,0	1,7	2,1	1,7	2,0	2,8
Euroområdet														
NIESR ¹	-4,3	1,9	1,5	-0,3	1,1	0,3	1,6	2,7	2,4	1,8
ConsF	-4,3	1,9	1,5	-0,4	0,8	0,3	1,6	2,7	2,4	1,8
OECD	-4,3	1,9	1,5	-0,1	0,9	0,3	1,6	2,7	2,4	1,9
IMF	-4,3	1,9	1,5	-0,3	0,9	0,3	1,6	2,7	2,0	1,6
SSB	-4,3	1,9	1,5	-0,3	0,2	1,1	1,5	0,3	1,6	2,7	2,1	1,5	1,7	1,9
Handelspartnere²														
NIESR ¹	-3,4	3,3	2,3	1,0	2,1	0,6	1,7	2,7	2,2	1,9
OECD	-3,4	3,3	2,3	1,1	2,2	0,2	1,8	3,0	2,2	1,8
IMF	-3,4	3,3	2,3	1,0	2,0	0,2	1,8	3,0	2,1	1,8
SSB	-3,3	3,4	2,3	0,9	1,3	2,0	2,6	0,2	1,8	3,0

¹ Prisanslagene fra NIESR for land utenfor EU gjelder konsumdeflatoren.

² Euroområdet, USA, Storbritannia, Sverige, Japan og Kina.

Kilder: NIESR og IMF i april og OECD og Consensus Forecasts i mai.

Historiske tall finnes i vedlegg bakerst i rapporten.

1.2. Europa på kanten av stupet – nok en gang

For ikke lenge siden var det nærmest utenkelig at et eller flere av landene i euroområdet skulle komme til å forlate valutaunionen eller at vi skulle kunne stå overfor en mulig oppløsning. Den siste tidens utvikling har imidlertid endret på dette. I en rekke land har folk begynt å motsette seg innstrammingspolitikken, som har ført til økonomisk stagnasjon og resesjon. I Hellas kom dette nylig til uttrykk ved at koalisjonsregjeringen mistet sitt flertall i nasjonalforsamlingen og at landet nå styres av en teknokratregjering. Nærmest samtidig, i Frankrike, ble Sarkozy erstattet av sosialisten Hollande, som er en sterk motstander av dagens finanspolitiske innretning. Også i Spania og Italia er det økende motstand mot innstrammingspolitikken.

Situasjonen i Europa er derfor spent for tiden. Skulle nyvalget i Hellas den 17. juni i år gi flertall til motstanderne av den tidligere inngåtte redningsavtalen med troikaen – slik mange meningsmålinger tyder på – vil konsekvensene for eurosamarbeidets del kunne bli uoversiktlige. Vi har i våre prognoser tatt utgangspunkt i at kostnadene ved å tre ut av valutasamarbeidet og å introdusere en ny nasjonal valuta er store nok til at de involverte partene vil gjøre det som må til for å unngå en gresk sorti.

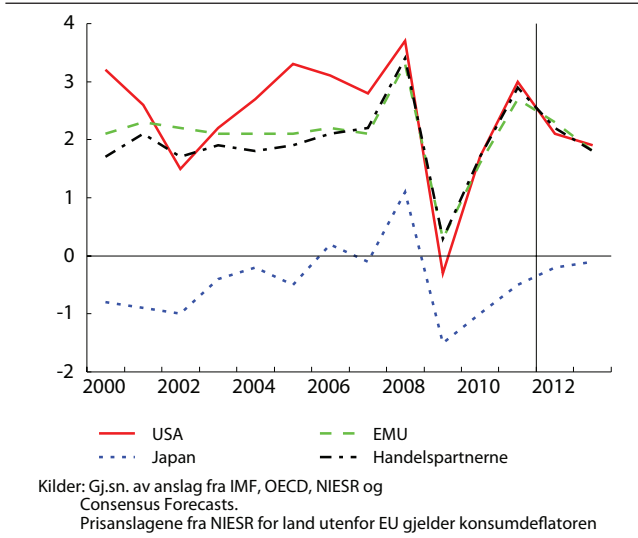
Uansett utfallet av valget i juni vil trolig Hellas på et eller annet tidspunkt bli tvunget til å reforhandle vilkårene i den tidligere inngåtte avtalen med troikaen, og da vil markedsuroen og kapitalflukten kunne skyte

fart igjen. Det man eventuelt kan håpe er at arbeidet med å bygge opp en finansiell brannmur vil ha kommet så langt at myndighetene står langt bedre rustet til å hanske med problemene enn hva som i dag er tilfelle. Men også her er usikkerheten stor. Skulle lite skje på det konstitusjonelle og institusjonelle planet, vil ESB, sammen med det nylig forsterkede europeiske redningsfondet (ESM), kunne komme til kort mot markedskreftene dersom Hellas skulle tre ut av valutaunionen. Kostnaden for EU ved en gresk sorti er derfor det sterkeste forhandlingskortet Hellas har.

Spekulasjonene rundt muligheten for en gresk sorti og frykt for finansiell smitte har igjen ført til at rentene på italiensk og spansk statsgjeld har steget markert. Dessuten er det tegn til tiltakende flukt fra PIIGS-landenes private bankvesen, spesielt fra utenlandsk hold. Sammen med økte krav til kapitaldekning vil dette trolig bidra til å redusere utlåns- og kredittveksten også i tiden som kommer, til tross for ESBs tilførsel av likviditet via de langsiktige refinansieringsordningene som kom i henholdsvis desember 2011 og februar 2012.

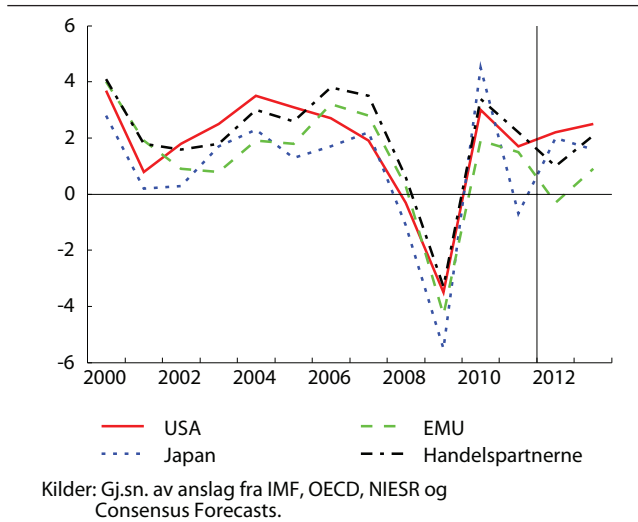
Kombinert med utsikter til flere år med konsolidering i bedrifter og husholdninger og fortsatt store innstramminger på offentlige budsjetter i mange land, er det duket for svak vekst i årene som kommer. I våre prognoser betyr det at euroøkonomien vil krympe med rundt en halv prosent i inneværende år, etterfulgt av nær nullvekst i 2013. Deretter ser vi for oss at veksten vil ta seg opp gradvis, men ikke mer enn at konjunktorene først vil peke markert oppover fra 2015.

Figur 1.5. Konsumprisvekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

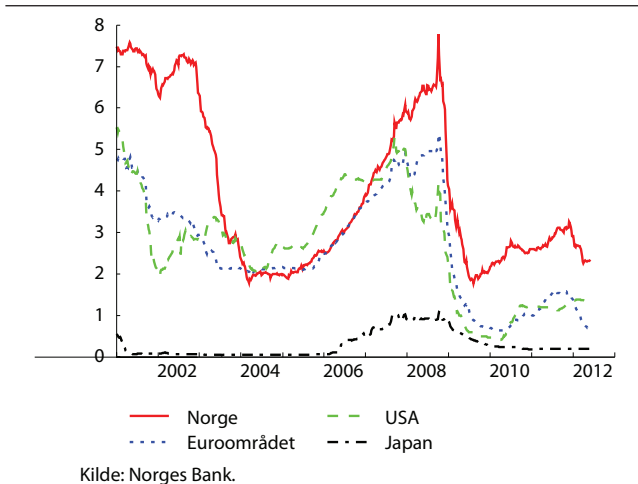
Nylig publiserte nasjonalregnskapstall viser at euroområdet så langt har klart å unngå å falle i en såkalt teknisk resesjon, definert ved to påfølgende kvartaler med negativ vekst. Uventet sterk tysk vekst bidro til å kompensere for svak vekst i de øvrige delene av området slik at produksjonen i euroområdet som helhet ble liggende på samme nivå som kvartalet før. Mye av håpet er derfor nå knyttet til at Tyskland, som utgjør mer enn en fjerdedel av euroområdetets samlede BNP, skal klare å trekke euroområdet ut av en bakevje med økonomisk stagnasjon og potensielt fallende priser. Den europeiske statsgjeldskrisen, kombinert med faren for at Hellas skal forlate valutaunionen, gir imidlertid grunn til bekymring for at nye problemer står for tur og at oppgangen i Tyskland kan være av midlertidig karakter. Det gjør også en rekke utvalgsundersøkelser som i det siste har indikert både fallende stemning og aktivitet i euroområdet. Disse forholdene bidrar til å legge press på myndighetene for en mer ekspansiv innretning både av finans- og pengepolitikken.

Figur 1.6. BNP-vekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Selv om euroområdet som helhet så vidt unngikk et nytt kvartal med produksjonsfall i 1. kvartal i år, skjuler de aggregerte tallene store forskjeller landene i mellom. For mens BNP steg med 0,5 prosent i Tyskland, falt BNP kraftig i nærmest samtlige av landene ved Middelhavet. Med en nedgang på hele 0,8 prosent var det særlig Italia som skilte seg ut blant landene i sør, men også spansk økonomi krympet med 0,3 prosent. I Hellas var nedgangen på 6,2 prosent sammenliknet med samme kvartal året før. Selv om produksjonen i Nederland falt og fransk økonomi stagnerte, tegner det seg et skille mellom nord og sør. Det må sees i lys av at det er landene i sør som har blitt hardest rammet av den statsfinansielle krisen, med alt hva det innebærer av budsjettinnstramminger, i tillegg til et dysfunksjonelt bankvesen.

Figur 1.7. Internasjonale renter. 3-måneders pengemarkedsrente

Det europeiske arbeidsmarkedet viser også et klart skille mellom nord og sør, med arbeidsledighetsrater godt over 20 prosent i Spania og Hellas, mens ledigheten i Tyskland nå er nede på rundt 6 prosent. Ser vi på aldersgruppen 17 til 25 år er skillet enda tydeligere, med en ungdomsledighet på i underkant av 10 prosent i Tyskland samtidig som de tilsvarende ledighetsratene for Spania og Hellas ligger på i overkant av 50 prosent. Med en ungdomsarbeidsledighetsrate på i overkant av 30 prosent er situasjonen også svært alvorlig i Italia og Portugal. I tillegg til å utgjøre store kostnader for samfunnet, truer virkeligheten som skjuler seg bak disse tallene med å undergrave folkets støtte til myndighetenes innstrammingspolitikk.

Europeiske land utenfor euroområdet blir også sterkt berørt av det som nå skjer i euroområdet, gjennom handelsforbindelser og finansielle bånd. Den britiske økonomien falt for andre kvartal på rad i 1. kvartal i år, og er i likhet med dansk BNP på samme nivå som i 3. kvartal 2010. De siste to kvartalene har også den svenske økonomien stagnert.

Innkjøpsjefindeksene for euroområdet for mai i år viste at veksten i den private delen av økonomien falt raskere enn den har gjort siden juni 2009. Fransk økonomi utmerket seg med et spesielt stort fall, men også den tyske delindeksen antydte at veksten til det største landet i euroområdet kan komme til å falle tilbake i negativt territorium i 2. kvartal i år. I tråd med dette rapporterte det tyske forskningsinstituttet Ifo om at stemningen i det tyske næringslivet falt kraftig i mai. Bortsett fra et stort fall i august i fjor, var fallet i mai det sterkeste som er registrert siden finanskrisen i 2008.

Utsikter til svakere økonomisk utvikling, fortsatt stramt kredittmarked og en tendens til økte offentlige finansieringskostnader i periferien, styrker argumentet for framtidige kutt i ESBs styringsrente, som for tiden ligger på én prosent. Den europeiske sentralbanken vil imidlertid formodentlig gå forsiktig fram i tiden som kommer ettersom inflasjonen i april ble registrert til 2,6 prosent, noe ned fra slutten av fjoråret, men fortsatt godt over ESBs inflasjonsmål på «nær, men like i underkant av 2 prosent». I samme retning trekker den siste tidens svekkelse av euroen.

1.3. Fortsatt avtakende vekst i Kina

Veksttakten i Kina har avtatt markert. Ferske tall viser at BNP-veksten i 1. kvartal var på 7,4 prosent, sesongjustert og målt i årlig rate, mot henholdsvis 7,8 og 10,0 prosent i de to foregående kvartalene. Dette er i tråd med myndighetenes nylig nedjusterte vekstmål på 7,5 prosent. Månedstatistikk indikerer at den svake utviklingen har fortsatt inn i 2. kvartal. Foreløpige handelstall fra april viser at eksportveksten var på 4,9 prosent fra april året før, klart ned fra 8,9 prosent i mars, som igjen var klart lavere enn veksten i de foregående månedene. Videre var veksten i industriproduksjonen på 9,3 prosent i april, 2,6 prosentpoeng lavere enn veksten i mars. Dette er den laveste veksttakten som er observert siden sommeren 2009. Det svake bildet understøttes av innkjøpsjefenes forventninger, som viste nedgang fra april til mai. Det er i stor grad sviktende etterspørsel fra Europa, Kinas viktigste eksportmarked, som forklarer dette. Denne utviklingen har skapt forventninger om «stabiliserende veksttiltak» fra myndighetene. Med tilsynelatende kontroll over inflasjonen og solide fiskale reserver rår myndighetene over flere økonomiske virkemidler. Myndighetene satte i februar ned reservekapitalkravet til bankene. I mai har det blant annet kommet uttalelser om å få fart på godkjenningen av nye infrastrukturprosjekter for å bøte på den reduserte farten i økonomien. Slike tiltak kan imidlertid først ventes å virke på litt lengre sikt, heller enn i det svært korte løpet. Vi tror veksten i Kina vil ligge rundt dagens nivå på 7-8 prosent de neste par årene – det vil si markert lavere enn snittet på rundt 10 prosent de siste 30 årene – for deretter å ta seg noe opp mot slutten av prognoseperioden.

De høye vekstratene i Kina de siste tiårene har blant annet vært drevet av kraftig eksportvekst, godt under-

støttet av en svak valuta. Økte lønninger blant kinesiske arbeidere presser opp prisnivået og gjør kinesiske produkter mindre attraktive på verdensmarkedet, men samtidig betyr det også mer penger blant husholdningene. Dette vil over tid, etter hvert som husholdningene venner seg til et høyere inntektsnivå, bidra til å øke forbruket. Viktigheten av å få fart på denne prosessen i en økonomi som i stor grad er avhengig av eksport og investeringer har den siste tiden blitt understreket av kinesiske myndigheter.

Myndighetenes tiltak mot prisvekst i eiendomsmarkedet fortsetter å virke. Fra januar til februar 2012 falt boligprisene i 2/3 av større kinesiske byer. Nedkjølingen av boligmarkedet regnes blant de viktigste faktorene bak avmatningen i den kinesiske økonomien, og det er ventet at utviklingen i boligmarkedet fortsetter å svekke økonomien også i tiden framover. Et annet usikkerhetsmoment som har fått mye oppmerksomhet den siste tiden, er maktkampen innenfor det kinesiske statsapparatet. I forbindelse med høstens 18. partikonferanse skal kommunistpartiet bytte ut to tredjedeler av de politiske lederne, deriblant både president Hu Jintao og statsminister Wen Jiabao. Enkelte rapporter tyder på intern konflikt i partiet i denne forbindelse. Konflikten kan bidra til å redusere takten på omstillingene i den kinesiske økonomien.

1.4. Svakere vekst også i andre framvoksende økonomier

Brasils økonomi vokste med 2,7 prosent i 2011. Dette står i sterk kontrast til 2010 da veksten var på 7,5 prosent. Mangel på koordinering av politikktiltak mellom sentralbank og landets myndigheter får noe av skylden for dette. Imidlertid har nå sentralbanken reversert sin rentepolitikk, der renten ble hevet flere ganger i løpet av 2011 for å bekjempe inflasjonstendenser. Lavere rentenivå kombinert med ekspansiv finanspolitikk i forkant av fotball-VM i 2014 ventes å bidra til at veksten øker fra slutten av 2012 og i årene deretter.

Den russiske økonomien vokste med 4,3 prosent gjennom 2011, om lag som året før. Med fortsatt høye oljepriser og lav arbeidsledighet forventes det at denne utviklingen vedvarer et stykke inn i 2012. Svak internasjonal etterspørsel, særlig fra euroområdet, vil dempe veksten framover, særlig dersom oljeprisen skulle bevege seg videre ned fra dagens nivåer.

India har, i likhet med Kina og Brasil, opplevd at den økonomiske veksten avtatt markert, til rundt 6 prosent, etter flere år med en veksttakt opp mot 9 prosent. Nedgang i investeringene som følge av høye renter og svake forventninger blant bedriftene bidrar til dette. Et lyspunkt i siste kvartal er husholdningenes konsum, og da spesielt en økning i forbruket blant Indias middelklasse.

I afrikanske land sør for Sahara holdt BNP-veksten seg gjennomgående godt oppe gjennom 2011, og endte på

4,9 prosent for året som helhet. Om man ekskluderer Sør-Afrika, som står bak 1/3 av regionens BNP, ble veksten på 5,9 prosent. Veksten er i hovedsak drevet av en gunstig utvikling i landenes bytteforhold på grunn av stigende råvarepriser.

1.5. Tegn til bedring i Japan og Sør Korea

Både Japan og Sør-Koreas økonomier viste tegn til styrke i 1. kvartal i år, med en vekst på henholdsvis 1,0 og 0,9 prosent. I Japan er veksten særlig drevet av innenlandsk etterspørsel. I en ellers usikker økonomisk verden er dette en kjærkommen impuls for en økonomi som har slitt med lav konsumvekst over flere tiår. I Sør-Korea var veksten i 1. kvartal 2012 tilbake på om lag det nivået den har vært på siden sommeren 2010, etter en svak avslutning på fjoråret. Denne økningen til tross, Sør-Korea vokser fortsatt under det som oppfattes som økonomiens trendvekst. Veksten nå er imidlertid bredt basert, med bidrag både fra husholdningenes konsum og eksport. Framover venter vi moderat vekst i begge disse landene.

Boks 1.2. Utviklingen i oljemarkedet

Gjennom de fire første månedene i 2011 steg oljeprisen fra om lag 90 dollar per fat til en topp på 125 dollar. Siden har den variert mellom 105 og 125 dollar fatet og lå i begynnelsen av april i år igjen på om lag 125 dollar. Deretter har oljeprisen falt og lå i begynnelsen av juni på rundt 97 dollar fatet. Som gjennomsnitt over fjoråret var oljeprisen 111 dollar per fat, mens den har vært i underkant av 118 dollar i gjennomsnitt over de første fem månedene i 2012.

Den høye prisen gjennom 2011 og i inneværende år kan i stor grad tilskrives urolighetene i Midt-Østen og Nord-Afrika. Dette førte til redusert oljeproduksjon i flere land. I tillegg vedtok EU nylig et forbud mot oljeimport fra Iran. Årsaken til prisfallet gjennom de to siste månedene er først og fremst at man nå ser klare tegn til lavere framtidig etterspørsel også i Kina og andre asiatiske land.

IEA (International Energy Agency) har ved flere anledninger nedjustert sine etterspørselsanslag som følge av lavere vekst i blant annet USA og Europa. I tillegg forventer de nå en lavere etterspørselsvekst også utenfor OECD. IEA påpeker at det kan komme ytterligere nedjusteringer i flere land. IEA forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 0,8 millioner fat daglig fra 2011 til 2012. Økningen er først og fremst forventet å komme i Kina og andre asiatiske land, men også til dels i Midt-Østen, Latin-Amerika og Afrika. IEA antar at etterspørselen i OECD vil falle med 0,5 millioner fat per dag i 2012 etter at den nådde sin topp i 2005.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC anslås av IEA til å øke med 0,7 millioner fat i 2012. Økningen utenfor OECD og OPEC neste år er spesielt forventet å komme i Russland, Brasil og Colombia, mens man forventer fortsatt lavere produksjon i Syria, Sør-Sudan og Jemen. I år forventes en økning i produksjonen i OECD på 0,5 millioner fat, etter å ha falt i syv av de ti foregående årene. Økningen er forventet å komme i USA og Canada.

Det er ventet en viss økning i produksjonen av våtgass (Natural Gas Liquids) i OPEC i årene framover. Denne produksjonen er ikke omfattet av OPEC sitt kvotesystem og dette bidrar til å trekke tilbudet opp. Libya har allerede maktet å øke produksjonen til i underkant av nivået før borgerkrigen. Saudi-Arabia har til nå erstattet produksjonsbortfallet i Libya, men det er usikkert i hvilken grad de nå vil redusere produksjonen. Dersom Saudi-Arabia og resten av OPEC holder produksjonen lik nivået for april, vil de globale lagrene av råolje øke med hele 1,2 millioner fat daglig i 2012. Dessuten er de totale lagrene av råolje og ferdigprodukter i OECD høyere enn gjennomsnittet for de siste fem årene. Dette legger et press nedover på prisene.

Iran eksporterer vanligvis rundt 2,6 millioner fat råolje daglig. Iran vil i den nærmeste tiden eksportere 0,6 millioner fat mindre til Europa på grunn av boikotten fra EU. Det kan se ut til at også andre land vil kjøpe mindre olje fra Iran i tiden framover. IEA forventer at Iran vil eksportere noe over en million fat per dag mindre enn vanlig i månedene framover. Det ventes at Saudi-Arabia og andre OPEC-land kompenserer for dette.

Etterspørselen rettet mot OPEC ventes å holde seg konstant gjennom 2012. Det hersker usikkerhet om størrelsen på OPECs ledige produksjonskapasitet utenom Iran, men den kan anslås til om lag 3 millioner fat per dag. IEA forventer at OPEC makter å øke kapasiteten i løpet av prognoseperioden.

Vi legger til grunn at oljeprisen vil falle noe fra dagens nivå i tiden framover til rundt 90 dollar mot slutten av året, slik at gjennomsnittsprisen blir noe over 100 dollar fatet i 2012. Vi forventer at oljeprisen øker igjen fra slutten av neste år, til noe under dagens nivå i 2015. Saudi-Arabia har ved flere anledninger signalisert at de ønsker en oljepris på rundt 100 dollar fatet.

Tilbud og etterspørsel av råolje. Millioner fat per dag inkl. NGL

	2009	2010	Prognose		Prognose							
			2011	2012	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3	12:4
Etterspørsel	85,6	88,3	89,1	89,9	89,1	87,9	89,6	89,9	89,4	88,6	90,6	91,0
OECD	45,6	46,2	45,6	45,1	46,3	44,5	45,9	45,7	45,6	43,9	45,5	45,5
Europa	14,7	14,6	14,3	13,9	14,2	14,1	14,7	14,1	13,7	13,6	14,4	14,0
Nord-Amerika	23,3	23,8	23,5	23,3	23,8	23,3	23,6	23,4	23,1	23,0	23,5	23,4
Stillehavsområdet	7,7	7,8	7,9	7,9	8,3	7,1	7,7	8,3	8,7	7,3	7,7	8,0
Tidligere Sovjetunionen	4,2	4,4	4,7	4,8	4,4	4,6	4,8	4,8	4,8	4,7	4,9	4,9
Resten av verden	35,7	37,8	38,8	39,9	38,4	38,8	38,9	39,4	39,0	40,0	40,2	40,6
Tilbud	85,5	87,3	88,4	91,1	88,3	87,5	88,3	89,6	90,6	90,6	91,4	92,2
OPEC	34,1	34,7	35,7	37,7	35,7	35,1	35,7	36,2	37,4	37,7	38,0	38,0
OECD	18,8	18,8	18,9	19,4	18,9	18,6	18,6	19,5	19,6	19,0	19,2	19,8
Tidligere Sovjetunionen	13,3	13,5	13,6	13,8	13,6	13,6	13,5	13,6	13,7	13,8	13,7	13,9
Resten av verden	19,4	20,3	20,2	20,2	20,1	20,2	20,5	20,3	19,9	20,1	20,5	20,5
Lagerendring (og diverse)	0,0	-1,1	-0,7	1,2	-0,8	-0,5	-1,3	-0,4	1,2	2,0	0,8	1,2
Etterspørsel rettet mot OPEC	34,1	35,7	36,4	36,4	36,4	35,6	37,0	36,6	36,2	35,7	37,2	36,8
Gjennomsnittlig oljepris (Brent Blend)	61,6	79,6	111,4		105,4	117,4	113,4	109,3	118,5			

Kilde: Oil Market Report April 2012.

Prognosen for råoljeproduksjonen i OPEC (eksl. Libya) er basert på en forlengelse av nivået fra mars 2012 og er gjort av Statistisk sentralbyrå. Produksjonen i Libya forutsettes å øke fra 1,3 millioner fat daglig i mars 2012 til 1,5 millioner deretter.

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Nylig publiserte tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser at veksten i fastlandsøkonomien tok seg klart opp gjennom fjoråret og inn i 2012 etter en periode med meget svak vekst rundt årsskiftet 2010/11. De siste fire kvartalene har veksten i fastlandsøkonomien vært om lag 4 prosent (regnet som årlig rate med utgangspunkt i sesongjusterte tall fra KNR). Det er over ett prosentpoeng høyere enn hva man regner som trendvekst for BNP Fastlands-Norge. Med basis i de siste KNR-tallene tidfester vi nå konjunkturbunnen til 1.

kvartal 2011. Norsk økonomi har således vært i en konjunkturoppgang i ett år. I denne perioden er det særlig økt produksjon i markedsrettet tjenesteyting og ”annen vareproduksjon” som har bidratt til BNP-veksten, mens produksjonsveksten i offentlig forvaltning og særlig i industrien har vært mer beskjeden. På etterspørselssiden har husholdningenes konsum økt en del. Det samme har investeringer i petroleumsvirksomhet. Konsumet i offentlig forvaltning har bare økt moderat, og investeringene i fastlandsnæringene har heller ikke

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2010-2012. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2010*	2011*	Sesongjustert			
			11:2	11:3	11:4	12:1
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv. ¹	3,7	2,4	0,6	0,5	0,6	1,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	1,2	0,5	0,4	-0,3
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-5,2	6,4	-2,3	6,9	0,6	0,6
Fastlands-Norge	-2,5	8,0	1,0	0,7	1,8	-2,7
Utvinning og rørtransport	-9,0	13,4	4,1	8,1	0,7	6,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,0	3,2	0,8	0,5	0,8	0,1
Eksport	1,8	-1,4	2,3	2,1	-3,3	2,1
Råolje og naturgass	-4,8	-6,2	-4,9	7,9	-7,3	6,5
Tradisjonelle varer	2,5	-0,4	6,3	-0,9	-4,8	3,8
Import	9,9	3,5	-5,9	2,1	2,8	-2,1
Tradisjonelle varer	8,1	5,3	-0,1	0,7	1,0	-0,6
Bruttonasjonalprodukt	0,7	1,4	0,7	1,4	0,6	1,4
Fastlands-Norge	1,9	2,4	1,4	0,8	0,8	1,1
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	0,8	1,6	0,7	1,1	0,6	0,8
Sysselsatte personer	-0,1	1,4	0,5	0,8	0,4	0,7
Arbeidsstyrke ³	0,5	1,0	0,4	0,8	0,4	0,7
Arbeidsledighetsrate, nivå ³	3,6	3,3	3,3	3,2	3,4	3,2
Priser og lønninger						
Årslønn ⁴	3,7	4,2
Konsumprisindeksen (KPI) ⁵	2,5	1,2	1,4	1,5	0,9	0,8
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ⁵	1,4	0,9	1,0	1,1	1,1	1,4
Eksportpriser tradisjonelle varer	5,3	6,2	-0,2	-0,9	0,0	-1,4
Importpriser tradisjonelle varer	-0,6	4,1	-1,2	-0,6	0,8	0,1
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	313,6	395,9	93,0	110,1	112,9	..
MEMO (justerte nivå tall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,9	2,8	3,0	3,1	2,6
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁶	3,4	3,6	3,5	3,6	3,9	4,0
Råoljepris i kroner ⁷	484	621	637	617	627	684
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	90,3	88,1	87,8	87,4	87,9	87,6
NOK per euro	8,01	7,79	7,82	7,77	7,76	7,59

¹ Se omtale av de sesongjusterte tallene i avsnitt 2.3.

² Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

³ Ifølge AKU.

⁴ Foreligger ikke på kvartal.

⁵ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁶ Gjennomsnitt for perioden.

⁷ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

økt mye. Boliginvesteringene økte sterkt i fire kvartaler fra sommeren 2010. Veksten flatet så ut, og hittil i 2012 har boliginvesteringene falt. Importveksten har vært ganske moderat de siste fire kvartalene, også når man justerer for tilfeldige faktorer som påvirket tallene i 1. kvartal 2011. Til sammen har dette gitt en klar oppgang i produksjonen i fastlandsøkonomien.

Etter å ha falt noe fra slutten av 2010 og inn i 2011, endret arbeidsledigheten seg lite gjennom 2011. Arbeidsledigheten har imidlertid vist en ny nedgang så langt i 2012. Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser en ledighetsrate på 3,3 prosent for 2011, en nedgang på 0,3 prosentpoeng fra året før. I 1. kvartal 2012 var AKU-ledigheten 3,2 prosent, mens gjennomsnittet for de tre siste månedene er 3,0 prosent. Veksten i sysselsettingen og arbeidsstyrken tok seg noe opp gjennom 2011. I 1. kvartal i år har veksten tiltatt merkbart, men noe av dette skyldes antakelig tilfeldige faktorer. Høy befolkningsvekst som følge av stor innvandring bidrar mye til veksten i arbeidsstyrken. Veksten i arbeidskraftproduktiviteten i fastlandsøkonomien har bare vært 1 prosent i gjennomsnitt de to siste årene. Det er vanskelig å spore klare tendenser til at produktivtetsveksten er tiltakende selv i de siste kvartalene med høy vekst i fastlandsøkonomien. Denne utviklingen avviker fra det som vanligvis skjer i en tidlig fase av en konjunkturoppgang.

Prisveksten målt med konsumprisindeksen (KPI) har vært meget lav i senere tid. Etter en liten økning i den sesongjusterte totalindeksen i februar i år, falt prisnivået i april nesten tilbake til nivået i fjor høst. Veksten i KPI var 1,2 prosent i 2011 og ble nesten halvert i forhold til året før. Det var særlig nedgangen i elektrisitetsprisene gjennom 2011 som bidro til lavere KPI-vekst. Prisveksten på importerte konsumvarer er også lav som følge av en sterkere kronekurs og svak prisutvikling på internasjonale konsumvarer. Årsvekstraten for KPI i april var bare 0,3 prosent. Justert for avgiftsendringer og uten energivarer økte konsumprisene med 0,9 prosent i 2011, og årsveksten i april var bare 0,7 prosent. Høye råoljepriser har bidratt til å trekke opp den samlede prisveksten i senere tid, men oljeprisen har falt markert i løpet av våren. Strømprisene har allerede falt mye og vil neppe falle noe særlig mer. Vi regner med at den sterke kronekursen holder seg, og det vil bidra til at prisimpulsene fra importvarer trekker KPI-veksten ned også i de nærmeste kvartalene. Lønnskostnader per produsert enhet i Norge øker ganske jevnt og bidrar til høyere prisvekst, men impulsene herfra endres trolig lite fra 2011 til 2012.

Årslønnsveksten har vært svært stabil rundt 4 prosent siden 2009. I 2011 var årslønnsveksten 4,2 prosent. Årets lønnsoppgjør i store deler av privat sektor kom ganske raskt i havn uten konflikter, og ser ut til å gi en årslønnsvekst på linje med de foregående årene. Dette er imidlertid en lønnsvekst som er om lag et halvt prosentpoeng høyere enn vi tidligere har sett for oss. I offentlig sektor er det fortsatt noe konflikt, men

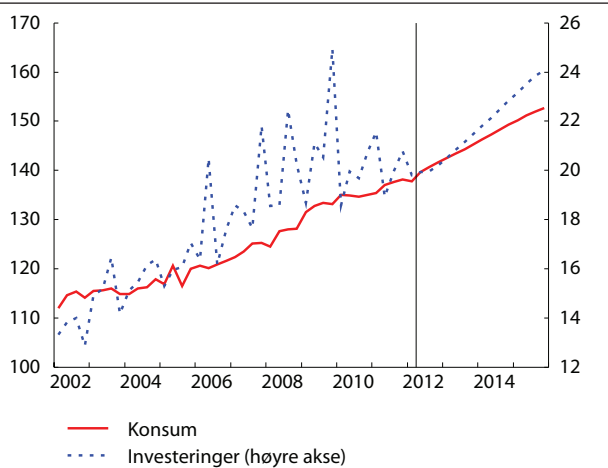
resultatet for store deler av sektoren gir en lønnsvekst som kan anslås til om lag 4 prosent. Reallønnsveksten i 2012 vil antakelig bli om lag 3 prosent som er på linje med veksten i 2011.

De to siste årene har etterspørselen fra offentlig forvaltning bidratt til å dempe veksten i samlet innenlandsk etterspørsel og i fastlandsøkonomien. Også i 2012 vil offentlig forvaltnings bruk av varer og tjenester trekke veksten i økonomien ned. Den største impulsen fra finanspolitikken er høy vekst i overføringene som bidrar til høy vekst i husholdningenes disponible realinntekter. Denne veksten vil stimulere husholdningenes etterspørsel. Boliginvesteringene var en viktig faktor bak veksten i norsk økonomi i 2011, men disse har flatet ut inn i 2012. Igangsettingen av nye boliger tyder på at veksten framover ikke vil bli sterk, men trolig bidra til å trekke veksten i fastlandsøkonomien videre opp litt fram i tid. Husholdningenes forbruksvekst var ikke høy i 2011 tatt i betraktning det lave rentenivået og den store inntektsøkningen. Forbruksveksten tok seg imidlertid opp i 1. kvartal 2012. Det er vanskelig å forklare utviklingen i husholdningenes forbruk på annen måte enn at usikkerheten i den nasjonale og internasjonale økonomien har betydning for norske husholdningers kjøp. Antakelig vil dette prege utviklingen en god stund framover. Vi legger til grunn at den forsiktighetsmotiverte atferden i stor grad videreføres, men at høy inntektsvekst likevel vil bidra til sterkere konsumvekst framover.

Den svake utviklingen internasjonalt betyr mye for norsk økonomi. Norsk økonomi blir oppfattet som mer solid enn de fleste andre, og dette kan ha bidratt til den sterke kronekursen i senere tid. Sammen med en svak vekst i markedene for norsk eksport, fører en sterk krone til lavere etterspørsel etter varer og tjenester fra deler av konkurranseutsatt næringsliv. Denne utviklingen forsterkes av at petroleumsvirksomheten bruker en stadig større andel av norske ressurser, som hentes delvis fra annen konkurranseutsatt virksomhet og delvis gjennom import av arbeidskraft og andre varer og tjenester. Det er derfor ikke grunn til å regne med at en klart høyere vekst i norsk eksport vil bidra til oppgangen i norsk økonomi de nærmeste kvartalene. Først om et par år kan vi forvente drahjelp fra utlandet til oppgangen i norsk økonomi.

Med svak økonomisk vekst internasjonalt en tid framover, må veksten i norsk økonomi i hovedsak komme via innenlandsk etterspørsel. Vi regner med at finanspolitikken vil gi litt økte impulser til veksten i norsk økonomi som følge av høy realvekst i stønader og en antatt høy vekst i investeringer i infrastruktur. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å ligge nær trendveksten i fastlandsøkonomien framover. Inntektene til husholdningene vil øke klart og dersom utviklingen vi ser for oss realiseres, vil usikkerheten som i dag preger husholdningenes tilpasning avta. Da kan spareraten synke litt mot slutten av prognoseperioden, og dermed bidra til å stimulere veksten i økonomien. En slik

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2009-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

konsumdrevet oppgang, hjulpet av en moderat økning i oljesektorens impulser til økonomien, innebærer at veksten i fastlandsøkonomien blir litt høyere enn anslått trendvekst. Da kan norsk økonomi komme ut av dagens lavkonjunktur i 2015.

Vi regner med at arbeidsledigheten framover vil holde seg ganske stabil i overkant av 3 prosent. Selv om økonomien tar seg opp, fører sterk befolkningsvekst og særlig stor innvandring til at veksten i arbeidsstyrken også er høy.

Stor rentedifferanse overfor utlandet og relativt lav norsk inflasjon gjør at kronkursen mot euro forblir sterk de nærmeste årene. Det gjør at prisveksten målt med KPI-JAE bare vil ta seg svakt opp framover. Når effekten av de fallende elektrisitetsprisene blir borte i løpet av 2012, vil også KPI-veksten øke noe, men vi ser ikke for oss at prisveksten blir høy de nærmeste årene. Det tilsier at rentene neppe blir særlig høye selv om de ikke kan forventes å bli værende på dagens lave nivåer. Vi har lagt til grunn at Norges Banks styringsrente gradvis settes opp fra neste sommer, men at lånerentene holder seg uvanlig lave også i 2013.

2.1. Mer stimulans fra finanspolitikken?

Sesongjusterte KNR-tall for 1. kvartal 2012 viser at konsumet i offentlig forvaltning falt fra forrige kvartal. Mens konsumet var om lag konstant i kommuneforvaltningen, falt det med vel en halv prosent i statsforvaltningen. Også bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning ble noe redusert siste kvartal. I 2011 var konsumveksten i offentlig forvaltning for året under ett 1,5 prosent. I statsforvaltningen økte konsumet med vel 1 prosent i 2011, mens økningen i kommuneforvaltningen var knapt 2 prosent. De samlede bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte moderat fra 2010 til 2011.

Vi legger til grunn for våre beregninger at veksten i konsum og investeringer i offentlig forvaltning for 2012 blir om lag som anslagene i Revidert nasjonalbudsjett

2012 (RNB). Regjeringen anslår veksten i konsumet i offentlig forvaltning til 1,9 prosent fra 2011 til 2012, mens bruttoinvesteringene ventas å falle med 1,4 prosent. Trekker vi fra kjøpet av en fregatt i 2011, innebærer anslaget i RNB en vekst på om lag 3 prosent i bruttoinvesteringene. Streiken i offentlig forvaltning vil redusere utførte timeverk, lønnsutgiftene og konsumet litt i 2. kvartal, men dette vil i liten grad påvirke årsvekstratene.

Stønadene til husholdningene økte med 6,3 prosent i 2011. Som følge av den lave veksten i konsumprisene var realveksten i stønadene 5 prosent. Alderspensionene har bidratt mest til denne økningen, mens summen av barnetrygd, kontantstøtte, sykepenger og dagpenger ved arbeidsløshet var uendret fra året før. Anslaget for nominell stønadsvekst i 2012 i RNB er på linje med veksten året før. Med en konsumprisvekst på om lag 1 prosent vil realveksten i stønadene kunne bli vel 5 prosent også i år.

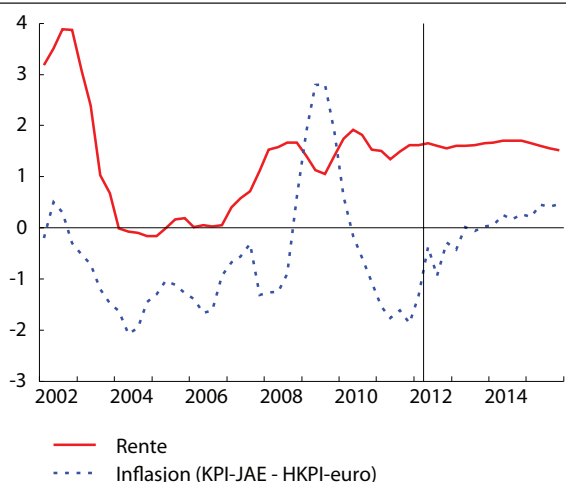
De samlede etterspørselsimpulsene fra offentlig kjøp av varer og tjenester samt stønader var reelt 2,7 prosent i 2011, noe som er på linje med trendveksten i fastlandsøkonomien. For 2012 innebærer våre anslag en impuls på 3 prosent.

Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer var 375 milliarder kroner i 2011. Holdes skatte- og formuesinntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten utenom, var nettofinansinvesteringene 24 milliarder kroner. Kommuneforvaltningen hadde nettofinansinvesteringer på minus 22 milliarder kroner. Strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) var klart innenfor 4-prosentbanen i 2011. Ifølge RNB 2012 var SOBU i 2011 3,1 prosent av fondskapitalen ved inngangen av året. For inneværende år har regjeringen beregnet at SOBU øker til 3,5 prosent.

Våre detaljerte anslag for finanspolitikken i 2012 baserer seg blant annet på de vedtatte skatte- og avgiftsendringene for 2012. Indirekte skatter øker litt utover inflasjonsjustering, og bidrar til å trekke opp konsumprisveksten med knapt 0,1 prosentpoeng fra 2011 til 2012. Det er særlig økt sats for matmoms som bidrar til dette. Nominelle beløpsgrenser i personbeskatningen er oppjustert med 4 prosent. Vi anslår nå at lønnsveksten i 2012 vil bli vel 4 prosent, slik at reelle skattesatser blir om lag uendret fra 2011 til 2012.

Vi antar at finanspolitikken vil gi litt større etterspørselsimpulser i årene 2013-2015 enn i 2012. Vi forutsetter et reelt uendret skattenivå i hele banen. Pensjonsstønadene vil vokse mye reelt sett i årene framover, men veksten vil påvirkes mer av økningen i antallet eldre enn av at mange som er 62 år og eldre velger å ta ut AFP. Overføringene til husholdningene er anslått å øke reelt med om lag 5 prosent årlig i 2012 og 2013, men realveksten blir lavere deretter når prisveksten tar seg noe opp. Konsumet i offentlig forvaltning antas å øke med 2,5-3 prosent årlig, om lag som beregnet

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

trendvekst i fastlandsøkonomien. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning vil trolig øke mer enn konsumet ut fra et ønske om økte investeringer i infrastruktur, og vi legger til grunn en vekst på om lag 6 prosent hvert år fra 2013 til 2015. Høyere investeringsvekst øker veksttakten i realkapitalen i offentlig forvaltning. Dette bidrar til litt høyere vekst i konsumet i offentlig forvaltning framover fordi konsumet inkluderer tjenester fra kapitalen som per definisjon er lik det økte kapitalslitet. De samlede etterspørselsimpulsene fra kjøp av varer og tjenester samt overføringer anslås å bli 3-3½ prosent i disse tre årene. Dette er høyere enn anslått trendvekst for fastlandsøkonomien.

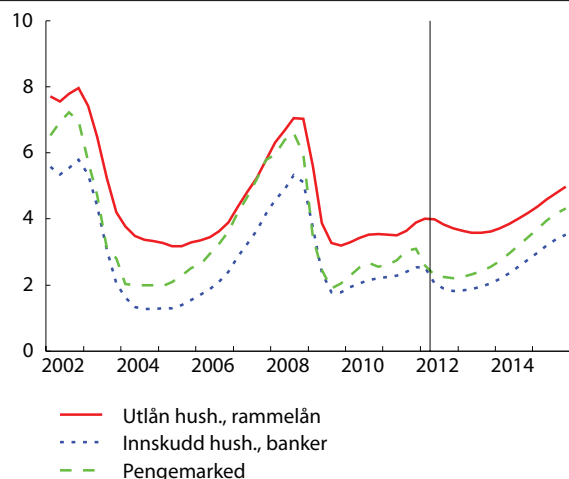
Vi anslår en noe høyere vekst i Statens pensjonsfond utland enn RNB 2012 som følge av at vi legger til grunn høyere olje- og gasspriser i 2014 og 2015, men lavere i 2013. Mens RNB 2012 anslår at realoljeprisen vil være en god del lavere enn i dag fra og med 2014, regner vi med at oljeprisen faller fram til 2013, men at den så øker noe igjen i takt med at veksten tar seg opp i utlandet. SOBU regnet som andel av fondskapitalen vil da ifølge våre anslag ligge mellom 2 og 3 prosent fra 2013 til 2015.

2.2. Lav rente i år og neste år

Inflasjonen, målt ved konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), var i årets fire første måneder 1,2 prosent, som er langt under Norges Banks inflasjonsmål. Samtidig har ifølge våre beregninger BNP Fastlands-Norge vært mellom 1 og 2 prosent under trendnivået siden 2009. Vedvarende lavkonjunktur ute og sterk krone var Norges Banks begrunnelse for å sette ned renta med 0,25 prosentpoeng til 1,5 prosent i mars i år. Også i desember i fjor ble renta satt ned, da med 0,5 prosentpoeng. Pengemarkedsrenta var ved utgangen av mai på 2,3 prosent. Det innebærer at påslaget mellom styringsrenta og pengemarkedsrenta er på 0,8 prosentpoeng. Påslaget har i stor grad vært i dette området de siste 5 årene, mens det før finanskrisen startet i 2007 var rundt 0,25 prosentpoeng.

Statistisk sentralbyrå

Figur 2.3. Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

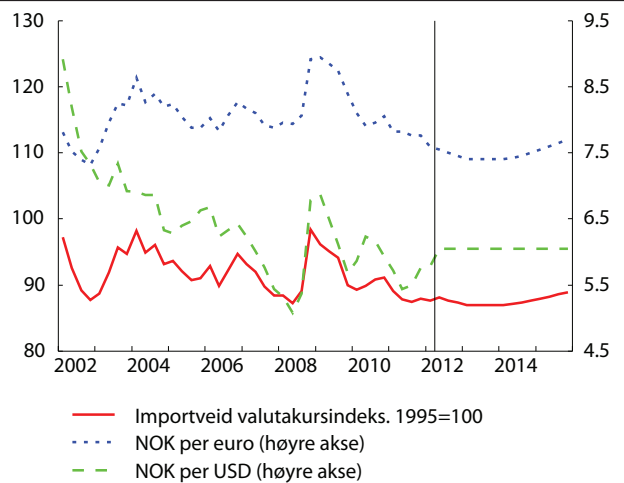
Rentenivået påvirker publikums gjeld, som i sin tur også er viktig for den finansielle stabiliteten i økonomien. Publikums innenlandske bruttogjeld (K2) var i tremånedersperioden desember 2011 til februar 2012 6,9 prosent høyere enn i perioden september-november i fjor, sesongjustert og regnet som årlig rate. I de siste to årene har den sesongjusterte veksten ligget mellom 5 og 8 prosent. Utviklingen de siste månedene viser at gjeldsveksten har liket i kommunene og økt i ikke-finansielle foretak. På grunn av omfattende endringer i sektorgrupperinger som følge av ny internasjonal sektorstandard er publiseringen av tall for innenlandsk kredittvekst i mars i år utsatt og vil bli publisert samtidige med april-tallene.

Som årsgjennomsnitt kostet en euro 8,01 kroner i 2010. Dette er nesten identisk med kursmålet vi hadde da krona ble bundet mot euroens forløper, ecu, i 1990. Videre er det nær 2 prosent sterkere enn gjennomsnittet de siste to tiårene. Fra 2010 til 2011 styrket krona seg med om lag 2,5 prosent, både regnet mot euro og mot importveid kronekurs. I prognosene har vi lagt til grunn uendrede kurser mellom norske kroner og andre valutaer med unntak av euroen. Euroen antas å svekke seg framover, slik at en euro antas å koste rundt 7,50 som årsgjennomsnitt i år og 7,40 i 2013. Deretter styrker euroen seg noe og kursen antas å ligge i overkant av 7,60 i 2015. Dette innebærer at krona styrker seg ytterligere 3,5 prosent i år og om lag 1,5 prosent neste år. Målt mot euro vil krona da være om lag 10 prosent sterkere enn gjennomsnittet de siste to tiårene.

Siden vi legger til grunn uendrede kurser mellom norske kroner og andre valutaer utenom euroen, vil kronestyrkingen bli mindre målt ved den importveide kronekursen. Styrkingen både i år og neste år vil bli på 0,5 - 1 prosent, mens denne styrkingen i stor grad reverseres i 2014 og 2015.

Statsgjeldskrisen mange land nå opplever leder til kutt i offentlige utgifter og økte skatter, og bidrar dermed til å redusere den allerede lave internasjonale veksten.

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

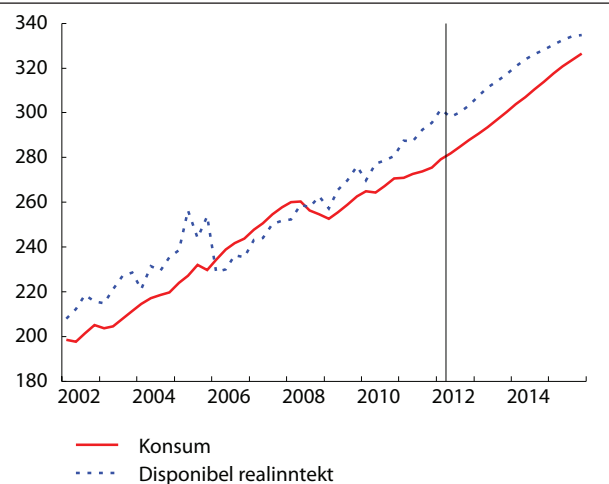
Dette resulterer i lavere etterspørsel mot norsk eksportrettet næringsliv. Videre kan lave renter i utlandet forsterke problemene for konkurranseutsatt næringsliv gjennom styrking av kronekursen. Begge deler drar i retning av lave renter også i Norge. På den andre siden trekker både lav arbeidsledighet og økt kredittvekst, høyere boligpriser og fare for finansiell ustabilitet i retning av økte norske renter.

Vi tror pengemarkedsrenta vil ligge rundt 2,3 prosent det nærmeste året. Styringsrenta vil antakelig øke gradvis fra sommeren 2013. Pengemarkedsrenta antas å komme opp i 4,3 prosent i slutten av 2015. Med disse anslagene vil boliglånsrenta – gitt ved renta på rammelån – komme opp i nær 5 prosent.

2.3. Sterkere konsumvekst framover

Sesongjusterte KNR-tall viser at konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner økte med 1,3 prosent i 1. kvartal i år. KNR-tallene for varekonsumet viste en vekst på 1,9 prosent i samme periode, mens konsumet av tjenester vokste med 0,5 prosent. Etter siste publisering av KNR ble det imidlertid klart at sesongjusteringen ikke tok tilstrekkelig hensyn til at påskehandelen, særlig innkjøp av mat- og drikkevarer, ble foretatt i slutten av mars – noe som trakk opp marstallene forholdsvis mye. Ved publisering av varekonsumindeksen for april ble derfor veksten i varekonsumet i mars nedjustert fra 1,6 prosent til null, noe som også endret de sesongjusterte tallene i de andre månedene. Den isolerte effekten av endringen i sesongjusteringen innebærer en reduksjon i veksten i varekonsumet på 0,9 prosentpoeng i 1. kvartal. Vi har anslått at denne revisjonen gir om lag 0,4 prosentpoeng lavere vekst i konsumet fra 4. kvartal 2011 til 1. kvartal 2012,

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2009-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

slik at den sesongjusterte veksten blir 0,9 prosent. Førstekvartalstallene signaliserer da ikke lenger et klart taktskifte i konsumveksten.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, boligformue og renter er viktige faktorer for konsumutviklingen. Husholdningenes disponible realinntekter økte med 4,2 prosent i 2011. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for husholdningene, bidro særlig til denne inntektsveksten siden det var god vekst i sysselsettingen og klar reallønnsvekst. Institusjonelt kvartalsvis nasjonalregnskap viser at disponibel realinntekt i årets første kvartal var 6,5 prosent høyere enn samme periode året før. Bak denne utviklingen ligger en sterk vekst både i lønnsinntektene og i offentlige stønader, samt en lav prisvekst. Vi venter at veksten i husholdningenes disponible realinntekter vil være om lag som i 2011 i perioden 2012-2014. Deretter regner vi med at økende inflasjon og renter vil føre til lavere vekst i 2015.

En fortsatt vekst i boligprisene vil øke boligformuen. Dette virker normalt stimulerende på husholdningenes konsum. Vi anslår nå konsumveksten til om lag 4 prosent i år, økende til rundt 4,5 prosent i gjennomsnitt for perioden 2013-2015. Dette er en noe svakere konsumutvikling enn under konjunkturoppgangen fra 2004 til 2007. Dersom vi korrigerer for at befolkningsveksten nå er høyere, blir forskjellen i konsumvekst per innbygger enda større.

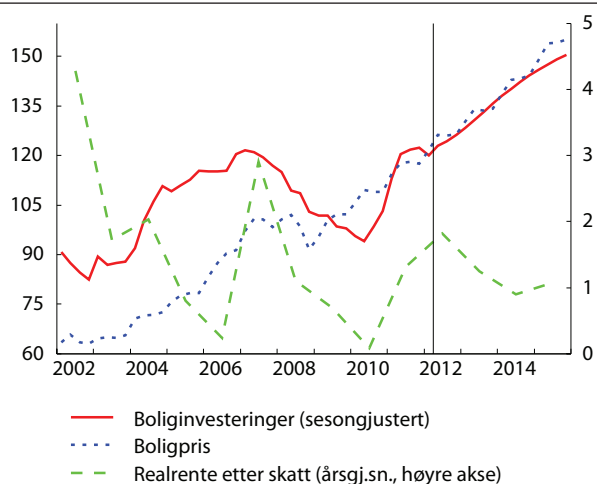
Husholdningenes sparerate var over 8 prosent i 2011. Dette er relativt høyt i et historisk perspektiv. I kjølvannet av finanskrisen kan den forsiktighetsmotiverte sparingen hos husholdningene ha økt som følge av

Tabell 2.2. Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totalt	-6,4	6,3	3,9	3,9	3,5	4,2	4,0	4,5	4,0	2,6
Eksklusive aksjeutbytte	4,2	5,0	3,1	4,0	3,2	3,8	4,4	4,4	3,9	2,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser, 2009=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

usikkerhet omkring egen inntekt. Med den usikkerheten som fortsatt råder omkring internasjonal økonomi antar vi at denne spareatferden til en viss grad vil gjøre seg gjeldende også i prognoseperioden. Vi anslår at spareraten holder seg over 8 prosent i 2012-2014, for så å reduseres til rundt 6,5 prosent i 2015.

2.4. Boliginvesteringene flater ut

Etter en kraftig vekst i første halvår i fjor, har boliginvesteringene gradvis flatet ut. Ifølge KNR gikk boliginvesteringene i 1. kvartal i år ned med 1,9 prosent sammenliknet med kvartalet før. Men boliginvesteringene ligger på et relativt høyt nivå historisk sett.

Nedgangen i boliginvesteringene reflekterer den negative utviklingen i bygging av nye boliger. Byggearealstatistikken, som er hovedkilden for beregning av boliginvesteringene de siste kvartalene, viser at nedgangen i igangsetting av nye boliger fra siste halvår i fjor videreføres til 1. kvartal i år. Veksten i boliginvesteringene i fjor på hele 22 prosent brakte imidlertid investeringene opp på et historisk høyt nivå. Investeringsaktiviteten i år vil derfor likevel være på et relativt høyt nivå selv uten ytterligere investeringsvekst i inneværende år. Med utsikter til fortsatt høy vekst i boligprisene, sterk realinntektsvekst, lave realrenter og rask befolkningsvekst vil boliginvesteringene ta seg opp igjen allerede i løpet av inneværende år. Vi ventet således at boliginvesteringene øker med 3,6 prosent i år og rundt 6 prosent årlig i de neste tre årene.

Et beskjedent fall i boligprisene i siste kvartal i fjor snudde til en oppgang i 1. kvartal i år. Ifølge SSBs boligprisindeks økte boligprisene med 3,5 prosent i 1. kvartal. Sterk etterspørsel i boligmarkedet presser prisene på alle boligtyper oppover. Utviklingen i månedstallene for boligprisene peker i retning av en videre oppgang også i 2. kvartal. Ifølge eiendomsmeglerbransjens boligprisstatistikk økte boligprisene sesongjustert i april og mai med henholdsvis 0,8 og 0,1 prosent. Utsiktene for norsk økonomi framover tilsier en høy vekst i boligprisene de neste fire årene. Vi anslår nå at boligprisene,

på bakgrunn av utviklingen i boligbyggingen, husholdningenes inntekter, renter og befolkningsvekst, vil stige med rundt 7 prosent årlig ut prognoseperioden.

2.5. Fortsatt høye oljeinvesteringer

Etter et markert oppsving i petroleumsinvesteringene ved inngangen til 2011 har investeringene nådd et rekordhøyt nivå. Det siste året har investeringene steget med 22 prosent. Gjennom vinteren flatet veksten ut, med en økning fra 3. kvartal 2011 til 1. kvartal 2012 på nær 7 prosent.

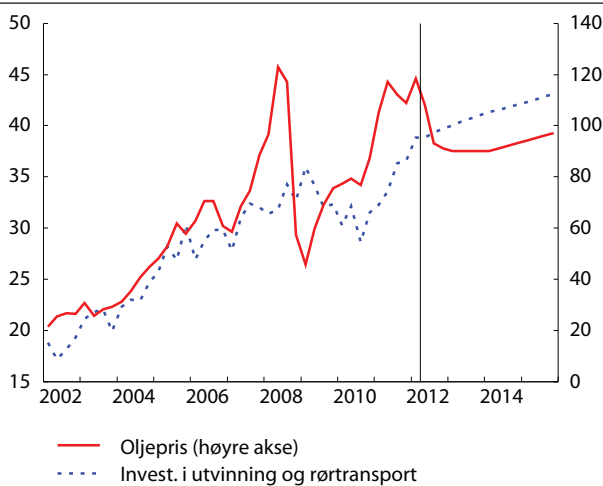
Petroleumsinvesteringene er svært volatile. Endringene fra kvartal til kvartal påvirkes av at flere av feltutbyggingene er store prosjekter, slik at avslutning eller oppstart av et slikt prosjekt slår kraftig ut i investeringsstallene. Ifølge SSBs konjunkturbarometer er flere av aktørene i bransjen nær sin kapasitetsgrense, og muligheten for videre investeringsøkning er begrenset på kort sikt. Tilgang på flere oljerigger på norsk sokkel vil kunne øke kapasiteten og dermed bedre mulighetene for videre satsing på å øke utvinningsgraden fra felt med fallende produksjon. Høy oljepris trekker opp lønnsomheten til mindre og mer marginale felt, og sammen med bedret tilgang på borerigger kan det føre til økt leteaktivitet.

Den sterke veksten gjennom fjoråret gjør at petroleumsinvesteringene øker klart i inneværende år. En stor del av investeringsveksten i 2012 føres tilbake til bygging og oppgradering av oljeplattformer. Vi ventet at det høye investeringsnivået fra vinteren 2011/2012 opprettholdes i årene framover. Leteinvesteringene har vært høye de siste tre årene og her ventet vi ingen vekst av betydning ut prognoseperioden. I tillegg til en svak økning innen plattforminvesteringer, ventes det en videre oppgang i aktiviteten innen produksjonsboring. Dette gir en økning på nær 13 prosent i 2012 og utvikling på linje med veksten i fastlandsøkonomien i årene 2013-2015.

Den svake utviklingen i oljeproduksjonen fortsatte inn i 2012. Utvinningen av råolje er nå nær halvert siden produksjonstoppen i 2001. Utvinningen av gass og andre væsker har veid opp for deler av nedgangen, men ikke fullt ut. Samlet petroleumsutvinning, målt i oljeekvivalenter, er nå om lag 15 prosent under toppen i 2004. I perioden fram mot 2015 ventet vi at utvinningsnedgangen flater ut på grunn av vekst i utvinningen i gass og andre væsker, samt et mer moderat fall i oljeutvinningen.

Spotprisen på råolje steg i begynnelsen av året etter å ha ligget en lengre periode rundt 110 dollar fatet. Prisen har siden falt markert. Tidlig i juni var prisen noe i underkant av 100 dollar fatet. Eksportprisen på olje var i 1. kvartal 2012 på høyde med nivået i 2. og 3. kvartal 2008. Oljeprisen ventes å avta gjennom 2012 og 2013, før den stiger gradvis i 2014 og 2015. Gassprisene har fulgt utviklingen til oljeprisen, men med et etterslep. Eksportprisene på gass ventes derfor

Figur 2.7. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjustert, mrd. 2009-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

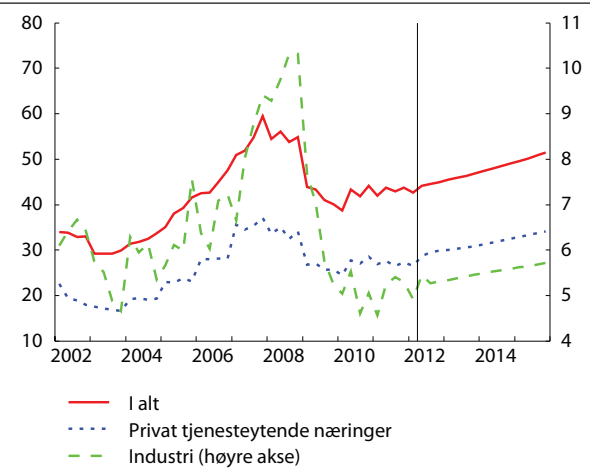
å holde seg oppe de nærmeste kvartalene før også de avtar mot slutten av 2012.

2.6. Beskjeden økning i næringsinvesteringer

Svak etterspørsel internasjonalt har bidratt til en flat utvikling i næringsinvesteringene siden 2009. Nivået i 1. kvartal 2012 var litt lavere enn gjennomsnittet året før og 2,4 prosent lavere sammenliknet med kvartalet før. Nedgangen var bredt basert. Mens industriinvesteringene falt 7,1 prosent var nedgangen innenfor tjenesteyting 3,1 prosent. Den svake utviklingen fra de to siste årene ser derfor ut til å fortsette. Et unntak innenfor tjenestenæringene er utviklingen i kraftforsyning hvor det er registrert en årlig vekst på om lag 15 prosent de to siste årene. Denne utviklingen bør sees i sammenheng med innføringen av el-sertifikater, også kalt grønne sertifikater. Ordningen ble vedtatt i 2011 og har til hensikt å stimulere til økte investeringer i fornybar kraftproduksjon. Fra 1. januar 2012 ble Norge en del av det norsk-svenske el-sertifikatmarkedet som skal vare fram til 2035. Ettersom kraftanlegg tildeles el-sertifikater i 15 år, har produsentene insentivert til å komme i gang med produksjonen innen 2020. Den sterke investeringsveksten vi har sett de seneste årene ventes derfor å fortsette framover. I 2012 anslås investeringer i kraftforsyning å øke med om lag 15 prosent, mens økningen i 2013 ventes å bli noe mindre.

Den svake veksten i næringsinvesteringer, med unntak av kraftforsyning, står i kontrast til utviklingen i produksjon og sysselsetting. Historisk har det vært en nær sammenheng mellom utviklingen i investeringer og konjunkturutviklingen ved at investeringer er medsykliske. Investeringer skiller seg likevel fra produksjon og sysselsetting gjennom betydelig større svingninger over konjunktursykelen. I tidligere oppgangskonjunkturer har veksten i investeringene vært tre til fire ganger så høy som produksjonsveksten. I nåværende oppgangskonjunktur er bildet noe annerledes. Vi forventer at veksten i investeringer bare vil være litt høyere enn veksten i produksjonen ut prognoseperioden. Dette

Figur 2.8. **Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2009-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

må sees i sammenheng med at den norske konjunkturutviklingen normalt har sammenfalt med den internasjonale konjunkturutviklingen. Den nåværende oppgangskonjunkturen i Norge kommer derimot mens det er en klar nedgangskonjunktur internasjonalt. Etterspørselen mot de delene av industrien som konkurrerer på det internasjonale markedet er derfor lav, noe som trekker industriinvesteringene ned framover. Veksten i næringsinvesteringer totalt ventes å ligge mellom 2 og 5 prosent ut prognoseperioden. Til sammenligning har de tre siste konjunkturoppgangene vært kjennetegnet av årlige vekstrater i spennet 10-20 prosent.

2.7. Svakere utvikling i utenriksøkonomien

Norsk eksport har siden finanskrisen i 2008 vært preget av den internasjonale lavkonjunkturen. Mens svak internasjonal etterspørsel og kostnadsmessig tap av konkurransevne har dempet eksportveksten, har relativt sterk innenlandsk etterspørsel holdt importen oppe. Importen er nå om lag på nivået før finanskrisen mens eksporten ligger om lag fem prosent under.

Eksportprisene har steget mye, mens importprisene har vist en svak utvikling. Vi forventer at eksportprisene for tradisjonelle varer vil vise en mer beskjeden utvikling i 2012 og 2013, og først stige igjen mot slutten av prognoseperioden. Vi antar at importprisene fortsatt vil utvikle seg svakt framover.

Sesongjusterte KNR-tall viser at eksportutviklingen i siste halvdel av 2011 var svak. Det skyldes i stor grad redusert tradisjonell eksport. Tradisjonell eksport steg imidlertid med 3,8 prosent i 1. kvartal i år. Oppgangen må ses i lys av en bredt basert nedgang i 4. kvartal 2011. Eksporten av olje og gass økte med 6,5 prosent. Den trendmessige og produksjonsbaserte nedgangen i oljeeksporten fortsetter, men gaseksporten var rekordhøy i 1. kvartal i år. Redusert eksport av tjenester, særlig innen finans og forretningsvirksomhet, begrenset veksten i samlet eksport til 2,1 prosent. Mens eksporten

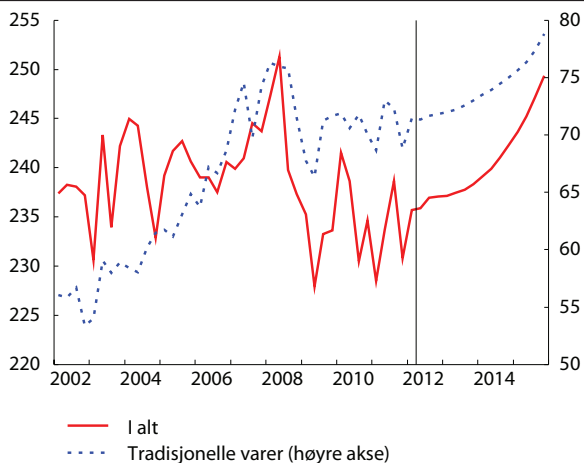
Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2011-2015. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regn- skap 2011*	Prognoser									
		2012			2013		2014		2015		
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB	SSB	NB	
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger mv.	2,4	3,9	3	3,5	4,3	3 3/4	4,6	3 1/2	4,3	3 1/4	
Konsum i offentlig forvaltning	1,5	2,3	2 1/4	1,9	2,6	2 1/4	2,8	..	2,5	..	
Bruttoinvestering i fast realkapital	6,4	6,1	..	6,4	4,6	..	4,7	..	4,1	..	
Utvinning og rørtransport ¹	13,4	12,8	17 1/4	15,0	3,6	5 1/4	2,7	3 1/4	2,3	3 1/4	
Fastlands-Norge	8,0	2,1	3 3/4	3,5	5,3	4	5,7	..	5,0	..	
Næringer	2,6	2,8	..	3,6	4,1	..	4,5	..	4,6	..	
Bolig	22,0	3,6	..	7,0	6,7	..	7,2	..	4,9	..	
Offentlig forvaltning	3,0	-1,7	..	-1,4	5,7	..	6,2	..	6,2	..	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	3,2	3,1	3 1/2	3,1	4,0	3	4,3	2 3/4	4,0	2 3/4	
Lagerendring ³	0,3	-0,1	0,0	..	0,0	..	0,0	..	
Eksport	- 1,4	1,8	..	0,8	0,4	..	1,1	..	2,4	..	
Råolje og naturgass	- 6,2	2,7	..	1,2	-1,0	..	-1,5	..	0,3	..	
Tradisjonelle varer ⁴	- 0,4	1,4	1 1/2	-1,7	1,0	2 1/4	2,5	..	3,4	..	
Import	3,5	3,5	3 1/2	4,3	5,2	4 1/2	5,1	..	4,9	..	
Tradisjonelle varer	5,3	3,0	..	4,5	6,4	..	6,3	..	6,2	..	
Bruttonasjonalprodukt	1,4	3,1	2 3/4	2,4	2,0	2 1/4	2,6	2 1/4	2,9	2 1/4	
Fastlands-Norge	2,4	3,2	3 1/4	2,7	2,8	3	3,4	3	3,4	3	
Arbeidsmarked											
Sysselsatte personer	1,4	2,1	1 1/2	1,6	1,4	1 1/4	1,5	1 1/4	1,5	1 1/4	
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,3	3,3	3 1/4	3,3	3,4	3 1/2	3,3	3 1/2	3,2	3 1/2	
Priser og lønninger											
Årslønn	4,2	4,1	3 3/4	3 3/4	3,9	4	4,2	4	4,3	4 1/4	
Konsumprisindeksen (KPI)	1,2	1,0	1	0,9	1,3	1 3/4	1,9	2	2,3	2 1/4	
KPI-JAE ⁵	0,9	1,3	1 1/4	1,4	1,4	1 1/2	1,9	2	2,3	2 1/4	
Eksportpris tradisjonelle varer	6,2	-1,8	..	0,1	0,2	..	3	..	3,8	..	
Importpris tradisjonelle varer	4,1	-0,8	..	0,0	-1,2	..	1,3	..	2,3	..	
Boligpris	8,0	7	6,3	..	6,9	..	7,6	..	
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	395,9	422,9	..	380,0	293,6	..	307,5	..	304,6	..	
Driftsbalansen i prosent av BNP	14,6	14,6	..	13,4	11,2	..	9,5	..	9,4	..	
MEMO:											
Husholdningenes sparinger (nivå)	8,2	8,2	..	8,8	8,5	..	8,1	..	6,4	..	
Pengemarkedsrente (nivå)	2,9	2,3	2,4	2,4	2,4	2,3	3,1	2,9	4,0	3,6	
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	3,6	3,9	3,6	..	3,9	..	4,7	..	
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	621	613	..	650	545	..	554	..	578	..	
Eksportmarkedsindikator	5,5	1,5	2,5	..	4,1	..	5,4	..	
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	- 2,4	-0,5	-1	-1,0	-0,8	0	0,3	0	1,3	1/4	

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetraffikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

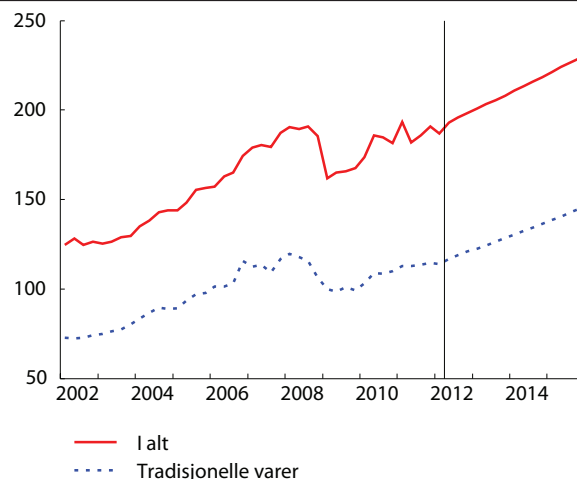
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.1 (2011-2012), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 1/2012 (NB).

Figur 2.9. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2009-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Import. Sesongjustert, mrd. 2009-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

av varer økte mye, utviklet eksportprisene seg svakt i årets 1. kvartal med unntak for oljeprisen som steg med om lag 10 dollar fatet. Prisen nedgangen for tradisjonelle varer var bredt basert, og reflekterte i noen grad en kronestyrkelse som isolert sett reduserte eksportprisene i norske kroner. Prisindeksen for eksporterte tjenester falt med nesten to prosent, og nedgangen kan tilskrives lavere priser på bruttofrakter i utenriks sjøfart og på olje- og gassrelaterte tjenester.

En negativ utviklingstendens i eksporten gjennom 2011 og en svak og usikker økonomisk utvikling i flere viktige eksportland for Norge peker mot lave vekstrater i eksporten framover. Fortsatt kostnadsmessig svekket konkurransevne drar i samme retning. Tradisjonell eksport anslås å vokse med 1,4 prosent i år, men ventes å vise tiltakende vekst i 2014 og 2015 ettersom veksten i mange land antas gradvis å ta seg opp fra dagens svært lave nivåer. Veksten i tjenesteeksporten ventes å bli litt høyere og jevnere. Olje- og gasseksporten vil trolig øke med drøyt 1 prosent i år etter fjorårets kraftige reduksjon, for deretter å fortsette sin svake trendmessige nedgang gjennom prognoseperioden. Først mot slutten av prognoseperioden antar vi at prisveksten følger en svak konjunkturoppgang internasjonalt.

Importen av varer økte gjennom 2010, men har deretter stort sett holdt seg på samme nivå. Tjenesteimporten økte derimot gjennom 2011. Redusert import av tjenester i 1. kvartal 2012 må ses i lys av en tilsvarende oppgang kvartalet før. For inneværende år anslår vi en relativt lav vekst i tradisjonell vareimport og en del høyere vekst i importen av tjenester. Importveksten er dempet av moderat vekst i innenlandsk etterspørsel. Men i årene 2013-2015 venter vi at importveksten øker til mer normale vekstrater. Det er lite som tyder på betydelig vekst i importprisene i år, og heller ikke i de nærmeste årene.

Utenrikshandelen med varer og tjenester utenom olje og gass har i alle år siden 2000 vist underskudd, og en negativ trend. Eksportverdien av olje- og gass har

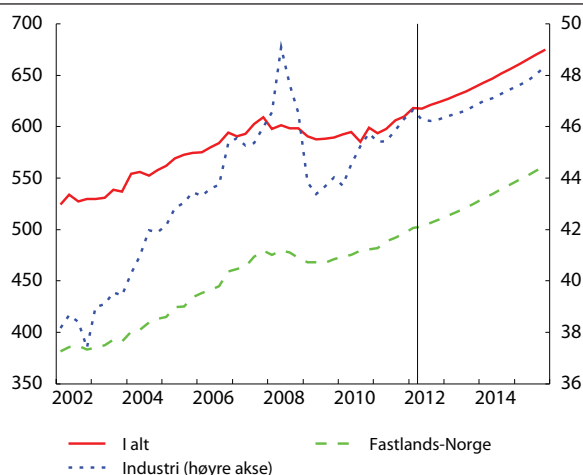
imidlertid vært så stor, og som oftest økende, at samlet handel med utlandet har vist overskudd, også som oftest økende. Vi venter at også 2012 blir et slikt år, og at overskuddet kan nå over 400 milliarder kroner. Deretter vil både volum- og prisutviklingen på eksport og import bidra til at overskuddet reduseres ned mot 260 milliarder kroner i 2015. Med et antatt årlig overskudd på rente- og stønadsbalansen med utlandet på 15-40 milliarder kroner i prognoseperioden vil overskuddet på driftsbalansen som andel av BNP falle fra over 14 prosent i 2012 til under 10 prosent i 2015.

2.8. Konjunkturoppgang

Aktivitetsnivået i fastlandsøkonomien skjøt fart på vårparten i fjor og veksten har deretter holdt seg høy. I 1. kvartal 2012 økte BNP Fastlands-Norge med 4,4 prosent regnet som årlig rate og nivået var 4,5 prosent høyere enn samme kvartal i fjor. Til sammenlikning var veksten i 2010 og 2011 henholdsvis 1,9 og 2,4 prosent. De siste nasjonalregnskapstallene tyder på at norsk økonomi passerte konjunkturbunnen i 2. kvartal 2011, men den befinner seg fortsatt i en moderat lavkonjunktur.

Aktiviteten i de ulike næringene har utviklet seg ganske forskjellig etter finanskrisen. BNP Fastlands-Norge passerte i 4. kvartal 2010 det gamle toppnivået fra 2. kvartal 2008. Fratrasket bruttoproduktet i offentlig forvaltning, som har økt i lang tid, ble BNP-nivået fra før finanskrisen passert to kvartaler senere. Fastlandsbasert markedsrettet tjenesteyting gjenvant nivået fra før finanskrisen alt i 1. kvartal 2010. I vareproduserende næringer var nedgangen langt kraftigere, og bruttoproduktet i industrien lå i 1. kvartal i år fortsatt klart lavere enn før finanskrisen. Annen vareproduksjon kom over nivået fra før finanskrisen først i 1. kvartal i år.

Næringsutviklingen i 2011 var i stor grad preget av markert vekst i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten, høy vekst i boliginvesteringene, moderat vekst i fastlandsetterspørselen ellers og en svak utvikling i etterspørselen fra utlandet. I 1. kvartal i år er dette

Figur 2.11. **Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2009-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

bildet noe endret. Veksten i etterspørselen fra fastlandet er fremdeles moderat, men boliginvesteringene har gått noe ned, samtidig som veksten i husholdningenes konsum har tatt seg opp. Det var relativt god vekst i eksporten av tradisjonelle varer, og etterspørselen fra petroleumsvirksomheten fortsatte å vise høy vekst.

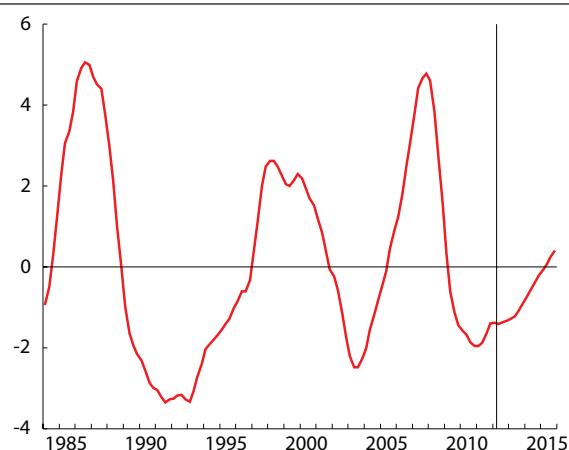
Etterspørselsbildet bidrar til at produksjonsutviklingen er ulik også innen hovedgruppene. Produksjonsveksten i 1. kvartal i år er fortsatt høy i en del industrinæringer som leverer mye til oljevirksomheten, mens en del tradisjonelle industrinæringer hadde nedgang i produksjonen. Kraftproduksjonen økte klart i årets første tre måneder. Veksten var også høy i bygg- og anleggsvirksomhet, oppdrettsnæringen, bergverk og primærnæringene.

I industri og bergverk, som utgjør drøyt 10 prosent av BNP Fastlands-Norge (basisverdi), var veksten på 0,8 prosent i 1. kvartal, og produksjonen var 2,5 prosent høyere enn i samme periode i fjor. Mens produksjonsveksten i verfts- og verkstedsindustri og trelast- og trevareindustri var rundt 5 prosent i 1. kvartal, var det et klart fall i produksjonen i flere andre industrinæringer. Papirvareindustrien falt med 13,8 prosent, produksjon av kjemiske råvarer falt med 5,6 prosent og møbelindustrien falt med 4,1 prosent.

I offentlig forvaltning, som står for i underkant av en fjerdedel av verdiskapingen på fastlandet, var utviklingen i 1. kvartal 2012 svakere enn for økonomien samlet, med en vekst på 0,4 prosent. Her var det god vekst gjennom fjoråret, slik at produksjonsnivået var 3,2 prosent høyere enn samme kvartal i fjor.

Markedsrettet tjenesteyting, som i 2011 utgjorde noe over halvparten av BNP Fastlands-Norge, vokste med 1,0 prosent i 1. kvartal, og produksjonen var 3,6 prosent høyere enn for ett år siden. Den største enkeltnæringen, varehandel, står alene for nesten 10 prosent av BNP Fastlands-Norge og er dermed nesten like stor som

Statistisk sentralbyrå

Figur 2.12. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

industrien. I 1. kvartal var veksten i varehandelen hele 3,6 prosent. Omsetning og drift av fast eiendom økte med 2,7 prosent, mens veksten i forretningsmessig tjenesteyting var på 1,3 prosent. Bruttoproduktet i finans og forsikring falt derimot med 1,1 prosent i 1. kvartal.

Annen vareproduksjon, som domineres av bygg og anlegg, sto i fjor for 12,3 prosent av BNP Fastlands-Norge. Selv om bygg og anlegg er en meget konjunkturfølsom næring, domineres den kortsiktige utviklingen i annen vareproduksjon ofte av de andre næringene, spesielt fiske og kraftproduksjon. Dette er næringer som påvirkes betydelig av naturgitte forhold og hvor det i liten grad er normale konjunkturlementer som bestemmer utviklingen. Dette var tilfellet også i 1. kvartal 2012. Produksjonen i denne hovedgruppen økte med hele 4,8 prosent, slik at produksjonen var 13 prosent over nivået fra 1. kvartal 2011. Fiske, fangst og fiskeoppdrett har den høyeste kvartalsvise veksten i denne gruppen med 9,9 prosent. Også innenfor kraftforsyning og jord- og skogbruk var veksten høy. Veksten i kraftforsyning er i stor grad drevet av høy eksport av elektrisk kraft som følge av et stort kraftoverskudd etter en fuktig sommer og en mild vinter. Veksten i bygg og anlegg var i 1. kvartal solide 3,3 prosent, og med det var produksjonen nær 10 prosent høyere enn i 1. kvartal i fjor. Nivået var likevel fremdeles litt lavere enn toppen før finanskrisen.

I utvinningsnæringen var veksten i 1. kvartal 2,6 prosent fra kvartalet før og produksjonen lå 1,6 prosent høyere enn for ett år siden. Tjenester i tilknytning til utvinningen vokste kraftig gjennom 2011, slik at selv med om lag nullvekst i 1. kvartal, var nivået likevel 16 prosent høyere enn for ett år siden. I utenriks sjøfart vokste produksjonen med vel 6 prosent i 1. kvartal 2012. Med en andel av BNP på over 20 prosent betyr utviklingen i utvinningsnæringen mye for den samlede BNP-veksten, som var 1,4 prosent i 1. kvartal, mot 1,1 prosent for Fastlands-Norge.

Våre beregninger tyder på at oppgangskonjunkturen vil fortsette i år og de kommende årene. Veksten i BNP Fastlands-Norge har blitt forsterket av høy kraftproduksjon som følge av mye nedbør. Den ventes å bli redusert i forhold til det den har vært de fire siste kvartalene. Framover regner vi med at den underliggende veksten fortsatt vil være noe over trendvekst. Etterspørselsveksten fra fastlandet vil øke, og bidra til en god utvikling i mange av de tradisjonelt skjærmede næringene. Oljerelatert virksomhet vil trolig fortsette å ha et høyt aktivitetsnivå, men den sterke veksten i oljeinvesteringene vil avta klart fra neste år. Mange av de eksportrettede næringene vil fortsette å slite på grunn av svake konjunkturer internasjonalt og fortsatt tap av markedsandeler. I løpet av neste år regner vi imidlertid med at veksten internasjonalt så smått begynner å ta seg opp. De positive vekstimpulsene vil trolig motvirkes av lavere vekst i etterspørselen fra petroleumsnæringen, samt at mye av den økte etterspørselen fra fastlandet vil bli dekket av økt import. Likevel regner vi med at konjunkturoppgangen vil fortsette og at veksten vil ta seg litt opp gjennom 2013. Konjunkturoppgangen vil ifølge våre prognoser bidra til at norsk økonomi i 2015 kommer i en situasjon med normal kapasitetsutnyttning, og dermed være ute av en seks år lang moderat lavkonjunktur.

2.9. Bedret arbeidsmarked framover

Den positive utviklingen i sysselsettingen fra andre halvår 2010 har fortsatt gjennom 2011 og inn i 1. kvartal 2012 hvor økningen var på hele 20 000 personer ifølge tall fra KNR. I gjennomsnitt var det sysselsatt 2,6 millioner personer i 2011, en økning på 36 000 personer fra året før. Tallene fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) bekrefter den sterke sysselsettingsveksten så langt i år. Basert på et gjennomsnitt fra februar til april i år økte sysselsettingen i AKU med 19 000 personer fra foregående tremånedersperiode.

Til forskjell fra en bred og kraftig vekst i sysselsettingen før finanskrisen, er det stor forskjell på sysselsettingsutviklingen mellom næringene gjennom det siste året. Sysselsettingen innen offentlig forvaltning økte svakt med 0,1 prosent i 1. kvartal. I varehandel økte sysselsettingen med 1 prosent i 1. kvartal i år, og kvartalsveksten i sysselsettingen har variert fra -1,4 til 1,5 prosent det siste året. Samferdsel og en del andre markedsrettede tjenesteytende næringer hadde en sysselsettingsvekst på rundt 2 prosent i 1. kvartal. I bygg- og anlegg økte sysselsettingen sterkt gjennom de tre siste kvartalene i fjor, men i 1. kvartal 2012 var veksten bare 0,2 prosent. Sysselsettingsnivået er imidlertid fortsatt lavere enn før finanskrisen så vel i bygg- og anlegg som i varehandelen. Industrisysselsettingen økte med 0,2 prosent i 1. kvartal. I deler av industrien har sysselsettingen likevel falt. Nedgangen var spesielt stor innen gummivare- og plastindustri og mineralproduktindustri med et fall på 2,6 prosent, oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri på 2,8 prosent, og produksjon av kjemiske råvarer på 6,5 prosent.

Sesongjusterte tall fra KNR viser at veksten i antall utførte timeverk var om lag som for sysselsatte personer i 1. kvartal i år. Ifølge statistikk fra Arbeids- og velferdsetaten bidro nedgangen i permitteringer til å øke veksten i utførte timeverk. Det var en nedgang både for helt og delvis permitterte personer i denne perioden. De nylig avsluttede og delvis pågående streikene vil imidlertid bidra til å trekke ned antall utførte timeverk i innværende år.

Det relativt positive bildet av arbeidsmarkedet gjenspeiler seg også i at ledigheten målt ved AKU har falt jevnt etter en topp på 3,6 prosent i 4. kvartal 2010. Ledigheten var i 1. kvartal i år 3,2 prosent, mens et gjennomsnitt for perioden februar til april viser en ytterligere reduksjon i ledighetsraten til 3,0 prosent. I fjor holdt ledigheten seg relativt stabil rundt årsgjennomsnittet på 3,3 prosent.

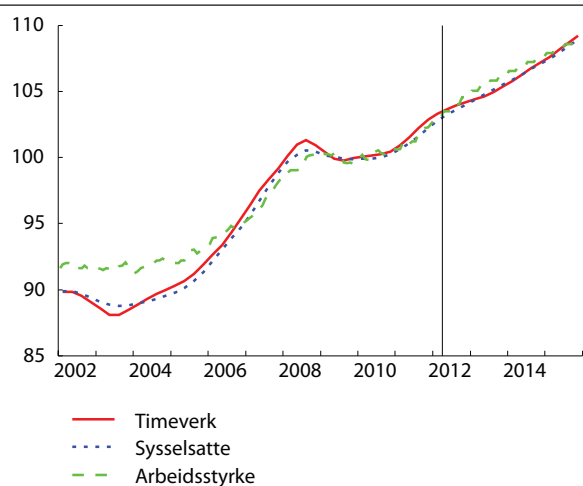
Med unntak av mai måned bekrefter tall fra Arbeids- og velferdsetaten for registrert ledighet en svak nedgang i ledigheten så langt i år. Ved utgangen av mai 2012 var om lag 83 000 personer enten på tiltak eller registrerte ledige. Hittil i år har det blitt om lag 2 100 færre registrerte ledige, mens antall personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak har falt i samme periode med knapt 1 400 personer. Antall ledige stillinger i offentlig og privat sektor, som er annonsert i media eller meldt til Arbeids- og velferdsetaten, er uendret i mai sammenliknet med samme måned i fjor.

Den registrerte ledigheten viser nedgang for de fleste av yrkesgruppene i Arbeids- og velferdsetatens statistikk i forhold til på samme tid i fjor. Nedgangen i ledighet etter yrkesgrupper samsvarer i stor grad med næringene som har hatt sysselsettingsvekst. Den største nedgangen i ledighet er innen bygg- og anleggsyrker, men også innenfor ingeniør- og ikt-fag, akademiske yrker, samt meglere og konsulenter er det en nedgang så langt i år. Industriarbeidere har hatt en noe svakere nedgang i ledigheten sammenliknet med yrkesgruppene over. Barne- og ungdomsarbeid har derimot hatt en økning i ledigheten så langt i år. Det høyeste antallet ledige er innen yrker som industriarbeid og bygg og anlegg. Her er henholdsvis om lag 8 000 og 7 000 ledige ved utgangen av april 2012.

Arbeids- og velferdsetaten regner arbeidsledige med en varighet på 26 uker eller mer som langtidsledige. Det har gjennomgående vist seg vanskeligere å få langtidsledige tilbake i jobb, og utviklingen i antall langtidsledige er derfor et selvstendig tegn på presset i arbeidsmarkedet. Så langt i år har antallet som har vært ledige 52 uker eller mer blitt redusert, mens antallet som vært ledige fra 26 til 51 uker har økt fra rundt 11 000 til 12 500.

Ifølge AKU var det en økning i arbeidstyrken (summen av sysselsatte og arbeidsledige) på 18 000 personer i 1. kvartal 2012. Tre måneders glidende gjennomsnitt som baserer seg på tall til og med april viser imidlertid

Figur 2.13. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk. Sesongjusterte og glattede indekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

en klar utflating av veksten hittil i 2012. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning, men også av endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper. Yrkesandelen, som er arbeidsstyrken som andel av befolkningen i arbeidsfør alder, holdt seg stabil på vel 71 prosent.

Framover vil en lavere produksjonsvekst i deler av eksportnæringene innebære redusert behov for arbeidskraft i eksportrettet industri, mens høy etterspørsel fra oljevirksomheten og vekst i innenlandsk etterspørsel bidrar til vekst i henholdsvis verfts-, transportmiddel- og næringsmiddelindustrien. Samlet er det derfor gode sysselsettingsprognoser for om lag en tredjedel av industri-sysselsettingen. Bygge- og anleggsvirksomheten og varehandelen blir i stor grad påvirket av innenlandsk etterspørsel. Disse store sysselsettingsnæringene har også gode utsikter i prognoseperioden.

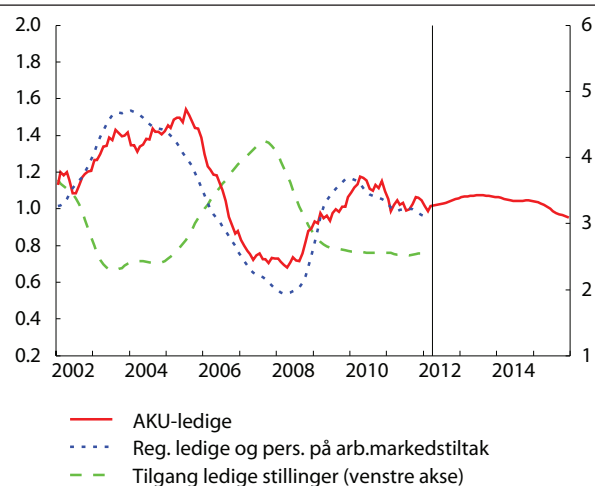
Vi antar at norske og internasjonale forhold tilsier en betydelig innvandring også framover, og særlig neste år. Det innebærer at arbeidstilbudet vokser noe mer enn sysselsettingen i 2013, men at sysselsettingen ellers vil øke om lag i takt med samlet arbeidsstyrke i prognoseperioden. Veksten i både sysselsettingen og arbeidstilbudet avtar imidlertid noe mot slutten av prognoseperioden. Vi anslår at AKU-ledigheten blir på 3,3 prosent i år, og at den holder seg relativt stabil på dette nivået ut 2015.

2.10. Stabil lønnsvekst

Årslønnsveksten i 2011 ble i de siste KNR-tallene nedjustert med 0,1 prosentpoeng til 4,2 prosent. Dette skyldes at lønnsveksten i industrien og i kommune-forvaltningen ble litt lavere enn tidligere anslått. Lønnsveksten i 2011 var et halvt prosentpoeng høyere enn året før. Den økte lønnsveksten i 2011 henger blant annet sammen med innenlandske forhold. Oljeinvesteringene har økt spesielt mye gjennom fjoråret og er nå på et svært høyt nivå. Dette stimulerer

Statistisk sentralbyrå

Figur 2.14. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger. Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

aktiviteten i store deler av leverandørindustrien. Dermed er lønnsevnene stor i enkelte deler av økonomien. Nivået på ledigheten falt dessuten gjennom fjoråret. Veksten i årslønna fra 2010 til 2011 er også påvirket av gjeninnhenting etter finanskrisen, med gunstigere utvikling i eksportmarkedene enn året før. Lønnsevnene i industribedriftene var dermed høyere.

Årets tariffoppgjør er et hovedoppgjør i de toårige tariffavtalene. Organisasjonene på både arbeidsgiversiden og arbeidstakersiden manet til moderasjon i forkant av oppgjørene og det var bred enighet om at samlet lønnsvekst i industrien skulle legge rammene for lønnsveksten i de øvrige delene av økonomien. I store deler av privat sektor har de sentrale tariffoppgjørene kommet i havn uten konflikter. Samlet for industrien anslår vi at årslønna vil vokse med i overkant av 4 prosent i år. Av dette bidrar fullårseffekten av fjorårets lønnstillegg og tariff tilleggene i år til å øke lønna med 2,15 prosent for industriarbeiderne. For industrifunksjonærene bidrar fullårseffekten av fjorårets lønnstillegg med 1,8 prosent. Samlet industri-lønnsvekst avhenger i tillegg av glidningen, som er all lønnsvekst utenom tariffoppgjørene og som er høyere for industrifunksjonærer som ikke omfattes av tariffavtalene. Store deler av konkurranseutsatt industri, med unntak av bedrifter som leverer til oljevirksomheten, er for tiden under press. Lønnsevnene til denne delen av industrien er begrenset og vi tror at glidningen blir forholdsvis lav i år. På den andre siden har ledigheten falt noe hittil i år, hvilket kan tyde på økt konkurranse om arbeidskraft, og det trekker i retning av høyere lønnsvekst. I offentlig sektor har det vært streik, men partene har nå forhandlet seg fram til en løsning som ser ut til å gi en lønnsvekst på rundt 4 prosent. Fortsatt er det noe konflikt. Vi tror at lønnsveksten i resten av privat sektor blir litt høyere enn lønnsveksten i industrien og anslår en samlet årslønnsvekst på 4,1 prosent i år. Vi har dermed oppjustert anslaget for veksten i årslønna i år med et halvt prosentpoeng siden forrige konjunkturrapport.

Etterspørselen rettet mot norsk eksportorientert økonomi kan bli særlig lav i år og neste år, og dette regner vi med vil prege lønnsforhandlingene neste år. Tariff tilleggene er dessuten tradisjonelt mindre i mellomoppgjør, og vi anslår en årslønnsvekst på 3,9 prosent i 2013.

Produktivitetsveksten er viktig for næringslivets lønnsevne. Normalt er produktivitetsveksten høyere i en konjunkturoppgang enn det vi opplever nå. Vi antar at veksten i arbeidskraftsproduktiviteten ikke tar seg vesentlig opp gjennom prognoseperioden. En svak produktivitetsvekst demper isolert sett lønnsveksten. Utviklingen i eksportmarkedene bedres imidlertid litt fra 2014, noe som letter situasjonen for den utekonkurrerende delen av industrien. Prisene på norsk eksport vil da trolig utvikle seg gunstigere, slik at det kan være rom for økt lønnsvekst i den lønnsledende industri-sektoren mot slutten av prognoseperioden. Litt høyere inflasjon trekker i samme retning, slik at lønnsveksten blir noe høyere i 2014 og 2015. Prognosene innebærer imidlertid at reallønnsveksten avtar noe framover.

Dersom våre prognoser slår til, vil variasjonen i årslønnsvekst i perioden etter finanskrisen være beskjeden sammenliknet med tidligere på 2000-tallet. Mens veksten i årslønn varierte mellom 3,3 og 6,3 prosent fra 2000 til 2008, varierer den bare med litt over et halvt prosentpoeng fra 2009 til 2015 hvis våre prognoser slår til. Dette reflekterer at norsk økonomi i nesten hele denne perioden vil befinne seg i en moderat lavkonjunktur, med en arbeidsledighet som endrer seg lite, mens vi i perioden før finanskrisen hadde mye sterkere sykliske bevegelser.

2.11. Fortsatt lav prisstigning

Den underliggende prisstigningen er fortsatt lav, slik den har vært gjennom hele 2010 og 2011. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i april 2012 0,7 prosentpoeng høyere enn i samme måned året før. Dette er en betydelig lavere tolv månedersvekst enn i de to foregående månedene. Hovedårsaken til denne siste nedgangen var et fall i prisene på flyreiser fra mars til april i år, mens de på samme tid i fjor steg med over 50 prosent, som følge av at måletidspunktet da falt sammen med påsken. Tolv månedersveksten i KPI-JAE har i de siste to årene ligget i intervallet 0,7-1,5 prosent. Vi forventer ingen store endringer i den underliggende prisveksten den nærmeste tiden. Som årsgjennomsnitt tror vi KPI-JAE vil stige med 1,3 prosent i år, mens veksten i konsumprisindeksen totalt (KPI) antas å bli 1,0 prosent.

De viktigste bidragene til tolv månedersveksten i KPI-JAE i april kom fra beregnet husleie for selveiere, restauranttjenester og finansielle tjenester utenom forsikring. Prisindeksene for flyreiser, audiovisuelt utstyr, teletjenester og klær viste derimot nedgang fra april i fjor til april i år.

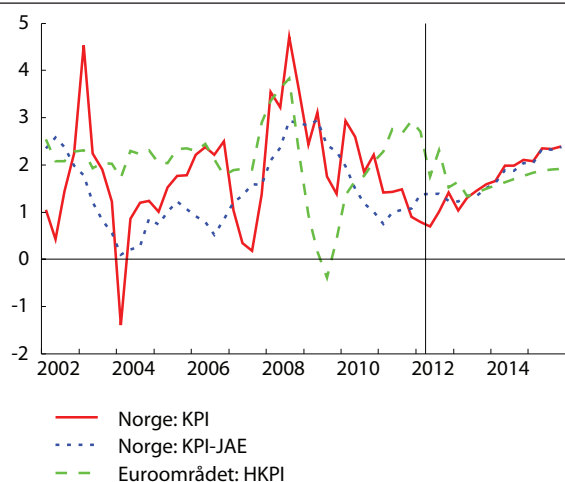
KPI steg med bare 0,3 prosent fra april 2011 til april 2012. Den lave underliggende prisveksten ble ytterligere dempet av prisnedgang på elektrisitet (over 20 prosent), mens økte drivstoffpriser og noen avgifter bidro isolert sett til å trekke prisveksten litt opp.

Utviklingen i elektrisitetsprisene har bidratt mye til forskjeller i forløpet mellom 12-månedersveksten i KPI og KPI-JAE det siste året. Prisen på terminkontraktene i Nord Pool området for årets tredje og fjerde kvartal indikerer at elektrisitetsprisene vil holde seg lave ut tredje kvartal, før de begynner å stige mot vinteren. Når vi tar hensyn til en reduksjon i nettleia fra foregående til inneværende år, antar vi at husholdningenes elektrisitetspris som årsgjennomsnitt vil være om lag 15 prosent lavere i år enn i 2011. Vi anslår at elektrisitetsprisveksten i årene 2013 til 2015 blir relativt moderat, men likevel noe høyere enn den generelle prisveksten. Usikkerheten i anslagene et stykke fram i tid er imidlertid stor.

KPI viser at prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer steg med 1,1 prosent fra april 2011 til april 2012. Korrigerer man for at momssatsen på næringsmidler økte med 1 prosentpoeng fra årsskiftet var den underliggende prisveksten nær null. Jordbrukets organisasjoner brøt forhandlingene om jordbruksoppgjøret den 12. mai. Proposisjon til Stortinget om Jordbruksoppgjøret 2012 er senere godkjent i statsråd, og den skal behandles i Stortinget 14. juni. Proposisjonen er sammenfallende med statens tilbud som ble lagt fram 9. mai. Ifølge regjeringen vil virkningen på matvareprisene av årets jordbruksoppgjør være under en halv prosent.

Importerte konsumvarer har en vekt på i overkant av 25 prosent i KPI-JAE målt etter leveringssektor. Det siste tiåret har vridningen i retning av økt import fra lavkostnadsland gitt negative prisimpulser innenlands. Prisen på importerte konsumvarer fortsetter å falle inn i 2012 og tolv månedersvekstraten viste i april en nedgang på 0,7 prosent i forhold til samme måned året før. Som årsgjennomsnitt antar vi at prisen på importerte konsumvarer vil falle med 0,3 - 0,5 prosent fra 2011 til 2012. Lavere importpriser demper prisen på importerte konsumprodukter direkte, og indirekte ved at importerte produkter benyttes som faktorinnsats i innenlandsk produksjon. En nedgang i prisene på næringslivets faktorinnsats bidrar isolert sett til lavere priser for forbrukerne. Uroen internasjonalt vil trolig bidra til å dempe lønns- og prisveksten hos våre handelspartnere på mellomlang sikt. Med de forutsetningene vi har lagt til grunn i prognosebanen, fortsetter den importveide kronekursen å styrke seg moderat i år og neste år. Bidragene til innenlandsk prisvekst via importerte produkter fra utlandet forventes derfor å bli beskjedne.

Figur 2.15. **Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

For 2012 har vi innarbeidet endringer i indirekte avgiftssatser som er vedtatt i Stortinget. For årene deretter er avgiftssatsene justert med forventet prisvekst. Et antatt fall i oljeprisen de nærmeste kvartalene som flater ut 2013, bidrar til å trekke KPI-veksten litt ned på mellomlang sikt.

Utviklingen i kostnader per produsert enhet er en sentral størrelse for utviklingen i den underliggende inflasjonstakten. Lønnsutviklingens betydning for prisveksten øker proporsjonalt med arbeidsintensiteten i produksjonen. Gjennomsnittlig lønnskostnad per time antas å vokse med rundt 4 prosent i årene framover. Mer effektiv utnyttelse av innsatsfaktorene trekker produksjonskostnadene per enhet ned. Vi anslår at veksten i arbeidskraftproduktiviteten i år blir svært beskjeden, men den blir klart høyere i 2013. Det er normalt at produktivetsveksten tar seg opp i en konjunkturoppgang. Etter hvert som vi nærmer oss en situasjon med normal kapasitetsutnyttning blir produktivetsveksten lavere.

Ifølge våre beregninger anslås KPI-veksten som årsgjennomsnitt til 1,3 prosent i 2013. Deretter bidrar sterkere innenlandske prisimpulser sammen med økte priser ute og en svakere kronekurs til økt KPI-vekst slik at inflasjonen i 2015 kommer nær inflasjonsmålet. Veksten i KPI-JAE samsvarer i våre beregninger med KPI-veksten i årene 2013-2015.

Tabell 2.4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 065 455	1 091 367	267 293	270 560	270 934	272 543	273 886	275 608	279 125
Konsum i husholdninger	1 016 238	1 041 718	254 979	258 110	258 537	260 196	261 450	263 156	266 555
Varekonsum	516 722	523 611	129 308	131 891	130 480	131 321	131 608	131 901	134 396
Tjenestekonsum	462 851	476 209	116 260	116 645	117 932	118 397	119 322	120 442	121 018
Husholdningenes kjøp i utlandet	64 407	70 124	16 355	16 505	16 946	17 499	17 630	18 061	18 332
Utlendingers kjøp i Norge	-27 742	-28 226	-6 944	-6 933	-6 821	-7 020	-7 109	-7 248	-7 191
Konsum i ideelle organisasjoner	49 218	49 649	12 314	12 451	12 397	12 347	12 436	12 452	12 570
Konsum i offentlig forvaltning	539 925	548 191	134 715	135 089	135 383	136 977	137 647	138 185	137 780
Konsum i statsforvaltningen	274 466	277 459	68 817	68 466	68 384	69 167	69 744	70 211	69 828
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	240 019	243 377	60 308	59 882	59 958	60 681	61 129	61 662	61 279
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	34 446	34 082	8 509	8 584	8 426	8 485	8 615	8 549	8 549
Konsum i kommuneforvaltningen	265 459	270 731	65 898	66 623	66 999	67 810	67 903	67 974	67 951
Bruttoinvestering i fast realkapital	488 870	519 955	120 003	126 829	127 607	124 683	133 291	134 140	134 999
Utvinning og rørtransport	122 370	138 720	28 635	31 499	32 266	33 599	36 318	36 578	38 819
Tjenester tilknyttet utvinning	1 240	-3 923	0	208	-91	-4269	514	-75	104
Utenriks sjøfart	24 836	17 458	6 410	5 615	4 986	4 003	4 484	4 005	5 003
Fastlands-Norge	340 423	367 699	84 958	89 506	90 446	91 350	91 975	93 631	91 073
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	261 091	286 013	65 283	68 766	68 892	72 416	71 985	72 841	71 256
Næringer	167 865	172 263	41 813	44 188	41 964	43 730	42 984	43 684	42 652
Industri og bergverk	20 060	20 487	4 613	5 057	4 567	5 249	5 407	5 293	4 916
Annen vareproduksjon	39 916	43 514	10 140	10 524	10 465	10 856	11 067	11 080	11 258
Tjenester	107 889	108 262	27 061	28 607	26 932	27 625	26 510	27 312	26 477
Boliger (husholdninger)	93 226	113 750	23 469	24 578	26 927	28 686	29 001	29 157	28 605
Offentlig forvaltning	79 332	81 686	19 676	20 741	21 555	18 934	19 989	20 790	19 816
Lagerendring og statistiske avvik	58 542	66 669	17 349	13 470	24 650	12 052	8 644	22 127	17 826
Bruttoinvestering i alt	547 412	586 623	137 353	140 299	152 257	136 735	141 935	156 267	152 825
Innenlandsk sluttanvendelse	2 152 792	2 226 181	539 360	545 948	558 574	546 255	553 468	570 059	569 730
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 945 804	2 007 257	486 966	495 156	496 764	500 869	503 508	507 424	507 978
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	619 257	629 877	154 390	155 830	156 938	155 910	157 636	158 975	157 596
Eksport i alt	945 560	931 984	230 475	234 619	228 522	233 667	238 670	230 795	235 696
Tradisjonelle varer	284 221	282 968	71 770	70 061	68 666	73 012	72 337	68 839	71 454
Råolje og naturgass	396 175	371 622	93 269	95 805	94 578	89 928	97 053	90 003	95 826
Skip, plattform og fly	10 167	15 662	1 980	2 052	1 707	6 987	3 768	3 218	1 540
Tjenester	254 997	261 732	63 455	66 701	63 571	63 740	65 512	68 736	66 877
Samlet sluttanvendelse	3 098 353	3 158 165	769 835	780 567	787 097	779 921	792 138	800 855	805 426
Import i alt	725 811	751 293	184 726	181 457	193 390	182 064	185 809	191 020	187 083
Tradisjonelle varer	431 178	454 093	108 461	109 960	112 961	112 804	113 542	114 673	114 018
Råolje og naturgass	11 227	10 800	3 180	2 094	4945	2 348	2336	2263	3908
Skip, plattform og fly	30 720	37 229	8 270	6 177	16 582	7 078	7 376	6 292	5 674
Tjenester	252 686	249 171	64 815	63 226	58 902	59 834	62 554	67 792	63 482
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 372 542	2 406 872	585 109	599 110	593 706	597 858	606 329	609 835	618 344
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 910 616	1 956 915	479 315	480 930	481 694	488 225	492 066	496 069	501 489
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	461 926	449 957	105 795	118 180	112 013	109 633	114 263	113 767	116 855
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 639 237	1 678 674	411 184	412 428	412 801	418 859	422 238	425 553	431 040
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 253 354	1 283 735	314 924	315 924	315 376	320 042	323 031	325 852	330 955
Industri og bergverk	179 219	182 879	45 232	45 754	45 417	45 433	45 870	46 285	46 656
Annen vareproduksjon	201 957	207 146	50 154	51 278	49 497	51 489	53 108	53 411	55 959
Tjenester inkl. boligjenester	872 178	893 710	219 537	218 891	220 461	223 120	224 053	226 155	228 339
Offentlig forvaltning	385 884	394 939	96 260	96 505	97 425	98 817	99 208	99 701	100 085
Produktavgifter og -subsidier	271 379	278 241	68 131	68 502	68 893	69 366	69 827	70 515	70 449

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,7	2,4	1,1	1,2	0,1	0,6	0,5	0,6	1,3
Konsum i husholdninger	3,8	2,5	1,1	1,2	0,2	0,6	0,5	0,7	1,3
Varekonsum	4,2	1,3	0,7	2,0	-1,1	0,6	0,2	0,2	1,9
Tjenestekonsum	2,3	2,9	1,0	0,3	1,1	0,4	0,8	0,9	0,5
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,3	8,9	4,7	0,9	2,7	3,3	0,8	2,4	1,5
Utlendingers kjøp i Norge	6,2	1,7	-1,1	-0,2	-1,6	2,9	1,3	2,0	-0,8
Konsum i ideelle organisasjoner	1,5	0,9	0,0	1,1	-0,4	-0,4	0,7	0,1	0,9
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	-0,1	0,3	0,2	1,2	0,5	0,4	-0,3
Konsum i statsforvaltningen	-0,4	1,1	0,3	-0,5	-0,1	1,1	0,8	0,7	-0,5
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0,0	1,4	0,5	-0,7	0,1	1,2	0,7	0,9	-0,6
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-3,1	-1,1	-1,6	0,9	-1,8	0,7	1,5	-0,8	0,0
Konsum i kommuneforvaltningen	4,0	2,0	-0,5	1,1	0,6	1,2	0,1	0,1	0,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,2	6,4	-3,9	5,7	0,6	-2,3	6,9	0,6	0,6
Utvinning og rørtransport	-9,0	13,4	-10,9	10,0	2,4	4,1	8,1	0,7	6,1
Tjenester tilknyttet utvinning	-87,2	-416,3	-100,2	..	-143,7	..	-112,0	-114,6	-238,6
Utenriks sjøfart	11,7	-29,7	-7,4	-12,4	-11,2	-19,7	12,0	-10,7	24,9
Fastlands-Norge	-2,5	8,0	-0,8	5,4	1,1	1,0	0,7	1,8	-2,7
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-0,9	9,5	-0,6	5,3	0,2	5,1	-0,6	1,2	-2,2
Næringer	-0,2	2,6	-3,4	5,7	-5,0	4,2	-1,7	1,6	-2,4
Industri og bergverk	-21,6	2,1	-16,6	9,6	-9,7	14,9	3,0	-2,1	-7,1
Annen vareproduksjon	7,0	9,0	1,1	3,8	-0,6	3,7	1,9	0,1	1,6
Tjenester	2,5	0,3	-2,3	5,7	-5,9	2,6	-4,0	3,0	-3,1
Boliger (husholdninger)	-2,2	22,0	4,7	4,7	9,6	6,5	1,1	0,5	-1,9
Offentlig forvaltning	-7,5	3,0	-1,5	5,4	3,9	-12,2	5,6	4,0	-4,7
Lagerendring og statistiske avvik	320,7	13,9	-2,3	-22,4	83,0	-51,1	-28,3	156,0	-19,4
Bruttoinvestering i alt	3,4	7,2	-3,7	2,1	8,5	-10,2	3,8	10,1	-2,2
Innenlandsk sluttanvendelse	3,1	3,4	-0,5	1,2	2,3	-2,2	1,3	3,0	-0,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2,0	3,2	0,4	1,7	0,3	0,8	0,5	0,8	0,1
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	0,5	1,7	-0,3	0,9	0,7	-0,7	1,1	0,8	-0,9
Eksport i alt	1,8	-1,4	-3,4	1,8	-2,6	2,3	2,1	-3,3	2,1
Tradisjonelle varer	2,5	-0,4	1,7	-2,4	-2,0	6,3	-0,9	-4,8	3,8
Råolje og naturgass	-4,8	-6,2	-10,0	2,7	-1,3	-4,9	7,9	-7,3	6,5
Skip, plattformer og fly	-14,4	54,1	-3,0	3,6	-16,8	309,4	-46,1	-14,6	-52,1
Tjenester	13,8	2,6	1,7	5,1	-4,7	0,3	2,8	4,9	-2,7
Samlet sluttanvendelse	2,7	1,9	-1,4	1,4	0,8	-0,9	1,6	1,1	0,6
Import i alt	9,9	3,5	-0,6	-1,8	6,6	-5,9	2,1	2,8	-2,1
Tradisjonelle varer	8,1	5,3	-0,5	1,4	2,7	-0,1	0,7	1,0	-0,6
Råolje og naturgass	-17,7	-3,8	-10,2	-34,2	136,2	-52,5	-0,5	-3,1	72,7
Skip, plattformer og fly	-2,9	21,2	-7,2	-25,3	168,4	-57,3	4,2	-14,7	-9,8
Tjenester	16,8	-1,4	0,6	-2,5	-6,8	1,6	4,5	8,4	-6,4
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	0,7	1,4	-1,6	2,4	-0,9	0,7	1,4	0,6	1,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,9	2,4	0,8	0,3	0,2	1,4	0,8	0,8	1,1
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-3,9	-2,6	-11,2	11,7	-5,2	-2,1	4,2	-0,4	2,7
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,4	0,6	0,3	0,1	1,5	0,8	0,8	1,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,5	2,4	1,0	0,3	-0,2	1,5	0,9	0,9	1,6
Industri og bergverk	2,4	2,0	1,6	1,2	-0,7	0,0	1,0	0,9	0,8
Annen vareproduksjon	0,6	2,6	1,4	2,2	-3,5	4,0	3,1	0,6	4,8
Tjenester inkl. boligjenester	1,6	2,5	0,8	-0,3	0,7	1,2	0,4	0,9	1,0
Offentlig forvaltning	1,5	2,3	-0,6	0,3	1,0	1,4	0,4	0,5	0,4
Produktavgifter og -subsidier	3,9	2,5	1,9	0,5	0,6	0,7	0,7	1,0	-0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2009=100**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	102,1	103,4	101,9	102,4	102,6	103,6	103,5	103,3	103,8
Konsum i offentlig forvaltning	103,0	106,9	103,9	104,1	106,1	106,5	107,1	108,1	108,9
Bruttoinvestering i fast kapital	102,1	105,8	102,2	102,5	103,9	105,9	105,8	107,3	108,7
Fastlands-Norge	102,5	106,4	102,4	103,2	105,2	106,2	106,7	107,2	109,6
Innenlandsk sluttanvendelse	102,7	105,3	102,6	103,4	105,0	105,8	104,6	106,0	107,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,4	104,9	102,5	103,0	104,1	104,8	105,0	105,3	106,2
Eksport i alt	109,8	122,9	110,4	116,6	121,0	121,2	122,8	127,4	128,9
Tradisjonelle varer	105,3	111,8	106,2	109,7	112,7	112,5	111,5	111,5	110,0
Samlet sluttanvendelse	104,9	110,5	104,9	107,4	109,6	110,4	110,1	112,1	113,5
Import i alt	100,0	102,5	100,3	102,1	102,6	103,2	102,3	103,5	101,7
Tradisjonelle varer	99,4	103,5	98,9	101,3	104,6	103,4	102,8	103,6	103,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	106,4	113,0	106,4	109,0	111,9	112,6	112,4	114,8	117,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	103,9	106,5	104,2	105,0	106,0	106,7	106,6	106,9	107,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	1,3	0,8	0,5	0,2	0,9	-0,1	-0,2	0,5
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	3,7	1,5	0,2	1,9	0,4	0,5	0,9	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	2,1	3,6	-0,9	0,3	1,4	1,9	-0,1	1,4	1,3
Fastlands-Norge	2,5	3,8	-0,1	0,7	2,0	0,9	0,5	0,5	2,2
Innenlandsk sluttanvendelse	2,7	2,6	-0,1	0,8	1,5	0,8	-1,2	1,3	1,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,4	2,4	0,8	0,5	1,0	0,8	0,2	0,3	0,9
Eksport i alt	9,8	11,9	2,6	5,7	3,8	0,1	1,3	3,8	1,2
Tradisjonelle varer	5,3	6,2	1,0	3,2	2,8	-0,2	-0,9	0,0	-1,4
Samlet sluttanvendelse	4,9	5,4	0,7	2,3	2,1	0,7	-0,3	1,9	1,2
Import i alt	0,0	2,5	-0,7	1,8	0,5	0,6	-0,9	1,2	-1,8
Tradisjonelle varer	-0,6	4,1	-1,3	2,5	3,2	-1,2	-0,6	0,8	0,1
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	6,4	6,3	1,2	2,4	2,7	0,6	-0,2	2,1	2,0
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,9	2,6	1,0	0,8	0,9	0,7	-0,1	0,3	0,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.12. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2006-2012

OA 1/2012

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 18
- Prognoser for renta på rammelån, 19
- Hva skal til av renteøkning for å kvele boligveksten? 21
- Direkte og indirekte importandeler, 25

OA 6/2011

- Bankkrise - igjen?, 6
- Krisetiltak rettet mot finansmarkedene, 15
- Revisjoner i husholdningenes finansielle stilling, 17

OA 4/2011

- Europas gjeldsstruktur til besvær, 10
- Den spanske og italienske statsgjeldskrisen, 11
- Betydningen av sterkere kronekurs, 17
- Bedriftenes finansielle stilling, 27

ØA 3/2011

- Husholdningenes gjelds- og rentebelastning, 14
- Hva er konsumveksten per innbygger? 16
- Hva er husholdningenes finansielle stilling? 17
- Renteøkningenes bidrag til å dempe konjunkturoppgangen, 26

ØA 1/2011

- Statsgjeldskrisen i Europa, 9
- Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014, 17
- En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014, 18
- Kraftmarkedet framover, 31
- Direkte og indirekte importandeler, 37

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25

- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- "Boligpriskrakk" – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.

ØA 3/2007

- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekte importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.

ØA 1/2006

- Alternativ lønnsvekstberegning, 20.
- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 22.
- Konjunkturtrekk i norsk økonomi i de siste 25 årene, 28-29.
- Direkte og indirekte importandeler, 30.

Betydningen av økonomiske insentiver for arbeidsmarkedsdeltakelsen til uførepensjonister

Andreas Ravndal Kostøl
og Magne Mogstad

Vi har sett på effektene av en reform fra 2005 som dempet den kraftige avkortningen i pensjonen når arbeidsinntekten overstiger grunnbeløpet. Et hovedfunn er at en betydelig andel av de trygdede er villige til å jobbe når de økonomiske insentivene forsterkes. Ved siden av å øke inntekten til uføretrygdde som begynner å jobbe, kan dette redusere folketrygdens kostnader. Resultatene tyder på at tiltak rettet mot yngre uføretrygdde er mest effektive.

1. Innledning

Flere vestlige land har i de siste årene endret systemet for uførepensjon slik at uføretrygdde kan beholde deler av uførepensjonen hvis de gjenopptar inntektsgivende arbeid. I Norge vil uførepensjonsreformen som skal innføres i 2015 dempe den kraftige avkortningen av uførepensjon når arbeidsinntekten overstiger fribeløpet, men samtidig reduseres friinntekten for uføretrygdde til 40 prosent av dagens nivå. I USA er det også foreslått å innføre en gunstigere avkortning av uførepensjonen mot arbeidsinntekt. Pådrivere for slike tiltak hevder at dette vil bidra til å fremme arbeidsdeltakelsen blant uførepensjonister, samtidig som det kan få flere helt tilbake i arbeid og ut av trygdetilværelsen. Dette vil videre kunne øke uførepensjonisters disponible inntekt og redusere utgiftene til folketrygden. Et motargument er at flere personer kan komme til å søke om uførepensjon fordi det blir lettere å kombinere arbeid og trygd. For å vurdere mulige effekter av slike reformer er det nødvendig med økt kunnskap om betydningen av økonomiske insentiver for arbeidsdeltakelse blant uførepensjonister.

I denne artikkelen gir vi et sammendrag av studien til Kostøl og Mogstad (2012). Denne studien forsøker å øke innsikten i disse spørsmålene ved å analysere "reaktiveringforskriften" - et forsøk som dempet den kraftige avkortningen av uførepensjon når arbeidsinntekten til uføretrygdde overstiger grunnbeløpet. Med virkning fra januar 2005 ble det bestemt at forsøket skulle begrenses med tilbakevirkende kraft og kun gjelde for personer som hadde fått innvilget uførepensjon før 1. januar 2004 (se boks 1). Personer som hadde fått innvilget uførepensjon før dette fikk dermed en vesentlig bedre avkastning for arbeidsinnsatsen enn personer som fikk innvilget søknaden måneden etter i januar 2004. Denne skarpe forskjellen mellom personer

som ellers har like muligheter i arbeidsmarkedet, gjør det mulig å studere hvordan økonomiske insentiver påvirker arbeidsmarkedsdeltakelsen til uførepensjonister.

Våre resultater viser at mange trygdde er villige til å jobbe hvis de finansielle insentivene forsterkes. Responsen blant yngre uføretrygdde er betydelig. Blant uførepensjonister i alderen 50 til 61 år har finansielle insentiver derimot ingen effekt på arbeidstilbudet. I gjennomsnitt for personer under 50 år tilsier våre resultater at én prosents nedgang i deltakelsesskatten vil øke andelen uføre som jobber over friinntekten med rundt 2 prosent. Videre finner vi at i tillegg til å øke den disponible inntekten til uføretrygdde som begynner å jobbe, kan folketrygdens kostnader reduseres ved å styrke insentivene for arbeidsdeltakelse. Effektene på arbeidsdeltakelse og inntekt er sterkere for menn, personer med høyere utdanning og de som bor i kommuner med lav arbeidsledighet. Våre resultater kan tyde på at tiltak rettet mot yngre uføretrygdde kan være de mest effektive for å fremme økt arbeidsdeltakelse.

Boks 1. Reaktiveringsforskriften

I september 2001 ble det bestemt at uførepensjonister skulle få muligheten til å sitte igjen med mer av pensjonen når arbeidsinntekten oversteg fribeløpet, men forsøket skulle kun gis virkning til og med 31. desember 2004 (se forskrift F18.09.2001 nr. 1083). Rett før avviklingen av forsøket ble det bestemt at forsøket skulle utvides, men da begrenset til kun å gjelde personer som allerede hadde fått innvilget uførepensjon før 1. januar 2004. Denne endringen fikk virkning fra 1. januar 2005, og forsøket gjelder per dags dato til og med 31. desember 2014.

Avkortning av pensjon skjer når inntekten overskrider friinntekten, og uføregraden settes ned. Ny uføregrad rundes av til nærmeste 5-prosent og tar utgangspunkt i nåværende inntekt relativt til inntekt før uførhet. For de som fikk delta i forsøket, ble friinntekten omgjort til et fribeløp, slik at revurderingen av uføregrad kun tok hensyn til inntekten utover friinntekten. Dette medførte at den kraftige avkortningen av uførepensjon ble dempet. I tillegg ble avrundingen av uføregrad gjort til nærmeste hele prosent for de som deltok i forsøket.

Andreas Ravndal Kostøl er førstekonsulent i Gruppe for offentlig økonomi og doktorgradstudent ved Universitetet i Bergen (andreas.kostol@ssb.no)

Magne Mogstad er forsker i Gruppe for mikroøkonomi og assistent professor ved UCL (magne.mogstad@ssb.no)

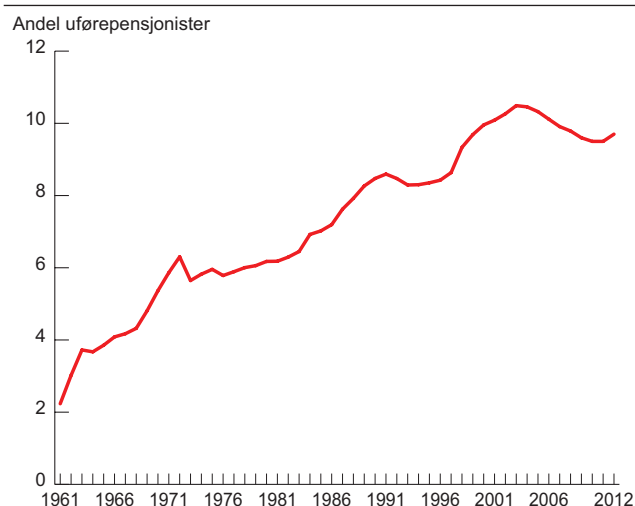
2. Bakgrunn

I Norge er andelen som mottar en uføreytelse om lag ti prosent blant personer i yrkesaktiv alder. Som illustrert i figur 1, har denne andelen nesten femdoblet seg fra rundt to prosent etter at uføreordningen ble innført i 1961. I USA var andelen seks prosent i 2008, åtte ganger større enn i 1961, og utgiftene knyttet til uførepensjon i europeiske OECD-land tilsvarte 2,3 prosent av disse landenes bruttonasjonalprodukt i 2007 (Autor og Duggan, 2006; Burkhauser og Daly, 2012; OECD, 2010). Økningen i antall uførepensjonister reiser spørsmål om uførepensjonsordningens bærekraft, men også om finansieringen av folketrygden generelt. Tilsvarende utviklingstrekk i flere andre OECD land har videre ledet frem til en større forskningslitteratur som undersøker årsakene til og konsekvensene av denne veksten. I tillegg har det ført til diskusjoner om hvordan man kan begrense tilstrømmingen til uføretrygden og bedre legge til rette for at de som gjenvinner sin arbeidsevne helt eller delvis kan komme tilbake i arbeid.

Vår artikkel relaterer seg i hovedsak til et mindre antall studier fra andre land som fokuserer på konsekvensene av å bedre de økonomiske vilkårene for uførepensjonister som ønsker å gå tilbake til arbeid. Clinton-administrasjonen bestemte i 1999 at folketrygden i USA skulle gjennomføre et randomisert eksperiment, både for å undersøke om gunstigere avkortning av uførepensjon kunne hjelpe flere tilbake i arbeid, men også for å undersøke omfanget av økt innstrømning til uføretrygd som følge av at det er lettere å kombinere trygd og arbeidsinntekt. Dette eksperimentet ble først rullet ut på nasjonalt plan i 2011 under tittelen "Benefit Offset National Demonstration Project". Hoynes og Moffit (1999) konkluderer via numeriske beregninger med at selv en avkortning begrenset til femti øre for hver krone tjent over fribeløpet i USA sannsynligvis ikke vil være et særlig effektivt tiltak for å få uføre tilbake i arbeid. Dette til tross for at alternativet var å miste all uførepensjon når inntekten oversteg friinntekten. Benitez-Silva med flere (2010) bruker en kalibrert modell der personer tilpasser seg optimalt over livsløpet for å forutsi mulige effekter av en tilsvarende reform. De finner at femti prosents avkortning av arbeidsinntekt over fribeløpet kan føre til flere uføre kommer i arbeid, men også at flere personer søker om uførepensjon.

Adam med flere (2011) studerer en britisk reform som tillot sykemeldte og uføretrygdede i England å beholde en større andel av trygden hvis de begynte å jobbe. I tillegg ga reformen sterkere oppfølging fra saksbehandlere og attføringspersonell på veien tilbake til arbeid. De finner at kombinasjonen av finansielle insentiv og bedre oppfølging påvirket sysselsetting og raskere tilbakevending til arbeid, men kun for personer som ville returnert innen ett år uansett. Campolieti og Riddell (2012) finner at ved å øke den tillatte inntekten en uførepensjonist kan ha før en var forpliktet til å konsultere med saksbehandlere i den kanadiske folketrygden, økte sysselsettingen blant uførepensjonister uten at flere søkte seg inn til ordningen.

Figur 1. Andel uførepensjonister i Norge (1961-2012)

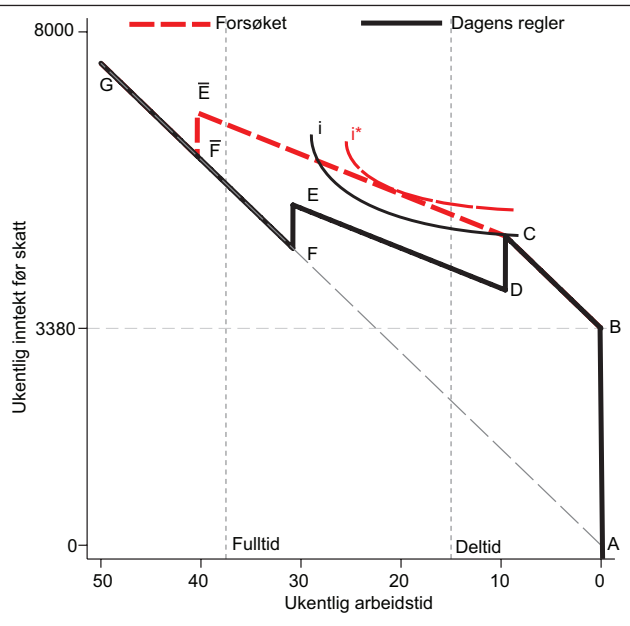

Kilde: Kilde: Ulike utgaver av Trygdestatistisk årbok og statistikk fra NAV for årene 2005-2012. Andelen er over befolkningen i yrkesaktiv alder, lik 18-69 til og med 1971, og 18-66 fra 1972-2012.

Mye av den resterende litteraturen omkring restarbeidsevne og finansielle insentiver bruker arbeidsdeltakelsen til personer som får avslag på uførepensjon som et anslag på arbeidsdeltakelsen til uførepensjonister. Dette antas å representere et øvre tak på arbeidsmarkedsdeltakelsen til de som får innvilget, fordi personer som får avslag på søknaden trolig har noe bedre helse og arbeidsevne enn de som får søknaden innvilget. Bound (1989) finner at sysselsettingen blant eldre mannlige uførepensjonister maksimalt ville utgjort 30 prosent i fravær av uføreordningen. Disse funnene er bekreftet i senere studier (Maestas m.fl. 2011; Von Wachter m.fl. 2011), men også for yngre uførepensjonister er tallene tilsvarende (French og Song 2011). I en norsk studie viser Kornstad og Skjerpen (2010) at blant menn og kvinner i alderen 20-65 år som fikk avslag i 2002, var det bare henholdsvis 18 og 26 prosent som var yrkesaktive fem år senere.

Vår studie supplerer den eksisterende litteraturen ved å utnytte at personer som fikk delta i forsøket hadde bedre økonomiske arbeidsinsentiver enn de som fikk innvilget uførepensjon like etter. Fordi uførepensjonister ikke kunne påvirke når uførepensjonen ble innvilget, er forskjellene i økonomiske insentiver uavhengig av deres restarbeidsevne og muligheter til å finne høvelig arbeid. Ved å se på hvordan de to gruppene som fikk innvilget uførepensjon henholdsvis rett før og rett etter 1. januar 2004 tilpasset seg, kan vi bidra med å tallfeste konsekvensene av å styrke økonomiske insentiver blant uførepensjonister. Vår studie er imidlertid ikke i stand til å besvare spørsmål om hvorvidt en slik ordning vil føre til flere søknader om uførepensjon. I tillegg viser vi at omtrent 30 prosent av de som får avslag på uførepensjon i Norge har inntekt over friinntekten i de første fire årene etter vedtak. Dette gir et grovt øvre anslag på hvor stor den potensielle restarbeidsevnen uførepensjonister i Norge kan være. Jmført med de seneste funnene fra USA indikerer disse tallene at restarbeids-

Figur 2. **Budsjettbetingelsen**

Tabell 1. **Teoretiske prediksjoner**

Tilpasning under dagens regler	Effekt av forsøket			Disponibel inntekt
	Tilpasning under forsøket	Arbeids-timer	Pensjon	
(a) Fri tilpasning (mellom 0 og 50 timer i uken)				
B	B	0	0	0
C	C	0	0	0
	C \bar{E}	+	-	+
G	G	0	0	0
	C \bar{E}	-	+	-
(b) Begrense antall arbeidskontrakter (del- og heltid)				
B	B	0	0	0
	Del- eller fulltid	+	-	+
Deltid	Deltid	0	+	+
	Fulltid	+	-	+
Fulltid	Fulltid	0	+	+
	Deltid	-	+	+

Kilde: Statistisks sentralbyrå.

evnen til uførepensjonister i ulike land er forholdsvis sammenlignbar.

For å illustrere hvordan forsøket endret insentivene til å jobbe utover grunnbeløpet, presenterer vi et stilisert ukentlig budsjett for uførepensjonister i figur 2. Budsjettet har inntekt på y-aksen og fritid på x-aksen. For enkelhets skyld, men med minimal betydning for de kvalitative teoretiske prediksjonene, holder vi forsørgertillegg og skattesystemet utenfor analysen og fjerner avrundingen av uføregraden til nærmeste hele tall delelig med fem (for de som fikk innvilget uførepensjon etter 1. januar 2004). Størrelsen på pensjonen er beregnet etter formelen for uførepensjon, med grunn- og tilleggspensjon tilsvarende 100 prosent uføregrad. For å gjøre dette bruker vi registerdata med inntektshistorikk og uføretidspunktet fra databasen FD-trygd for et utvalg av personer som fikk innvilget uførepensjonen mellom juli 2003 og februar 2004. Timelønnen er be-

regnet for personer med liknende utdanning, arbeidsmarkedshistorikk og andre demografiske kjennetegn og er basert på data fra SSBs lønnsstatistikk.

Dagens regler gjelder for de som fikk innvilget søknaden etter 1. januar 2004 og er representert med den heltrukne linjen mellom punktene BCDEFG. I punktet B mottar uførepensjonisten full pensjon og jobber ikke. Pensjonen beholdes fullt ut inntil punktet C, der ukelønn omregnet til årslønn tilsvare friinntekten. Én ekstra time utover dette gir under dagens regler en marginal avkortning av pensjon mot arbeidsinntekt på over 600 prosent, dette fordi uføregraden settes ned og pensjonen nedjusteres deretter (se boks 1). Tar vi med avkortning av forsørgertillegg, særfradrag og skattesystemet, er den effektive marginalsakten enda høyere. Når arbeidsinntekten økes utover friinntekten, reduseres uføregraden ytterligere og en person mister retten til uførepensjon når uføregraden kommer under 20 prosent. For vårt utvalg tilsvare en revurdering av uføregraden ned til 20 prosent omtrent 30 timers arbeid i uken, her representert av fallet i inntekt fra E til F. Budsjettet for deltakere i forsøket er representert BCEFG hvor den kraftige avkortningen i uførepensjon mellom C og D er fjernet.

For å illustrere de mulige konsekvensene av å forsterke finansielle insentiver ved hjelp av økonomisk teori, bruker vi standard økonomiske antakelser som at fritid og konsum er normale goder (det vil si at man ønsker å konsumere mer av begge godene når inntekten øker) og at personer foretrekker en blanding av begge godene fremfor kun det ene. En person med slike preferanser foretrekker kombinasjoner av fritid og inntekt representert av kurven i* fremfor i. Vi ignorerer søketeoretiske problemstillinger og spørsmål om tap av humankapital ved fravær fra arbeidslivet og oppsummerer de forventede effektene i tabell 1. Som tabellen illustrerer, er de teoretiske prediksjonene tvetydige og avhenger av hvor personer under dagens regler tilpasser seg, men også om folk har realistiske muligheter til å tilpasse sin arbeidsinnsats fritt. En mer realistisk tilnærming er at personer av ulike grunner kun kan velge mellom et begrenset antall arbeidskontrakter, la oss for enkelthets skyld si fulltid eller deltid. I vårt tilfelle vil negative effekter på arbeid kunne komme fra personer som under dagens regler ville jobbet fulltid eller deltid. Dette skyldes at en person får mer igjen for samme arbeidsinnsats, og på grunn av preferanser for begge godene kan dette lede til at arbeidsinnsatsen reduseres. Svært få uførepensjonister har inntekt over friinntekten under dagens regler. Med dette i bakhodet forventer vi at "reaktiveringforskriften" skal ha en svakt positiv effekt på arbeidsinntekt og en svak reduksjon i folketrygdens pensjonsutbetalinger.

3. Utvalg og metode

For å analysere problemstillingen benytter vi oss av registerdata fra SSB. Først henter vi inn utvalget av personer som henholdsvis får innvilget og avslag på søknad om uførepensjon fra databasen FD-trygd. I denne filen finner vi informasjon om den enkeltes uføreforløp, som

Boks 2. Tidsbegrenset uførestønad

ble introdusert i starten av 2004 som en ytelse til personer med bedre utsikter til forbedring av arbeidsevnen. Kravet for å få innvilget denne ytelsen var at lidelsen var forventet å vare i minimum 5 år. Det tilsvarende kravet for uførepensjon var 7 år, men dette kravet ble senere endret til "langvarig" i midten av 2004. I januar 2004 ble rehabiliteringsordningen strammet inn, og det ble vanskeligere å få en utvidet periode med rehabiliteringspenger (se Bragstad 2009 for en mer detaljert beskrivelse). Ytelsen ble beregnet som 66 prosent av inntekten før uføretidspunktet, og for å få søknaden vurdert for tidsbegrenset uførestønad, måtte kravet være fremsatt etter 1. januar 2004. Alle søknader fremsatt før denne dato ble i utgangspunktet vurdert etter varig uførepensjon.

I mars 2010 ble tidsbegrenset uførestønad avviklet og slått sammen med rehabiliterings- og attføringspenger i den nye ytelsen arbeidsavklaringspenger.

måneden personen ble ufør og når søknaden ble avslått eller innvilget. Vi kobler videre på informasjon om personens familiesituasjon, inntektshistorikk, utdanning og om andre trygdestønader har blitt mottatt. I tillegg har vi koblet på personens primærdiagnose, som vi kategoriserer i hoveddiagnoser. Utfallene vi fokuserer på er hvorvidt en person hadde arbeidsinntekt over friinntektsgrensen i 2005, 2006 og 2007. Denne variabelen settes lik 1 når inntekten er over grunnbeløpet og lik 0 ellers. Fordi uførepensjonister må vente ett år før de kan ha arbeidsinntekt, ser vi bort i fra inntekt i 2004. Vi ser også på gjennomsnittlig arbeidsinntekt over den samme perioden, og alle kroneverdier i analysen er rapportert i 2010-kroner.¹

Vår empiriske analyse fokuserer på individer som fikk innvilget varig uførepensjon i perioden fra juli 2003 til februar 2004. På grunn av innfasingen av tidsbegrenset uførestønad fra 2004 velger vi å ekskludere alle nye uførepensjonister fra og med mars dette året. Fordi ventetiden mellom søknadsdato og vedtaksdato sjelden er mindre enn tre måneder, men ofte mer enn 12 måneder, forventer vi at tidsbegrenset uførestønad tidligst får praktisk betydning i mars 2004 (se boks 2). Dette bekreftes også i data ved et tydelig fall i antall nye varige uførepensjonister fra og med denne måneden. Videre er det et krav for å delta i forsøket at personen ikke samtidig også får uførepensjon som lønnstilskudd. For å ikke blande sammen effekten av gunstigere avkortning med lønnstilskudd, fjerner vi de fem forsøksfylkene som fra 1. januar 2004 også tilbød arbeidsgivere lønnstilskudd for å ansette uførepensjonister. Vi begrenser hovedutvalget til 100 prosent uføre og personer som ikke er født uføre. Forsøket gjaldt også personer med gradert uførepensjon, men fordi det er vanskelig å identifisere den tillatte inntekten som korresponderer med uføregraden, velger vi å holde dem utenfor analysen. Gjennom analysen deler vi også opp utvalget i to grupper basert på alder i vedtaksmåneden.

Hovedgrunnen til at vi fokuserer på personer i alderen 18-49, er fordi vi venter at yngre uførepensjonister har mer å tjene på å gå tilbake i arbeid fordi de har lenger tid igjen til pensjonsalder.

Den empiriske strategien vi benytter for å identifisere effekten av forsterkede finansielle insentiv tar utgangspunkt i at uførepensjonister ikke har muligheten til å eksakt påvirke dato for tilståelse av uførepensjon. Dette virker rimelig fordi det i januar 2005 ble bestemt med tilbakevirkende kraft at forsøket skulle begrenses til de som allerede hadde fått uførepensjon før 1. januar 2004. Søk i Atekst gir ingen treff på søkeordene "reaktivering av uførepensjonister" i norske medier i 2003, og vi tror derfor at ingen strategisk søkte seg inn eller påvirket saksgangen basert på kjennskap til forsøket. Under denne forutsetningen ville arbeidsmarkedstilknytningen til uføre som fikk innvilget pensjon i desember 2003 og januar 2004, ha vært den samme uten den avgrensede forlengelsen av forsøket. Forskjellene i finansielle insentiv for uførepensjonister som fikk pensjon innvilget like før og like etter 1. januar 2004, representerer dermed et lokalt eksperiment.

For å identifisere effekten av forsøket kan vi da sammenlikne arbeidsmarkedsutfallene for disse to gruppene. Desember 2003 er "behandlingsgruppen", og januar 2004 er "kontrollgruppen". Differansen i gjennomsnittlig arbeidsmarkedsdeltakelse for disse to gruppene gir oss et estimat på konsekvensen av forsøket. Det kan likevel hende at det er en underliggende vekst i arbeidsmarkedsdeltakelsen over tid. La oss tenke oss at for nye uførepensjonister så er det flere og flere som begynner å jobbe litt noen år senere. Denne trenden må vi ta hensyn til for å komme nærmere den sanne effekten av forsøket, og dette gjør vi ved å bruke noen flere måneder slik at vi har nok informasjon til å fleksibelt estimere en trend i utfallene over tid.

Vi foretar en rekke spesifikasjonstester for å understøtte holdbarheten i den empiriske analysen. Det første vi gjør er å inkludere personlige kjennetegn som er korrelert med utfallene, som for eksempel diagnosegruppe, alder, utdanning, antall barn og tidligere yrkeserfaring. Resultatene endres veldig lite når vi gjør dette, noe som støtter den identifiserende antakelsen om at personer ikke kunne påvirke datoen for tilståelse av uførepensjon. Noen vil kanskje også lure på om personer som får innvilget uførepensjon rett før nyttår er av en annen type enn de som får rett etter nyttår, og at denne forskjellen kan gi systematiske utslag i arbeidsutfall. For å korrigerer for slike "nyttårseffekter" bruker vi personer som fikk innvilget uførepensjon rett rundt nyttår mellom 2002 og 2003 som en ekstra sammenligningsgruppe. Vi trekker deretter denne differansen fra den første differansen, og finner at "nyttårseffekter" er av minimal betydning for våre empiriske resultater. I tillegg undersøker vi sensitiviteten til de estimerte effektene ved å øke antall måneder for å fange opp underliggende trender i utfallene, spesifiserer trendene til å være ikke-lineære, samt inkluderer de ytterst få som innvilges tidsbe-

¹ Dette er gjort ved å deflatere arbeidsinntekten tilsvarende veksen i folketrygdens grunnbeløp.

Tabell 2. Hovedresultater¹

Utfall	Des 2003	Jan 2004	Forskjell	Forskjell, betinget på andre kjennetegn	Avslag på søknad Nov og Des 2003
Jobbet i 2005 (andel)	0,036 [0,188]	0,014 [0,118]	0,022 (0,015)	0,033** (0,016)	0,262 [0,441]
Jobbet i 2006 (andel)	0,05 [0,218]	0,019 [0,135]	0,031* (0,017)	0,033* (0,018)	0,307 [0,462]
Jobbet i 2007 (andel)	0,073 [0,26]	0,019 [0,135]	0,054*** (0,02)	0,053** (0,022)	0,324 [0,469]
Gjennomsnittlig inntekt (kr) (2005-2007)	14201 [36553]	7445 [26061]	6756** (3048)	7482** (3210)	83136 [133446]
Andre kjennetegn					
Alder (år)	38,2 [9,3]	38,5 [9,7]	-0,302 (0,912)		38,8 [7,3]
Menn (andel)	0,445 [0,498]	0,498 [0,501]	-0,052 (0,048)		0,467 [0,50]
Utdanning (år)	10,8 [2,2]	10,4 [3,5]	0,317 (0,28)		10,1 [3,5]
Yrkeserfaring (år)	13,932 [9,0]	14,144 [10,1]	-0,212 (0,916)		10,124 [8,2]
Gj.sn. inntekt før uførhet (kr)	229672 [88360]	231409 [106792]	-1740 (9390)		197694 [84306]
Gj.sn. arbeidsledighet (andel)	0,023 [0,006]	0,024 [0,008]	-0,001 (0,001)		0,024 [0,007]
Antall barn	0,936 [1,092]	0,967 [1,145]	-0,031 (0,107)		1,013 [1,262]
Muskel og skjellett lidelse (andel)	0,223 [0,417]	0,209 [0,408]	0,013 (0,04)		0,4 [0,491]
Mentale lidelser (andel)	0,445 [0,498]	0,405 [0,492]	0,041 (0,047)		0,298 [0,458]
Observasjoner	220	215	435		225

¹ I denne tabellen viser vi gjennomsnitt for to grupper, én som fikk innvilget uførepensjon i desember 2003 og én som fikk innvilget uførepensjon i januar 2004. I kolonnen helt til høyre viser vi gjennomsnittlige verdier for de som fikk avslag på søknad om uførepensjon i november og i desember 2003. I tredje og fjerde kolonne viser vi forskjellene mellom utfallene for de som fikk uførepensjonen innvilget i desember 2003 og januar 2004. Klammeparentes viser standardavviket, mens vanlig parentes viser standardfeilene til de estimerte forskjellene. Sannsynligheten for at vi forkaster en sann nullhypotese (forsøket har ingen effekt på arbeidsdeltakelse) er mindre enn 10 prosent når forskjellen er merket med én stjerne, mindre enn 5 prosent med to stjerner og mindre enn 1 prosent med tre stjerner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

grenset uførestønad i ”kontrollgruppen”. Resultatene varierer lite fra den ene spesifikasjonen til den andre, noe som øker vår tiltro til den empiriske strategien.

4. Resultater

Tabell 2 rapporterer resultater ved å sammenligne uførepensjonister som fikk innvilget uførepensjon i desember 2003 med de som fikk innvilget pensjon i januar 2004. De første to kolonnene viser gjennomsnittlige utfall og andre personlige kjennetegn for begge gruppene. I tredje kolonne viser vi forskjellen i utfall mellom de to gruppene. I fjerde kolonne betinger vi samtidig for en rekke personlige kjennetegn som er korrelert med utfallene. Til sammenligning viser vi de samme utfallene for gruppen som fikk avslag på søknad om uførepensjon i månedene november og desember 2003 i kolonnen helt til høyre.

Tabellen illustrerer at forsøket hadde positive effekter på arbeidsmarkedsdeltakelsen og gjennomsnittlig inntekt. Responsen øker fra 2-3 prosent i 2005 til mer enn 5 prosent i 2007. Dette kan skyldes at det tar tid å finne

en passende jobb, men kan også reflektere at helsen for noen forbedres over tid. Til sammenligning, hadde mindre enn 2 prosent av de som ikke deltok i forsøket inntekt over friinntekten. Om lag 30 prosent av de som fikk avslag på uførepensjon i november og desember 2004, hadde inntekt som var høyere enn dette. Når vi tar hensyn til de underliggende trendene i utfallene, blir resultatene sterkere; andelen som jobbet over friinntekten økte med over 8 prosent i 2007 (se Kostøl og Mogstad 2012). Gjennomsnittlig inntekt ble omtrent doblet sammenlignet med kontrollgruppen og kom opp i nesten ti prosent av inntekten til de som fikk avslag på uførepensjon. Det er betryggende å se at personlige kjennetegn er svært like mellom de som fikk innvilget uførepensjon i desember 2003 og januar 2004.

For å sette resultatene i sammenheng med endringer i finansielle insentiv, beregner vi elastisiteten med hensyn til deltakelsesskatt. Denne skatten sammenligner disponibel inntekt under deltakelse og ikke-deltakelse relativt til arbeidsinntekten. En deltakelsesskatt lik én betyr at en person ikke for noe

Tabell 3. Resultat for ulike grupper¹

Utfall	Alder		Kjønn	
	Yngre	Eldre	Menn	Kvinner
Jobbet i 2005 (andel)	0,031*	-0,0004	0,055*	0,0003
	(0,016)	(0,011)	(0,031)	(0,013)
Jobbet i 2006 (andel)	0,032*	-0,003	0,054*	0,014
	(0,018)	(0,010)	(0,032)	(0,021)
Jobbet i 2007 (andel)	0,055**	-0,016	0,074**	0,038
	(0,021)	(0,011)	(0,033)	(0,030)
Observasjoner	435	972	205	230
Utfall	Utdanning		Arbeidsledighet	
	Lav	Høy	Lav	Høy
Jobbet i 2005 (andel)	0,031	0,045	0,059**	0,003
	(0,019)	(0,029)	(0,027)	(0,021)
Jobbet i 2006 (andel)	0,018	0,050*	0,062**	0,002
	(0,027)	(0,028)	(0,031)	(0,023)
Jobbet i 2007 (andel)	0,057**	0,076**	0,100***	0,032
	(0,029)	(0,037)	(0,033)	(0,032)
Observasjoner	248	187	221	214

¹ I denne tabellen viser vi forskjellene mellom utfallene for de som fikk uførepensjonen innvilget i desember 2003 og januar 2004 for ulike grupper. Personer med høy utdanning har 12 eller mer år med fullført utdanning. Lav arbeidsledighet er definert som personer som bor i kommuner med mindre enn medianverdien. Vi betinger på andre kjennetegn i alle regresjonene. Parentes viser standardfeilene til de estimerte forskjellene. Sannsynligheten for at vi forkaster en sann nullhypotese (forsøket har ingen effekt på arbeidsdeltakelse) er mindre enn 10 prosent når forskjellen er merket med én stjerne, mindre enn 5 prosent med to stjerner og mindre enn 1 prosent når forskjellen er merket med tre stjerner.

Kilde: Statistisks sentralbyrå.

igjen for å jobbe, og lik null betyr at en person beholder hver krone tjent, og at det er ingen skatt på marginen. Skatten på deltakelse er ansett som et nyttig mål på finansielle insentiv i tilfeller med store endringer i budsjettet og der trygde- og skattesystemet må ses i ett. Den gjennomsnittlige elastisiteten ligger rundt -2,3 og -1,9 og kan tolkes som at én prosents nedgang i skatten vil føre til omtrent to prosents høyere andel som har inntekt over friinntekten. Videre finner vi at økningen i arbeidsinntekt førte til en reduksjon i pensjonsutbetalinger og en liten økning i skatt. Dette resulterte i en lavere kostnad for folketrygden og en positiv, men ikke signifikant vekst i disponibel inntekt.

Vi har til nå kun fokusert på yngre uførepensjonister, men fordi flertallet av uførepensjonister er eldre, er det nødvendig å være forsiktig i tolkningen av resultatene. Vi viser i tabell 3 at vi får mye ekstra informasjon ved å skille mellom eldre og yngre uførepensjonister framfor å behandle dem samlet. Blant de i alderen 50 til 61 år er det ingen respons på finansielle insentiv. Dette kan ha mange forklaringer, én er at yngre uførepensjonister har flere år igjen å arbeide og derfor større gevinst. Videre viser tabellen effekten av forsøket for ulike grupper blant uførepensjonister i alderen 18-49 år. Denne illustrerer at også innad i gruppen yngre uførepensjonister er det stor variasjon i respons på økonomiske insentiv; forsøket har sterkest effekt for menn, personer

med høyere utdanning og personer som bor i kommuner med lav arbeidsledighet.

5. Oppsummering

Ved å utnytte et lokalt eksperiment som oppstår fra begrensningen av hvem som har rett eller ikke rett til å delta i forsøket "reaktivering av uførepensjonister", bidrar vi til å tallfeste hvordan finansielle insentiv kan bidra til at uførepensjonister vender tilbake til arbeid. Vi finner at mange uførepensjonister har en restarbeids-evne som kan aktiveres ved å bedre de økonomiske rammevilkårene. I tillegg viser vi at uførepensjonisters disponible inntekt kan økes samtidig som at folketrygdens kostnader kan reduseres.

Likevel må funnene tolkes med forsiktighet, da de bare gjelder personer som var under 50 år da de fikk innvilget uførepensjon. Blant eldre uførepensjonister finner vi ingen effekt av sterkere finansielle insentiv. På grunn av den sterke veksten i antall unge uføre de siste tiårene, kan slike effekter likevel ha stor betydning for politikkutformingen. For eksempel taler våre funn for at målrettede tiltak mot yngre uførepensjonister kan være en effektiv måte å få flere uføre tilbake i arbeid. En annen begrensning i denne studien er at vi ikke kan si noe om antallet nye søkere til ordningen som følge av at det blir lettere å kombinere arbeid og pensjon. Dette er et resultat av at begrensningen i forsøket hadde tilbakevirkende kraft, noe som betyr at en relativ økning i antall uføre må komme av at færre velger å forlate ordningen. Vi finner at forsøket ikke fikk noen helt tilbake i arbeid, men at mange unge uførepensjonister fikk styrket sin arbeidsmarkedstilknøytning som følge av sterkere finansielle insentiv.

Referanser

- Adam, S., Bozio, A., og Emmerson, C. (2011): Reforming disability insurance in the uk: Evaluation of the pathways to work programme. IFS Working Paper.
- Autor, D. H. og Duggan, M. G. (2006): The growth in the social security disability rolls: A fiscal crisis unfolding. *Journal of Economic Perspectives*, 20(3):71-96.
- Benitez-Silva, H., Buchinsky, M., og Rust J. (2010): Induced entry effects of a \$1 for \$2 offset in SSDI benefits. Working Paper SUNY-Stony Brook.
- Bound, J. (1989): The health and earnings of rejected disability insurance applicants. *American Economic Review*, 79(3):482-503.
- Bragstad, T. (2009): Tidsbegrenset uførestønning - evaluering fire år etter innføring. Rapport nr. 3, Arbeids- og velferdsdirektoratet
- Burkhauser, R. V. og Daly, M. C. (2012): Social security disability insurance: Time for fundamental change. *Journal of Policy Analysis and Management*, Forthcoming.

- Campolieti, M. og Riddell, C. (2012): Disability policy and the labor market: Evidence from a natural experiment in Canada, 1998-2006. *Journal of Public Economics*, 96:306-316.
- French, E. og Song, J. (2009): The effect of disability insurance receipt on labor supply. FRB of Chicago Working Paper No. 2009-05.
- Hoynes, H. W. og Moffitt, R. (1999): Tax rates and work incentives in the social security disability insurance program: Current law and alternative reforms. *National Tax Journal*, 52(4):623-654.
- Kornstad, T. og Skjerpen, T. (2010): Avslagsrisiko for førstegangssøkere av uførepensjon, *Økonomiske Analyser*, SSB
- Kostøl, A. and Mogstad, M. (2012): How financial incentives induce disability insurance recipients to return to work, SSB Discussion papers no.685
- Maestas, N., Mullen, K., og Strand, A. (2011): Does disability insurance discourage work? RAND Working paper.
- OECD (2010): *Sickness, Disability og Work: Breaking the Barriers. A synthesis of findings across OECD countries.* OECD Publishing.
- Von Wachter, T., Song, J., og Manchester, J. (2011): Trends in employment and earnings of allowed and rejected applicants to the social security disability insurance program. *American Economic Review*, Forthcoming.

Gjør innvandring det lettere å finansiere velferdsstaten?

Erling Holmøy og Birger Strøm

Brutale konsekvenser av skakkjorte offentlige finanser oppleves i dag av millioner av mennesker. Det skjer i relativt rike land i vår nære økonomiske, politiske og kulturelle sfære, og det før eldrebølgen har rukket å forsterke problemene. I Norge eksisterer mulige statsfinansielle problemer bare i langsiktige modellfremskrivninger. Det er viktig å analysere hvordan ulike forhold påvirker dette bildet. Migrasjon og integrering av innvandrere hører med her.

1. Hvorfor analysere dette?

Denne artikkelen resymerer Holmøy og Strøm (2012a), heretter HS, som gir et helhetlig og samtidig relativt detaljert bilde av hvordan innvandring påvirker norske offentlige finanser nå og fremover. HS springer i sin tur ut av et forskningsprosjekt i Statistisk sentralbyrå som studerer mer generelt den langsiktige utviklingen i offentlige finanser innenfor en helhetlig makroøkonomisk ramme. Troverdige fremskrivninger, basert på en lang tradisjon for utvikling og bruk av helhetlige økonomiske modeller, er et av svært få hjelpemidler man har til å skape forståelse for tiltak i dag som bidrar til at fremtiden blir mindre problematisk. Spesielt gjør de det vanskeligere å avfeie bekymring for statsfinanser i Norge som overdrevne jeremiader. De synliggjør nemlig at etter 2020 vil offentlige utgifter vokse systematisk raskere enn offentlig forvaltnings inntektskilder, gitt videreføring av dagens skattesatser og velferdsordninger. Den viktigste årsaken er eldrebølgen. I tillegg vil de oljepengene som man ifølge handlingsregelen kan bruke hvert år, dekke en stadig mindre andel av offentlige utgifter fremover, gitt plausible antakelser om fremtidig salg av olje og gass, og avkastningen i Statens pensjonsfond - utland. Pensjonsreformen og handlingsregelen for forsiktig, men varig, bruk av oljepenger, er kanskje de beste eksemplene på at norske politikere tar langsiktige hensyn.

Tidligere har SSBs nevnte forskningsprosjekt analysert hvordan offentlige finanser i Norge påvirkes av eldrebølgen, produktivitetsvekst, oljepris, avkastningen på kapitalen i Statens pensjonsfond – utland (SPU), pensjonsreformen, endringer i de eldres helsetilstand, standarden på offentlige helse- og omsorgstjenester,

og økt skatt på arbeidsinnsats.¹ Det ville vært en unnlattelsesfeil å utelate migrasjon fra slike analyser, selv om temaet er følsomt. Statsfinansielle og andre økonomiske virkninger av migrasjon har lenge vært et viktig tema for forskning og politikktutforming, internasjonalt og i Norge, jf. Velferds- og migrasjonsutvalget (VMU) (2011).² Beregningene i HS ble utformet som et oppdrag for VMU, og ble presentert i kapittel 12 i utredningen.

Interessen for innvandringens konsekvenser må ses på bakgrunn av at innvandring har vært den viktigste årsaken til rekordhøy befolkningsvekst de siste årene, spesielt fra og med 2007, se figur 1. For tiden er det bare Luxembourg og Tyrkia som har raskere befolkningsvekst enn Norge (Statistisk sentralbyrå, 2012). Med unntak av allerede akkumulert finans- og realkapital, gjenværende olje og gass og andre rene naturressurser, vil de fleste makroøkonomiske størrelser i det lange løp henge tett sammen med folkemengden. Dermed er det trolig få begivenheter i Norge som kan måle seg med økningen i innvandring når det gjelder makroøkonomisk betydning. I perioden 2007-2011 var befolkningsveksten i gjennomsnitt 60 947 personer per år. Den gjennomsnittlige årlige nettoinnvandringen var tilnærmet 42 203 personer i samme periode, tilsvarende 69 prosent av befolkningsveksten. Bak dette tallet ligger gjennomsnittstall for bruttoinnvandring og utvandring på henholdsvis 69 454 og 27 252 personer. Arbeid har vært den vanligste årsaken til innvandringen de senere årene. I Revidert nasjonalbudsjett 2012 anslås bidraget

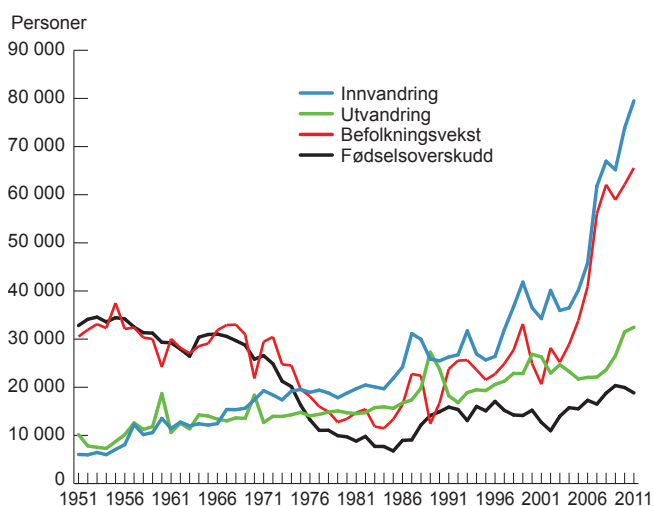
¹ Eksempler på analyser innenfor dette prosjektet: Holmøy og Strøm (2012b) og Heide, Holmøy, Solli og Strøm (2006) studerer hvordan offentlige finanser avhenger av en rekke forhold, med vekt på hvordan avhengigheten påvirkes av generelle likevektseffekter. Holmøy og Stensnes (2008) er den siste av flere generelle likevektsanalyser av pensjonsreformen. Holmøy og Nielsen (2008) analyserer betydningen av etterspørselen etter helse- og omsorgstjenester. Holmøy (2006a) og Holmøy (2006b) viser analytisk og nummerisk betydningen av generelle likevektseffekter for virkningene på offentlige finanser av henholdsvis høyere oljepris og raskere produktivitetsvekst i privat sektor.

² Holmøy og Strøm (2012a) inneholder en oversikt over samfunnsøkonomiske analyser av innvandring basert på gjennomgangen i Holmøy og Stølen (2012).

Erling Holmøy er forskerleder i Gruppe for offentlig økonomi (erling.holmoy@ssb.no)

Birger Strøm er seniorrådgiver i Gruppe for makroøkonomi (birger.strom@ssb.no)

Figur 1. **Befolkningsvekst, fødselsoverskudd (= fødte – døde), inn- og utvandring¹ 1951-2011. Personer**

¹ Tallene for inn- og utvandring i tabellen er kalt henholdsvis "inn- og utflyttinger" i kildestatistikken. I noen år er det ikke nøyaktig samsvar mellom disse begrepene, men forskjellen er uten praktisk betydning for det bildet som tegnes i figuren.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

fra innvandring til veksten i samlet sysselsetting fra 2004 til 2010 til ca. 60 prosent.³

Det er viktig å presisere at vår analyse *ikke* er noen samfunnsøkonomisk lønnsomhetsvurdering av innvandring. Virkningene på offentlige finanser vil være et viktig element i en slik vurdering: Dersom innvandring svekker offentlige finanser, reduseres isolert sett levestandarden for dem som allerede bor i Norge, fordi skattene må økes og/eller offentlig velferd slankes. Men en eventuell vurdering av den samfunnsøkonomiske lønnsomheten av innvandring må også inkludere andre effekter, bl.a. virkninger på lønninger og realinntekter, velferdsøkningen for innvandrerne, og – ikke minst – humanitære hensyn.

2. Hva vi regner på

Når kreativ konstruksjon av persontyper kombineres med vide rammer for årlig innvandring, er det få grenser for hvilke statsfinansielle virkninger man kan få. Hver innvandrer som kommer ferdig utdannet og jobber mer enn normalt helt til man forlater Norge uten å ha brukt helsetjenester og andre velferdsgoder, bidrar klart mer til skatteinntekter enn til offentlige utgifter i Norge. Like opplagt er det at norske offentlige finanser svekkes for hver person som ikke arbeider, mottar mye stønader, er kriminell og storforbruker av offentlige tjenester. Slike trivialiteter gjelder en hvilken som helst person – ikke bare innvandrere.

Vi studerer gjennomsnittspersoner som representerer brede befolkningsgrupper. Vi plasserer innbyggere bosatt i Norge i følgende fire regioner etter opprinnelse:

- R0: Norge
- R1: Vest-Europa, Nord-Amerika, Australia og New Zealand
- R2: Østeuropeiske EU-land
- R3: Resten av verden som domineres av lavinntektsland.

Med så vide landgrupper blir forskjellene i gjennomsnittsatferd mellom gruppene relativt små. Virkningene blir dermed heller ikke så fargerike som i scenarier der Norge trekker til seg et betydelig antall utlendinger som er ekstreme statsfinansielle pluss- eller minusvarianter. Inndelingen er et kompromiss mellom håndterbarhet og relevans. Den reflekterer at innvandringsdebatten ofte dreier seg om forskjeller mellom R1- og R3-innvandrere når det gjelder yrkesdeltakelse og mottak av offentlige stønader. Inndelingen gjør det også mulig å rendyrke effekter av endringer i R2-innvandring og integrering av disse i lys av den høye arbeidsinnvandringen fra denne landgruppen i de senere år.

Beregningene kan plasseres i tre grupper. For det første belyser vi virkningene på de enkelte offentlige inntekts- og utgiftskomponentene og budsjettbalansen over tid av en økning i innvandringen i ett eneste år fra hver av de tre regionene. Vi har valgt 5000 personer i 2015. Vi tar hensyn til at det befolkningstilskuddet som genereres av de 5000 ekstra innvandrerne, varierer over tid som følge av utvandring, fødsler og død. Vi tar også hensyn til at de ulike betalingsene mellom gjennomsnittsendividet og offentlig forvaltning varierer etter hvert som individet blir eldre og får lengre botid i Norge. En økning på 5000 innvandrere i kun ett år gir selvsagt ikke makroøkonomiske utslag av nevneverdig størrelse. Poenget med beregningen er å gi «enhets-effekter» av innvandring som er uavhengige av nivået på innvandringen. Disse enhetseffektene er trolig mer stabile og sikrere enn innvandringsprognoser.

For det andre studerer vi virkningene av at innvandringen fra hver av de tre regionene øker med 5000 i hvert eneste år fra og med 2015 til og med 2100. Ved en slik varig innvandringsøkning vil selvsagt utslagene øke over tid. De vil være resultatet av et komplisert samspill mellom effektene nevnt over og effekten på det befolkningstilskuddet som genereres av at det blir flere innvandrere hvert år.

For det tredje belyser vi betydningen av isolerte endringer i den økonomiske integreringen for noen innvandrergrupper og deres barn født i Norge. Spesielt ser vi på effektene av at yrkesdeltakelsen øker samtidig som andelen uførepensjonister reduseres.

3. Hvordan vi regner

Enhver interessant analyse av utviklingen i offentlige finanser må se langt frem i tid hvis den skal gi en god belysning av de relevante trendene, spesielt at befolkningen eldes og at olje- og gassreservene uttømmes.

³ Finansdepartementet (2012).

HS beregner årlige effekter helt frem til 2100, 40-50 år lengre enn tidligere fremskrivninger. Selv med en langt kortere horisont, vil grunnlaget for anslag og sammenhenger være svært spinkelt. Et hovedpoeng med den lange tidshorisonten er at de ekstra innvandrerne som kommer de nærmeste årene, samt de fleste av deres barn, rekker å fullføre et helt livsløp. De demografiske endringene knyttet til aldring, fødsler og død er sikrere enn mange kortsiktige økonomiske sammenhenger – for eksempel oljepris og valutakurser – selv om de trenger lang tid for å spille seg ut. De statsfinansielle effektene avhenger i stor grad av størrelsen på og aldersfordelingen av det befolkningstilskuddet som økt innvandring genererer umiddelbart og over tid. Dette gjelder blant annet sysselsetting og yrkesinntekt, mottak av pensjoner og andre offentlige overføringer, utdanning, og bruk av helse- og omsorgstjenester. Med en beregningsperiode på 20-30 år ville vi med stor grad av sikkerhet ha etterlatt et overdrevent positivt bilde av de statsfinansielle virkningene av innvandringen; få av de 5000 ekstra innvandrerne ville da ha blitt pensjonister og tunge brukere av helse- og eldreomsorg.

De økonomiske beregningene er gjort ved hjelp av en nyutviklet modell: DEMEC. DEMEC beregner makro-økonomiske konsekvenser av gitte (eksogene) forutsetninger om 1) befolkningsutviklingen; 2) befolkningens fordeling på grupper definert ved kjønn, alder, landbakgrunn, botid og hovedinntekt; 3) økonomisk gjennomsnittsatferd for befolkningsgruppene; 4) produktivitetsvekst, olje- og gassutvinning og verdensmarkedspriser, herunder oljeprisen og internasjonal rente og avkastning på oljefondets kapital; 5) skattesatser, velferdsordninger og andre politikvariable. Alle skattesatser holdes uendret i realverdi. Ubalanse mellom offentlige inntekter og utgifter dekkes ved uspesifiserte overføringer mellom privat og offentlig sektor som ikke påvirker relative priser. Modellen inneholder restriksjoner på oppbygging av utenlandsgjeld.⁴

Med økonomisk gjennomsnittsatferd for hver befolkningsgruppe, menes blant annet medlemmenes sysselsetting, yrkesinntekt og mottak av offentlige overføringer. Denne atferden er tallfestet på grunnlag av inntektsstatistikken fra 2006. Vi vurderer 2006 som mer normalt når det gjelder yrkesdeltaking blant innvandrere og ikke-innvandrere enn 2007 og 2008 som var de aktuelle alternativene. Foreløpig har få innvandrere rukket å bli gamle, og datagrunnlaget er svakt for eldre med innvandrerbakgrunn. Vi har ingen «teoretisk» begrunnelse for at våre anslag på gruppespesifikk økonomisk atferd vil gjelde innvandrere som ennå ikke har kommet til Norge. Her er det vanskelig å begrunne hvorfor historien skulle gjenta seg. For de fleste vil likevel en forlengelse av hittil observert atferd være et interessant utgangspunkt for vurderinger av hvordan migrasjon vil påvirke norsk makroøkonomi.

⁴ Restriksjoner på offentlig og nasjonal gjelds-/formuesoppbygging er ikke-trivielt. Samtidig er de viktige for resultatene når modellen simuleres helt til 2100, på grunn av rente og rentes rente effekter. Det vises til Vedlegg A i HS for en forklaring av disse restriksjonene.

I DEMEC spiller den enkeltes lønnede arbeidsinnsats en nøkkelrolle for offentlige finanser. For det første bestemmes nesten alle skattegrunnlagene, også indirekte skatter og skatter betalt av bedrifter og selskaper, av sysselsettingen. Modellen inneholder en restriksjon på den løpende handelsbalansen. Da er det produksjonen av beskattede produkter som bestemmer det indirekte skattegrunnlaget – ikke hvilke kjøpere som betaler de indirekte skattene. Skattene som betales av bedrifter og selskaper på bruk av innsatsfaktorer og overskudd, er proporsjonale med arbeidsinnsatsen.⁵ Ved å ta hensyn til dette, mener vi at våre beregninger gir et riktigere bilde av de langsiktige virkningene på de indirekte skattene enn det man får ved å bruke det såkalte Generasjonsregnskapet, omtalt i blant annet nasjonalbudsjettene. Lønnet arbeidsinnsats betyr også mye for offentlige utgifter. På den ene siden vil økt arbeidsinntekt øke trygdene som kompenserer for bortfalt arbeidsinntekt, herunder alderspensjon, uførepensjon, dagpenger og sykepenger. På den annen side kommer uføretrygd og mange offentlige overføringer som en erstatning for yrkesinntekt, slik at disse utgiftene øker desto lavere yrkesdeltakelsen er.

Våre anslag på virkninger fremkommer ved å sammenligne ulike fremskrivninger av norsk økonomi. En av fremskrivningene fungerer som et sammenligningsgrunnlag og kalles «referansebanen». I «virkningsbanene» er tidsforløpet for alle (eksogene) variable som må bestemmes av modellbrukeren - ikke av modellen – identisk med forløpet i referansebanen, med unntak av de utvalgte variablene vi studerer betydningen av. Virkningene på for eksempel offentlige utgifter av denne endringen måles ved forskjellen mellom offentlige utgifter i henholdsvis virknings- og referansebanen i et gitt år.

I resultatpresentasjonen måles endringene i alle budsjettkomponenter i faste 2006-lønnskroner, dvs. at effektene målt i løpende priser er deflatert med lønnsveksten. Grunnen til denne deflateringen er at de fleste offentlige budsjettkomponenter er nær proporsjonale i lønn. Verdital er svært vanskelige å tolke når de inneholder lønnsvekst frem til 2100.

4. Nøkkelforutsetninger om fremtidig utvikling

Vi betrakter referansebanen som et stilisert normalforløp for norsk økonomi. Med noen unntak er trolig forutsetningene relativt ukontroversielle. Et av disse unntakene kan være at innvandrernes barn blir like ikke-innvandrerne når det gjelder økonomisk atferd i beregningene hvor innvandringen øker. Så langt data i

⁵ Denne proporsjonaliteten skyldes at forholdet mellom innsatsfaktorene, målt i effektive enheter, i næringene ikke endres. Det skyldes at antakelsen om at relative priser ikke påvirkes av de endringene vi studerer. Denne antakelsen støtter seg til den generelle likevektsteorien for hvordan små åpne økonomier tilpasser seg gitte endringer i tilbudet av primære innsatsfaktorer. Vi ser bort fra at økt innvandring i seg selv innebærer endringer i lønnsdannelsen gjennom for eksempel skjerpet konkurranse eller lønnsmessig forskjellsbehandling av arbeidskraft med ulik landbakgrunn.

Tabell 1. Befolkningen i referansebanen. 2010, 2050 og 2100. Tall avrundet til hele 1000 personer, der intet annet angitt

	Nivå			Vekst 2010-2100	
	2010	2050	2100	Absolutt	Prosent per år
I alt	4 858	6 690	9 055	4 241	0,7
Uten inninnvandringsbakgrunn	4 306	4 966	6 415	2 145	0,4
Innvandrere og deres barn født i Norge	552	1 724	2 639	2 096	1,7
R1-bakgrunn	131	407	653	525	1,8
Direkte innvandrere	122	350	533	412	1,6
Norskfødte barn	8	57	120	112	3,0
R2-bakgrunn	80	481	809	732	2,6
Direkte innvandrere	75	398	616	542	2,3
Norskfødte barn	5	84	193	190	4,1
R3-bakgrunn	342	836	1 178	840	1,4
Direkte innvandrere	261	580	760	501	1,2
Norskfødte barn	80	255	418	339	1,8

¹ Ikke full overensstemmelse i summene skyldes avrundingsfeil.

Kilde: Brunborg og Texmon (2012)

dag beskriver etterkommernes atferd, er gjennomsnittstallene svært like dem man finner for ikke-innvandrere. Alt i alt har vi vurdert som mer realistisk at de overtar ikke-innvandrerens atferd enn at de blir som sine foreldre. Usikkerheten knyttet til denne potensielt viktige forutsetningen gjør at vi undersøker nærmere hvilken betydning den har i analysene av økonomisk integrering. Mer urealistisk er forutsetningen om at standarden på offentlige tjenester innenfor utdanning, helse og omsorg holdes konstant på dagens nivå, målt ved timeverk per tjenestebruker. Denne forutsetningen har vært en gjenganger i norske fremskrivninger selv om historien viser en klar standardforbedring. Begrunnelsen er at forutsetningen danner et godt sammenligningsgrunnlag for beregninger av hvor mye standardforbedringer vil koste. Den samme begrunnelsen gjelder i stor grad også for forutsetningene om uendret arbeidstid og utdanningslengde for modellens gjennomsnittsindivider.

Befolkningsfremskrivningene er hentet fra Brunborg og Texmon (2012). Referansebanen er svært lik middelalternativet i SSBs befolkningsfremskrivning fra 2010, jf. tabell 1.⁶ Innvandrere og deres barn født i Norge vil øke sin andel av Norges samlede befolkning fra 11,4 prosent i 2010 til 25,8 i 2050 og videre til 29,1 prosent i 2100.⁷ I 2010 hadde 7 prosent av den samlede befolkningen R3 som landbakgrunn når man inkluderer barn av foreldre som begge er fra R3. Dette fortsetter å være den største innvandrergruppen i referansebanen. Gruppens befolkningsandel vokser til 12,5 prosent i 2050 for deretter å øke svakt. Personer med bakgrunn fra R2 øker sin prosentandel relativt raskt fra 1,7 i 2010 til 7,2 i 2050, og videre til 8,9 i 2100. Også individer med bakgrunn fra R1 øker som andel av befolkningen.

⁶ SSBs befolkningsfremskrivning fra 2011 avviker noe fra fremskrivningen fra 2010 som vår referansebane bygger på, blant annet ved høyere anslag på innvandringen.

⁷ Det bør nevnes at befolkningsstatistikken definerer et barn som ikke-innvandrer, så sant ikke *begge* foreldrene er født i utlandet.

Referansebanen bekrefter det tidligere langsiktige fremskrivninger har vist når det gjelder offentlige finanser, se for eksempel Holmøy og Nielsen (2008) og St.meld. nr. 9 (2008-2009) (Perspektivmeldingen 2009): Etter 2020 vil offentlige finanser svekkes i forhold til dagens solide situasjon. Hovedårsaken er som i tidligere analyser at befolkningen vokser og eldes, samt svakere vekst i verdien av Statens pensjonsfond utland (oljefondet) etter hvert som lønnsomme felt tømmes. Som nevnt innledningsvis, har analyser vist at hovedforløpet for offentlige finanser fremover er relativt robust overfor endringer i forutsetningene.

5. Virkninger av 5000 flere innvandrere i kun 2015

Virkinger per ekstra innvandrer

Resultatene i disse beregningene blir mest interessant når virkningene måles relativt til økningen i innvandringen.⁸ Det er et gjennomgående trekk ved beregningene at en gitt ekstra engangsinnvandring fra R1 og R2 gir relativt like økonomiske virkninger, og at disse er til dels meget forskjellige fra virkningene av R3-innvandring.

Tabell 2 viser at en gitt økning i innvandringen gir en klar statsfinansiell gevinst på relativt kort sikt (2020) dersom innvandringen kommer fra R1 og R2. Økningen i det primære offentlige budsjettoverskuddet er henholdsvis 79 000 og 77 000 2006-lønnskroner per ekstra innvandrer. Dette overskuddsbegrepet holder renter og andre formuesinntekter/-utgifter utenfor. En like stor ekstrainnvandring fra R3 gir en budsjettsvekkelse i samme år på 94 000 2006-kroner. Tabell 2 viser *ikke* den budsjettsvekkelsen som skyldes at man må bygge opp økt kapasitet i velferdssektorene. I DEMEC skjer denne oppbyggingen urealistisk raskt i de første par årene etter 2015. I tillegg til utgiftsøkningen knyttet til investeringene, faller de indirekte skatteinntektene, fordi økningen i offentlig konsum og investeringer

⁸ En slik måling av virkningene på en variabel svarer til at vi beregner den partiellderiverte av variabelen med hensyn på innvandring.

Tabell 2. **Virkninger på offentlige finanser per ekstra innvandrere i 2015 som følge av 5000 flere innvandrere fra R1, R2 og R3 i kun 2015. 1000 2006-lønnskroner**

	2020			2050			2100		
	R1	R2	R3	R1	R2	R3	R1	R2	R3
Primære inntekter	134	141	42	82	86	128	59	55	153
Netto indirekte skatter, fastlands-Norge	53	56	7	28	25	41	17	14	41
Direkte skatter husholdninger	35	33	13	25	31	37	21	21	55
Direkte skatter selskaper, fastlands-Norge	13	15	3	7	6	11	5	4	11
Trygdepremier og arbeidsgiveravgift	32	36	19	21	23	39	16	16	45
Andre inntekter	1	1	0	0	0	1	0	0	1
Primære utgifter	55	64	137	67	108	147	62	71	183
Stønader til husholdninger	15	12	42	36	60	65	37	37	95
Konsum i offentlig forvaltning	39	44	86	29	47	78	23	32	85
Andre utgifter	1	8	9	1	1	5	1	1	3
Primært budsjettoverskudd	79	77	-94	15	-22	-19	-3	-16	-30

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. **Virkninger på offentlige finanser per ekstra innbygger som følge av 5000 flere innvandrere fra R1, R2 og R3 i kun 2015. 1000 2006-lønnskroner**

	2020			2050			2100		
	R1	R2	R3	R1	R2	R3	R1	R2	R3
Primære inntekter	207	178	40	149	125	101	118	116	118
Netto indirekte skatter, fastlands-Norge	81	70	7	50	36	32	31	30	32
Direkte skatter husholdninger	55	42	13	47	45	29	43	43	43
Direkte skatter selskaper, fastlands-Norge	21	18	3	13	9	9	8	8	8
Trygdepremier og arbeidsgiveravgift	49	46	18	39	33	31	34	35	34
Andre inntekter	2	1	0	1	1	1	0	0	1
Primære utgifter	85	81	130	132	157	116	143	149	141
Stønader til husholdninger	24	15	40	66	87	51	77	78	73
Konsum i offentlig forvaltning	62	58	82	62	68	61	64	68	65
Andre utgifter	0	8	8	4	2	4	2	3	2
Primært budsjettoverskudd	121	97	-90	16	-32	-15	-26	-33	-23

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fortrenger produksjon av varer og tjenester som er indirekte beskattet. I tillegg er de umiddelbare negative budsjetteffektene ved R3-innvandring sterkere enn de er i 2020, fordi yrkesdeltakelsen er lavere, og stønadsmottaket er høyere i de aller første årene enn etter 5 år.

På virkelig lang sikt, målt ved virkningene i 2100 per ekstra innvandrere i 2015, svekkes imidlertid statsfinansene uansett hvor de ekstra innvandrere kommer fra i 2015. Svekkelsen er bare 3 000 2006-lønnskroner per ekstra innvandrere ved R1-innvandring. Ved R2- og R3-innvandring er de tilsvarende svekkelsene henholdsvis 16 000 og 30 000 2006-lønnskroner. De langsiktige virkningene på henholdsvis primære inntekter og primære utgifter er relativt like ved R1- og R2-innvandring. Begge effekter er bortimot 3 ganger så store ved R3-innvandring. Vi forklarer nedenfor at det i hovedsak skyldes at befolkningstilskuddet blir mye større enn ved R1- og R2-innvandring.

Virkningene på offentlige inntekter følger mye av det samme mønsteret som virkningene på sysselsetting. Disse reflekterer at R1- og R2-innvandrere i gjennomsnitt har høyere yrkesinntekt, og dermed betaler mer skatt, enn innvandrere fra R3, for gitt alder, kjønn og botid. I tillegg genererer befolkningstilskuddet skapt av R3-innvandring høyere offentlige utgifter, fordi

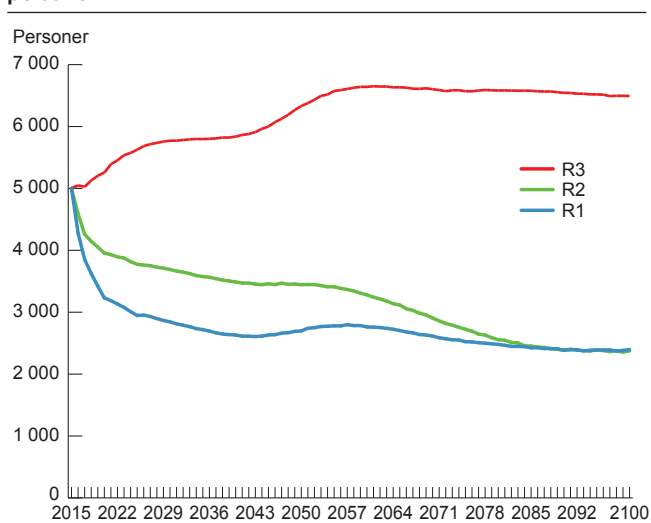
R3-innvandrerne mottar betydelig høyere offentlige overføringer og velferdstjenester enn andre grupper, for gitt alder og kjønn. Forskjellene mellom innvandrergruppenes yrkesinntekt og mottak av offentlige overføringer gjelder særlig de første årene etter ankomst. Men våre tverrsnittsbaserte aldersprofiler viser også at R3-innvandrere går raskere ut av arbeidsstyrken og over på uføretrygd og andre offentlige overføringer enn R1- og R2-innvandrerne. Denne tendensen finner også Denne tendensen finner også Bratsberg, Raaum og Røed (2011).

Økonomiske versus demografiske effekter

Virkningene målt per ekstra innvandrere kan dekomponeres i henholdsvis en demografisk og en økonomisk komponent. Den demografiske komponenten måler forholdet mellom endringen i antall innbyggere og økningen i antall innvandrere, dvs. 5000. Den økonomiske komponenten måler forholdet mellom endringen i den økonomiske variabelen og endringen i antall innbyggere.

Når virkningene måles per ekstra innbygger, svekkes det primære budsjettoverskuddet med mellom 23 000 og 33 000 2006-lønnskroner i 2100 i de tre scenarioene, se tabell 3. Også alle andre virkninger målt per ekstra innbygger nærmer seg hverandre på lang sikt.

Figur 2. **Befolkningstilskudd som følge av 5000 flere innvandrere fra henholdsvis R1, R2 og R3 i kun 2015. Antall personer**

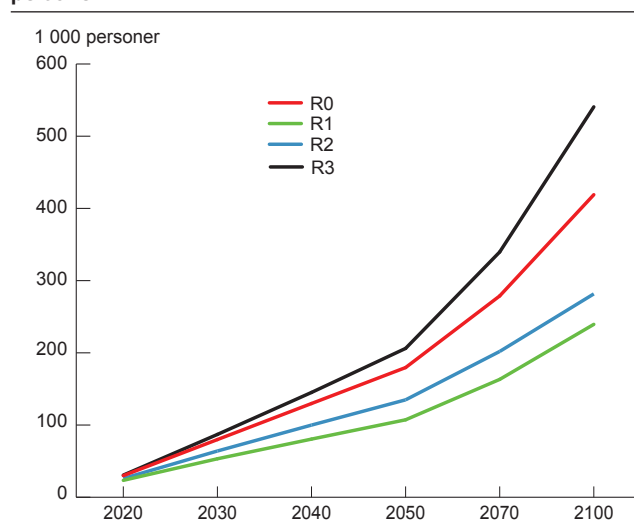
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Hovedårsaken er at befolkningstilskuddene som engangsinnvandringen genererer, i hovedsak består av etterkommere i 2100, og de har per forutsetning samme økonomiske atferd når man kontrollerer for kjønn og alder. De små gjenværende forskjellene mellom virkningene i 2100 skyldes ulik kjønns- og aldersfordeling i de tre befolkningstilskuddene.

Den langsiktige svekkelsen av offentlige finanser per ekstra innbygger i de tre scenarioene skyldes at statens petroleumsinntekter og avkastningen av SPU er uavhengig av folkemengden, mens de andre skatteinntektene og offentlige utgifter langt på vei er proporsjonale med befolkningens størrelse. Disse inntektene må dermed deles på flere. Tilnærmet samme effekt får man på lang sikt dersom det fødes flere ikke-innvandrere. I en viss forstand kan man derfor si at gjennomsnittsinnyggeren er et statsfinansielt «underskuddsforetagende», uansett hvor han eller hun kommer fra. Ingen har grunn til å oppfatte dette som en fornærmelse. Det er en logisk konsekvens av at staten bruker noe av sin petroleumsformue. Da kan skattene knyttet direkte og indirekte til arbeid settes noe lavere enn det som trengs for å dekke de offentlige utgiftene. Dette vil gjelde uansett hvor produktive vi er, hvis staten i det hele tatt skal bruke oljepenger. Men siden statens petroleumsformue ikke øker når vi blir flere innbyggere, vil flere gjennomsnittsinnyggere – *isolert sett* – svekke statsfinansene. Effekten er imidlertid beskjeden, under våre forutsetninger, siden petroleumsformuen fremover bare kan dekke en relativt liten og dessuten fallende del av offentlige utgifter. Den ville vært enda mindre dersom vi i referansebanen eksplisitt hadde lagt inn en skatteskjerpelse eller lavere vekst i offentlige utgifter per innbygger for å dekke opp effektene av aldring.

Forskjeller i økonomiske virkninger per ekstra innbygger motvirkes i mange tilfeller av forskjeller i de demografiske virkningene. Figur 2 viser at befolknings-

Figur 3. **Virkningen på samlet folkemengde av at det hvert år f.o.m. 2015 kommer 5000 flere innvandrere fra R1 (vestlige land), R2 (Østeuropeiske EU-land), R3 (lavinntektsland), samt 5000 flere fødsler hvert år i R0 (ikke-innvandrere). 1000 personer**

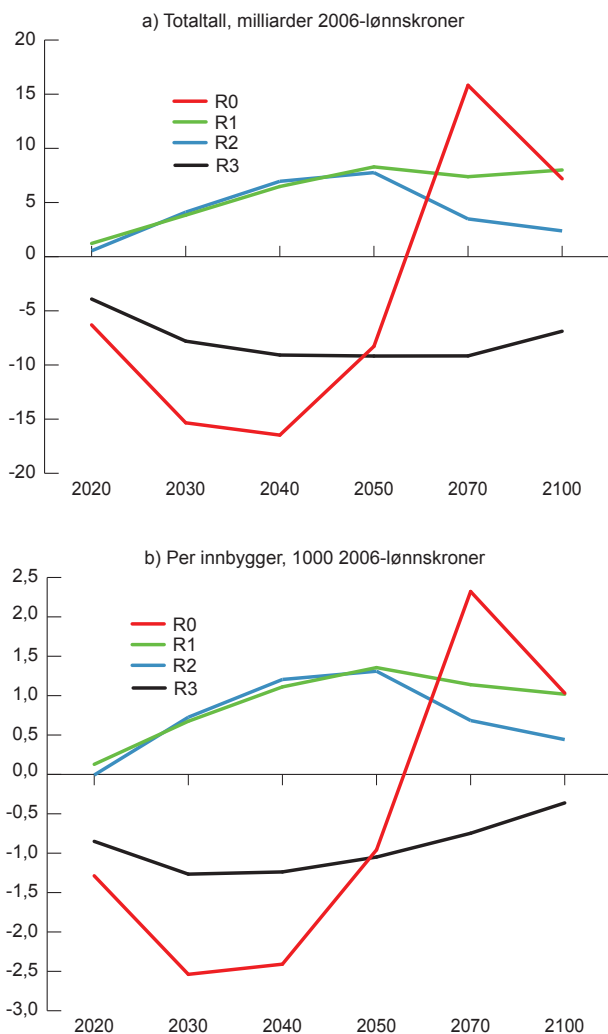
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

tilskuddet som genereres av en gitt økning i ett år av R1- og R2-innvandrerne, reduseres etter noen tiår til ca. halvparten av den initiale økningen som følge av at relativt mange av disse utvandrer ganske raskt. I tillegg genererer disse innvandrerne relativt få barn, dels på grunn av lav andel kvinner i fruktbar alder, dels fordi kvinner i fra disse landgruppene har noe lavere fruktbarhet enn andre innbyggere. Den samme økningen i R3-innvandring genererer et voksende befolkningstilskudd. I 2100 består det av mer enn 20 prosent flere personer enn det gjør ved ankomst, og disse oppfører seg som ikke-innvandrere. Årsakene er relativt lav utvandring, og at disse innvandrerne genererer flere etterkommere. Dermed blir dette befolkningstilskuddet større og yngre enn det etter hvert blir ved R1- og R2-innvandring. Det øker isolert sett sysselsettingen og skattebetalingene. Når det gjelder forskjeller i virkninger på offentlige finanser, nøytraliserer denne sammensetningseffekten tilnærmet effekten av at befolkningstilskuddet blir større ved R3-innvandring enn ved innvandring fra R1 og R2. Eksempelvis blir sysselsettingsøkningen i 2100 per ekstra R3-innvandrer i 2015 2,7 ganger større enn tilsvarende effekt av R1- og R2-innvandring. Forskjellene i virkningene på BNP og nasjonalinntekt per ekstra innvandrer har samme størrelsesorden.

6. Virkninger av 5000 flere innvandrere hvert år

Virkningene av en permanent økning i innvandringen på 5000 personer bestemmes av både egendynamikken knyttet til aldring, utvandring, død og fødsler, og av at det hvert år kommer 5000 nye innvandrere med den samme alders- og kjønnsfordelingen. Økt innvandring fra R3 vil øke befolkningen med mer enn 5000 hvert år som følge av en kombinasjon av lav utvandring, relativt høy fruktbarhet for de kvinnene som innvandrer, og en relativt høy kvinneandel blant innvandrerne. Det

Figur 4. Virkninger på primært offentlig budsjettoverskudd av 5000 flere innvandrere i alle år fra og med 2015 fra R1 (vestlige land), R2 (Østeuropeiske EU-land), R3 (lavinntektsland), samt 5000 flere fødsler i de samme år blant R0 (ikke-innvandrere). Absolutte avvik fra referansebanen.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

motsatte er tilfellet ved økt innvandring fra R1 og R2. Målt i forhold til samlet folkemengde i referansebanen i 2100, har den økte innvandringen fra R1, R2 og R3 akkumulert seg til henholdsvis 2,6 prosent, 3,1 prosent og 5,9 prosent, se figur 3. Her har vi også for sammenligningens skyld lagt inn at 5000 flere fødsler hvert år blant ikke-innvandrere (R0) fører til 4,6 prosent flere personer enn i referansebanen i 2100. Også aldersfordelingen endres ulikt. Økt R3-innvandring bidrar til å holde befolkningens gjennomsnittsalder nede sammenlignet med innvandring fra de andre landgruppene.

Målt som prosentvis avvik fra referansebanen ligger sysselsettingseffektene ganske nær de korresponderende endringene i samlet folketall. Avvik fra eksakt proporsjonalitet skyldes endringer i aldersfordelingen og sammensetningseffekter på gjennomsnittlig yrkesinntekt som følge av at både arbeidstid og lønn varierer mellom sysselsatte personer. Eksempelvis fører den økte innvandringen fra R3 til at sysselsettingen i 2100 øker med 5,0 prosent, mens befolkningen øker

med 5,9 prosent i forhold til referansebanen. For R2-innvandring er det tilnærmet perfekt proporsjonalitet mellom disse virkningene i 2100, mens sysselsettingsøkningen er noe sterkere enn befolkningsøkningen ved økt innvandring fra R1. Virkningene reflekterer at den gjennomsnittlige yrkesdeltakelsen blant R3-innvandrerne er lavere enn for resten av befolkningen i alle aldersgrupper. Forskjellen dempes av at R3-innvandring i sterkere grad enn innvandring fra R1 og R2 vrir alderssammensetningen i favør av de mest yrkesaktive aldersgruppene.

Økt R1- og R2-innvandring gir positive og tilnærmet like effekter på den primære budsjettbalansen de første ca. 40 årene etter 2015, se figur 4a. Deretter begynner et voksende antall i befolkningstilskuddet å gå av med uføre- eller alderspensjon, og utgiftene til helse og eldreomsorg begynner å øke. På lang sikt er den positive budsjetteffekten størst ved R1-innvandring, fordi befolkningstilskuddet i dette tilfellet vil ha en lavere andel eldre som er både yrkespassive og tunge brukere av offentlig helse og omsorgstjenester. Etter 2050 ligger økningen i budsjettoverskuddet som følge av den økte R1-innvandringen mellom 7 og 8 milliarder 2006-lønnskroner. Den langsiktige effekten av R2-innvandringen er ikke blitt stasjonær i 2100, men passerer da ca. 2,5 milliarder 2006-lønnskroner ovenfra. R3-innvandring svekker offentlige finanser i alle beregningsårene. Svekkelsen tiltar de første ca. 30 årene til ca. 9 milliarder 2006-lønnskroner. Dette nivået holder seg tilnærmet uendret frem til 2070, hvorefter budsjettsvekkelsen sakte blir mindre.

Sammenlignet med økt innvandring fører flere fødsler i R0-gruppen til økte offentlige utgifter til barnehager og utdanning de første tiårene, uten at grunnlagene for skatteskatteinntektene øker. Frem til ca. 2040 forsterkes budsjettsvekkelsen ettersom man bygger opp beholdningen av barn og ungdom langt raskere enn beholdningen av yrkesaktive. Først rundt 2040 blir veksten i arbeidsstyrken sterk nok til å snu utviklingen, og i forhold til referansebanen bedres ikke budsjettbalansen før nærmere 2060. Økningen i budsjettoverskuddet når en topp rundt 2070 på vel 16 milliarder 2006-kroner. Deretter øker utgiftene til pensjon og helse og omsorg raskere enn skattegrunnlagene.

Budsjetteffektene bør ses i lys av endringene i hvor mange som kan dele dem. Dette fanges opp i figur 4b. Økt R3-innvandring svekker det primære offentlige budsjettoverskuddet per innbygger i alle beregningsår, mest i 2030 da den er 1 300 2006-lønnskroner. Deretter avtar svekkelsen per innbygger til 400 2006-lønnskroner i 2100, fordi befolkningstilskuddet inneholder voksende andeler av innvandrere med lang botid i de mest produktive aldersgruppene, og av etterkommere med økonomisk atferd som ikke-innvandrerne. Økt R1-innvandring øker primæroverskuddet per innbygger frem til ca. 2050 hvor det er 1400 2006-lønnskroner høyere enn i referansebanen. Deretter avtar økningen til et tilnærmet stasjonært nivå på 1000 2006-kroner

fra rundt 2070. Ved økt R2-innvandring er overskuddsøkningen per innbygger tilnærmet den samme som ved R1-innvandring til ca. 2050. Deretter avtar den til 400 2006-kroner i 2100.

7. Virkninger av endret integrering av R3-innvandrere

«Perfekt» integrering

Hvor mye betyr det at alle R3-innvandrerne med mer enn 10 års botid i referansebanen får den samme økonomiske atferden som ikke-innvandrerne? En slik «perfekt» (økonomisk) integrering av R3-innvandrere øker det offentlige primære budsjettoverskuddet i forhold til referansebanen med 23,3 milliarder 2006-lønnskroner i 2020. Økningen forsterkes over tid og når 41 milliarder 2006-lønnskroner i 2100. Det største bidraget til overskuddsøkningen kommer fra økningen i skatteinntekter som følge av at den samlede sysselsetting øker med nesten 3 prosent i det meste av beregningsperioden. Effekten er noe svakere i de første og siste tiårene, fordi antallet som integreres i disse årene utgjør en mindre andel av samlet sysselsetting enn i de øvrige årene. Skattegrunnlagene øker prosentvis noe mer enn sysselsettingen. Det skyldes at de som var R3-uføre, gitt forutsetningene i referansebanen, nå ikke bare blir yrkesaktive, men også får R0-gruppens yrkesinntekt som er høyere enn gjennomsnittlig yrkesinntekt i R3-gruppen.

Økt uføreandel blant R3-innvandrerne

I et mer pessimistisk integreringsscenario øker vi uføreandelen med ca. 10 prosentpoeng blant alle R3-innvandrerne i referansebanen som har mer enn 10 års botid. De ekstra uføre tas fra gruppen som har yrkesinntekt som hovedinntekt. Offentlige finanser svekkes, og svekkelsen forsterkes over tid; fra 3,9 til 10,7 milliarder 2006-lønnskroner fra 2020 til 2100. De absolutte virkningene er dermed tilnærmet fjerdeparten av den budsjettstyrkingen man får ved at R3-innvandrerne med mer enn 10 års botid får ikke-innvandrerens atferd. Lavere skattegrunnlag gir det sterkeste bidraget til budsjettssvekkelsen. Samlet sysselsetting faller med 0,3 prosent i forhold til referansebanen i 2020, og med 0,5 prosent fra 2070.

R3-innvandrerens barn blir som sine foreldre

I beregningene beskrevet foran antas norskfødte barn av alle innvandrerne å overta ikke-innvandrerens økonomiske atferd. Hvor mye betyr det dersom norskfødte som har både mor og far fra R3, i stedet får samme atferd som R3-innvandrere med mer enn 10 års botid? I referansebanen øker antall R3-etterkommere i alder 20-69 år prosentvis raskere enn samlet sysselsetting frem til nær 2070. Offentlige finanser svekkes, og svekkelsen forsterkes over tid; fra 2,2 til 24,1 milliarder 2006-lønnskroner fra 2020 til 2100. Det største bidraget kommer fra lavere skatteinntekter. Økningen i offentlige stønader til uførepensjon, sosiale stønader, arbeidsrelaterte stønader og suppleringsstønad motvirkes av lavere opptjening av alderspensjon. Mot slutten

av beregningsperioden dominerer fallet i alderspensjoner økningen i andre offentlige stønader.

R3-innvandrerne danner normen for R2-innvandrerne og R2- og R3-etterkommerne

Under våre forutsetninger er det ikke overraskende at svekkelsen av offentlige finanser forsterkes desto flere som overtar den økonomiske atferden R3-innvandrerne har etter 10 års botid. Hvis denne gruppens yrkesaktivitet og uførepensjonering sprer seg ikke bare til etterkommerne med R3-bakgrunn, men også til R2-innvandrerne med mer enn 10 års botid og deres etterkommere, svekkes offentlige finanser med 6,6 milliarder 2006-lønnskroner i 2020 i forhold til referansebanen. Svekkelsen forsterkes over tid. Den passerer 60 milliarder 2006-lønnskroner i 2100. Lavere skatteinntekter står da for 58 av disse milliardene. Sysselsetningsnedgangen forsterkes frem til 2070, for deretter å ligge relativt stabilt ca. 3,5 prosent lavere enn i referansebanen.

8. Avsluttende merknader

Man kan ikke forske seg bort fra at de økonomiske virkningene av at Norge vil befolkes av andre mennesker enn de som nå lever her, er grunnleggende usikkert og avhengig av hvordan de fremtidige norskfødte og innvandrere vil oppføre seg, særlig på arbeidsmarkedet. Dette gjelder uavhengig av hvor disse nykommerne kommer fra.

Litt mindre trivielt er det kanskje at i Norge vil enhver ny gjennomsnittsinnygger være et statsfinansielt «underskuddsforetagende», uansett hvor han eller hun kommer fra. Men dette er en logisk konsekvens av at staten bruker oljepenger, for da kan skattene knyttet til direkte og indirekte til arbeid settes noe lavere enn det som trengs for å dekke offentlige utgifter. Merk at dette vil gjelde uansett hvor produktive vi er. De fleste offentlige utgifter og skattegrunnlag øker når vi blir flere, men det gjør ikke petroleumsformuen. *Isolert sett* vil dermed befolkningsvekst øke statens finansieringsbehov. Denne effekten er imidlertid beskjedne siden petroleumsformuen fremover bare kan dekke en relativt liten og dessuten fallende andel av offentlige utgifter. Resonnementet er imidlertid like gyldig for norskfødte som for innvandrere. En rendyrking av logikken i dette innebærer at de norske statsfinansene, med gjeldende struktur på inntekter og utgifter, bedres av generell avfolking. Men avfolking er selvsagt en absurd politikimplikasjon. Den rasjonelle løsningen på velferdsstatens langsiktige finansieringsproblem er å løpende tilpasse skattenivået til valget av ambisjonsnivået for skattefinansiert velferd, fremfor å skyve finansieringen foran seg.

HS bekrefter tidligere anslag som viser at Norge på lang sikt har uløste problemer med å finansiere velferdsstaten. De endringene i innvandring som vi studerer, påvirker i liten grad dette hovedbildet. For å få betydelige effekter, måtte utvelgelsen av pluss- eller minusvarianter bli mer ekstrem. Det trengs ingen store

regnestykker for å vise at rendyrket arbeidsinnvandring vil bedre statsfinansene, og dermed også, isolert sett, levestandarden for ikke-innvandrerne. Ved å ta hensyn til realøkonomiske likevektsmekanismer får vi frem viktigheten av lønnet arbeidsinnsats for offentlige inntekter i større grad enn beregninger på såkalte Generasjonsregnskap. Arbeidsinnsats produserer grunnlaget for de aller fleste skattene i fastlands-Norge. Integrering i arbeidsmarkedet er derfor avgjørende for hvordan innvandring påvirker offentlige finanser. Her har man trolig noe å gå på når det gjelder innvandrere fra lavinntektsland.

Referanser

- Bratsberg, B., O. Raaum og K. Røed (2011): Yrkesdelta-king på lang sikt blant ulike innvandrergupper i Norge, Rapport 2011/1, Frischsenteret.
- Brunborg, H. og I. Texmon (2012): Befolkningsframskrivninger for Velferds- og migrasjonsutvalget. Kommer i serien Rapporter, Statistisk sentralbyrå
- Finansdepartementet (2009): Perspektivmeldingen 2009, St.meld. nr. 9 (2008-2009).
- Finansdepartementet (2012): Revidert nasjonalbudsjett 2012, boks 2.4, s. 28.
- Heide, K. M., E. Holmøy, I. F. Solli and B. Strøm (2006): A welfare state funded by nature and OPEC: A guided tour on Norway's path from an exceptionally impressive to an exceptionally strained fiscal position. Discussion Paper 464, Statistics Norway, Oslo.
- Holmøy, E. (2006a): Can welfare states outgrow their fiscal sustainability problems? Discussion paper 487, Statistics Norway, Oslo.
- Holmøy, E. (2006b): Real appreciation as an automatic channel for redistribution of increased government non-tax revenue, Discussion paper 471, Statistics Norway, Oslo.
- Holmøy, E. and K. Stensnes (2008): Will the Norwegian pension reform reach its goals? An integrated micro-macro assessment, Discussion Papers No. 557, Statistics Norway, Oslo.
- Holmøy, E. og V.O. Nielsen (2008): Velferdsstatens langsiktige finansieringsbehov. Økonomiske analyser 4/2008, Statistisk sentralbyrå, 44-52.
- Holmøy, E. and B. Strøm (2012a): Makroøkonomi og offentlige finanser i ulike scenarier for innvandring, Rapporter 15/2012, Statistisk sentralbyrå.
- Holmøy, E. and B. Strøm (2012b): "CGE assessments of fiscal sustainability in Norway", kommer i *Handbook of CGE modelling*, Elsevier Publishing Company.
- Holmøy, E. og N. M. Stølen (2012): Økonomiske konsekvenser av innvandring – Oversikt over relevant forsknings- og utredningslitteratur. Kommer i serien Notater, Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2012): Økonomiske analyser nr. 1/2012, s. 47.
- Velferds- og migrasjonsutvalget (2011): Velferd og migrasjon, Norges offentlige utredninger 2011:7.

Grønne og hvite sertifikater iblandet sort

Torstein Bye og Eirik S. Amundsen

Nye markeder for regulering av kraftproduksjon og kraftforbruk introduseres i en rekke land med den hensikt å redusere negative effekter på miljø og klima. Norge er nettopp trådt inn i et felles grønt sertifikatmarked med Sverige og mange mener at et marked for hvite sertifikater også bør innføres i Norge. Effekten av mange enkeltstående instrumenter er godt analysert, men samspilleffekter mellom ulike instrumenter er i mindre grad studert. I denne artikkelen analyserer vi samspill mellom grønne og hvite sertifikater. Vi ser også på fordelings-effekter i et slikt samspill.

Innledning

I det norske, nordiske og europeiske kraftmarkedet introduseres stadig flere instrumenter. Årsakene er mange; noen ganger er de klare og velbegrunnede som for eksempel når man ønsker å korrigere for negative miljøvirkninger. Andre ganger er de mer uklare, som når man ønsker å spare energi generelt selv om tilgangen på energi i seg selv er rikelig. Hensynet til forsyningssikkerhet har også spilt en rolle for virkemiddelbruken. Noen ganger er instrumentene uniforme ved at de gjelder alle aktører i markedet; andre ganger er de diskriminerende. Noen ganger introduseres ett instrument for å nå ett mål; andre ganger introduseres et sett av instrumenter for å oppnå samme mål eller for å oppnå en kombinasjon av mål. Og endelig introduserer man noen ganger ett instrument, som man ønsker skal bidra til å løse flere mål.

Markedsvirkningen av enkle instrumenter kan være trivielle, som for eksempel virkningen av en uniform avgift på forurensing av ulike slag. En uniform avgift vil føre til at kostnaden ved forurensning øker, slik at vi forurenser mindre. Samtidig vil avgiften føre til at investeringer og forskning og utvikling (FoU) stimuleres i mer miljøvennlig retning.

Hvis man imidlertid diskriminerer mellom aktører, for eksempel ved å legge en forbruksavgift på noen og ikke alle, blir virkningen mer komplisert. I markeder med stigende grensekostnader i produksjon vil en forbruksavgift føre til at etterspørselen blir mindre, at grensekostnaden blir lavere og at prisen til de aktørene som ikke avgiftsbelegges blir lavere. Dette ligner på det som vil skje med disse aktørene om de får en subsidie. Tilsvarende skjer om man har en diskriminerende subsidie på forbruk. En slik subsidie vil føre til at etterspørselen i markedet øker og det samme gjør grensekostnadene i produksjonen og prisen i markedet. Virkningen for

de som ikke får en subsidie ligner på virkningen av en avgift. I en viss forstand kan man da si at både diskriminerende avgifter og diskriminerende subsidier tilsvarer en kombinasjon av en avgift og en subsidie.

I det siste har det vokst fram flere instrumenter som for eksempel det «sorte» sertifikatmarkedet for klimagasser (kvotemarkedet EU - ETS), «grønne» sertifikatmarkeder for ny fornybar kraftproduksjon er innført i år (2012) og «hvite» sertifikater for strømsparing vurderes.

I et kvotemarked virker kvoteprisen på samme måte som en avgift. Dette vil ramme forurensende teknologier, og kraftprisen. Samtidig får vi økt lønnsomhet for grønne teknologier og kvotemarkedet virker dermed som en støtte til disse («subsidie»). FOU på ikke forurensende teknologier stimuleres.

Grønne sertifikatmarkeder impliserer at den som produserer kraft med fornybare teknologier får en premie – et papir med en verdi i tillegg til kraftprisen – altså en form for subsidie. Forbrukeren må kjøpe dette papiret i tillegg til kraften – altså en form for avgift på strøm.

Hvite sertifikater er en ordning hvor man pålegges å spare en viss mengde energi på forbrukssiden. Aktørene får tildelt sparesertifikater («hvite sertifikater») i forhold til sparekravet. Siden kostnaden ved å spare kan variere fra aktør til aktør, tillater man i denne ordningen at det kan handles med de hvite sertifikatene. Poenget med handel er å sørge for en kostnadseffektiv løsning gitt et overordnet sparekrav. Sparekravet virker som en skatt på forbrukeren og som en støtte til spareteknologier.

Vi begynner nå å ane at disse sertifikatordningene egentlig alle er kombinasjoner av skatter og subsidier. Det er imidlertid to vesentlige forskjeller mellom disse ordningene og direkte skatter og subsidier. Den første forskjellen er at ordinære skatter og subsidier går via offentlige budsjetter, mens dette ikke er tilfelle for ordningene vi betrakter her. I EU-ETS (det europeiske kvotemarkedet) utsteder EU sentralt en mengde kvoter som inntil nå har vært utdelt gratis til energiintensive

Torstein Bye er fagdirektør i SSB og professor ved Universitetet for Miljø og Biovitenskap (torstein.bye@ssb.no)

Eirik S. Amundsen er professor ved Universitetet i Bergen og formann for «Det økonomiske råd i Danmark (såkalt økonomisk vismand)» (Eirik.Amundsen@econ.uio.no).

bedrifter. Det offentlige mottar ikke proveny fra ordningen og det er heller ikke noen direkte utbetalinger av subsidier. Det er heller ikke tilfelle for det grønne sertifikatmarkedet. Her balanseres «skatter» og «subsidier» innenfor rammene av markedet. De «grønne» produsentene mottar «subsidier» fra de «sorte» produsentene og under bestemte vilkår også fra sluttbrukere av kraft.

Den andre vesentlige forskjellen består i at det offentlige ikke direkte fastsetter størrelsen av «avgiftene» og «subsidiene» for sertifikatordningene, men begrenser seg til å sette noen fysiske rammebetingelser (andelsskrav). «Avgifter» og «subsidier» bestemmes dermed endogent i markedene og vi vet ikke på forhånd hvor store disse blir. Størrelse på «subsidier» og «avgifter» er avhengig av grensekostnadene på de sorte og grønne teknologiene, elastisiteten i forbruket og de fysiske rammebetingelser som det offentlige setter for ordningene.

I det norske kraftmarkedet har vi lenge hatt avgifter (for eksempel elektrisitetsavgift) og subsidier (for eksempel støtteordninger gjennom ENOVA). Disse ordningene har vært diskriminerende etter forbruker og/eller etter produksjonsteknologier. Den felles grønne sertifikatordningen med Sverige ble innført i år (2012). I tillegg har vi fått et fornybarhetsdirektiv gjennom EU, som sier at en viss andel av kraftproduksjonen/forbruket skal foregå ved fornybare teknologier, og et energipareddirektiv der vi skal spare energi i forhold til den normale markedsløsningen. Noen land har innført hvite sertifikater for å stimulere energisparing, og flere land diskuterer innføring av slike.

I litteraturen har man lenge studert virkningen av ulike avgifter, subsidier, kvotemarkeder for utslipp (se for eksempel Bye og Bruvoll (2008) for en gjennomgang) og etter hvert også grønne sertifikater (Amundsen og Mortensen (2001), Bye (2003), Golombek og Hoel (2005)). Foreløpig er det lite forskning av teoretisk og empirisk karakter på hvite sertifikater dokumentert i litteraturen. Dessuten er det svært få studier som tar opp virkninger av kombinasjoner av to eller flere av disse instrumentene. Unntak er her Amundsen og Nese (2009), som ser på samspill mellom grønne og sorte sertifikater, Winsnes (2010) som ser på samspill mellom sorte og hvite sertifikater og Böhringer og Rosendahl (2010) som ser på effekten av grønne sertifikater når man har et kvotemarked i utgangspunktet. Et vesentlig spørsmål i slike samspilleffektstudier er om en kombinasjon av instrumenter vil forsterke effekten av hverandre eller om de vil motvirke hverandre. Om de forsterker hverandre, kunne man kanskje i stedet økt styrken i det ene av instrumentene i stedet for å ha to instrumenter. Om de motvirker hverandre, må en ta hensyn til virkningen av det ene instrumentet for å skalere styrken i det andre, eller ved helt å revurdere bruken av instrumenter.

Siden samspilleffektene mellom instrumenter er komplekse, vil vi først i denne artikkelen illustrere effekten av et rent grønt og et rent hvitt sertifikatmarked hver

for seg, for deretter å sette sammen disse to markedene. Deretter foretar vi en empirisk studie av disse effektene. Til slutt ser vi også på samspillet mellom disse instrumentene og prising (avgift) av klimagassutslipp.

Et grønt marked

Det grønne sertifikatmarkedet er altså et marked der produsentene av «grønn» kraft får utdelt sertifikater i forhold til mengden av grønn kraft som de produserer. «Grønn» kraft består i praksis av utvalgte teknologier som leverer ny fornybar kraft. Kjøperne av kraft er på sin side pålagt å kjøpe en andel α sertifikater i forhold til den totale mengde kraft de kjøper. Vi har da at en $(1-\alpha)$ andel av forbruket av kraft, som er en funksjon f av prisen på elektrisitet p_e og en andel av sertifikatprisen p_{sg} , skal være lik produksjon av ordinær kraft h , som er en funksjon av elprisen p_e :

$$(1 - \alpha)f(p_e + \alpha p_{sg}) = h(p_e) \quad (1)$$

Tilsvarende er en andel α av forbruket lik produksjonen av grønn kraft g , som er en funksjon av elektrisitetspris og sertifikatpris:

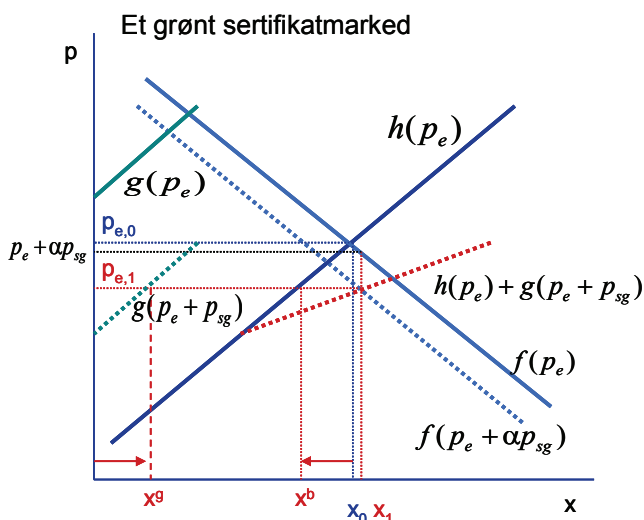
$$\alpha f(p_e + \alpha p_{sg}) = g(p_e + p_{sg}) \quad (2)$$

Dette markedet illustreres i figur 1. Uten et sertifikatmarked er tilbudskurven gitt ved $h(p_e)$. Etterspørselskurven er da gitt ved $f(p_e)$ og sammen danner tilbud og etterspørsel en markedslikevekt med pris $p_{e,0}$ og mengde x_0 . For enkelthets skyld betrakter vi forbrukerprisen netto av distribusjonskostnader etc., altså lik engrosprisen. Figuren angir også tilbudskurven for grønn kraft, $g(p_e)$. Grensekostnadene ved å produsere ny fornybar kraft er per definisjon for høye til at det produseres noe av denne typen kraft uten et sertifikatmarked. Uten sertifikatordning består hele tilbudet i markedet $h(p_e)$ av ordinær kraft. For Norges vedkommende består denne kraften hovedsakelig av eksisterende vannkraft.

Det innføres så et grønt sertifikatmarked med et fastsatt andelskrav på α . Prisen på grønne sertifikater kalles p_{sg} . Denne fastsettes gjennom de simultane likevektbetingelsene (1) og (2). Fordi produsentene av grønn kraft nå får en ekstra betaling på p_{sg} per produsert enhet i tillegg til engrosprisen p_e skifter tilbudskurven for grønn kraft nedover/utover til $g(p_e + p_{sg})$. Det samlede tilbudet av kraft i markedet fås da ved vannrett addisjon av den nye tilbudskurven for grønn kraft og den eksisterende tilbudskurven for ordinær kraft, og det fremkommer en ny tilbudskurve $h(p_e) + g(p_e + p_{sg})$.

Sertifikatmarkedet innebærer også at forbrukeren må kjøpe en andel α av sertifikater i forhold til total mengde kraft som kjøpes. Konsekvensen av dette er at markedsetterspørselen for kraft rykker nedover/inover fra $f(p_e)$ til $f(p_e + \alpha p_{sg})$ og kraftmarkedet etablerer en ny likevekt med mengde x_1 og kraftpris $p_{e,1}$. Likevektsprisen i kraftmarkedet blir nå lavere enn den tidligere engrosprisen. Dette skyldes at man tilbyr elektrisitet til subsidierte priser. For kjøperen vil nå en enhet kraft

Figur 1. Et grønt sertifikatmarked

derfor koste $p_{e,1} + \alpha p_{sg}$. Forbrukeren er dermed «skattlagt» ved at de må betale også for sertifikatet. Likevektsprisen i sertifikatmarkedet, sertifikatprisen, er nå lik den vertikale forskjellen mellom den ordinære tilbudsfunksjonen for energi $g(p_e)$ og tilbudscurven for grønn energi med sertifikater $g(p_e + p_{sg})$.

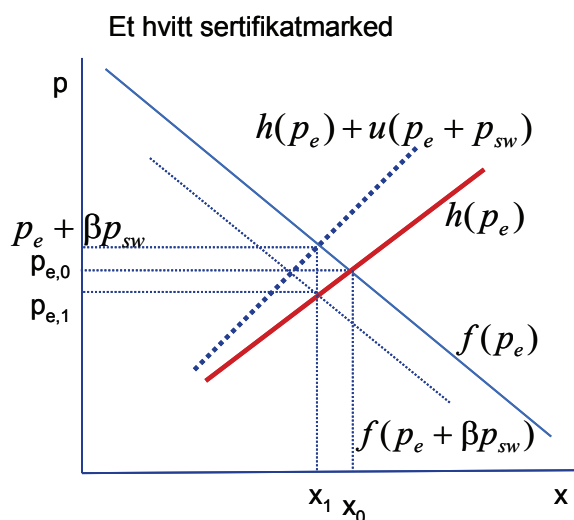
Fra figuren kan vi merke oss det første viktige poenget i slike markeder. Det grønne sertifikatmarkedet gir initialt større tilbud enn vi ellers ville hatt. Det presser engrosprisen ned og – partielt sett – forbruket opp. Samtidig må forbrukeren betale for sertifikatet og det presser – partielt sett – forbrukerprisen opp og forbruket ned. Hvilken effekt som er sterkest er uklart og blir dermed et empirisk spørsmål. I figuren er det tegnet slik at forbrukerprisen går ned og forbruket opp, men det er ingen nødvendighet. Imidlertid viser Bye (2003) i en modell kalibrert med tall for norske forhold at tilbudseffekten er sterkere enn etterspørselseffekten for grønne andeler opp til 20 prosent mens det er motsatt for andeler større enn dette. Bye (2003) viser også at dette resultatet er robust i forhold til alle kombinasjoner av elastisiteter i tilbud og etterspørsel i denne modellen. Vi ser altså at selv om man pålegger forbrukeren kjøpsplikt for sertifikatene så er det ikke opplagt at kostnaden for forbrukeren øker per enhet kraft brukt.

I dette markedet betaler altså eksisterende produsenter av kraft hele den ekstra utgiften ved at fornybare teknologier introduseres gjennom at kraftprisen blir lavere. Siden eierne av kraftverk i Norge i all hovedsak er offentlig sektor, betyr det at stat og kommuner betaler hele ordningen gjennom reduserte overskudd og utbytter.

Et hvitt marked

Mens det grønne sertifikatmarkedet først og fremst retter seg mot tilbudssiden i kraftmarkedet, retter det hvite sertifikatmarkedet seg mot etterspørselssiden. Forbruket av kraft skal reduseres med en viss andel. Forbrukeren av kraft må betale både for kraften og for sparingen. Siden sparingen utgjør en andel, β , av

Figur 2. Et hvitt sertifikatmarked

forbruket (etter sparing) kan likevekten i kraftmarkedet formuleres som

$$f(p_e + \beta p_{sw}) = h(p_e) \quad (3)$$

der p_{sw} er sertifikatprisen for sparing. Forbruket av kraft er dermed avhengig av kraftprisen og kostnaden ved sparekravet. I sparemarkedet har vi følgende likevekt

$$\beta f(p_e + \beta p_{sw}) = u(p_e + p_{sw}) \quad (4)$$

dvs at en andel β av forbruket f (etter sparing) skal være lik produksjonen av sparing u , som er avhengig av kraftprisen og prisen på sparesertifikatet. Sertifikatprisen fastsettes i den simultane likevekten i disse markedene.

Dette markedet er illustrert i figur 2. Uten hvite sertifikater er tilbudscurven gitt ved $h(p_e)$ og etterspørselscurven er gitt ved $f(p_e)$ hvor p_e er engrosprisen på kraft. Likevekten i kraftmarkedet er gitt ved x_0 og $p_{e,0}$. Dette markedet suppleres så med et hvitt sertifikatmarked. Det fins flere mulige formuleringer av et slikt marked, men den prinsipielle løsningen er den samme.

La oss først anta at det er kraftprodusentene som sørger for sparingen hos forbrukerne og at de får utdelt ett sertifikat per enhet kraft som spares. Sparetilbudscurven for produsentene er gitt ved at verdien av sparingen er lik summen av kraftpris og sparesertifikat $u(p_e + p_{sw})$. Denne tilbudscurven legges til den ordinære tilbudscurven $h(p_e)$ siden det øker kostnaden ved energitjenesten som leveres. Tilbudscurven for energitjenester skifter altså innover ved at det blir dyrere å tilby det kombinerte produktet kraft og sparing. Stigende enhetskostnader i sparing vises ved at avstanden mellom $h(p_e)$ og $h(p_e) + u(p_e + p_{sw})$ øker med volum spart.

Den nye likevekten, $p_e + \beta p_{sw}$ og x_1 er da i skjæringen mellom den nye tilbudscurven $h(p_e) + u(p_e + p_{sw})$ og etterspørselscurven $f(p_e)$. Den vertikale avstanden mellom de to tilbudscurvene i denne mengden er da sparekost-

naden per enhet forbrukt energi βp_{sw} og sertifikatprisen er da $\beta p_{sw} / \beta$.

Alternativt kan vi anta at forbrukeren selv står for sparingen. Da skifter etterspørselskurven for kraft innover ved at budsjettet for kraftkjøp minker når noe må brukes til sparing. Skjæringen mellom denne etterspørselskurven $f(p_e + \beta p_{sw})$ og tilbudskurven for kraft h illustrerer da likevekten i kraftmarkedet, $p_{e,l}$ og x_l . Forbrukerprisen på kraft finnes da igjen ved å se på den originale etterspørselskurven i volumet x_l , dvs $p_e + \beta p_{sw}$. Vi ser altså at likevekten er uavhengig av om vi betrakter sparingen fra tilbuds- eller etterspørselssiden.

Her faller altså engrosprisen for kraft med sparekravet siden det etterspørres mindre på grunn av sparingen. En del av kostnadsøkningen for forbrukeren som følge av sparekravet omfordes ved at tilbyderer får lavere pris for kraften sin. Tilbyder og etterspørre deler altså på kostnaden ved sparekrav. Hvor stor del som faller på hver av dem er et empirisk spørsmål. I beste fall for forbrukeren kan det resultere i at tilbyder av kraft dekker hele kostnaden, mens spare delen av tilbudssiden blir subsidiert for denne virksomheten.

Et kombinert grønt og hvitt marked

Det neste skrittet er nå å kombinere de to sertifikatsystemene i et felles kraftmarked. Samlet blir det da tre markeder med følgende likevekter:

$$(1 - \alpha)f(p_e + \alpha p_g + \beta p_{sw}) = h(p_e) \quad (5)$$

det vil si at en andel $(1 - \alpha)$ av forbruket, som bestemmes av en vektet sum av kraftpris, grønn sertifikatpris og pris på sparesertifikat, skal være lik tilbudet av ordinær kraft. Deretter har vi

$$\alpha f(p_e + \alpha p_g + \beta p_{sw}) = g(p_e + p_g) \quad (6)$$

som seier at en andel α av forbruket skal være lik tilbudet av grønn kraft. For sparingen har vi følgende likevekt

$$\beta f(p_e + \alpha p_g + \beta p_{sw}) = u(p_e + p_{sw}) \quad (7)$$

som sier at en andel β av det totale forbruket av elektrisitet i likevekt (altså etter sparingen) skal spares og være lik tilbudet av spareteknologier. Med utgangspunkt i disse likevektsløsningene kan vi nå finne ut hva som skjer med de ulike prisene og mengdene når vi øker andelskravet for grønne teknologier og andelskravet for sparing.

En analytisk utledning av resultatene på dette området vil på samme måte som for en modell med bare grønne sertifikater eller bare hvite sertifikater ikke kunne gi oss svaret på hva som skjer med priser og volum når vi øker mengden av grønne og hvite sertifikater (se for eksempel Amundsen et al., 2001 og Bye, 2003), siden fortegnene på endringene i den analytiske utledningen vil være ubestemte. Dette betyr at man må utlede en

empirisk modell og simulere utviklingen etter hvert som de grønne og hvite andelene øker.

Vi kalibrerer modellen i forhold til dagens norske markedsvolumer og priser og anslår elastisiteten i de fire funksjonsformene basert på studier gjort av dette, se Bye (2003). Elastisitetene på tilbudssiden som er benyttet er henholdsvis 0,3, 0,25 og 0,2 for ordinær produksjon, grønn produksjon og sparing og elastisiteten i forbruket er 0,2. Se Bye (2003) for hvilken betydning ulike anslag for elastisiteter har for virkningen av et gradvis strammere grønt marked.

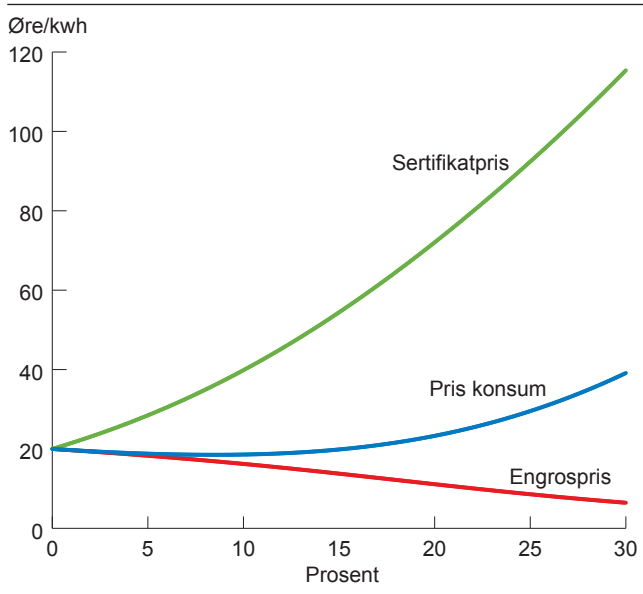
Økende grønt krav i det kombinerte markedet

Først ønsker vi å se hva som skjer når vi øker omfanget av grønn kraft. Vi øker andelen av grønn kraft gradvis i simuleringmodellen, se figur 3. Av simuleringene finner vi at prisen på grønn kraft øker monotont med andelen. Det betyr at omfanget av grønn kraft også øker i takt med andelen. Dette følger i utgangspunktet av at enhetskostnaden for ny produksjon øker, og når omfanget øker må prisen øke for å forsvare denne økningen i enhetskostnaden. I følge de analytiske resultatene i Amundsen og Mortensen (2001) er imidlertid dette ikke et opplagt resultat, siden totalforbruket av kraft kan falle når andelskravet øker. I en slik situasjon kan også mengden av grønn kraft falle og likevel tilfredsstillende kravet om en økt andel av grønn kraft i forhold til totalforbruket. I et slikt tilfelle vil altså totalforbruket prosentvis falle mer enn det prosentvise fallet i grønn produksjon. I modellen basert på data for det norske kraftmarkedet ser vi imidlertid at dette likevel ikke vil være tilfelle. Resultatet i denne modellen er i overensstemmelse med tilsvarende i den kalibrerte modellen i Bye (2003).

Videre finner vi at prisen på engroskraft faller med den økende andelen grønn kraft. Dette skyldes at omfanget av ordinær kraft faller og grensekostnaden faller ved redusert produksjon. Dette er et generelt resultat som fremgår både av den analytiske modellen i Amundsen og Mortensen (2001) og av den kalibrerte modellen i Bye (2003).

Når det gjelder forbrukerprisen, så har vi vist at den er et vektet gjennomsnitt av grensekostnaden for grønn kraft og for ordinær kraft med andelskravet som vekt (se ligning (5)). I overensstemmelse med hva som er sagt om totalforbruket av kraft i teksten over viser analytiske resultater at fortegnet for endringen i forbrukerprisen er ubestemt. Dette skyldes at vi her har en støtte til produksjonen som senker kraftprisen. Nedgangen i kraftprisen kan da teoretisk mer enn motvirke kostnadsøkningen for forbrukeren som følge av kjøpsplikten for sertifikater. Simuleringen viser da også at forbrukerprisen er lavere enn hva den ville ha vært uten et grønt sertifikatmarked helt opp mot en grønn andel på 15 prosent. For andeler større enn dette øker forbrukerprisen i forhold til en situasjon uten et grønt sertifikatmarked. Dette betyr at siden de grønne pro-

Figur 3. Utviklingen i priser når kravet om grønn andel stiger. Øre/kWh

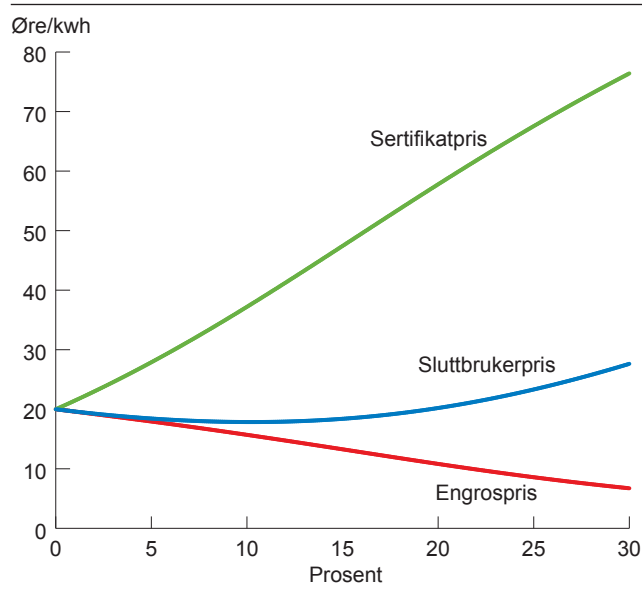
duzentene får betalt for sin marginale produksjon så er det de eksisterende ordinære produsentene som betaler for hele ordningen, gjennom fall i kraftprisen, fram til andelen har blitt så høy som 15 prosent.

Til sammenligning vil den grønne sertifikatordningen som er innført i Norge gi en andel fram mot 2020 på om lag 10 prosent. Det betyr at vi som forbrukere får billigere kraft gjennom denne ordningen. Vi bruker da mer kraft og vårt konsumentoverskudd øker. Eksisterende kraftprodusenter, og derigjennom stat, kommuner og fylkeskommuner som eiere av kraftproduksjonen, vil imidlertid tape på ordningen.

Fra 2000 til 2008 økte forbruket av elektrisitet samlet i Sverige og Norge med 1TWh. På 9 år, fram mot 2020, skal det gjennom den grønne sertifikatordningen fases inn 26 TWh i Norge og Sverige. Noe vil gå til eksport. Norske kommuner og den norske stat vil dermed subsidiere bruk av kraft i utlandet. Siden overføringskablene ikke vil kunne ta unna hele denne kraftmengden, vil prisen i Norge bli lavere enn den ellers hadde blitt. Dette kan illustreres ved at kostnaden ved ny fornybar produksjon (for eksempel vindkraft) er 50-60 øre/kWh. Forwardmarkedet for kraft, gitt sertifikatmarkedet og økte sparekrav, antyder 35 øre/kWh i 2017 (se Nordpoolspot.no). Det betyr at kraftprisen fram mot 2020 kan bli et sted mellom 10-15 øre lavere enn den ellers ville vært uten sertifikatordningen. Omsetningen av kraft i Norge er om lag 125-130 TWh per år, der stat og kommuner står for om lag halvparten hver. Stat og kommuner vil dermed kunne tape mellom 13 og 20 milliarder kroner per år på grunn av den grønne sertifikatordningen.

Siden kraftprisen for oss som forbrukere faller, vil det gi insitamenter til mindre sparing. Billigere kraft gir også dårligere insitamenter til å utvikle nye spareteknologier. En interessant observasjon er at økningen i

Figur 4. Utviklingen i priser når kravet om hvit andel stiger. Øre/kWh

grensekostnaden for grønn kraft i dette tilfellet er kraftig. Ordningen medfører at forbrukerprisen blir lavere og at totalforbruket øker. For å oppnå en fast andel med grønn kraft må vi derfor bygge ut mye grønt.

Økende hvitt krav i det kombinerte markedet

Hvordan virker så et hvitt sertifikatmarked når en samtidig har et marked for grønne sertifikater? Dette er vist i figur 4. Forbrukerprisen består nå av et energiledd og et kostnadsledd for sparing, se ligning (5). Prisen på sparing stiger monotont i takt med grensekostnaden for sparing.

I følge simuleringene øker sparevolumet med sparekravet. Tilsvarende som i Amundsen og Mortensen (2001) er imidlertid ikke dette opplagt, siden omfanget av kraftbruk også faller med sparingen.

Vi ser også at engrosprisen for kraft faller med økende sparekrav siden produksjonen, og dermed grensekostnaden, er lavere. Effekten er tilsvarende effekten med grønne sertifikater. Også den vektete summen av engrosprisen og spareprisen faller som i tilfellet med et grønt sertifikatmarked. Det blir billigere for deg og meg med et sparekrav selv om vi må betale for sparingen. Fallet i engrosprisen mer enn oppveier den delen av enhetskostnaden ved ekstra sparing vi må betale som tillegg i prisen. Og igjen er det produsentene av ordinær kraft som betaler for hele ordningen fram til at sparekravet kommer opp i nesten 20 prosent.

Kraftforbruket går ned som følge av økt sparing. Hvordan henger dette sammen med at kraftprisen faller? Dette skyldes to forhold. For det første vil krav om å bruke penger på sparing gi mindre til etterspørsel etter selve kraften innenfor gitt budsjett, se figur 2, og for det andre vil innføring av ny spareteknologi i seg selv redusere behovet for kraft for å tilfredsstille behovet for

energitjenester. En viktig effekt for grønn kraft i dette markedet er at forskjellen mellom prisen for elektrisitet i likevekt og dyrere grønne teknologier øker som følge av at engrosprisen på kraft faller. Betalingsvilligheten for grønn kraft faller altså. I forhold til det grønne tilfellet ser vi også at grensekostnaden for sparing (60 øre/kWh ved 20 prosent andel) er vesentlig lavere enn grensekostnaden for grønn (80 øre/kWh ved 20 prosent andel) med de samme andeler. Det skyldes at sparing reduserer forbruk. Volumet av sparing i dette tilfellet blir da lavere enn volumet av grønn kraft i det grønne alternativet selv om andelene er like.

Økende grønt og hvitt krav simultant

Nå kan man tenke seg et uendelig antall kombinasjoner av sparekrav og grønne krav. I figur 5 har vi illustrert effekten av å øke sparekravet og det grønne kravet simultant og med samme prosentstørrelse. Simuleringen viser nå en helt tilsvarende utvikling som i de to andre alternativene, men utslagene på engrospris og forbrukerpris blir kraftigere. De to virkemidlene samlet gir lavere engrospriser enn om vi bare bruker det ene virkemiddelet.

Tilsvarende gjelder for forbrukerprisene. Grensekostnaden for sparing er noe høyere for lave andeler enn hva som er tilfellet når vi kun har et hvitt sertifikatmarked. Det skyldes at det kreves mer sparing for å oppfylle andelen når forbruket øker som følge av det grønne sertifikatmarkedet.

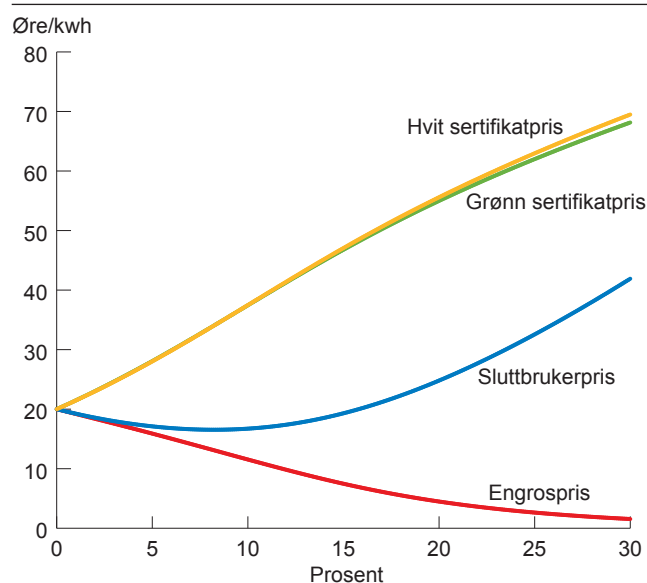
Ved høyere andeler vil grensekostnaden for sparing bli lavere her enn hva som er tilfellet når vi kun har et hvitt sertifikatmarked. Det skyldes at også det grønne sertifikatmarkedet reduserer energiforbruket ved høyere andelskrav. For forbrukeren er det altså slik at tilbuds-sideeffekten (tildeling av sertifikater) i det grønne markedet til å begynne med dominerer både skatteeffekten (kjøpsplikt grønne sertifikater) i dette markedet og kostnadseffekten via sparemarkedet (kjøpsplikt hvite sertifikater) ved relativt lave andeler.

Igjen faller regningen på produsentene av ordinær kraft når kravene til andel av grønn kraft og andel energisparing har moderate verdier. Forbrukerne på sin side kan nyte godt av lavere kraftpriser og redusert kraftforbruk som følge av energisparing. Det offentlige taper store eierinntekter gjennom sitt dominerende eierskap i eksisterende kraftselskaper.

Alternativet skatt på sort – hva betyr det for grønn og hvitt lønnsomhet?

Hovedbegrunnelsen for å stimulere grønne teknologier og sparing er at man ønsker å redusere belastningen på miljøet, det vil i praksis si utslipp av klimagasser. I Norge utgjør fossilbasert kraft i dag kun 3-4 prosent, men potensielt kan dette øke framover om det blir større innslag av for eksempel gasskraft. I en vekstsituasjon kan det derfor være aktuelt å innføre virkemidler for å unngå at vi får vekst i utslipp fra fossilbasert kraftproduksjon.

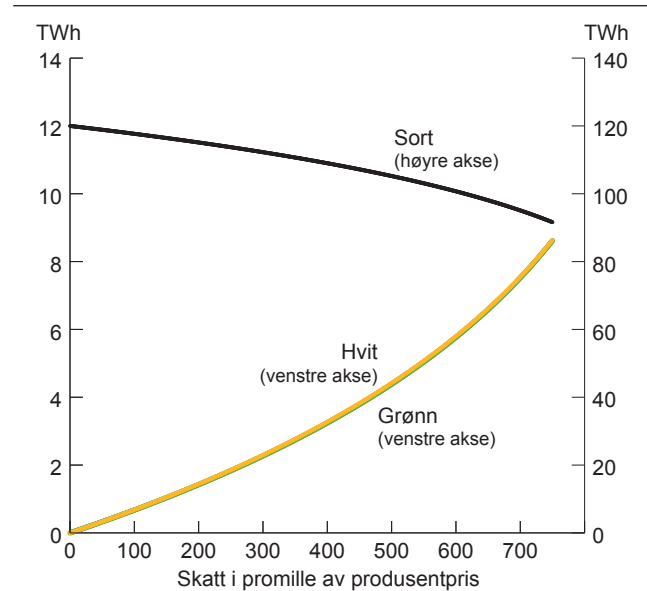
Figur 5. Utviklingen i priser når kravet om grønn og hvit andel stiger. Øre/kWh

I en slik situasjon kan man innføre avgifter på teknologier som forurensere. Dette vil bidra til at prisen stiger og at både grønne teknologier og sparing dermed stimuleres. I figur 6 har vi simulert markedsutviklingen med skatt for å studere hva dette betyr for de to andre sertifikatmarkedene. Avgiften på «eksisterende» teknologier økes gradvis fra 0 til 75 prosent av prisen.

Poenget med å øke skatten så kraftig er å se om effektene er monotone eller skaper skift når skatten økes. Økte kostnader vil bidra til at det blir mer lønnsomt å spare, og dermed reduseres forbruket. Produksjon av kraft basert på ordinær teknologi vil gå ned, behovet for dyre teknologier avtar og dermed bidrar lavere enhetskostnader til å holde forbrukerprisen nede. Forbrukerprisen øker i beregningene med om lag 60 prosent.

Figur 6. Utvikling i mengde (TWh) når skatten øker. Skatt i promille av produsentpris (x-aksen). Grønn og hvit på venstre akse, sort på høyre akse

I simuleringen øker både sparing og tilgang på grønne teknologier til om lag 9 prosent av totalmarkedet. I tilfellet med kun et grønt sertifikatmarked ville et andelskrav på 9 prosent medføre en økning i forbruket med 5 prosent. I tilfellet med kun et hvitt sertifikatmarked ville et andelskrav på 9 prosent medføre en reduksjon i forbruket på om lag 7 prosent. Begge disse to tilfellene medfører en kryssubsidiering fra eksisterende produsenter til grønne produsenter og forbrukere. I skatte-tilfellet vil kostnaden måtte deles mellom eksisterende produsenter og forbrukere.

Oppsummering og konklusjoner

Norge er nettopp trådt inn et felles grønt sertifikatmarked med Sverige og mange mener at et marked for hvite sertifikater også bør innføres i Norge. Felles for disse markedene er at det foregår en implisitt subsidiering av de aktivitetene man ønsker å stimulere (ny fornybar kraft og energisparing) og en implisitt skattlegging av de aktørene som man mener skal betale for aktivitetene. Det spesielle ved disse markedene er at subsidieringen og beskattningen foregår mellom aktørene i markedet selv og at markedene så og si fritar det offentlige fra å være direkte involvert i å subsidiere og å legge avgifter i kraftmarkedet. Myndighetenes rolle begrenser seg til å sette fysiske rammebetingelser og andelskrav for ordningene og forestå utstedelse av sertifikater. Markedene vil selv implisitt gjennom markedsløsningen bestemme størrelsen av subsidier og avgifter og markedet vil også implisitt fordele kostnadene.

Grønne og hvite sertifikater påfører oss isolert sett samfunnsøkonomiske kostnader. Dette skyldes for det første at grønn kraft, som har høyere produksjonskostnader enn alternativet, presses inn i kraftforsyningen i det grønne sertifikatsystemet. Dessuten påløper økte kostnader til energisparing utover det som markedet selv ville bestemme i en situasjon uten hvite sertifikater.

Beregninger i en simuleringsmodell for det norske kraftmarkedet viser at kraftforbruket faktisk kan øke som konsekvens av introduksjonen av et grønt sertifikatmarked. Dette betyr at forbrukerne av kraft får en direkte gevinst av denne reguleringen, mens det er eierne av kraftselskapene som produserer «ordinær» kraft, det vil si stat, fylker og kommuner, som må betale kostnaden ved ordningen. I den aktuelle situasjonen vil dette kunne beløpe seg til mange milliarder kroner i tap hvert år for offentlig sektor. På samme måte viser simuleringsmodellen at forbrukerne kan få en direkte gevinst i form av billigere kraft og et redusert kraftbehov som følge av sparing under den hvite sertifikatordningen. Igjen er det de eksisterende kraftselskapene som kan komme til å bære de økte kostnadene ved ordningen.

Noen mener at vi både bør ha et grønt sertifikatsystem og et hvitt sertifikatsystem. Simuleringene viser at disse markedene til en viss grad kan motvirke hverandre. For eksempel vil det grønne sertifikatmarkedet føre til høyere kraftproduksjon, lavere kjøperpriser og økt forbruk, som jo er i direkte motstrid til ønsket om sparing. Dessuten vil samfunnet se at de relative kostnadene ved sparing øker. Motsatt vil et hvitt sertifikatmarked gjøre det mindre lønnsomt med grønne teknologier og skape økt usikkerhet for aktørene i denne bransjen. Innføring av begge markeder samtidig vil forsterke kostnadstapet for eksisterende produsenter, og dermed stat og kommuner, mens forbrukerne vil være vinnerne. Samlet vil imidlertid hele samfunnet lide store effektivitetstap.

Samspeillet med CO₂-avgifter/ kvotemarked er også viktig. Avgifter, grønne og hvite sertifikater har svært ulike effekter både på totalmarkedet og for ulike teknologier, og effektene motarbeider hverandre i stor grad. Amundsen og Mortensen (2001) har også vist at en høyere CO₂-avgift vil føre til redusert produksjon av grønn kraft når et grønt sertifikatsystem anvendes, fordi CO₂-avgiften reduserer omfanget av kraftsektoren. Hvis hensikten med det grønne sertifikatsystemet er å stimulere produksjonen av grønn kraft, vil ikke dette markedet spille særlig godt sammen med kvotemarkedet. Böhringer og Rosendahl (2010) viste også at et grønt sertifikatsystem i kombinasjon med kvotemarked stimulerer kullkraft på bekostning av gasskraft.

En sammensatt virkemiddelbruk skaper altså store utfordringer med tanke på å finne de samlede effektene i forhold til de målsettinger man setter opp. Kostnadene ved en slik kobling av virkemidler kan også bli svært store og fordelingseffektene kan bli betydelige, spesielt i forhold til at offentlig sektor er en dominerende eier av eksisterende kraftverk.

Man bør på nytt stille spørsmål om hva formålet med disse markedene egentlig er. Alle ordningene fører til redusert produksjon av fossilbasert kraft, men for Norges del i mindre grad. Her vil reduksjonen først og fremst skje gjennom handel med andre land, det vil si ved at norske forbrukere og produsenter subsidierer slik krafteksport. Hvis det er reduksjon av CO₂/ klimagasser som er hensikten med ordningene, har man allerede en effisient ordning gjennom deltakelsen i det europeiske kvotemarkedet EU-ETS. Hvorfor skal man da anvende et grønt sertifikatmarked som kan øke kraftforbruket og et hvitt sertifikatmarked som søker å redusere kraftforbruket?

Referanser

Amundsen, E. S. og J. B. Mortensen (2001): The Danish Green Certificate System: Some simple analytical results, *Energy Economics* 23 (99), 489-509.

Amundsen, E.S. og G. Nese (2009): Integration of Tradable Green Certificate Markets: What can be expected?, *Journal of Policy Modelling*, 31, 903-922.

Bye, T. (2003): On the Price and Volume Effects from Green Certificates in the Energy Market, Discussion Papers 351, Statistics Norway.

Golombek, R. og M. Hoel (2005): *Pliktige elsertifikater*, Rapport 1/2005, Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.

Bye, T. og A. Bruvoll (2008): Multiple instruments to change energy behaviour; The emperor's new clothes, *Energy Efficiency* 2008, 1, 373-386.

Winsnes Moe (2010): White and Black Certificates, Master Thesis, University of Life Sciences.

Böhringer og Rosendahl (2010): Green serves the dirtiest, Discussion Papers 581, Statistics Norway.

Utdannes det riktig kompetanse for fremtiden?*

**Hege Marie Gjefsen, Marit Linnea Gjelsvik,
Kristian Roksvaag og Nils Martin Stølen**

Ved hjelp av demografiske og økonomiske modeller finner Statistisk sentralbyrå at det norske utdannings-systemet er godt tilpasset fremtidens etterspørsel etter utdannet arbeidskraft. Men det utdannes trolig for få personer med videregående fagutdanning rettet inn mot industri og bygge- og anleggsvirksomhet, ingeniører, andre med realfagsbakgrunn, helsepersonell og lærere. På den andre siden kan utdanningen av personer med økonomi og administrasjon, samfunnsfag, sosialfag og humanistiske og estetiske fag være i overkant av den forventede veksten i etterspørselen.

Innledning

I langsiktige fremskrivninger fra Statistisk sentralbyrå publisert i Bjørnstad m.fl. (2010) er det anslått at sysselsettingen i Norge kan vokse med 330 000 personer fra 2008 til 2030. Den årlig økningen er langt lavere enn gjennomsnittet de siste 20 årene. Dette har blant annet sammenheng med at de store årskullene født etter krigen nå har begynt å komme inn i pensjonsalder. Tidligere var årskullene som kom inn i yrkesaktivitet klart større enn de som gikk av med pensjon. Samtidig er økningen i kvinners yrkesdeltaking, som har bidratt mye til veksten de siste 20 årene, i ferd med å bli uttømt. Høy innvandring i de nærmeste årene forutsettes å gi et klart bidrag til tilgangen på arbeidskraft, men nettoinnvandringen vil i følge Statistisk sentralbyrås siste befolkningsfremskrivninger etter hvert avta.

Fremskrivingene til Bjørnstad m.fl. (2010) indikerer at sysselsettingsveksten særlig vil finne sted innenfor offentlig og privat tjenesteyting. Samtidig vil det skje en klar vridning i retning av økt bruk av utdannet arbeidskraft av ulike slag. Det gjelder både videregående fagutdanning og utdanning på høyere nivå. Etterspørselen etter arbeidskraft med bare grunnskoleutdanning eller avsluttet utdanning fra videregående nivå innen studiespesialisering eller økonomi og administrasjon forventes derimot å gå klart tilbake.

For å unngå at det oppstår betydelige ubalanser i markedet for enkelte typer utdannet arbeidskraft, må

Hege Marie Gjefsen er forskerrekutt ved Gruppe for offentlig økonomi (hmg@ssb.no)

Marit Linnea Gjelsvik er forskerrekutt ved Gruppe for makroøkonomi (mlg@ssb.no)

Kristian Roksvaag var engasjert som rådgiver ved Gruppe for offentlig økonomi frem til 30. april 2012

Nils Martin Stølen er forskningsleder ved Gruppe for offentlig økonomi (nms@ssb.no)

utdanningssystemet innrettes for å møte etterspørselen. Fremskrivninger ved hjelp av Statistisk sentralbyrås demografiske og økonomiske modeller kan være et viktig hjelpemiddel for å få til en balansert utvikling. I tillegg til å fungere som et planleggingsverktøy for utdannings- og arbeidsmarkedsmyndighetene, vil slike fremskrivninger være til hjelp for ungdoms utdanningsvalg og næringslivets tilpasning.

Mens Statistisk sentralbyrå med jevne mellomrom har publisert fremskrivninger for etterspørselen etter ulike typer arbeidskraft siden begynnelsen av 1990-tallet, har dette ikke blitt fulgt opp av tilsvarende fremskrivninger av tilbudet siden 2001, jf. Stølen (2001). Store endringer i utdanningsystemet i løpet av 1990-tallet og i klassifiseringen av utdanning og definisjonen av utdanningsnivå har vært utfordrende å innarbeide i mikrosimuleringsmodellen MOSART som tradisjonelt har vært benyttet til disse fremskrivingene. For helsepersonell og lærere er det imidlertid benyttet mer partielle og detaljerte modeller slik at fremskrivninger for tilbud og etterspørsel er utarbeidet med jevne mellomrom, se Roksvaag og Texmon (2012a og b).

På etterspørselssiden tar fremskrivingene utgangspunkt i beregninger for utviklingen i norsk økonomi frem mot 2030 med den makroøkonomiske modellen MODAG (se Bjørnstad m.fl., 2010). Som omtalt i neste avsnitt gir modellen et helhetlig bilde av norsk økonomis funksjonsmåte. Sammen med forutsetninger om sentrale demografiske og økonomiske utviklingstrekk gir dette grunnlag for å fremskrive sysselsettingen i hver næring. Statistisk sentralbyrås befolkningsfremskrivninger gir også viktige bakenforliggende utviklingstrekk for de makroøkonomiske fremskrivingene ettersom veksten i arbeidsstyrken er klart avhengig utviklingen i befolkningen i yrkesaktiv alder. Samtidig er befolkningsutviklingen en avgjørende komponent for fremtidig ressursbruk både innen undervisningssektoren og helse og omsorg. Foruten eksplisitte forutsetninger om disse forholdene blir det gjort antakelser om den økonomiske politikken, utviklingen i utlandet inkludert pris- og renteutvikling, samt anslag for de ressursbaserte næringene i Norge.

* Analysene er gjennomført på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet, Arbeidsdepartementet, Helsedepartementet og Nærings- og handelsdepartementet

I MODAG-versjonen lagt til grunn for fremskrivingene presentert i denne artikkelen, er arbeidskraften delt inn i 5 ulike utdanningsgrupper; grunnskoleutdanning, avsluttet utdanning fra videregående nivå innen studiespesialisering eller økonomi og administrasjon, videregående fagutdanning samt høyere og lavere grad fra høyskole eller universitet. Sammensetningen av arbeidskraften endres både som en følge av økonomiske faktorer og trender forårsaket av blant annet teknologisk fremgang og spesialisering. Disse trendene er de viktigste drivkreftene i modellen for at vridningen i retning av mer utdannet arbeidskraft fortsetter. På en tilsvarende måte blir sysselsettingen etter den aggregererte utdanningsinndelingen ytterligere fordelt på detaljerte utdanningsgrupper i en ettermodell.

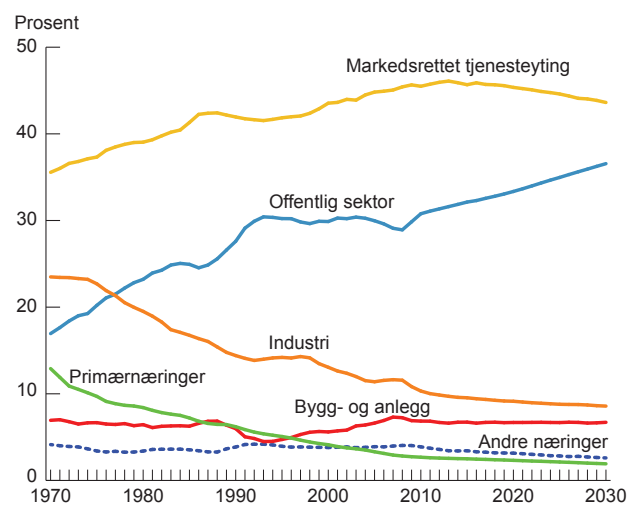
På tilbudssiden er utdanningsbeslutningene til befolkningen bosatt i Norge fremskrevet ved MOSART-modellen avhengig av kjønn, alder og tidligere utdanning. I disse fremskrivingene forutsettes utdanningstilbøyelighetene å holde seg konstante over hele perioden for å gjøre fremskrivingen enklest mulig samtidig som konstante utdanningstilbøyeligheter er den mest relevante forutsetningen for å vurdere om omfanget av dagens utdanning er for stort eller for lite til å møte veksten i etterspørselen. Arbeidsstyrken vokser også gjennom innvandring, og innvandringen har økt sterkt i løpet av de siste årene. Men det er en svakhet ved opplegget at utdanningsnivået for innvandrerne ikke har blitt tilstrekkelig registrert slik at de fleste av dem står oppført med uoppgitt utdanning. Avgang fra arbeidsstyrken skjer gjennom synkende yrkesdeltaking etter hvert som et alderskull nærmer seg pensjonering.

Tilbud og etterspørsel for de ulike typene arbeidskraft fremskrives hver for seg i det benyttede opplegget. Mekanismer som i praksis vil tre i kraft for å motvirke eventuelle ubalanser som måtte oppstå, er ikke innarbeidet. De fremskrevne ubalansene kan derfor ikke tolkes som anslag på fremtidig utvikling i arbeidsledigheten eller mangel på enkelte typer arbeidskraft som vil realisere seg. Tvert i mot er fremskrivingene ment som et verktøy for myndighetene til å utforme utdanningssystemet på en god måte samtidig som det også kan være et hjelpemiddel for ungdom i deres utdanningsvalg. Ved mangel på en type arbeidskraft kan arbeidsgiverne ansette en nærliggende type (som det er rikelig tilgang på) i stedet, og både lønningene og innvandringen kan bli påvirket av eventuelle ubalanser.

Makroøkonomisk utvikling og etterspørsel etter arbeidskraft i ulike næringer

For å analysere etterspørselen etter arbeidskraft etter utdanning har vi laget en utviklingsbane for norsk økonomi som går til 2030.¹ Utviklingsbanen ble laget i 2009 og var ment å gi et stilisert bilde av utviklingen

Figur 1. Sysselsetting etter sektor, andel av total sysselsetting

fremover der det ble lagt vekt på å fange opp viktige strukturelle hovedtrekk ved økonomien. Beregningene var således ikke ment å være noen prognosebane, og det er ikke forsøkt lagt inn noe realistisk konjunkturmønster i beregningen. Til grunn for fremskrivingen ble det forutsatt en gradvis tilpasning fra en forholdsvis lav vekst i etterkant av finanskrisen mot en balansert økonomisk utvikling der alle makroøkonomiske variable vokser nær sin historiske trend. Det ble lagt til grunn at ledigheten avtar fra rundt 4 prosent tidlig i utviklingsbanen til i overkant av 3 prosent fra 2015 og utover. BNP Fastlands-Norge vokser først svakt og tar seg deretter opp slik at fastlandsøkonomien vokser med 2-2,5 prosent årlig fra 2013. Videre ble utgiftsbruken i offentlig sektor forsøkt fastsatt i tråd med handlingsregelen. Dermed er den økonomiske utviklingen stabil og opprettholdbar.

Når vi ser på sysselsettingen etter næringer, er det aldringen av befolkningen som er den viktigste drivkraften bak utviklingen mot 2030. Figur 1 viser den næringsvise sysselsettingen som andel av total sysselsetting i vår utviklingsbane. Sysselsettingen i offentlig sektor vokser med nesten 340 000 personer og innebærer at andelen offentlig ansatte øker fra rundt 30 prosent i 2007 til 37 prosent i 2030. En relativt god reallønnsvekst og økte overføringer til alderspensjon gjør at husholdningenes disponible realinntekter vokser årlig med om lag 2,5 prosent. Dette bidrar til at etterspørselen rettet mot markedsrettede tjenesteytende næringer også holder seg på et høyt nivå fremover. Andelen av samlet sysselsetting som sysselsettingen i markedsrettet tjenesteyting utgjør, reduseres imidlertid noe mot slutten av perioden. Dette må ses på bakgrunn av den markerte veksten i offentlig sektor. I 2030 er det likevel fortsatt disse tjenesteytende næringene som sysselsetter flest personer. Andelen sysselsatte i bygge- og anleggsnæringen forventes å vokse svakt fremover, mens tendensen fra de siste tiårene med en synkende andel i både industrien og primærnæringene ventes å fortsette mot 2030. Eksistensen av Statens pensjonsfond utland og et uttak som over tid ikke overstiger realavkastningen innebæ-

¹ For en grundig gjennomgang av MODAG refereres det til Boug m. fl. (2008), mens Bjørnstad og Skjerpen (2006) dokumenterer versjonen av MODAG med 5 utdanningsgrupper.

rer at aktivitetsveksten i konkurranseutsatte industri-
næringer kan være svakere enn det den ellers hadde
vært. Finansiell avkastning vil gradvis kunne finansiere
mer av norsk import.

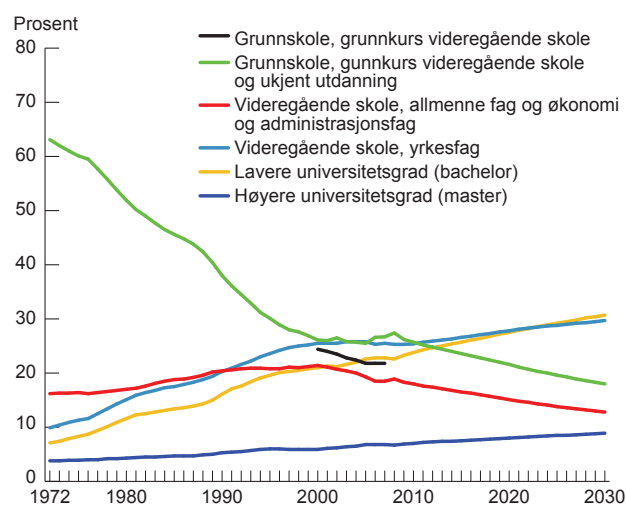
Etterspørsel etter ulike utdanningskategorier

For fremskrivingene av sysselsettingen fordelt på de
5 utdanningsgruppene er det forutsatt at bedriftene i
store deler av privat sektor² benytter seg av arbeidskraft
av to hovedgrupper; henholdsvis høyt og lavt utdannet
som står i et substitusjonsforhold til hverandre. Etter-
spørselen etter høyt relativt til lavt utdannet arbeids-
kraft i de ulike næringene avhenger av relative løn-
ninger og av produksjons- og realkapitalnivået, i tillegg
til en lineær trend som ivaretar at bedriftene i stadig
større grad har vridd seg mot å benytte høyt utdannet
arbeidskraft i produksjonen. Definisjonene av høy og
lav utdanning er noe forskjellig mellom næringene.
Personer med grunnskoleutdanning eller videregående
allmennfaglig utdanning klassifiseres alltid som lavt
utdannete, og personer av på ett av de to universitetsni-
våene klassifiseres alltid som høyt utdannete. Derimot
er personer med videregående yrkesfag klassifisert som
lavt utdannete i noen sektorer og som høyt utdannete
i andre sektorer. I de største tjenesteytende næringene
innenfor markedsrettet produksjon betraktes personer
med videregående fagutdanning som faglærte. Det
er dette som gjør at sysselsettingen av personer med
yrkesfag øker i fremskrivingene.

Figur 2 viser historisk og fremskrevet sysselsetting
innen hver av de fem utdanningsgruppene. Fra 2000
til 2007 er dataene hentet fra Arbeidskraftregnskapet.
I årene før har vi brukt data fra Bjørnstad og Skjerpen
(2006). Fra 2000 til 2007 vokste antallet sysselsatte
med ukjent utdanning fra 40 000 til 180 000, noe som
skyldes høy arbeidsinnvandring i etterkant av EØS-ut-
videlsen i 2004 og problemer med å registrere utdan-
ningen for disse. I de estimerte arbeidskraftligningene i
Bjørnstad og Skjerpen (2006) ble uregistrerte personer
tildelt grunnskoleutdanning, og vi har valgt den samme
kategoriseringen. I figuren viser vi sysselsettingsande-
ler for grunnskoleutdannete både med og uten ukjente
i årene 2000-2007. Figuren viser at sysselsettingen av
personer med grunnskoleutdanning flatet ut i denne
perioden når vi inkluderer en økende andel med
uregistrert utdanning. Ser man bort fra disse, fortsatte
sysselsettingsandelen å falle.

I følge våre fremskrivinger fortsetter sysselsettingen av
høyt utdannete å øke, mens sysselsettingen av perso-
ner med lav utdanning går ned. De trendene vi har
observert i arbeidsmarkedet de siste 30 årene forventes
dermed også å gjøre seg gjeldende fremover. Spesielt

Figur 2. Sysselsetting etter utdanning, andel av total
sysselsetting, 1986-2030

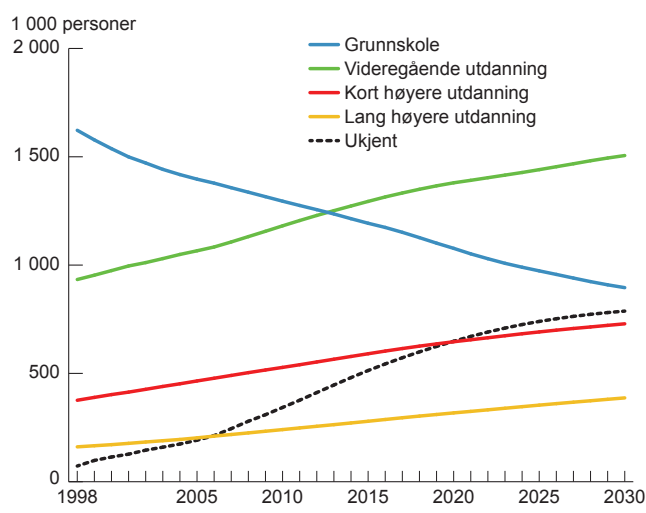
øker sysselsettingen av personer med lavere grad fra
universitet og høyskole. I følge våre fremskrivinger
utgjør denne gruppen over 30 prosent av de sysselsatte
i 2030. Sysselsettingen av personer med videregående
fagutdanning forventes å øke fra litt over 25 prosent av
total sysselsetting i 2010 til om lag 30 prosent i 2030.

I en separat ettermodell fordeles sysselsettingen fra
MODAG videre på utdanningsretninger. I denne har
vi koblet data fra NAVs Arbeidsgiver- og arbeidstaker-
register med data for befolkningens høyeste fullførte
utdanning. Dette gir oss tall for sysselsetting etter
utdanningsretning innen alle næringer tilbake til
1986. Deretter har vi fremskrevet sysselsettingsan-
delene for alle utdanningsretninger innad i næringene
ved å forutsette samme trend fremover som i perioden
1986-2006. Ved å multiplisere sysselsettingen i hver
næring fra MODAG-beregningen med de tidsvarierende
utdanningsandelene (etter næring) får vi fremskrevet
næringsspesifikk sysselsetting etter utdanning frem
til 2030. Offentlig sektor sysselsetter en stor del av ar-
beidskraften i Norge. Etterspørselen fra offentlig sektor
er eksogen i MODAG, og i våre fremskrivinger har vi
benyttet informasjon fra 3 andre modellsystemer for
å fordele den på de ulike utdanningsretningene. Først
fordeles det totale anslaget for offentlig sysselsatte på
helse- og sosialsektoren, undervisningssektoren og
andre sektorer ved hjelp av MAKKO. Deretter bruker
vi informasjon fra modellene Helsemod og Lærermot
(omtales i senere avsnitt) til å fordele sysselsatte innen
helse- og sosialsektoren og utdanningssektoren videre
på utdanningsretninger.

Befolkningens sammensetning og tilbud av arbeidskraft etter utdanning

Betingete anslag på tilbud av arbeidskraft etter utdan-
ningstype beregnes ved hjelp av MOSART-modellen, og
som tidligere nevnt er disse uavhengig av resultatene
fra etterspørselssiden. MOSART er en mikrosimule-
ringsmodell som bruker demografiske opplysninger og
observerte overgangssannsynligheter til å gi anslag på

² Det blir gjort eksplisitte forutsetninger om utviklingen i sysselset-
tingen i en del ressursbaserte næringer og enkelte industrinæringer
i den benyttede versjonen av MODAG. Det samme gjelder sysselset-
tingen i offentlig sektor. Her er totalt antall sysselsatte i tråd med
handlingsregelen, og fordelingen videre på utdanning er nærmere
beskrevet i avsnittet.

Figur 3. **Befolkningen 16-74 år etter utdanningsnivå mot 2030**

for eksempel fremtidig arbeidsstyrke etter utdanningsgrupper. Sannsynligheter for overganger i utdanning, arbeidsliv, pensjonering og demografi blir beregnet ut fra observerte kjennetegn ved den aktuelle personen og de beregnede effektene av kjennetegnene. Dermed får hver person beregnet en individuell overgangssannsynlighet, og overganger vil da bli bestemt ut fra sannsynligheten og en tilfeldig trekning. Det er en lang rekke hendelser som blir simulert i modellen: Migrasjon, fødsel og død, ekteskapsinngåelser og skilsmisser, utdanning, arbeidsmarkedvalg, og pensjoneringsadferd. De demografiske prognosene som ligger til grunn for fremskrivningene på tilbudssiden er mellomalternativet i befolkningsfremskrivningene dokumentert i Brunborg og Texmon (2011).

Utdanningsbakgrunn blir i modellen bestemt ved en rekke utdanningsvalg man har mulighet til å ta hvert år. Etter fullført grunnskole beveger personer seg gjennom utdanningssystemet ved først å velge å starte i utdanning, deretter ved å velge nivå og fagfelt, siden ved å fullføre, og om de ikke gjør det, ved å fortsette i samme utdanning. Personer utenfor utdanning har også mulighet til å oppdatere sin høyeste fullførte utdanning, men de som oppdaterer sin utdanning på denne måten er en liten andel av personene som hvert år fullfører en utdanning. For hvert år vil personene i simuleringen ha et utdanningsnivå og -felt knyttet til sin person.

I simuleringen tar vi i bruk informasjon om demografiske kjennetegn som alder og kjønn, samt informasjon om tidligere utdanningsvalg for å bestemme sannsynligheten for å ta de forskjellige utdanningsvalgene. Utdanningsnivået i de yngre kohortene er gjennomgående langt høyere enn i de eldre. Etter hvert som man beveger seg fremover i tid, vil de eldste kohortene gradvis gå ut av arbeidslivet og erstattes med yngre kohortene med et høyere utdanningsnivå. Dermed øker det gjennomsnittlige utdanningsnivået i arbeidsstyrken. Dette blir en viktig faktor bak utviklingen i deltagelse på arbeidsmarkedet og når pensjoneringen finner sted.

Modellen fremskriver befolkningens utdanningsnivå gitt at tilbøyeligheten til å ta de ulike utdanningsvalgene ikke endrer seg. Arbeidsstyrken etter utdanning fremskrives ved å forutsette konstante arbeidsmarkedstilbøyeligheter gitt utdanning, kjønn og alder.

I figur 3 ser vi hvordan befolkningens utdanningsnivå stiger frem mot 2030 i beregningene. Andelen personer med bare grunnskoleutdanning kommer ned i om lag 20 prosent i 2030. Andelen med videregående utdanning ligger derimot an til å øke noe og komme opp i 35 prosent. For de med kort høyere utdanning kommer andelen å øke fra i overkant av 10 prosent i 1998 til mer enn 15 prosent i 2030, mens andelen med lang høyere utdanning øker fra 5 til 9 prosent i løpet av samme periode. Utviklingen i antall personer med ukjent utdanning henger sammen med innvandringen til Norge.

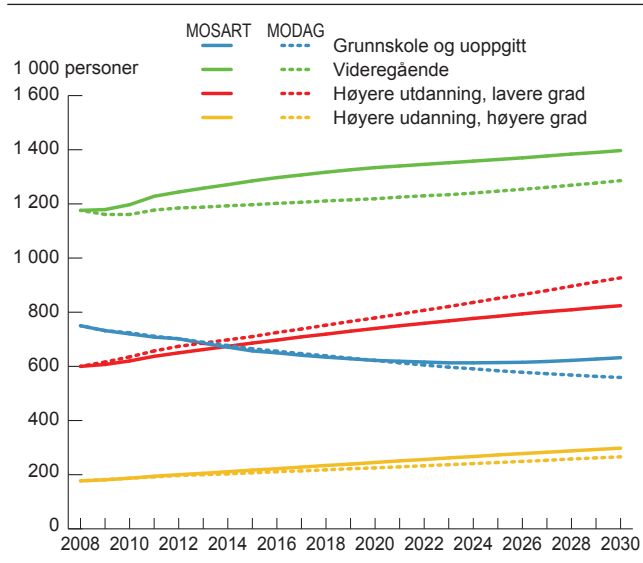
Sammenligning av tilbud og etterspørsel

For å sammenholde fremskrivningene av tilbudet for ulike typer arbeidskraft basert på konstante utdanningstilbøyeligheter med den anslåtte sysselsettingsutviklingen, må utgangsnivået for de to beregningene avstemmes. Selv om utgangspunktet for beregningene er gjort med en noenlunde felles utdanningsgruppering, er det noen mindre avvik. Spesielt har det vært nødvendig å ta hensyn til de manglende registreringene av utdanningsnivået for innvandrerne. Som en første tilnærming har vi valgt å gruppere innvandrerne sammen med personer med bare grunnskoleutdanning. En stor del av innvandrerne har trolig lav utdanning eller får arbeid hvor kompetansen ikke blir utnyttet fullt ut.

I MODAG er det også egne relasjoner for beregning av arbeidstilbudet, men inndelingen i aldersgrupper er langt mer aggregert enn i MOSART. I versjonen med de fem utdanningsgruppene blir opplysninger fra MOSART lagt til grunn for å anslå befolkningsutviklingen fordelt på kjønn, alder og utdanning. MODAGs relasjoner for yrkesdeltaking for de ulike gruppene er imidlertid satt til side i denne versjonen. I stedet er arbeidstilbudet for hver gruppe bestemt som summen av de sysselsatte og de arbeidsledige der den utdanningsfordelte arbeidsledigheten er angitt som en bestemt prosent av den samlede arbeidsledigheten.

Ved å slå sammen MODAGs fremskrivninger for teoretiske fag og yrkesfag fra videregående skole, samt justere utgangsnivået for beregningene med MOSARTs tall for arbeidsstyrken i 2008 til de tilsvarende tallene fra MODAG fremkommer hovedbildet av sammenligningen mellom tilbud og etterspørsel for de fire utdanningsnivåene vist i figur 4. Det er ikke store avvik mellom denne figuren og tilsvarende resultater presentert i Bjørnstad m.fl. (2010), figur 8.2. I hovedsak ser det norske utdanningssystemet ut til å være godt tilpasset fremtidig etterspørsel. Men det er spesielt grunn til å merke at etterspørselen etter arbeidskraft med utdanning på lavere nivå fra universitet og høyskoler (bachelornivå) ser ut til å øke sterkere enn tilgangen. Dette indikerer at det kan være hensiktsmessig å få flere

Figur 4. Sammenligning av tilbud og etterspørsel for arbeidskraft etter utdanningsnivå. 1 000 personer

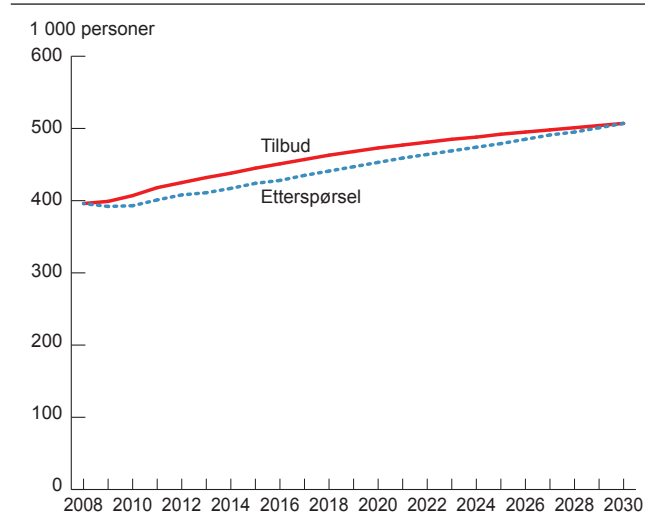
til å velge slik utdanning. Som omtalt nedenfor, er det særlig ingeniører, andre grupper med realfag, sykepleiere, lærere og førskolelærere det ser ut til å bli utdannet for få av. I hovedtrekk ser utdanningskapasiteten for universitet og høyskole på høyere nivå (masternivå) ut til å være bedre tilpasset den økte etterspørselen. Som omtalt nedenfor kan det tenkes at det blir utdannet litt for mange av noen av gruppene, men det må også tas i betraktning at det er en god del usikkerhet forbundet med forutsetningene på etterspørselssiden.

Fremskrivingene viser videre at veksten i etterspørselen etter arbeidskraft med videregående utdanning ser ut til å være noe mindre enn veksten i tilbudet. I tillegg til usikkerhet om endringene i etterspørselens sammensetning i de ulike næringene, er det trolig større usikkerhet om utdanningsatferden på dette nivået enn for universitets- og høyskoleutdanningen. Fremskrivingene viser dessuten at både tilbud og etterspørsel av arbeidskraft med bare grunnskoleutdanning avtar. Etterspørselen ser ut til å avta noe raskere enn tilgangen, men her er det en god del usikkerhet på både etterspørselssiden og tilbudssiden. På tilbudssiden er utviklingen blant annet i stor grad avhengig av størrelsen på innvandringen og andelen av innvandrere uten videregående fagutdanning eller høyere utdanning.

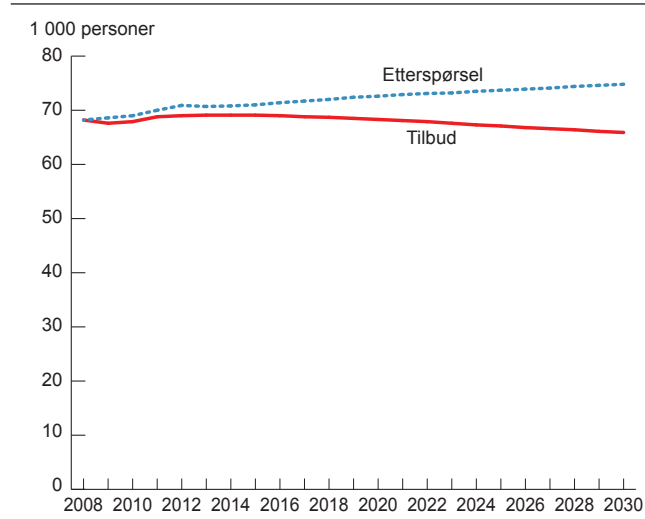
Med utgangspunkt i modellsystemets utdanningsinndeling på nærmere 30 utdanningsgrupper har vi gjort et utvalg som her presenteres nærmere.³ Den beregnede utvikling i etterspørselen for alle de 30 gruppene enkeltvis er gjengitt i Bjørnstad m.fl. 2010. Det ligger en begrensning i mulighetene for å sammenligne tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft på en fullgod måte ettersom fremskrivingene på etterspørselssiden var utar-

³ En eventuell mer detaljert presentasjon for de ulike gruppene vil først bli vurdert i 2013 etter at fremskrivingene på etterspørselssiden også er oppdatert til felles utgangspunkt samtidig som gjenstående avvik i klassifiseringen blir forsøkt eliminert.

Figur 5. Anslått utvikling i tilbud og etterspørsel for fagarbeidere rettet inn mot industri og bygge- og anleggsvirksomhet fra 2008 til 2030. 1 000 personer

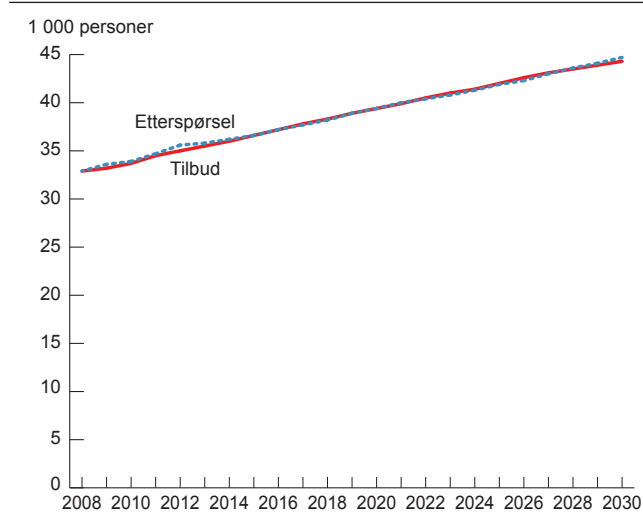
Figur 6. Anslått utvikling i tilbud og etterspørsel for ingeniører fra 2008 til 2030. 1 000 personer

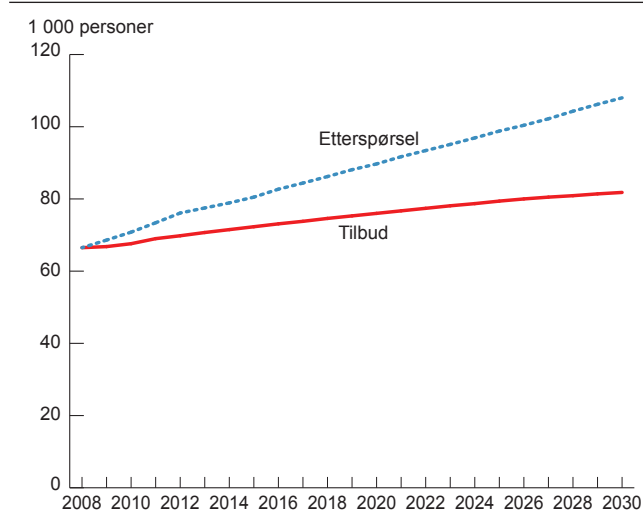
beidet med utgangspunkt i 2008. I den grad utviklingen etter 2008 har vært annerledes enn lagt til grunn for fremskrivingene, kan det ha betydning for resultatene. For å avstemme tilbuds- og etterspørselssiden på en enkel måte i denne runden har vi tatt utgangspunkt i et felles nivå i 2008. Vi har derfor ikke gått inn og justert eksplisitt for eventuelle ubalanser i dette året basert på opplysninger fra NAVs arbeidsledighetsstatistikk og NAVs bedriftsundersøkelser om udekket behov for arbeidskraft. Den siste ble utarbeidet i mai 2012 og er presentert av Jacobsen og Sørbø (2012).

Fremskrivingene sammen med annen informasjon indikerer at det er en klar og trolig økende mangel på sivilingeniører, ingeniører, andre realister og personer med fagutdanning rettet inn mot industri og bygge- og anleggsvirksomhet. Kurvene angitt i figur 5 indikerer riktignok at tilbud og etterspørsel etter fagarbeidere rettet inn mot industri og bygge- og anleggsvirksomhet vokser like mye fra 2008 til 2030. Etterspørselen etter

Figur 7. Anslått utvikling i tilbud og etterspørsel for sivilingeniører fra 2008 til 2030. 1 000 personer

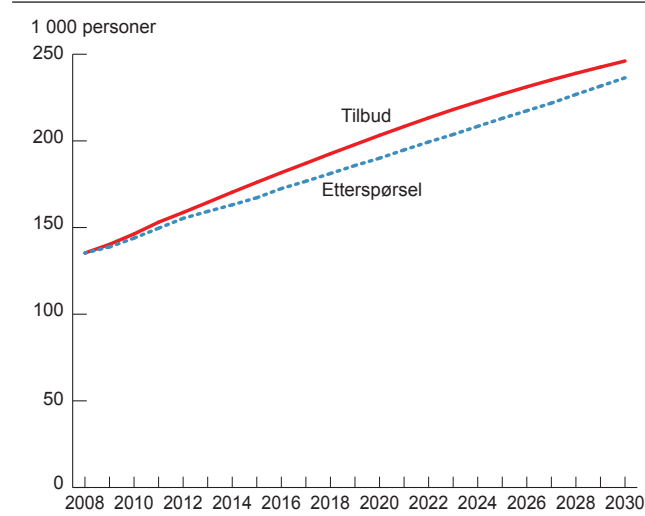
Figur 8. Anslått utvikling i tilbud og etterspørsel for personer med annen realfagsutdanning fra 2008 til 2030. 1 000 personer

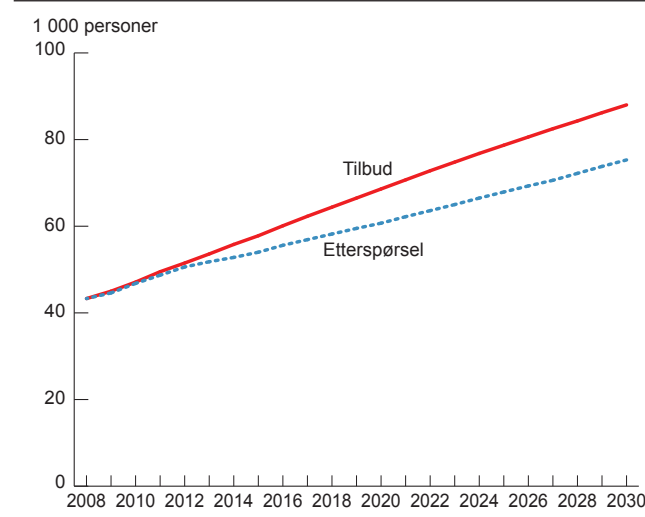
disse gruppene er erfaringsmessig sterkt konjunkturavhengig. I 2008 var det en kraftig vekst i sysselsettingen i Norge. Nedgangskonjunktoren fra og med 2009 har dessuten blitt mindre alvorlig enn lagt til grunn i MODAG-beregningen, og spesielt var utviklingen i 2011 mer positiv. Våren 2012 var det derfor i NAVs Bedriftsundersøkelse registrert en mangel på om lag 10 000 fagarbeidere rettet inn mot industri og bygge- og anleggsvirksomhet, mens bedriftene manglet om lag 8 000 personer med utdanning innen ingeniør- og ikt-fag. Disse momentene er med på styrke inntrykket av at etterspørselen etter personer med videregående fagutdanning har vokst mer over perioden 2008 til 2011 enn det som er lagt til grunn for figur 5.

Etterspørselskurvene for både ingeniører, sivilingeniører og andre personer med realfagsbakgrunn (se figurene 6, 7 og 8) burde trolig også ha vært hevet for å ta hensyn til det udekkede behovet i utgangspunktet. For ingeniørene utdannes det dessuten færre enn det som

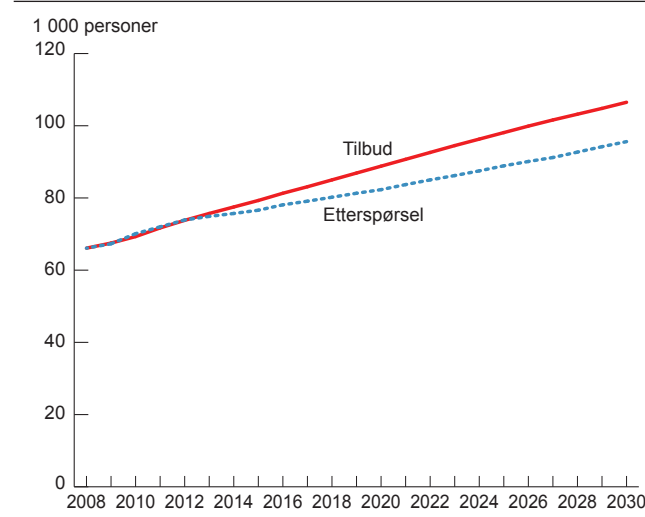
Figur 9. Anslått utvikling i tilbud og etterspørsel for personer med høyere økonomisk og administrativ utdanning fra 2008 til 2030. 1 000 personer

Figur 10. Anslått utvikling i tilbud og etterspørsel for personer med høyere utdanning i samfunnsfag fra 2008 til 2030. 1 000 personer

Figur 11. Anslått utvikling i tilbud og etterspørsel for personer med høyere utdanning i humanistiske og estetiske fag fra 2008 til 2030. 1 000 personer

er nødvendig for opprettholde bestanden. En vesentlig årsak til dette er at gruppen har et stort innslag av eldre arbeidstakere som snart går av med pensjon. Sivilingeniørene består i større grad av yngre arbeidstakere sammenlignet med ingeniørene. Både for ingeniører og sivilingeniører er etterspørselen frem mot 2030 påvirket av en forutsetning om en mulig nedtrapping av petroleumsvirksomheten. Det er imidlertid stor usikkerhet forbundet med når og hvor raskt dette vil gjøre seg gjeldende, og betydningen av alternative forutsetninger om utviklingen i denne næringen er drøftet av Gjelsvik (2011). Forutsetninger om økende bruk av ingeniører og sivilingeniører i alle andre næringer som følge av den teknologiske utviklingen trekker etterspørselen opp.

For gruppene med høyere utdanning innen økonomi og administrasjon, samfunnsfag og humansistiske og estetiske fag vist i figurene 9, 10 og 11 har det vært en kraftig vekst i utdanningskapasiteten siden begynnelsen av 1990-tallet. Selv med forutsetninger om uendrede utdanningstilbøyeligheter, vil tallet på nyutdannede være langt større enn tallet på de som går av med pensjon og innebære en betydelig tilvekst i arbeidstilbudet. Til tross for at etterspørselen etter disse gruppene også forventes å vokse sterkt, kan det likevel reises spørsmål om det ikke utdannes for mange. Tallet på personer i arbeidsstyrken med høyere utdanning innen økonomi og administrasjon vil øke med over 80 prosent eller over 100 000 personer fra 2008 til 2030 slik denne gruppen er definert i våre beregninger. For personer med utdanning i samfunnsfag representerer de tilsvarende tallene over en fordobling tilsvarende 45 000 personer. For humanistiske og estetiske fag er økningen litt mer moderat med litt over 60 prosent, som likevel tilsvarer 50 000 personer slik gruppen er definert.

Spesialberegninger for helsepersonell og lærere

For å sammenholde tilbud og etterspørsel for helse og sosialpersonell og lærere på et mer detaljert nivå enn i det generelle beregningsopplegget er det utviklet to spesialmodeller kalt henholdsvis HELSEMOD og LÆRERMOD. Modellene fremskriver tilbud og etterspørsel, hver for seg og uavhengig av hverandre for i alt 20 grupper med helse- og sosialpersonell og 5 grupper av lærere. Framskrivningene med disse modellene er gjennomført uavhengig av beregningene med MODAG og MOSART omtalt foran. Statistisk sentralbyrås befolkningsframskrivninger fra 2011 er riktignok benyttet samtidig som vekstanslaget for bruttonasjonalproduktet i MODAG-beregningene omtalt foran er lagt til grunn for alternativ med standardhevninger i henholdsvis helse- og sosialsektoren og undervisningssektoren som følge av økonomisk vekst.

I beregningen på tilbudssiden tar vi utgangspunkt i antall personer med de aktuelle utdanningene i følge diverse registre i utgangsåret som nå er oppdatert til 2010. Arbeidstilbudet for de aktuelle utdanningsgruppene antas å utvikle seg i tråd med et demografisk

beregningsopplegg. Det er nært slektskap mellom utformingen av tilbudssiden i disse modellene og MOSART-modellen, men eksplisitte forutsetninger om utdanningen eller utdanningskapasiteten er benyttet framfor utdanningstilbøyeligheter. For hvert år skjer det en vekst i tilbudet gjennom tilgangen på nye kandidater. Avgang beregnes indirekte gjennom at yrkesdeltaking faller med alderen.

På etterspørselssiden tas det også utgangspunkt i den registrerte sysselsettingen i utgangsåret i de aktivitetsområdene hvor en gitt gruppe er sysselsatt. Videre kan det etter nærmere vurdering tas hensyn til observerte ubalanser i form av arbeidsledighet eller mangel på arbeidskraft. I følge NAVs bedriftsundersøkelse våren 2012 (se Sørbø og Jakobsen, 2012) er mangelen på utdannet helsepersonell nå anslått til i overkant av 6 000 personer. Mangelen har økt siden høsten 2011, noe som er i tråd med de siste fremskrivingene publisert i Roksvaag og Texmon (2012a).

Ettersom deltidsarbeid er svært utbredt, spesielt i helse- og sosialsektoren, beregnes både tilbud og etterspørsel for helsepersonell og lærere i normalårsverk. Endringen i etterspørselen består av to komponenter, en som uttrykker demografisk utvikling og en som er et uttrykk for antatt økonomisk vekst utover dette. For helse- og sosialpersonell er det i Roksvaag og Texmon (2012a) er i det såkalte referansealternativet lagt til grunn et tillegg til demografien som følge av økonomisk vekst på 0,4 prosent per år, mens det i høyalternativet er lagt til grunn et tillegg på 0,9 prosent per år. For lærerne dokumentert i Roksvaag og Texmon (2012b) benyttes kun alternativet med 0,4 prosent ekstra vekst som følge av økonomisk vekst i tillegg til den demografiske utviklingen.

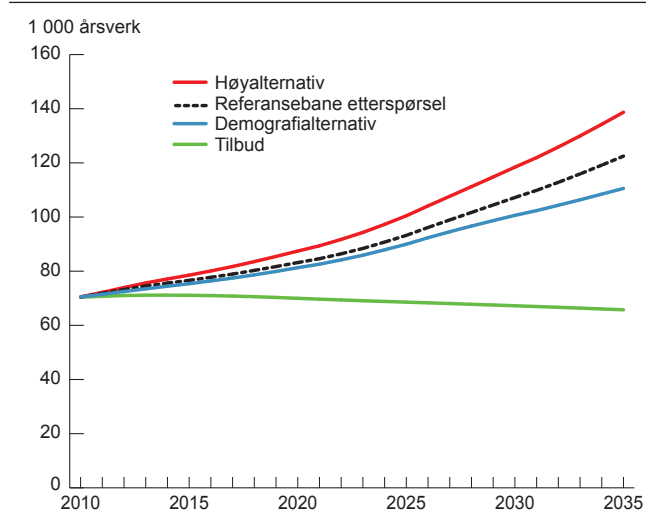
Helsefagarbeidere

Dersom forutsetningene for etterspørselens demografi- og referansebane legges til grunn, kan det for helsefagarbeiderne bli en underdekning på henholdsvis 45 000 og 57 000 årsverk i 2035. Dette skyldes at gruppen i hovedsak er sysselsatt i pleie- og omsorgssektoren hvor etterspørselsveksten antas å bli stor. I tillegg er antallet kandidater som kommer gjennom utdanningen blitt kraftig redusert etter at den nye ordningen med helsefagarbeidere ble innført. Det er forventet stor aldersrelatert avgang i perioden, da 52 prosent av gruppen var over 50 år i 2010.

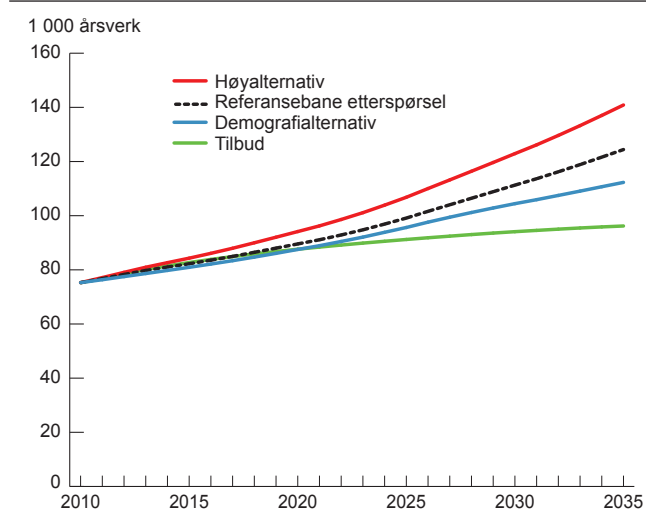
Sykepleiere

Med forutsetningene i de ulike etterspørselsalternativene kan underdekningen for sykepleiere bli mellom 16 000 og 45 000 årsverk i 2035. Dette skyldes i første rekke at sykepleierne er sysselsatte i aktivitetsområder hvor den eldre delen av befolkningen utgjør den største andelen brukere. For å redusere underdekning av sykepleiere i 2035 kan man blant annet øke andelen heltidsstillinger og øke utdanningskapasiteten. Hvis dette skjer ved starten av beregningsperioden, vil det medføre at underdekningen av sykepleiere kommer på

Figur 12. Tilbud og etterspørsel for helsefagarbeidere i følge ulike beregninger, HELSEMOD 2010-2035. Antall normalårsverk

Figur 13. Tilbud og etterspørsel for sykepleiere i følge ulike beregninger, HELSEMOD 2010-2035. Antall normalårsverk

et mye senere tidspunkt, og i mye mindre grad enn i de ulike alternativene presentert i figuren.

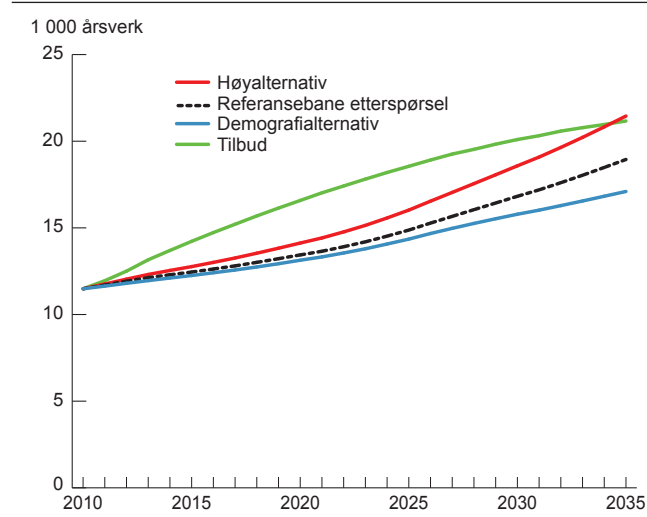
Vernepleiere

Da vernepleierne i hovedsak er sysselsatt i pleie- og omsorgstjenestene vil etterspørselsveksten i fremskrivningsperioden være høy. Samtidig vil kombinasjonen av høyt studieopptak og høy yrkesaktivitet gi stor tilbudsvekst. Med demografialternativet ligger det derfor an til å bli et overskudd på opp mot 4000 årsverk i siste del av beregningsperioden. Dette er et relativt høyt tall i forhold til gruppens størrelse. Samtidig kan det antas at vernepleierne er en gruppe som kan bidra til å redusere underdekningen av sykepleiere og helsefagarbeidere.

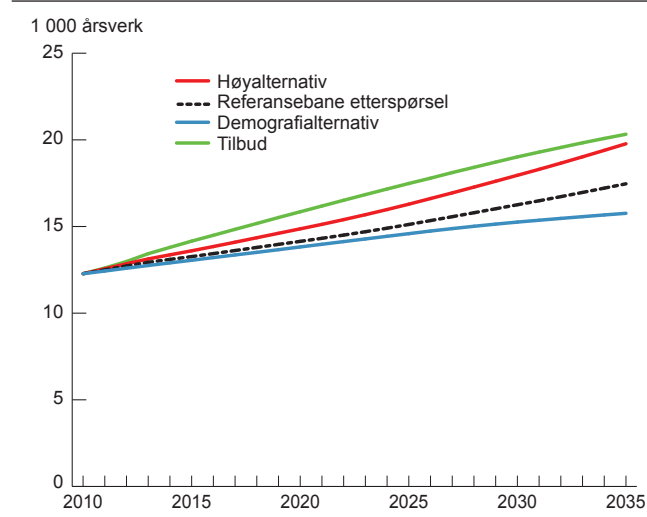
Sosionomer

Da de fleste sosionomene er sysselsatt utenfor helse- og sosialtjenestene, er økningen i etterspørselen i langt mindre grad enn for helsepersonell forventet å bli påvirket av aldringen av befolkningen. Veksten i etterspørselen etter sosionomer forventes dermed å bli klart la-

Figur 14. Tilbud og etterspørsel for vernepleiere i følge ulike beregninger, HELSEMOD 2010-2035. Antall normalårsverk

Figur 15. Tilbud og etterspørsel for sosionomer i følge ulike beregninger, HELSEMOD 2010-2035. Antall normalårsverk

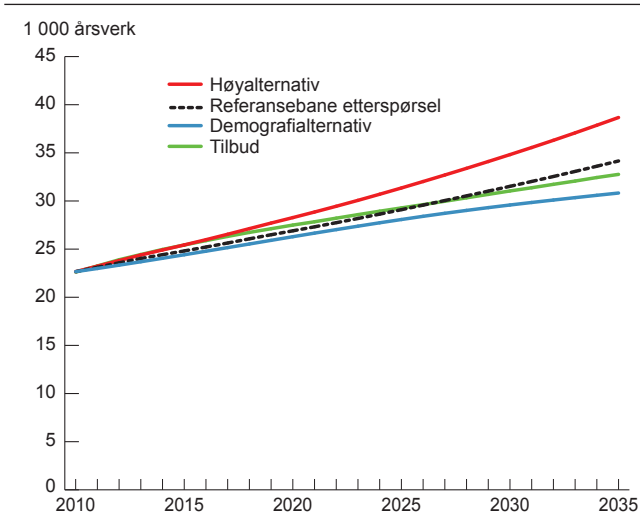

vere. I kombinasjon med svært høy utdanningskapasitet relativt til gruppens størrelse, er det beregnet et klart overskudd på omtrent 2900 årsverk i 2035. Ettersom en stor andel er sysselsatt utenfor helse- og sosialtjenestene som bare er summarisk behandlet i modellen, er det imidlertid grunn til å påpeke at usikkerheten om veksten i etterspørselen kan være en del større enn for helsepersonell som også knyttet opp mot den demografiske utviklingen.

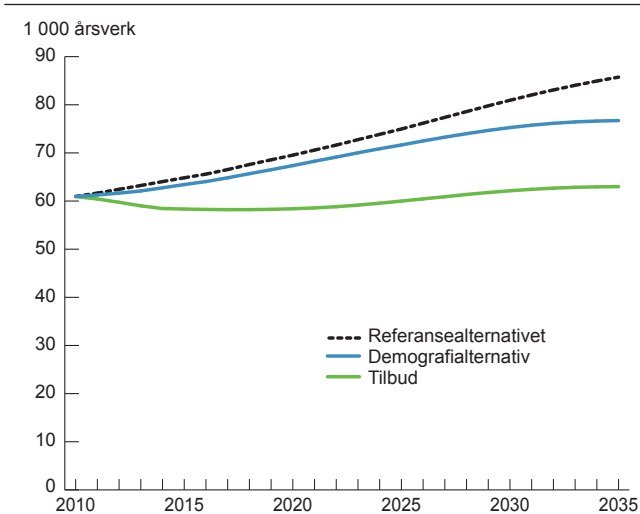
Leger

Fremskrivingene for leger indikerer at utdanningen er godt tilpasset de økte behovene. Når forutsetningene i referansealternativet legges til grunn, kan det bli en svak underdekning i 2035. Et kritisk punkt for å vurdere legenes fremtidige arbeidsmarked er i hvilken grad kvinnenens inntreden i legerket reduserer den gjennomsnittlige arbeidstilbudet blant leger. Dersom det forutsettes en 10 prosents reduksjon i legenes gjennomsnittlig avtalte arbeidstid, er underdekningen derimot beregnet å komme opp i 4600 årsverk. Dette er en stor

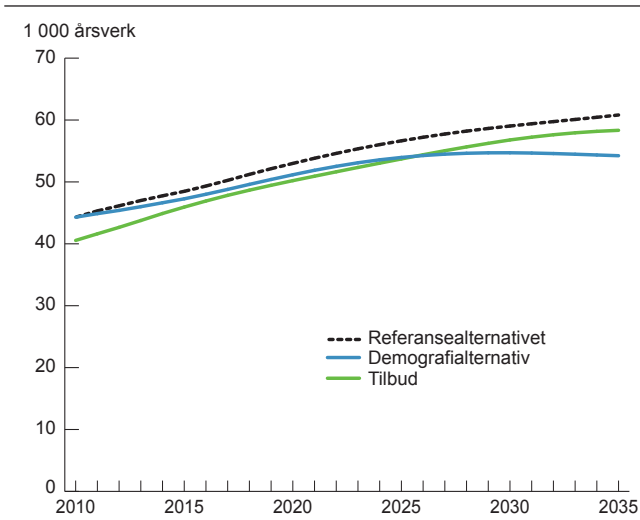
Figur 16. Tilbud og etterspørsel for leger i følge ulike beregninger, HELSEMOD 2010-2035. Antall normalårsverk

Figur 17. Tilbud og etterspørsel for allmennlærere ifølge ulike beregninger med LÆRERMOD, 2010-2035. Normalårsverk

Figur 18. Tilbud og etterspørsel for førskolelærere ifølge ulike beregninger med LÆRERMOD, 2010-2035. Normalårsverk

underdekning, sett i forhold til gruppens størrelse og studiekapasitet. Studentopptaket ved medisinerutdanningen i Norge har tradisjonelt sett vært lav, men den innenlandske produksjonen har de siste årene vært supplert ved at nordmenn studerer medisin i utlandet. Det er vanskelig å forutsi endringer i tilveksten av utenlandskandidater, men endringer i denne vil ha stor betydning for tilbudsveksten for gruppen.

Allmennlærere

Med forutsetningene som er lagt til grunn i demografi- og referansealternativet, kan det bli en underdekning på henholdsvis 13 700 og 22 700 allmennlærere i 2035. Underdekningen er lavere i denne beregningsrunden enn tidligere, noe som først og fremst skyldes en kraftig økning i utdanningskapasiteten de siste årene. Etterspørselsveksten for gruppen vil være stor i starten av fremskrivningsperioden, fordi det er forutsatt en forholdsvis høy vekst i barnetallet som følger av den høye innvandringen. Den relative tilbudsveksten er for allmennlærerne forventet å være negativ fram mot 2026 da gruppen har svært høy aldersrelatert avgang i denne perioden.

Førskolelærere

Det er antatt en mangel på 3700 årsverk av førskolelærere i starten av perioden. Dette tilsvarer antall stillinger hvor det er krav til førskolelærerkompetanse, men hvor det er søkt og innvilget dispensasjon for å omgå dette. Det utdannes imidlertid forholdsvis mange førskolelærere, og med forutsetningene som er lagt til grunn i demografialternativet, kan det bli et overskudd på omtrent 4100 i 2035. Dersom referansealternativet legges til grunn, kan underdekningen vedvare og ligge på omtrent 2500 i 2035. I hvilken grad det blir overskudd eller underskudd med videreføring av dagens utdanningsforutsetninger er avhengig av forutsetningene om barnetall og innvandring som er de avgjørende faktorene bak etterspørselen.

Avslutning

Lavere vekst i tilgangen på arbeidskraft vil bidra til at sysselsetningsveksten i Norge de kommende 20 årene vil bli en god del mindre enn i de foregående 20. Vridningen i retning av økt etterspørsel etter utdannet arbeidskraft ventes å fortsette. Det gjelder både høyere utdanning og videregående fagutdanning. Økt spesialisering av arbeidskraften medfører også økte behov for fremskrivinger av tilbud og etterspørsel for ulike typer arbeidskraft for å forhindre at fremtidige ubalanser oppstår. Slike fremskrivinger er imidlertid forbundet med usikkerhet. På etterspørselssiden er usikkerheten om utviklingen i sammensetningen av arbeidskraften innen hver næring trolig større enn for hovedtrekkene i næringsutviklingen.

For å gjøre analysene mest mulig relevante for kunnskaps- og arbeidsmarkedsmyndighetene har vi anslått hvilke ubalanser som kan oppstå dersom utdanningstilbøyelighetene holder seg på dagens nivå. En slik sammenligning gir det beste grunnlaget for å vurdere på

hvilke områder utdanningspolitikken helst bør endres samtidig som det gir viktig informasjon til både de som skal velge utdanning og til næringslivet. De anslåtte ubalansene kan derfor ikke oppfattes som anslag på faktisk ledighet eller mangel på arbeidskraft. I tillegg til endring i utdanningspolitikken og påvirkning av ungdoms utdanningsvalg, vil ubalansene bli motvirket ved at arbeidsgiverne fyller behovene for en gruppe det er knapphet på med en nærliggende gruppe. I de siste årene har knapphet på arbeidere med videregående fagutdanning rettet inn mot industri og bygge- og anleggsvirksomhet, ingeniører og andre med realfagsbakgrunn og helsepersonell også blitt motvirket gjennom økt innvandring. Men det er likevel et bekymringsfullt trekk at underdekningen for disse gruppene ser ut til å vedvare samtidig som det utdannes for mange innenfor økonomi og administrasjon, samfunnsfag og humanistiske og estetiske fag.

Referanser

Bjørnstad, R. and R. Skjerpen (2006): Trade and Inequality in wages and unemployment. *Economic Modelling* 23, 20-44.

Bjørnstad, R., M.L. Gjelsvik, A. Godøy, I. Holm and N.M. Stølen (2010): *Demand and supply of labour by education towards 2030*. Rapport 39/2010, Statistisk sentralbyrå.

Bjørnstad, R. and M. Gjelsvik (2011): *How are educational groups affected by economic shocks and trends?* Rapport 2011/50, Statistisk sentralbyrå.

Boug, P. and Y. Dyvi (2008): *MODAG – En makroøkonomisk modell for norsk økonomi*. Sosiale og økonomiske studier 111, Statistisk sentralbyrå.

Brunborg og Texmon (2011): *Befolkningsframskrivninger 2011-2100: Modell og forutsetninger*. Økonomiske analyser 4/2011, Statistisk sentralbyrå, 33-45.

Jacobsen, K. og J. Sørbo (2012): NAVs bedriftsundersøkelse våren 2012. *Arbeid og velferd 2/2012*, Arbeids- og velferdsdirektoratet, 20-40.

Roksvaag, K. og I. Texmon (2012a): *Arbeidsmarkedet for helse- og sosialpersonell frem mot år 2035*. Rapport 14/2012, Statistisk sentralbyrå.

Roksvaag, K. og I. Texmon (2012b): *Arbeidsmarkedet for lærere og førskolelærere frem mot år 2035*. Rapport xx/2012, Statistisk sentralbyrå.

Stølen, N.M. (2001): Tilbud og etterspørsel for ulike typer arbeidskraft. *Økonomiske analyser 6/2001*, Statistisk sentralbyrå, 52-58.

Forskningspublikasjoner

Nye utgivelser

Rapporter/Reports

Erling Holmøy og Birger Strøm:

Makroøkonomi og offentlige finanser i ulike scenarioer for innvandring. Rapporter 15/2012, 127 s. ISBN 978-82-537-8385-7 (trykt)

Rapporten analyserer langsiktige virkninger på makroøkonomi, herunder offentlige finanser, av ulike forutsetninger om fremtidig innvandring og økonomisk integrering av innvandrere. Analysene er gjennomført i tråd med et oppdrag for Velferds- og migrasjonsutvalget (VMU), som leverte sin utredning 10. mai 2011 (NOU 2011:7). Ved å forfølge virkningene til 2100 får vi tatt hensyn til at innvandrere blir gamle, dør og at deres barn også blir gamle. Vi fordeler innvandrerne på tre regioner/landgrupper: R1: Vest-Europa, Nord-Amerika, Australia og New Zealand; R2: Øst-europeiske EU-land; R3: Resten av verden. Beregningene kombinerer en nyutviklet modell (DEMEC) kombinert med eksogene anslag på blant annet befolkningsutvikling, produktivitetsvekst og oljepris. Gjennomsnittsatferden for modellens befolkningsgrupper er basert på data fra 2006, et år vi betrakter som mer normalt enn nyere tilgjengelige alternativer.

Beregningene gjør det mulig å si noe mer presist om det opplagte faktum at arbeidsinnsats er avgjørende for de økonomiske virkningene. Spesielt kvantifiseres betydningen av at R1- og R2-innvandrerne jobber mer og mottar mindre offentlige overføringer enn R3-innvandrerne for effektene på bl.a. sysselsetting, nasjonalinntekt og offentlige finanser av en like stor økning i innvandringen fra hver av disse tre regionene. Virkningene på offentlige finanser fanger blant annet opp at sysselsettingen bestemmer nesten alle skattegrunnlagene i fastlandsøkonomien, og at uførepensjonister i gjennomsnitt

også mottar flere andre offentlige overføringer enn yrkesaktive.

Dersom den ekstra innvandringen er forbigående i stedet for permanent, modifiseres forskjellene mellom de langsiktige effektene av økt innvandring fra ulike landgrupper. Det skyldes at innvandrerne etterkommere gradvis vil øke sin andel av det befolkningstilskuddet som genereres av økt innvandring, og forutsetningen om at alle etterkommerne har samme atferd som ikke innvandrerne. Da R3-innvandrerne i større grad blir boende i Norge og får flere barn enn R1- og R2-innvandrerne, genererer en innvandringsbølge fra R3 på lang sikt et større befolkningstilskudd med flere yrkesaktive og større økning i nasjonalinntekten enn en like stor innvandringsbølge fra R1 og R2. På svært lang sikt, betydelig lengre frem enn 2100, vil de langsiktige virkningene målt per innbygger av en forbigående innvandringsøkning nærme seg null uavhengig av de ekstra innvandrernes atferd. For Norge hindres en slik fullstendig konvergens av at den offentlige petroleumsformuen er uavhengig av folkemengden. Økt innvandring reduserer derfor denne formuen per innbygger. Det samme skjer ved en økning i antall ikke-innvandrere. Isolert sett innebærer denne effekten også en svekkelse av offentlige finanser, gitt handlingsregelen for bruken av petroleumsformuen.

Kristian Roksvaag og Inger Texmon:
Arbeidsmarkedet for helse- og sosialpersonell fram mot år 2035. Dokumentasjon av beregninger med HELSEMOD 2012. Rapporter 14/2012, 75 s. ISBN 978-82-537-8357-4 (trykt)

Rapporten presenterer oppdaterte framskrivninger av tilbud av og etterspørsel etter ulike typer helse- og sosialpersonell fram mot 2035. Tilbudet er framskrevet under forutsetning om at opptaket av studenter og fullføringsgrader holder

seg på samme nivå som i 2010. På etterspørselssiden tas det utgangspunkt i befolkningsveksten for de aktuelle brukergruppene, i tillegg til en beskjedent standardheving. Med disse forutsetningene viser framskrivningene økende underdekning av helse- og sosialpersonell fram mot 2035. Behovene for helsepersonell vil øke sterkt i årene framover på grunn av aldringen av befolkningen. På videregående nivå innebærer redusert opplutning om utdanning innen helsefag at det etter hvert blir en betydelig underdekning av helsefagarbeidere. På høgskolenivå vil det etter hvert være nødvendig å øke utdanningskapasiteten for å unngå økende underdekning for bioingeniører, fysioterapeuter, helsesøstre og sykepleiere. Som ved tidligere framskrivninger viser også disse beregningene at det kan ventes overskudd av sosialpersonell som barnevernspedagoger og sosionomer. Det samme gjelder vernepleiere og radiografer. For leger og tannleger går det trolig mot underdekning, men resultatene for gruppene på universitetsnivå er klart avhengige av forutsetningene.

Framskrivningene for i alt 20 grupper med helse- og sosialpersonell er utført med Statistisk sentralbyrås modell HELSEMOD, og er basert på en rekke forenklinger. Beregningene illustrer derfor hvordan markedssituasjonen for personellgruppene kan bli under bestemte forutsetninger, og må tolkes med forsiktighet. Sammenholdt med forutsetningene i referansebanene for tilbuds- og etterspørselssiden blir effektene av alternative forutsetninger belyst for å illustrere usikkerheten.

I noen av de alternative beregningene på etterspørselssiden ser vi hvordan endret personellsammensetning vil påvirke situasjonen for noen av gruppene. Samtidig gjøres det direkte anslag for etterspørselen etter psykologer i

kommunehelsetjenesten. Det er i tillegg utarbeidet to alternative baner for etterspørselsvekst, der det lavest alternative kun er basert på den utvikling som følger av befolkningsutviklingen og det høyeste innebærer en årlig vekst på 0,9 prosent utover dette. I tillegg til at opptaket av studenter og fullføringsgraden forutsettes å holde seg på samme nivå som i 2010, blir det i referansebanen på tilbuds-siden også lagt til grunn konstant yrkesdeltaking og arbeidstid. Levealderen forutsettes å utvikle seg som i SSBs siste befolkningsframskrivning. I alternativene med endret arbeidstid forutsettes det at den øker eller reduseres med 10 prosent. Det er også utarbeidet to ulike alternativer for høyere studentopptak, og økt yrkesaktivitet blant personer over 60 år.

Med forutsetningene i referansebanen for både tilbuds- og etterspørselssiden kan det bli en underdekning for alle gruppene samlet på omtrent 76 000 årsverk mot slutten av framskrivningsperioden. Legges etterspørselssidens høyalternativ til grunn, kan underskuddet bli på hele 136 000 årsverk i 2035. Anslaget på underdekningen mot slutten av beregningsperioden er større i denne versjonen enn i tidligere beregninger ettersom tallet på personer over 80 år øker sterkt fra 2020 og fram til 2035. Økningen i etterspørselen blir dermed sterkere for de personellgruppene som i stor grad er sysselsatt innen pleie- og omsorg eller i spesialisthelsetjenesten. Dette gjelder særlig for helsefagarbeidere og sykepleiere, med en forventet underdekning på henholdsvis 57000 og 28000 årsverk i referansealternativet. Det utdannes altfor få helsefagarbeidere til å møte de økte behovene, og siden forrige versjon av HELSEMOD har det også vært en svikt i tallet på personer som ønsker å utdanne seg som aktivtører og helse- og tannhelsesekretærer.

Discussion Papers

Geir H. Bjertnæs, Marina Tsygankova and Thomas Martinsen: The double dividend in the presence

of abatement technologies and local external effects. DP 691, 2012. 31.s.

Denne studien analyserer om det eksisterer en netto velferdsgevinst forbundet med å øke en uniform skatt på utslipp av klimagasser i kun den Norske økonomien utover en internasjonal kvotepris. Studien påviser et moderat velferdstap forbundet ved å øke en uniform nasjonal CO2 skatt fra 150 til 300 NOK/tonn. Utslipppet av klimagasser faller med 11,7 prosent i 2050 som følge av skatteøkningen. Skatteøkningen innebærer at den direkte kostnaden per tonn reduksjon i utslippet koster mer enn kvoteprisen på 150 NOK/tonn. Utslippsteknologier som forsterker reduksjonen i utslippet øker derfor velferdstapet forbundet med skatteøkningen. Utslippsteknologier som forsterker utslippsreduksjonen bidrar også til å redusere skatteprovenyet som genereres av CO2 skatten ved at skattegrunnlaget reduseres. Dermed bidrar utslippsteknologiene til å redusere kutte i arbeidsgiveravgiften, siden proveny fra skatten på utslipp resirkuleres ved å kutte arbeidsgiveravgiften. Teknologiene bidrar på denne måten til å opprettholde avviket mellom samfunnsøkonomisk og privatøkonomisk avkastning av arbeid, som igjen innebærer velferdskostnader. Reallokering av ressurser fra metallindustrien til andre sektorer demper velferdskostnaden. Skattereformen gir imidlertid en velferdsgevinst hvis man tar hensyn til at skatteøkningen reduserer lokale negative eksterne effekter som for eksempel køstång og ulykker i trafikken.

Studien påviser en moderat velferdsgevinst forbundet med en økning i en uniform global CO2 skatt fra 150 til 300 NOK/tonn. En slik skatteøkning innebærer at den internasjonale oljeprisen faller etter 2030 som følge av at innfasing av nye teknologier tar tid, og derfor gir store utslag i etterspørselen etter olje først på lang sikt. Det forventes at den Norske oljeproduksjonen da har falt så mye at Norge i liten grad rammes av dette prispillet. Skatteøkningen innebæ-

rer også at verdensmarkedsprisene på energiintensive goder vil øke. Norge eksporterer energiintensive goder som f.eks. aluminium, og vil dermed tjene på at disse verdensmarkedsprisene stiger. Velferdsgevinsten forbundet med en slik skatteøkning er imidlertid kritisk avhengig av allokeringen av gratis kvoter til den Norske staten. Hvis omfanget av gratiskvoter reduseres må staten kjøpe kvoter fra utlandet. En prisøkning på kvoter vil dermed føre til et bytteforholdstap for Norge som kan føre til at samlet velferd faller.

Karsten Marshall Elseth Rieck and Kjetil Telle: Sick leave before, during and after pregnancy. DP 690, 2012. 36 s.

Med data for alle sysselsatte kvinner som fikk sitt første barn i perioden 1995-2008 studerer vi sykefraværsmønstre før, under og etter graviditeten. Ved å følge de samme kvinnen over tid kan vi undersøke hvordan det observerte sykefraværet er knyttet til kvinnenes bevegelser inn og ut av sysselsetting. Resultatene viser at sykefraværet øker fra unnfangelsesmåneden, og at det fortsetter å øke gjennom svangerskapet. Sykefraværet under svangerskapet sammenliknet med kvinnens sykefravær før svangerskapet har økt mye fra 1995 til 2008, men denne økningen ser ikke ut til å henge sammen at alderen ved første fødsel har gått opp. I tråd med hypoteser om yrkesaktive kvinners "doble byrde" øker observert sykefravær i årene etter fødselen. Men når vi håndterer noen åpenbare seleksjonsproblemer - som høyt sykefravær som følge av et nytt svangerskap - finner vi ikke lenger høyere sykefravær i årene etter fødselen. Vi finner således få, om noen, tegn til at hypoteser om kvinners "doble byrde" kan forklare at kvinner har mye høyere sykefravær enn menn.

Trude Lappegård, Randi Kjeldstad and Torbjørn Skarøhamar: The division of housework. Does regional context matter? DP 689, 2012. 24. s.

Denne studien ser på sammenhengen mellom deling av husarbeid og local kjønnslikestillingskontekst. Vi bruker data fra den norske Generations and Gender survey 2007 i kombinasjon med med ulike makromål på kjønnslikestilling i kommunen hvor respondenten bor. Resultatene viser at deling av husarbeid blant gifte og samboende par er relatert til den lokale likestillingskonteksten. Uavhengig av individuelle kjenntegn, par som bor i kommuner med høy likestilling deler husarbeid likere enn par som bor i kommuner med lav likestilling.

John K. Dagsvik: Behavioral multistate duration models. What should they look like? DP 688, 2012. 46 s.

Denne artikkelen diskuterer hvordan spesifikasjon av probabilistiske modeller for fler-tilstands varighetsdata generert fra individuelle valg kan begrunnes. Preferansene til aktørene antas representerte ved en stokastisk nyttefunksjon som antas stokastisk også for aktøren. Artikkelen starter med å foreslå en karakterisering av eksogene preferanser, dvs. si spesialtilfellet uten strukturell tilstandsavhengighet. Denne karakteriseringen sier at når preferansene er eksogene, så vil den indirekte nytten ved et gitt tidspunkt ikke være korrelert med nåværende og tidligere valg, gitt de uobserverbare variablene som er kjent for aktøren. Det vises at denne antakelsen, i tillegg til svake regularitetsbetingelser, impliserer en nyttefunksjon som er en såkalt Extremal stokastisk prosess. Videre medfører dette resultatet at valgmodellen er en Markov kjede (i kontinuerlig- eller diskret tid), med overgangssannsynligheter som har en bestemt funksjonsform, som eksplisitt funksjon av parametrene i nyttefunksjonen. Deretter diskuteres det hvordan modellrammen kan utvides til å ta hensyn til strukturell tilstandsavhengighet. Det diskuteres også hvordan en versjon av Chamberlains betingede estimeringsmetode kan anvendes når en har fixed effects. Til slutt

diskuteres to eksempler på anvendelser.

Ådne Cappelen and Terje Skjerpen: Immigration to Norway 1969-2010. Effects of policies and EEA membership. DP 687, 2012. 39 s.

Innvandringen til Norge har økt gradvis og netto innvandringen har gjennomgående vært positiv og økende siden 1970. Etter utvidelsen av EU i 2004 har innvandringen skutt fart og har svingt rundt 70 000 i senere år. På 1970-tallet iverksatte myndighetene tiltak for å dempe innvandringen til Norge. På 1980-tallet var det en viss liberalisering igjen av politikken. Siden 1994 har endringen i innvandringen blitt sterkt påvirket av Norges tilknytning til EU. I denne studien analyserer vi hvordan ulike politiske tiltak og endringer i økonomiske omstendigheter har påvirket innvandringen til Norge. Tall for brutto innvandring fra i prinsippet alle land i verden til Norge fra 1969 til 2010 studeres.

I økonomisk forskning om migrasjonsstrømmer finnes det en standardmodell for individers flyttebeslutninger. Modellen vektlegger økonomiske forhold i hjemlandet sammenliknet med forholdene dit man vurderer å flytte. Forskjeller i hva man vil tjene spiller en rolle, men også mulighetene for å få seg arbeid dit man kommer betyr noe. Kostnadene ved å flytte og etablere seg spiller åpenbart en rolle for om det er verd å flytte. Her kommer kulturelle og språklige forskjeller inn. I noen sammenhenger har økonomiske forhold liten betydning for beslutningene fordi man flykter av politiske grunner fra ett land til andre land, eller det kan være familiære bånd som motiverer flytting.

I tråd med mange studier av innvandring finner vi at økonomiske bakgrunnsvariabler har betydning for innvandring til Norge. Inntektsforskjellene mellom Norge og utlandet inngår med det forventede fortegnet og også forskjeller i fordelingen av inntekt spiller en rolle. Jo skjevare inntektsfordelingen i Norge er sammenliknet med i opp-

rinnelseslandet, jo større blir innvandringen. Også arbeidsmarkeds-situasjonen i Norge har betydning. Er arbeidsløsheten i Norge lav, vil det komme flere til Norge. Vi har kun data for arbeidsmarkeds-situasjonen i noen av landene vi studerer, men for disse viser resultatene at høyere ledighet i opprinnelseslandet øker innvandringen til Norge.

Vi finner også at mange innvandringspolitiske tiltak har hatt den forventede effekten. Det gjelder for eksempel innvandringsstoppen som formelt ble innført i 1975. Vi har estimert at dette inngrepet hadde en stor og langvarig betydning for samlet innvandring til Norge. Også den videre innstramning i regelverket som skjedde i 1977 har dempet innvandringen, mens liberaliseringen i 1981, som forventet, bidro til høyere innvandring enn hva vi ellers ville ha fått. I tiden rundt 1990 var det mange spesielle begivenheter som påvirker innvandringen til Norge. Vi finner at både norsk deltakelse i EØS i 1994 og Schengen-avtalen fra 2001 bidro til økt innvandring, men særlig utvidelsen av EU i 2004 har hatt stor betydning for innvandringen til Norge. EU-utvidelsen i 2007 har ytterligere økt innvandringen til Norge. Innstramning i reglene for familiegjenforening i 2008 har hatt en betydelig effekt på innvandringen ifølge vår analyse.

Geir H. Bjertnæs: Promotion rat race and public policy. DP 686, 2012. 25 s.

Når forfremmelser i arbeidslivet gis til de mest produktive karrierearbeiderne innebærer dette at arbeidsinnsatsen til karrierearbeidere sammenliknes. Karrierearbeiderne deltar på denne måten i en konkurranse som gir incentiver til å jobbe hardere enn sine kolleger. Slike konkurranser kan medføre at arbeidsinnsatsen blir så høy at den innebærer et effektivitetstap for samfunnet. Denne studien analyserer hvordan optimal skattepolitikk bør tilpasses når slike effektivitetstap forekommer. Studien viser at

en toppskatt som reduserer gevinsten ved å delta i rivalisering om forfremmelser øker velferden når skattebyrden på karrierarbeidere overgår skattebyrden på ikke-karrierarbeidere. En toppskatt vil også innebære en jevnere fordeling, siden bedrifter responderer ved å redusere lønnspremien forbundet med forfremmelser. Den lavere lønnspremien bidrar til å redusere effektivitetstapet forbundet med høy arbeidsinnsats per karrierarbeider. Antall karrierarbeidere øker imidlertid, og dette demper velferdsgevinsten. I tilfeller der skattebyrden for karrierarbeidere er lik skattebyrden for ikke-karrierarbeidere vil slik beskatning ikke bidra til å øke velferden. Årsaken er at velferdsgevinsten forbundet med redusert arbeidstid per karrierarbeider blir nøytralisert av velferdstapet forbundet med at antall karrierarbeidere øker. Dette resultatet avviker fra resultatet i Persson og Sandmo (2005), og Meyer og Mookherjee (1987) som finner at fordelingen bare kan forbedres på bekostning av effektivitet. En proporsjonal inntektsskatt vil øke velferden hvis slik beskatning øker skattekiln mellom karrierarbeidere og ikke-karrierarbeidere. Hvis denne skattekiln ikke økes av proporsjonal beskatning vil heller ikke velferden øke. Studien finner også at lover og regler som begrenser arbeidsinnsatsen til karrierarbeidere bidrar til å øke velferden. Dette resultatet krever imidlertid at skattebyrden på karrierarbeidere overstiger skattebyrden på ikke-karrierarbeidere. Dette resultatet støtter konklusjonen i Landers mfl. (1996).

Andreas Ravndal Kostøl and Magne Mogstad: How financial incentives induce disability insurance recipients to return to work. DP 685, 2012. 46 s.

Flere vestlige land har i de siste årene endret systemet for uføre slik at uføretrygdede kan beholde deler av uførepensjonen hvis arbeidsevnen bedres og de gjenopptar inntektsgivende arbeid. Vi studerer en norsk reform som fjerner den kraftige avkortningen

i uførepensjon når arbeidsinntekten til uføretrygdede overstiger grunnbeløpet. Vi finner at mange trygdede er villig til å jobbe hvis de økonomiske insentivene forsterkes. Videre finner vi at i tillegg til å øke den disponible inntekten til uføretrygdede som begynner å jobbe, kan Folketrygdens kostnader reduseres ved å styrke insentivene for arbeidsdeltakelse. Våre resultater tyder også på at tiltak rettet mot yngre uføretrygdede kan være den mest effektive måten for å fremme økt arbeidsdeltakelse.

Marte Rønning: The effect of working conditions on teachers' sickness absence. DP 684, 2012. 27 s.

Denne artikkelen ser på om mengden sykefravær blant lærere i Norge påvirkes av forhold på arbeidsplassen. Funnene tyder på at det er en negativ sammenheng mellom sykefravær og skolens ressursbruk. Økt arbeidsmengde og permanent jobbkontrakt er også forbundet med høyere sykefravær. Dersom man stratifiserer på lærernes alder, ser man at økt arbeidsmengde har en større negativ innvirkning på eldre lærere. For å ta hensyn til uobserverbar lærerheterogenitet utnyttes intertemporal variasjon innen lærere som ikke har byttet skole.

Randi Kjeldstad and Trude Lappegård: How do gender values and household practices cohere? Value-practice configurations in a gender egalitarian context. DP 683, 2012. 23 s.

Tidligere forskning har pekt på et paradoksalt utbredt sammenfall mellom likestilte holdninger til kjønnsroller og ulikestilte praksis i Europa. Sosialdemokratiske velferdsstater peker seg imidlertid ut med størst sammenfall mellom likestilte holdninger og likestilt praksis. Med dette som utgangspunkt analyserer vi sammenheng mellom holdninger til likestilling og arbeidsdeling hjemme mellom partene i heteroseksuelle gifte og samboende par i Norge. Vi benytter data fra den norske "Generations and Gender survey". Ved hjelp av

multinomisk logit latent klasse regresjonsanalyse estimerer vi fire forskjellige verdi-praksis-grupper av norske familier. Analysen viser at en relativt stor andel av norske par rapporterer samsvar mellom likestilte holdninger og arbeidsdeling hjemme. Men det rapporteres også hyppig om manglende sammenfall mellom holdninger og praksis, og her er det klare forskjeller mellom kvinner og menn. Det viser seg at det såkalt paradoksale sammenfallet mellom likestilte holdninger og ulikestilte praksis er primært et *kvinnelig paradoks*. Samtidig avdekker analysen et like utbredt sammenfall mellom ulikestilte holdninger og likstilt praksis, et hovedsakelig *mannlig paradoks*. Analysen tyder på at forskjellene i hvordan kvinner og menn rapporterer sammenhengen mellom holdninger og praksis i stor grad skyldes at kvinner og menn opplever og forstår sin egen og partnerens innsats i husholdsarbeidet forskjellig.

Christoph Böhringer, Brita Bye, Taran Fæhn, and Knut Einar Rosendahl: Alternative designs for tariffs on embodied carbon. A global cost-effectiveness analysis. DP 682, 2012. 35 s.

I fravær av effektive globale klimaavtaler, har importtariffer på karboninnholdet i importerte varer blitt foreslått som et supplerende virkemiddel i tillegg til unilaterale utslippsprising. Vi ser på alternative måter å utforme slike tariffer på, og analyserer effektene på global velferd innenfor en flersektor multiregional numerisk generell likevektsmodell. Vi finner at den mest kostnadseffektive politikken kan være å ilegge regionspesifikke tariffer på alle importvarer hvor tariffene er basert på de direkte utslippene fra varen pluss utslippene fra elektrisitetsproduksjonen som er brukt til å produsere varen. Potensielle kostnadsbesparelser som følge av importtariffer på karboninnhold bør imidlertid vurderes opp mot administrative kostnader, i tillegg til juridiske og politiske vurderinger.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth, Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 3/2011:

Konjunkturtendensene, 3-31.

Elin Halvorsen: Norske husholdningers sparing, 31-35.

Helge Brunborg: Befolkningsutviklingen, 36-44.

ØA 4/2011:

Konjunkturtendensene, 3-32.

Helge Brunborg og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2011-2100: Modell og forutsetninger, 33-45.

Helge Brunborg og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2011-2100: Nasjonale resultater, 46-51.

Inger Texmon og Helge Brunborg: Befolkningsframskrivninger 2011-2040: Regionale forutsetninger og resultater, 52-58.

ØA 5/2011:

Bjørn K.G. Wold, Geir Øvensen, Irene Tuveng og Ellen Cathrine Kiøsterud: Statistikk som bistand, 3-11.

Ann Christin Bøeng, Bente Halvorsen og Bodil M. Larsen: Vil subsidi-ering av energieffektivt utstyr løse miljøproblemer?, 12-16.

Mads Greaker: Innretning av støtte til biodrivstoff, 17-20.

Tor Skoglund: Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet, 21-22.

ØA 6/2011:

Konjunkturtendensene, 3-29.

Kristian Gimming, Tore Halvorsen, Tor Skoglund og Knut Ø. Sørensen: Reviderte nasjonalregnskapstall, 30-37.

Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen: Pensjonsreformen – økte utgifter til alderspensjon motvirkes

av sterkere vekst i arbeidsstyrken, 38-44.

Ann Christin Bøeng: Hvordan kan Norge nå sitt mål om fornybar energi i 2020? 45-55.

Hilde Eirin Pedersen: Bør forventet levealder beregnes for små befolkninger? 56-60.

Kjersti Helene Hernæs: Faste priser og kjedingsavvik – hvorfor summerer ikke fastpristallene seg? 61-63.

ØA 1/2012

Økonomisk utsyn over året 2011, 3-93.

ØA 2/2012

Helge Brunborg og Marianne Tønnessen: Befolkningsutviklingen, 3-11.

Christoph Böhringer, Brita Bye, Taran Fæhn og Knut Einar Rosendahl: Kontroll som virkemiddel mot karbonlekkasje – en sammenlikning av ulike tollscenarior, 12-17.

Kjersti Helene Hernæs: Helseregnskapet – et internasjonalt system, 18-23.

Christoffer Berge: Internasjonal sammenlikning av sykefravær, 24-29.

Aslaug Hurlen Foss: Stokatiske befolkningsprognoser for Norge 2012-2060, 30-34.

Economic Survey

Economic trends for the Norwegian economy is published electronically.

http://www.ssb.no/kt_en/

Contact:

Andreas Benedictow,
andreas.benedictow@ssb.no,
tel. +47 21 09 47 98

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side
Konjunkturbarometeret		Konjunkturbarometeret	
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
		1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
		1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*
Ordre		Ordre	
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.1. Ordretilgang og ordreservere i industri ialt	3*
2.2. Ordreservere. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.2. Ordretilgang og ordreservere i bygg og anlegg i alt	3*
Arbeidskraft		Arbeidskraft	
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert	4*	3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*
		3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*
Produksjon		Produksjon	
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100	4*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
		4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*
		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*
		4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg	7*
		4.6. Hotellovernattinger	7*
Investeringer		Investeringer	
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter	6*	5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirkomheten gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*
		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg	9*
		5.7. Bygg under arbeid	9*
Forbruk		Forbruk	
6.1. Forbruksindikatorer	8*	6.1. Detaljomsetning	9*
		6.2. Varekonsumindeks	9*
		6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler	9*
Priser		Priser	
7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring	11*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.2. Produktpriser. Nivå og endring	11*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	7.3. Boligpriser	11*
7.4. Månedstfortjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
		7.5. Spotpris råolje, Brent Blend	11*
		7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter	11*
Finansmarked		Finansmarked	
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	8.1. 3 måneders eurorente	15*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	8.3. Valutakursindekser	15*
		8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator	15*
Utenrikshandel		Utenrikshandel	
9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert	14*	9.1. Utenrikshandel	15*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	9.2. Driftsbalansen	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitetsutnyttning Prosent	Generell bedømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etterspørsel	Kapasitet	Arbeidskraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
2009										
3. kvartal	45,5	47,5	39,6	39,5	76,5	47,5	78	4	1	2
4. kvartal	48,1	50,6	42,6	42,1	77,0	50,5	76	4	2	3
2010										
1. kvartal	49,9	54,0	44,6	44,7	77,2	53,6	74	4	2	4
2. kvartal	51,3	56,3	45,7	47,3	77,8	56,2	73	5	2	4
3. kvartal	52,3	59,2	47,3	50,9	78,5	59,0	71	5	2	4
4. kvartal	53,7	60,8	50,7	53,3	79,1	61,0	67	6	3	4
2011										
1. kvartal	55,3	60,3	53,9	54,0	79,8	60,2	64	6	5	3
2. kvartal	55,8	58,8	54,9	53,5	80,1	57,5	64	6	6	4
3. kvartal	55,4	58,1	54,4	52,8	79,8	56,2	65	6	6	4
4. kvartal	55,7	57,7	53,7	52,3	79,6	56,1	65	6	7	4
2012										
1. kvartal	56,0	57,8	54,1	52,1	79,9	56,2	65	6	7	4

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskinindustri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Boligbygg	Andre bygg
2009									
2. kvartal	96,3	93,0	80,1	66,7	122,1	104	133	61	117
3. kvartal	91,4	92,6	65,8	63,6	127,6	104	127	58	121
4. kvartal	91,6	95,3	66,9	65,6	134,2	115	144	72	127
2010									
1. kvartal	96,4	99,3	77,5	74,5	141,7	114	147	73	121
2. kvartal	104,8	104,6	96,2	90,3	150,6	124	132	92	143
3. kvartal	115,8	112,0	124,1	109,2	160,3	107	107	90	119
4. kvartal	127,4	121,2	157,2	124,4	166,8	112	106	100	126
2011									
1. kvartal	136,7	129,9	186,3	131,5	166,6	132	156	109	134
2. kvartal	141,7	135,5	204,6	130,8	160,8	133	140	102	153
3. kvartal	143,2	137,6	211,2	125,8	152,9	117	142	82	129
4. kvartal	142,5	137,4	209,4	120,0	146,3	148	186	122	143
2012									
1. kvartal	140,4	135,5	202,4	115,6	142,2	143	197	111	134

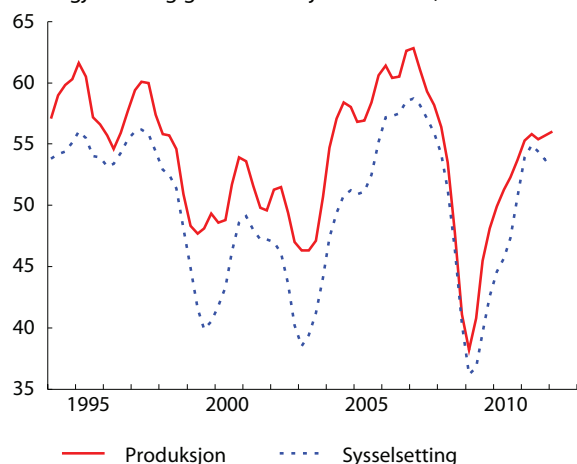
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordrereserve. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskinindustri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Boligbygg	Andre bygg
2009									
2. kvartal	185,5	136,5	449,6	130,1	216,7	113	130	60	147
3. kvartal	165,8	134,5	376,4	112,3	234,7	114	131	60	150
4. kvartal	150,4	132,8	311,4	100,4	254,3	116	138	61	149
2010									
1. kvartal	140,3	130,7	262,6	95,6	268,7	127	157	69	155
2. kvartal	135,9	129,0	231,8	97,7	277,6	135	159	77	167
3. kvartal	137,6	128,7	217,8	105,5	285,7	136	148	88	171
4. kvartal	144,0	130,5	219,3	116,8	291,6	135	137	95	174
2011									
1. kvartal	153,1	133,3	235,4	128,9	287,8	150	160	112	180
2. kvartal	161,4	135,0	258,6	139,5	267,8	159	166	121	194
3. kvartal	167,6	134,2	282,9	147,8	235,4	159	168	119	194
4. kvartal	171,5	131,0	303,6	153,3	200,8	176	211	130	196
2012									
1. kvartal	173,1	127,0	317,2	156,0	170,8	186	238	137	196

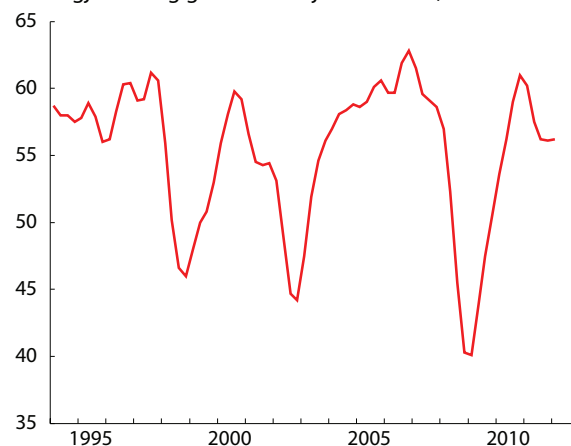
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

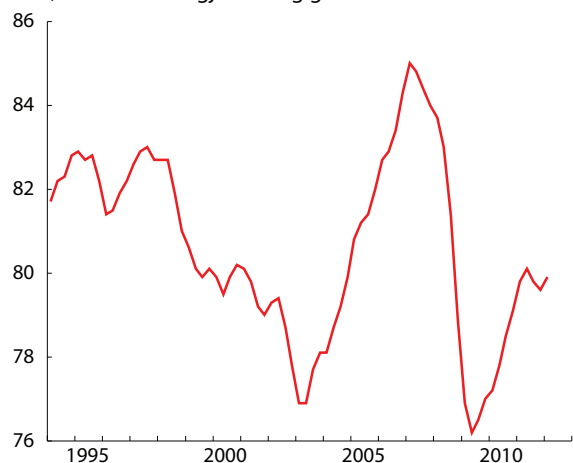
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

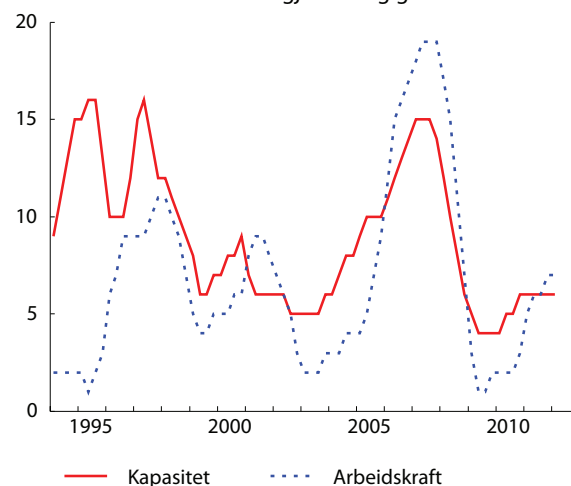
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjons-
nivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

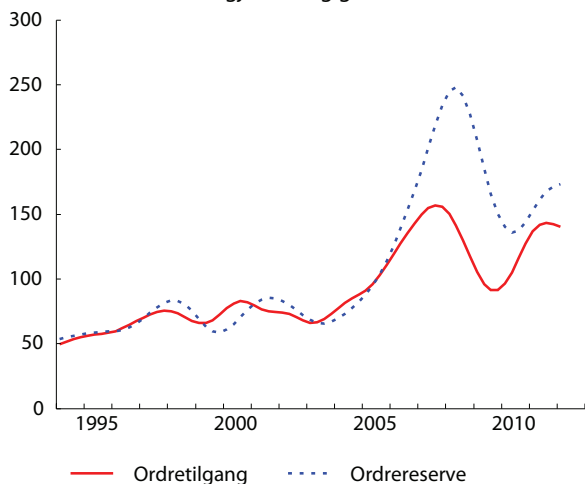
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

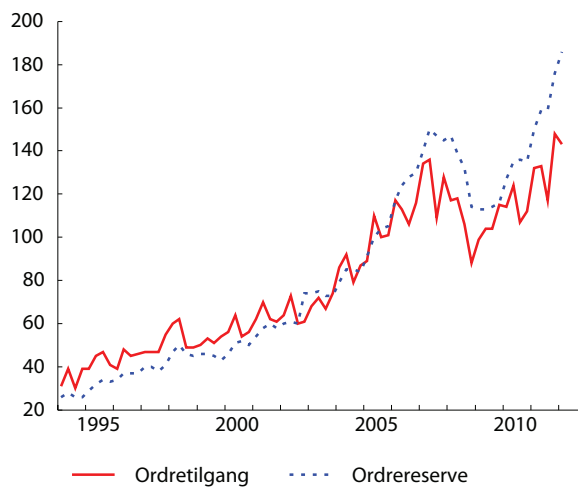
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebasert industri ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					NAV				Sykefravær- statistikk
	Sysselsatte	Utførte ukeverk (37,5 timer)	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige	Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger	Syke- fravær- prosent ²
2007	2 443	1 870	2 507	63	2,5	46,0	56,1	33,3	24,3	6,9
2008	2 524	1 951	2 591	67	2,6	42,5	53,4	29,7	26,6	7,0
2009	2 508	1 884	2 590	82	3,2	69,3	86,9	21,6	23,8	7,5
2010	2 508	1 897	2 602	94	3,6	74,6	91,3	19,6	24,3	6,8
2011	2 543	1 942	2 629	86	3,3	69,4	84,4	20,6	26,7	..
2010										
Desember	2 518	1 901	2 609	90	3,5	74,9	89,9	19,8	26,0	7,0
2011										
Januar	2 519	1 912	2 607	87	3,4	73,4	87,6	20,5	25,5	7,3
Februar	2 525	1 923	2 608	83	3,2	72,2	86,4	20,3	25,8	7,3
Mars	2 533	1 935	2 619	86	3,3	70,6	84,8	25,2	24,5	7,3
April	2 537	1 939	2 626	89	3,4	69,7	83,3	18,7	28,7	6,5
Mai	2 531	1 941	2 618	87	3,3	68,9	83,5	26,9	28,1	6,5
Juni	2 536	1 931	2 623	87	3,3	68,5	84,6	15,2	26,4	6,5
Juli	2 539	1 903	2 623	84	3,2	68,6	85,0	19,4	27,2	6,6
August	2 555	1 929	2 640	84	3,2	68,5	85,3	20,4	26,6	6,6
September	2 557	1 951	2 644	87	3,3	68,0	85,7	17,9	26,6	6,6
Oktober	2 561	1 981	2 650	90	3,4	67,8	85,2	19,2	26,8	6,5
November	2 561	1 975	2 651	90	3,4	66,9	84,7	23,2	27,7	6,5
Desember	2 569	1 975	2 657	88	3,3	67,8	85,1	18,5	27,0	6,5
2012										
Januar	2 578	1 976	2 665	87	3,3	64,7	82,5	22,3
Februar	2 584	1 972	2 669	84	3,2	64,9	82,0	19,6
Mars	2 588	1 979	2 668	80	3,0	64,7	80,8	20,7
April	64,9	80,5	17,0
Mai	65,7	81,3	22,7

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal.

² Egen- og legemeldte sykefraværsværk som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

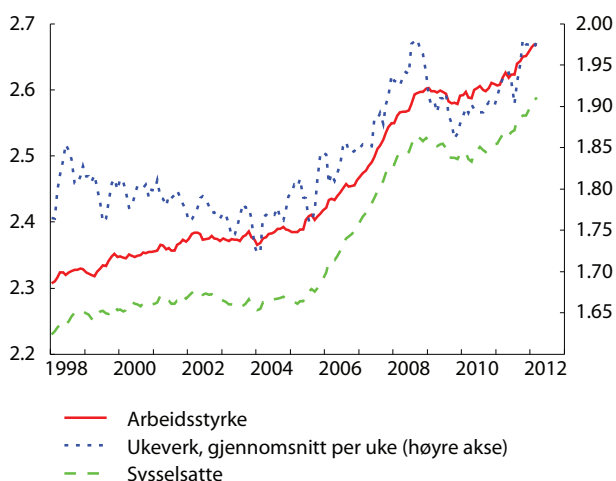
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innsats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer
2007	96,7	90,8	111,2	99,5	107,3	125,4	103,3	91,6
2008	97,1	90,2	114,7	103,7	107,7	142,2	100,8	91,1
2009	93,3	87,6	107,6	95,8	99,9	144,7	94,4	87,6
2010	88,1	80,2	110,4	91,0	105,2	143,7	95,9	79,7
2011	83,7	73,6	112,0	93,7	111,4	149,7	93,6	73,1
2010								
November	87,5	77,9	112,9	93,6	108,0	146,3	101,4	76,8
Desember	88,8	79,3	112,1	103,7	111,8	145,2	95,0	78,9
2011								
Januar	85,4	76,9	112,2	78,4	107,8	145,2	96,2	75,5
Februar	85,0	75,6	112,3	82,5	108,0	146,8	95,2	74,5
Mars	84,8	74,7	113,5	85,8	112,5	145,8	94,1	72,9
April	82,8	72,7	111,6	83,5	111,6	142,4	95,9	70,8
Mai	80,1	66,7	113,2	94,8	109,3	148,4	98,8	66,4
Juni	85,3	73,4	111,6	105,9	115,1	145,4	94,6	71,2
Juli	83,8	71,7	109,0	108,8	109,7	144,2	91,9	72,5
August	86,7	74,7	112,8	108,4	111,3	154,9	93,1	75,2
September	86,7	75,5	113,9	99,8	113,6	154,5	93,0	74,1
Oktober	85,0	73,6	112,9	96,6	113,5	155,4	90,6	72,8
November	85,9	74,6	113,1	98,8	113,9	156,0	92,2	74,0
Desember	84,2	72,9	112,8	93,3	113,0	157,8	91,5	73,2
2012								
Januar	87,7	75,1	114,0	105,9	116,5	158,4	91,8	75,0
Februar	87,4	74,5	113,2	110,7	116,8	157,6	91,1	75,1
Mars	87,2	74,5	112,7	109,6	110,7	158,0	93,4	74,7
April	89,3	75,8	113,9	121,2	110,5	156,3	94,3	77,2

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

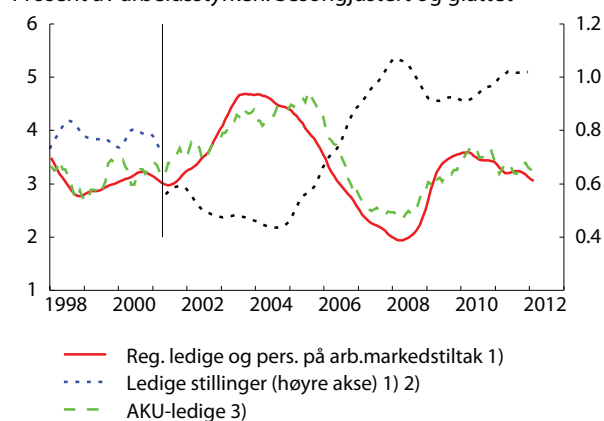
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

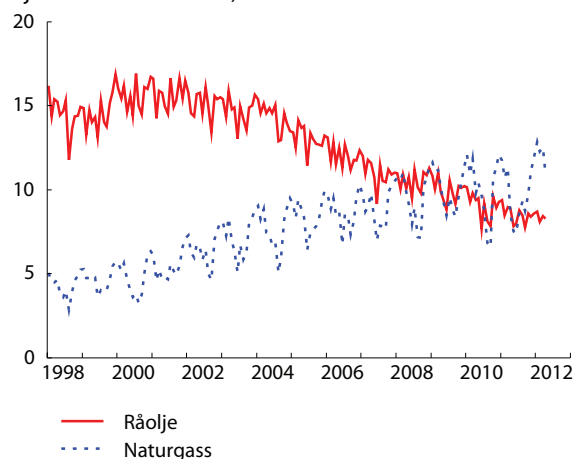
Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.
2) Brudd i serien fom. mai 2001.
3) Brudd i serien fom. 2006.

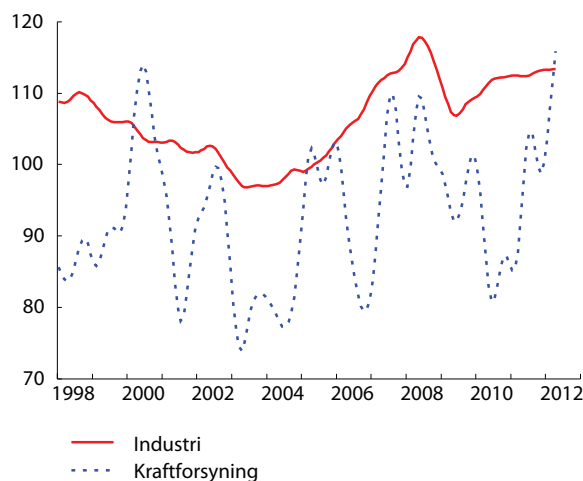
Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm³)
Ujusterte månedstall 1).

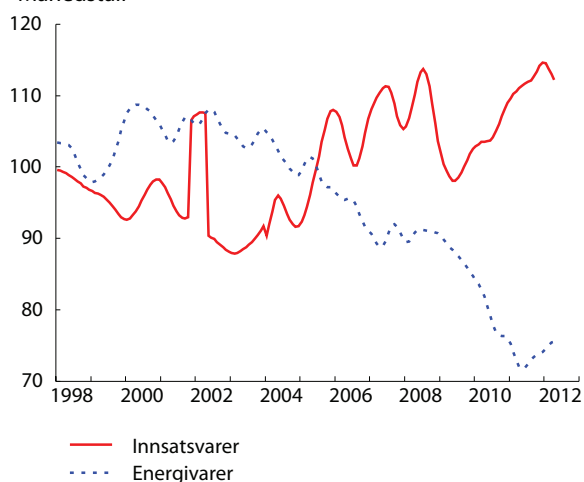
1) Brudd i seriene fra og med 2004.
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

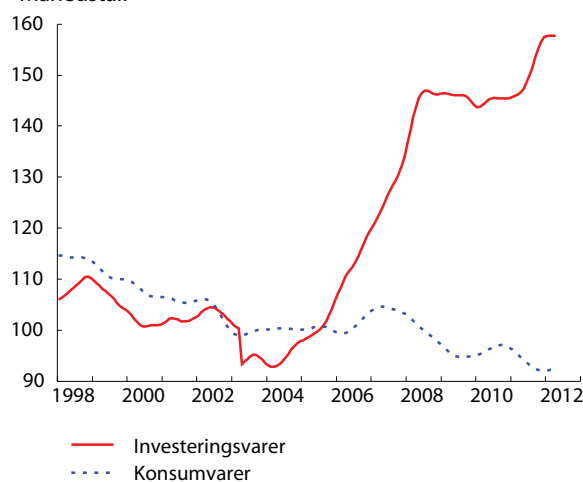
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå	Nivå
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
			2005=100				2005=100		1992=100	
2009	104,1	-8,7	104,2	-8,0	103,5	-10,7	171,6	150,6	145,3	221,0
2010	104,2	0,1	104,5	0,4	101,9	-1,5	187,7	161,7	158,9	229,1
2011	107,4	3,0	105,2	0,7	113,6	11,1	196,9	172,4	178,1	244,2
2009										
3. kvartal	98,1	-7,9	97,6	-7,0	99,4	-10,6	168,5	128,8	145,7	255,1
4. kvartal	107,7	-8,7	107,4	-8,1	108,5	-10,0	180,0	168,8	153,5	196,0
2010										
1. kvartal	102,0	-5,1	103,4	-4,9	95,7	-6,5	177,2	151,1	143,9	195,8
2. kvartal	105,4	2,0	106,7	3,5	99,7	-3,8	185,6	165,3	155,0	241,9
3. kvartal	98,6	0,5	98,1	0,5	99,6	0,2	190,9	144,1	164,9	273,2
4. kvartal	110,6	2,7	109,9	2,3	112,5	3,7	196,7	186,2	171,4	204,9
2011										
1. kvartal	106,4	4,3	107,8	4,3	100,0	4,5	190,7	159,4	162,3	220,8
2. kvartal	105,6	0,2	104,7	-1,9	107,5	7,8	195,6	175,1	174,9	249,1
3. kvartal	100,2	1,6	96,8	-1,3	110,9	11,3	197,4	151,8	184,0	284,0
4. kvartal	117,2	6,0	111,7	1,6	135,5	20,4	203,9	203,1	190,9	222,3
2012										
1. kvartal	117,1	10,1	113,9	5,7	127,0	27,0	.	176,5	177,9	236,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri		Kraftforsyning		Antatte i alt	Oljevirksomhet (ujustert)				
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.	Utførte		Utførte				
						I alt	Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
2009	.	21,9	22,5	12,6	.	135,3	27,9	36,6	63,6	0,5
2010	.	18,0	18,0	14,6	.	124,9	25,5	30,4	62,2	0,6
2011	.	18,8	18,8	16,9	.	145,8	27,4	37,5	75,5	0,5
2010										
3. kvartal	5,1	3,8	4,0	3,9	37,2	30,5	5,6	7,6	15,5	0,1
4. kvartal	5,4	5,8	4,6	4,9	40,6	32,9	7,4	5,7	17,8	0,1
2011										
1. kvartal	5,1	3,6	4,5	2,9	35,3	31,8	6,1	7,2	16,8	0,2
2. kvartal	5,3	4,6	4,7	4,4	38,7	34,6	6,3	9,2	17,6	0,1
3. kvartal	5,6	4,5	4,7	4,2	40,4	38,8	8,1	10,2	19,3	0,1
4. kvartal	5,6	6,2	4,8	5,4	47,1	40,6	6,8	10,8	21,8	0,1
2012										
1. kvartal	5,7	4,0	5,1	3,4	46,9
2. kvartal	5,5

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

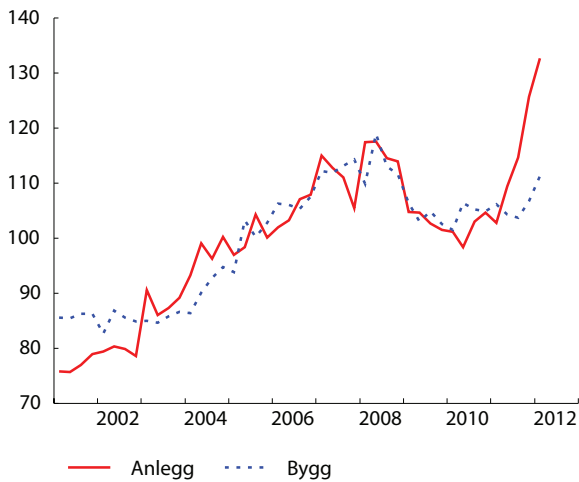
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
År t-1												
2. kvartal	18,1	15,7	16,0	15,3	14,0	19,0	19,6	21,1	136,1	146,3	143,2	..
3. kvartal	18,3	16,4	17,3	..	15,4	20,1	20,7	..	145,4	149,0	172,0	..
4. kvartal	18,7	18,9	18,4	..	16,3	18,4	20,0	..	138,5	150,8	184,6	..
År t												
1. kvartal	20,7	20,2	19,8	..	14,5	18,9	22,3	..	135,6	141,1	186,0	..
2. kvartal	19,6	19,8	21,0	..	14,7	18,7	21,7	..	139,6	144,4
3. kvartal	20,5	20,9	15,1	19,0	139,4	151,7
4. kvartal	20,0	20,1	14,5	17,3	133,0	152,6
År t+1												
1. kvartal	19,7	20,1	14,6	16,9	125,4	146,3

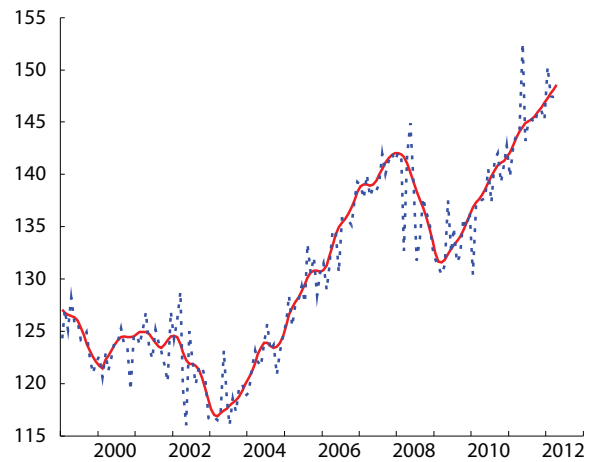
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

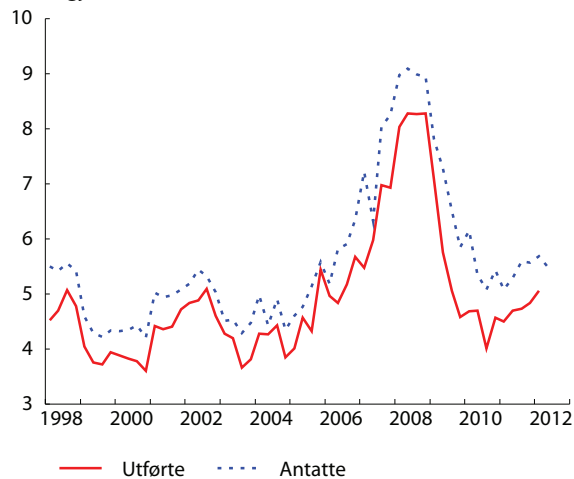
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

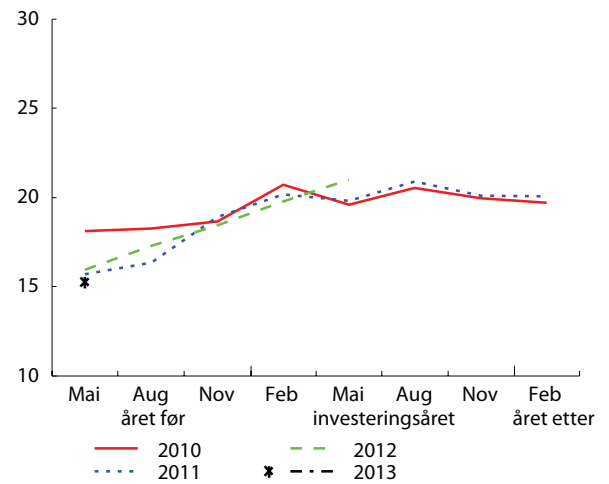
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

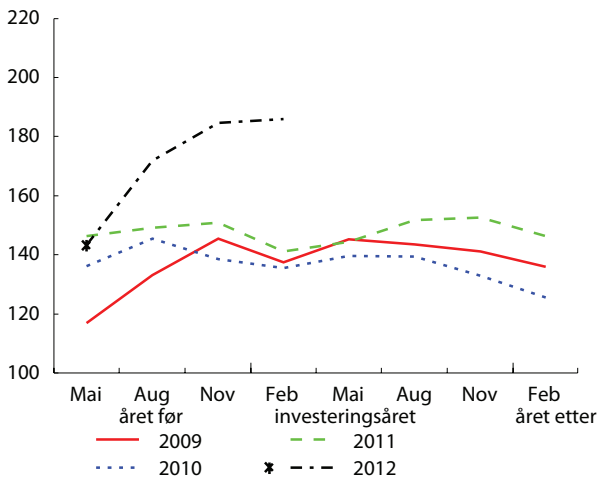
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2010-2013
Milliarder kroner

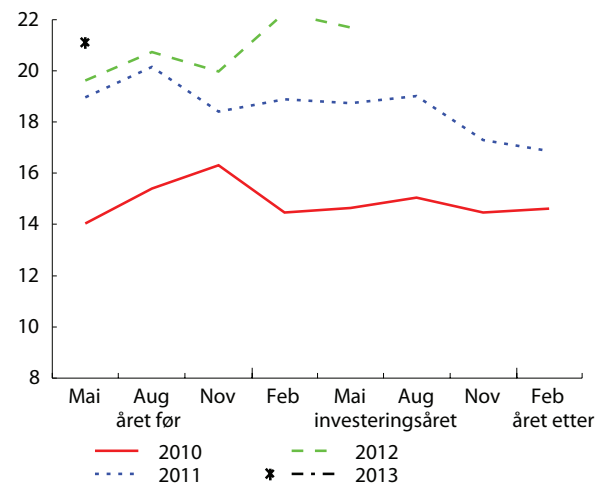
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2010-2013
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang					Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden		
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.		Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend	
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
2008	25 950	-20,0	3 379	-16,0	5 502	4 953	8 615	
2009	19 748	-24,0	2 749	-19,0	4 422	4 723	8 948	
2010	21 145	7,0	3 059	11,0	5 021	5 112	10 227	
2011	27 735	31,0	3 805	24,0	4 957	5 796	9 687	
2010								
November	2 091	90,6	302	62,9	412	5 098	10 121	
Desember	1 956	84,4	270	60,5	412	5 132	10 211	
2011								
Januar	2 312	69,6	327	51,6	412	5 172	9 008	
Februar	2 250	50,9	317	40,1	412	5 228	9 070	
Mars	2 540	33,0	341	26,9	413	5 304	9 126	
April	2 644	16,5	393	13,9	412	5 395	9 175	
Mai	2 407	3,1	322	2,2	411	5 487	9 210	
Juni	2 106	-9,2	285	-8,2	407	5 566	9 233	
Juli	3 292	-18,6	384	-15,5	403	5 629	9 261	
August	2 122	-24,3	292	-19,8	399	5 679	9 313	
September	1 966	-26,8	284	-20,5	396	5 722	9 384	
Oktober	2 498	-25,7	338	-17,9	393	5 760	9 456	
November	1 949	-23,7	272	-15,9	392	5 795	9 494	
Desember	2 272	-21,5	303	-11,8	393	5 828	9 476	
2012								
Januar	1 877	-21,0	271	-10,5	394	5 856	9 422	
Februar	1 868	-21,8	285	-9,8	396	5 878	9 369	
Mars	2 594	-20,7	301	-7,2	398	5 893	9 347	
April	1 949	-12,2	297	-4,1	402	5 901	9 352	

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

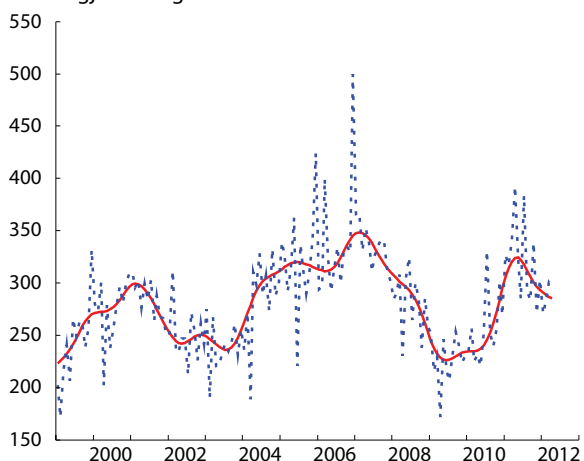
6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomssetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100		2005=100					
2007	112,6	6,9	112,5	7,3	13,7	16,6	8 749,0	1,9
2008	114,7	2,2	113,6	1,4	11,5	-14,6	8 358,0	-3,1
2009	115,4	0,4	113,3	-0,5	10,5	-4,4	8 355,0	2,0
2010	117,3	1,7	118,1	4,4	13,3	30,5	8 911,0	7,6
2011	119,7	2,2	119,7	1,5	14,1	6,2	9 382,0	4,9
2011								
Januar	118,3	-0,7	117,6	-0,1	14,0	12,0	752,0	6,4
Februar	119,5	-0,8	117,6	-0,7	14,6	6,9	752,0	4,8
Mars	118,3	2,4	116,5	-0,4	14,1	-0,4	818,0	4,8
April	119,2	1,6	117,7	0,5	13,9	-7,3	787,0	3,1
Mai	120,1	2,7	118,1	1,4	15,0	-9,8	787,0	3,1
Juni	120,1	3,3	117,6	2,1	13,5	-6,7	789,0	3,1
Juli	119,6	2,8	117,2	2,2	13,4	-0,7	776,0	3,1
August	121,4	2,2	119,0	1,9	14,0	7,5	788,0	1,5
September	120,8	1,8	118,6	1,2	13,9	12,0	784,0	1,5
Oktober	121,2	2,2	118,8	0,9	14,3	13,0	789,0	0,0
November	121,1	3,5	118,4	1,3	14,3	10,3	786,0	0,0
Desember	120,6	5,0	118,4	2,7	14,2	6,3	769,0	0,0
2012								
Januar	121,7	5,9	118,9	4,4	14,3	3,9	807,0	0,0
Februar	123,4	6,2	120,0	6,0	14,2	5,3	796,0	1,5
Mars	124,1	5,7	119,9	10,4	14,7	8,1	781,0	1,5
April	123,8	4,5	121,7	6,0	14,2	8,9	780,0	1,5
Mai	14,8	8,6

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomssetningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).

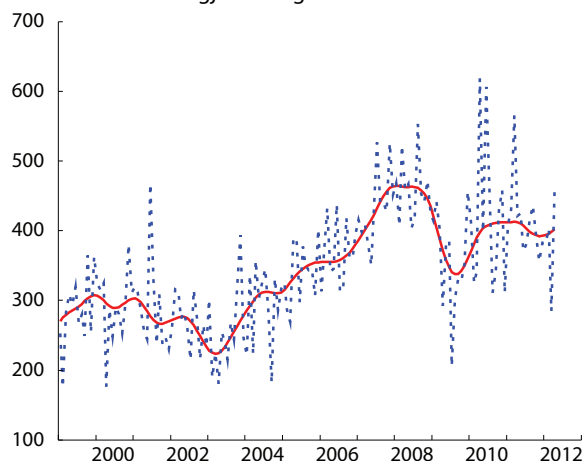
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

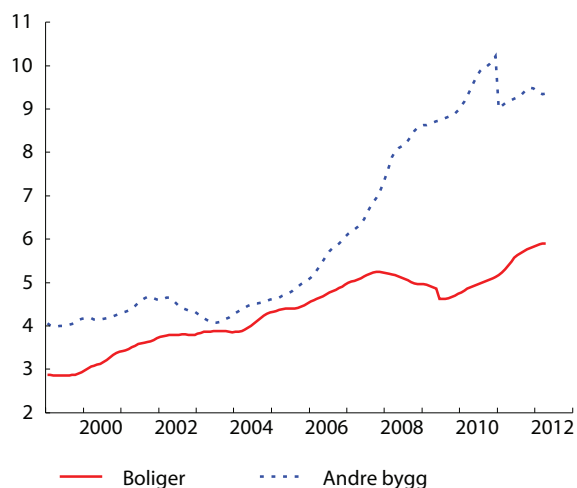
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

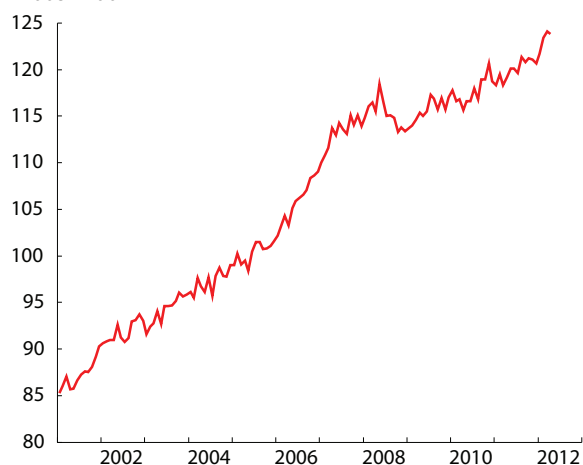
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. Mill. kvm. Månedstall. Trend

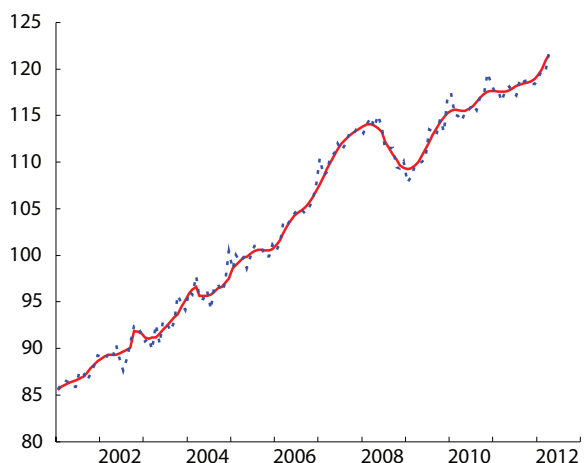
1) Brudd i statistikken for andre bygg fom. 2011.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert
2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiprodukter		KPI-JAE ¹ Endring	Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring		Norge Endring	Euroomr. Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		1998=100					2000=100		2000=100	
2007	118,6	0,8	115,3	1,6	1,4	0,7	2,3	119,6	1,0	132,4	7,4
2008	123,1	3,8	118,2	2,5	2,6	3,4	3,3	130,3	9,0	139,9	5,7
2009	125,7	2,1	121,4	2,7	2,6	2,3	0,3	130,1	-0,2	143,2	2,3
2010	128,8	2,5	123,1	1,4	1,4	2,4	1,6	137,8	5,9	147,7	3,2
2011	130,4	1,2	124,4	1,1	0,9	1,2	2,7	144,8	5,1	153,1	3,6
2010											
Desember	130,4	2,8	123,7	1,1	1,0	2,7	2,2	143,9	8,2	149,9	3,6
2011											
Januar	129,7	2,0	122,8	0,7	0,7	2,0	2,3	144,7	8,1	150,7	4,0
Februar	130,2	1,2	123,7	0,9	0,8	1,1	2,4	145,7	7,1	151,2	3,7
Mars	130,6	1,0	124,0	1,1	0,8	0,9	2,7	147,0	7,2	151,8	3,8
April	131,3	1,3	125,0	1,5	1,3	1,3	2,8	146,6	6,5	152,2	3,5
Mai	131,0	1,6	124,7	1,2	1,0	1,6	2,8	146,4	7,1	153,0	3,6
Juni	130,5	1,3	124,5	0,8	0,7	2,8	2,7	145,2	5,6	153,3	3,7
Juli	130,2	1,6	124,4	1,2	1,2	1,5	2,5	144,6	5,4	153,3	3,7
August	129,4	1,3	123,7	0,8	0,8	1,3	2,5	143,4	4,7	153,5	3,6
September	130,6	1,6	125,1	1,3	1,2	1,6	3,0	143,3	4,0	153,5	3,5
Oktober	130,5	1,4	125,1	1,3	1,2	1,3	3,0	143,4	3,7	154,3	3,6
November	130,5	1,2	125,0	1,2	1,0	1,2	3,0	144,2	2,9	155,1	3,5
Desember	130,6	0,2	125,2	1,2	1,0	-0,1	2,7	143,3	-0,4	155,2	3,5
2012											
Januar	130,4	0,5	124,7	1,5	1,3	0,3	2,7	144,6	-0,1	155,7	3,3
Februar	131,7	1,2	125,6	1,5	1,3	1,0	2,7	146,5	0,5	156,2	3,3
Mars	131,6	0,8	126,0	1,6	1,5	0,5	2,7	145,3	-1,2	156,7	3,2
April	131,7	0,3	126,2	1,0	0,7	-0,1	2,5	145,3	-0,9	157,1	3,2
Mai	131,7	0,5	126,6	1,5	1,4	0,2	..	144,0	-1,6	157,5	2,9

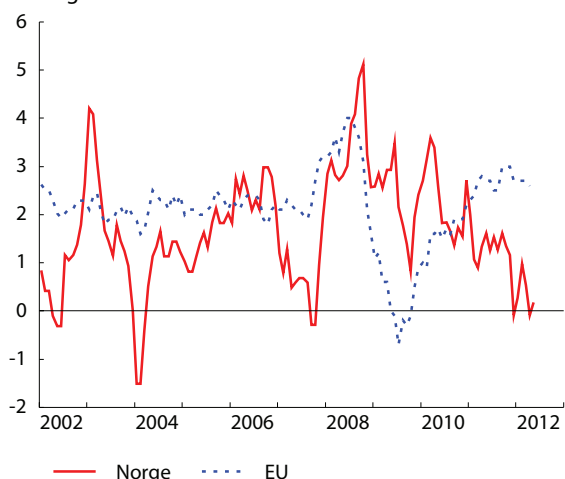
¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Spotpriser			Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg
	Nivå. 2000=100	Endring		Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn		
2006	120,8	7,8	39,1	422,9	66,1	14 627,5	128,3	32,4
2007	127,9	5,9	22,4	422,5	72,7	12 847,9	136,8	26,6
2008	135,9	6,3	36,9	536,4	98,4	12 322,5	137,1	27,0
2009	136,0	0,2	30,7	388,1	62,6	8 995,0	154,0	30,9
2010	145,0	6,6	42,5	484,3	80,3	12 510,6	174,4	37,3
2011	155,7	7,5	36,7	620,5	110,9	12 662,5	221,3	33,0
2010								
November	147,7	5,9	44,6	513,8	86,2	13 164,0	197,4	36,1
Desember	150,4	8,0	64,7	550,6	92,3	13 478,6	206,2	42,1
2011								
Januar	152,0	8,6	54,4	567,1	96,9	13 292,3	213,2	39,5
Februar	154,2	9,4	50,5	595,1	104,0	13 370,4	216,4	40,5
Mars	157,0	9,6	50,3	640,8	114,7	13 312,5	220,1	40,7
April	158,5	9,6	42,1	664,1	123,1	13 110,9	217,0	42,7
Mai	157,4	8,6	42,7	626,8	114,5	13 177,4	218,2	39,2
Juni	156,2	7,7	37,9	619,2	113,9	12 800,2	220,6	32,7
Juli	156,7	8,0	30,2	635,5	116,8	12 663,6	226,7	31,1
August	155,3	7,0	31,3	597,3	109,9	12 455,6	218,5	28,4
September	155,7	6,9	22,3	617,3	109,9	12 775,1	223,1	26,4
Oktober	155,4	6,1	21,6	613,3	108,8	12 226,5	234,3	23,4
November	155,2	5,1	32,0	634,5	110,5	11 403,5	221,1	25,1
Desember	155,0	3,1	26,1	634,5	107,7	11 412,0	225,7	26,9
Januar	157,0	3,3	28,6	662,3	111,5	12 708,6	225,8	25,7
2012								
Januar	157,0	3,3	28,6	662,3	111,5	12 708,6	225,8	25,7
Februar	157,9	2,4	37,2	679,2	119,1	12 641,2	221,7	28,1
Mars	159,6	1,7	22,0	710,1	124,5	12 449,9	209,9	28,1
April	160,5	1,3	24,0	692,4	120,5	11 730,4	206,9	29,2

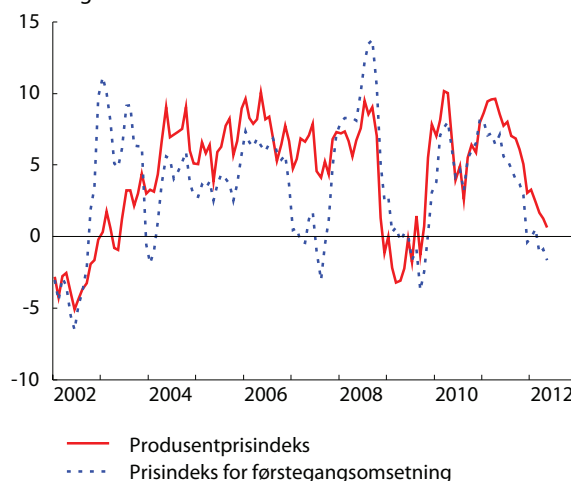
¹ I motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Reuters EcoWin.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

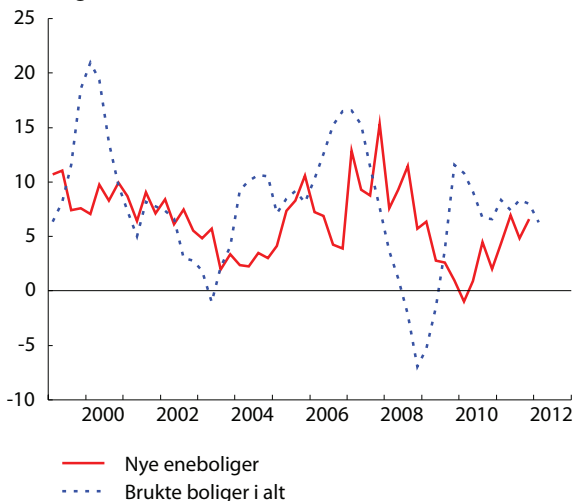
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

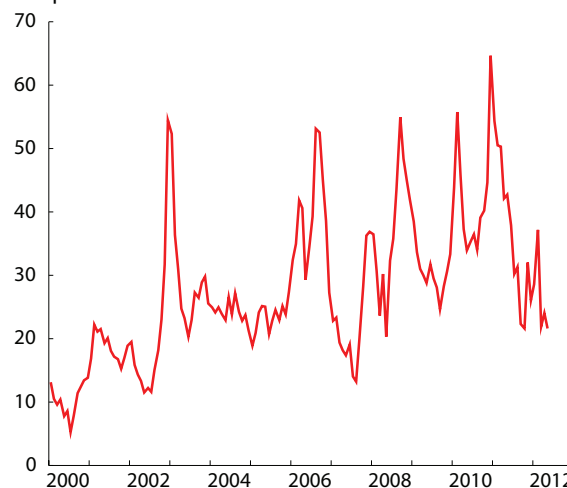
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

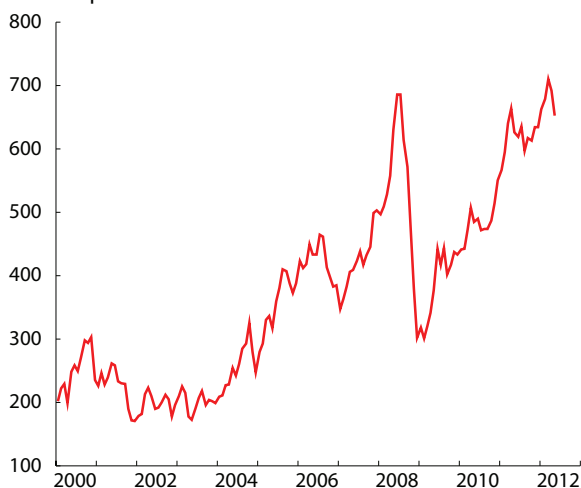
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

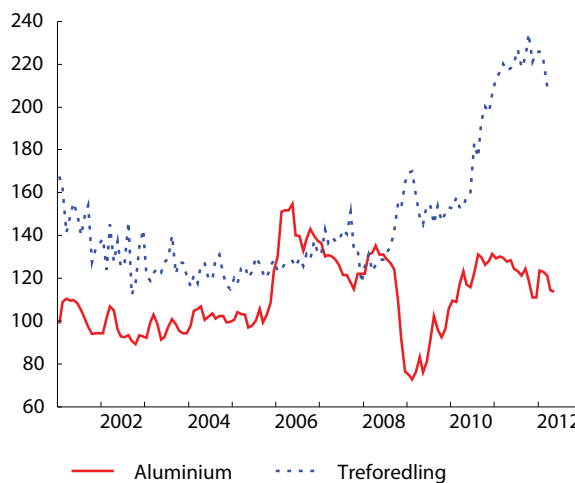
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for treforedlingsprodukter
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger				Boligpriser (brukte boliger)					
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2008	114,4	6,3	169,1	8,5	126,6	-1,1	128,4	0,9	127,4	-1,7	121,2	-5,4
2009	113,7	-0,5	174,4	3,2	129,1	2,2	130,1	1,5	129,4	1,9	126,3	4,6
2010	118,8	4,4	177,2	1,6	139,7	8,3	140,6	8,1	141,6	9,5	135,6	7,4
2011	126,6	6,6	187,3	5,7	150,9	8,0	150,6	7,2	152,9	8,0	149,5	10,3
2009												
3. kvartal	114,8	-2,0	174,5	2,6	131,8	3,8	132,4	2,8	132,1	3,9	130,1	6,6
4. kvartal	114,7	0,3	175,1	1,0	131,8	11,6	132,0	9,7	133,0	12,5	130,4	16,0
2010												
1. kvartal	116,4	3,7	172,1	-1,0	136,3	10,8	137,2	10,4	137,9	11,8	132,4	11,0
2. kvartal	118,4	4,6	175,7	0,9	141,3	9,1	143,5	9,2	141,9	10,1	135,3	8,1
3. kvartal	119,5	4,1	182,3	4,5	140,6	6,7	141,0	6,5	143,1	8,3	137,1	5,4
4. kvartal	120,7	5,2	178,6	2,0	140,5	6,6	140,5	6,4	143,3	7,7	137,5	5,4
2011												
1. kvartal	126,2	8,4	179,6	4,4	147,7	8,4	147,5	7,5	150,4	9,1	145,3	9,7
2. kvartal	127,9	8,0	187,9	6,9	151,8	7,4	152,8	6,5	152,9	7,8	148,2	9,5
3. kvartal	125,6	5,1	191,1	4,8	152,3	8,3	151,7	7,6	154,1	7,7	152,0	10,9
4. kvartal	126,6	4,9	190,4	6,6	151,7	8,0	150,5	7,1	154,0	7,5	152,5	10,9
2012												
1. kvartal	128,4	1,7	.	.	157,0	6,3	155,5	5,4	160,0	6,4	157,8	8,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedstjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedstjeneste ialt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift
2009										
4. kvartal	123,7	124,2	120,2	122,7	118,3	122,3	125,5	122,0	123,4	119,4
2010										
2. kvartal	126,9	127,1	122,0	123,4	119,3	122,4	125,5	123,5	123,9	118,9
3. kvartal	125,8	125,6	121,6	126,4	124,0	125,7	128,2	124,3	127,8	124,4
4. kvartal	127,2	125,7	123,7	126,3	122,4	126,9	129,8	125,2	128,7	125,9
2011										
1. kvartal	132,8	140,0	124,7	129,0	129,1	127,1	129,8	125,9	129,4	126,9
2. kvartal	130,5	129,8	126,2	128,2	127,1	128,6	131,5	126,9	129,5	127,9
3. kvartal	132,6	131,5	125,1	130,9	127,8	131,9	134,1	129,1	132,3	128,0
4. kvartal	132,3	125,8	125,3	132,1	125,1	133,7	135,2	129,6	133,7	129,7
2012										
1. kvartal	138,9	150,5	128,6	133,3	130,8	134,6	136,2	130,7	133,7	130,1

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²	NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³		
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak			Bankinnskudd i alt	3 år	5 år
2008	7,3	4,5	6,1	6,4	5,0	6,1	4,5	4,4	4,5
2009	4,9	4,0	4,2	4,0	2,4	2,3	2,7	3,3	4,0
2010	4,5	2,8	3,8	3,5	2,1	2,4	2,5	2,8	3,5
2011	4,7	2,8	4,0	3,7	2,4	2,8	2,2	2,6	3,1
2010									
1. kvartal	4,4	2,7	3,8	3,4	2,0	2,1	2,8	3,3	3,9
2. kvartal	4,6	2,8	3,8	3,5	2,1	2,4	2,3	2,7	3,5
3. kvartal	4,7	2,8	3,9	3,6	2,2	2,5	2,3	2,6	3,3
4. kvartal	4,6	3,0	4,0	3,5	2,2	2,4	2,3	2,7	3,4
2011									
1. kvartal	4,6	2,8	3,9	3,5	2,3	2,5	2,8	3,2	3,8
2. kvartal	4,7	2,8	4,0	3,6	2,3	2,6	2,7	3,0	3,5
3. kvartal	4,9	2,8	4,0	3,8	2,5	2,9	2,0	2,2	2,7
4. kvartal	5,0	2,8	4,0	4,0	2,6	3,0	1,6	1,9	2,5
2012									
1. kvartal	4,9	2,8	3,9	3,9	2,5	2,5	1,5	1,8	2,4

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2007	4,83	4,26	5,29	0,77	5,95	4,77	4,23	4,63	1,68
2008	6,08	4,61	3,22	1,10	5,48	4,46	4,00	3,65	1,49
2009	2,30	1,20	0,95	0,56	1,15	4,00	3,27	3,24	1,35
2010	2,37	0,75	0,50	0,31	0,78	3,53	2,78	3,19	1,18
2011	2,75	1,38	0,42	0,35	0,92	3,13	2,65	2,77	1,12
2010									
Desember	2,46	1,02	0,43	0,41	0,92	3,61	2,96	3,28	1,19
2011									
Januar	2,46	1,03	0,46	0,36	0,81	3,75	3,05	3,37	1,21
Februar	2,47	1,11	0,37	0,33	0,88	3,81	3,22	3,56	1,29
Mars	2,49	1,18	0,44	0,29	0,87	3,77	3,24	3,40	1,25
April	2,55	1,34	0,45	0,20	0,86	3,79	3,36	3,43	1,27
Mai	2,59	1,41	0,39	0,21	0,86	3,48	3,12	3,16	1,14
Juni	2,75	1,48	0,30	0,23	0,86	3,36	2,98	2,99	1,13
Juli	2,83	1,58	0,41	0,24	0,86	3,24	2,79	2,98	1,12
August	3,00	1,54	0,37	0,41	1,03	2,60	2,26	2,29	1,03
September	2,98	1,50	0,38	0,74	0,93	2,36	1,87	1,96	1,01
Oktober	2,97	1,55	0,43	0,35	0,95	2,59	2,04	2,13	1,01
November	3,03	1,44	0,49	0,48	1,01	2,49	1,94	2,01	0,99
Desember	2,90	1,43	0,55	0,41	1,09	2,38	2,01	1,97	1,01
Januar	2,61	1,14	0,48	0,26	1,08	2,22	1,86	1,94	0,98
2012									
Januar	2,61	1,14	0,48	0,26	1,08	2,22	1,86	1,94	0,98
Februar	2,57	1,02	0,40	0,28	1,02	2,40	1,90	1,96	0,97
Mars	2,31	0,77	0,41	0,19	0,99	2,48	1,88	2,16	1,01
April	2,20	0,68	0,40	0,19	1,03	2,34	1,72	2,03	0,96
Mai	2,20	0,62	0,38	0,19	0,98	2,05	1,47	1,79	0,86

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kredittindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2007	8,02	5,86	90,80	97,53	1 335,9	16,36	2 784,1	14,23	478,56
2008	8,22	5,64	90,79	97,07	1 459,7	9,20	3 147,2	12,97	379,47
2009	8,73	6,28	93,79	99,90	1 511,6	3,58	3 373,2	7,23	285,46
2010	8,01	6,05	90,28	95,74	1 559,4	3,24	3 524,5	4,40	375,10
2011	7,79	5,61	88,07	93,88	1 664,5	6,67	3 739,9	6,14	406,25
@2010									
Desember	7,91	5,98	90,40	95,93	1 606,1	8,17	3 610,6	5,46	425,82
@2011									
Januar	7,82	5,85	89,64	95,27	1 623,5	7,25	3 636,4	5,77	436,30
Februar	7,82	5,73	89,26	95,19	1 626,6	7,12	3 646,5	6,02	441,49
Mars	7,83	5,59	88,52	94,49	1 630,5	7,50	3 666,5	6,39	439,44
April	7,81	5,41	87,52	93,51	1 652,6	7,22	3 684,8	6,50	445,70
Mai	7,83	5,46	88,12	94,12	1 658,0	5,22	3 705,7	6,43	434,74
Juni	7,83	5,44	87,82	93,67	1 652,2	4,26	3 715,1	6,53	417,32
Juli	7,78	5,46	87,65	93,30	1 667,2	4,84	3 742,6	6,78	421,79
August	7,79	5,43	87,43	93,24	1 667,2	7,39	3 766,1	7,26	366,49
September	7,72	5,61	87,19	92,86	1 692,6	8,62	3 802,1	7,48	356,72
Oktober	7,75	5,66	87,28	93,15	1 699,1	6,72	3 813,3	7,54	365,24
November	7,79	5,75	88,01	93,78	1 704,8	4,43	3 835,0	7,54	374,11
Desember	7,75	5,88	88,47	94,03	1 702,5	4,14	3 857,4	7,32	375,70
Januar	7,68	5,95	88,88	94,15	1 716,5	4,90	3 886,4	6,74	395,30
@2012									
Januar	7,68	5,95	88,88	94,15	1 716,5	4,90	3 886,4	6,74	395,30
Februar	7,55	5,71	87,24	92,53	1 728,7	5,75	3 901,4	5,85	418,68
Mars	7,53	5,71	86,80	92,10	1 732,3	5,53	3 911,6	4,98	426,74
April	7,57	5,75	87,32	92,76	1 736,3	5,24	3 926,3	4,65	418,90
Mai	7,57	5,91	87,64	92,91					401,03

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Eksport								Import
	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Metaller	Verkstedsprodukter	Treforedlingsprodukter	Kjemiske produkter	Fisk og fiskeprodukter	Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
2006	776 378	474 344	301 980	64 927	37 634	11 010	35 385	34 790	403 808
2007	786 789	451 877	334 748	78 938	48 948	10 726	39 859	35 709	455 323
2008	942 653	586 227	356 904	72 174	65 903	10 559	43 801	36 966	478 550
2009	721 117	415 474	305 052	2 206	2 440	9 302	37 136	43 480	418 792
2010	781 325	447 609	332 990	3 528	2 421	9 926	44 899	52 326	443 010
2011	887 750	526 230	361 377	4 190	2 221	9 957	45 803	52 323	486 740
2010									
November	69 638	40 303	28 926	197	103	837	3 903	4 445	37 519
Desember	73 684	44 119	28 960	327	319	882	4 023	4 529	38 762
2011									
Januar	73 071	44 421	29 108	107	417	911	4 073	4 510	41 912
Februar	69 105	39 762	29 580	559	243	891	4 073	4 651	39 311
Mars	73 054	43 263	29 924	370	183	864	3 882	4 448	41 288
April	80 084	44 462	31 938	202	252	882	4 095	4 821	38 859
Mai	73 043	40 587	31 490	612	262	829	4 066	4 457	43 268
Juni	68 525	41 444	28 920	631	164	834	3 809	3 932	38 771
Juli	75 080	44 816	30 673	629	128	768	3 849	4 348	39 687
August	74 668	44 337	30 101	343	154	790	3 698	4 200	40 638
September	76 895	46 329	29 942	227	35	807	3 502	4 441	39 921
Oktober	69 052	42 916	28 892	68	97	827	3 468	4 268	40 978
November	76 967	46 714	29 849	144	182	782	3 604	4 069	40 681
Desember	78 205	47 181	30 959	297	102	772	3 684	4 178	41 427
2012									
Januar	78 934	47 266	30 537	160	180	715	3 470	4 475	39 385
Februar	80 573	51 847	30 385	249	216	687	3 416	4 056	40 147
Mars	79 783	49 565	30 889	301	334	678	3 423	4 178	38 686
April	79 025	45 270	29 737	151	192	792	3 318	4 251	40 243

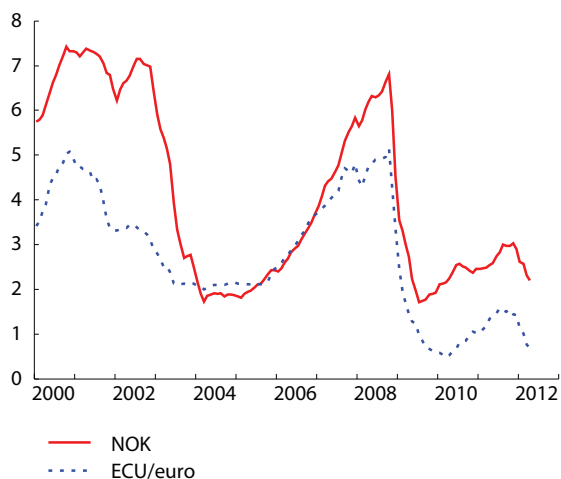
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjeneste-balanse	Rente- og stønads-balanse	Drifts-balanse	Netto kapital-overføringer	Netto finans-investeringer	Utenlandske investering i Norge
2008	1 197 090	755 344	441 746	-33 461	408 285	-1 138	679 147	271 205
2009	929 116	660 408	268 708	-14 179	254 529	-1 120	-91 348	-427 362
2010	1 038 171	725 581	312 590	970	313 560	-1 268	616 256	347 593
2011	1 141 318	763 892	377 426	18 512	395 938	-1 499	520 463	30 611
2007								
3. kvartal	245 291	176 063	69 228	16 910	86 138	-116	224 956	209 512
4. kvartal	279 143	186 865	92 278	2 419	94 697	-108	46 861	99 085
2008								
1. kvartal	289 875	174 790	115 085	-25 157	89 928	-320	31 652	-33 928
2. kvartal	311 211	189 122	122 089	-13 784	108 305	-146	217 266	119 098
3. kvartal	296 680	194 028	102 652	-5 435	97 217	-577	197 882	76 473
4. kvartal	299 324	197 404	101 920	10 915	112 835	-95	232 347	109 562
2009								
1. kvartal	231 563	159 288	72 275	-35 043	37 232	-340	-88 724	-186 646
2. kvartal	222 542	164 008	58 534	17 299	75 833	-564	-93 030	-158 532
3. kvartal	228 509	169 909	58 600	2 881	61 481	-71	14 266	-63 509
4. kvartal	246 502	167 203	79 299	684	79 983	-145	76 140	-18 675
2010								
1. kvartal	258 935	164 446	94 489	-8 568	85 921	-685	182 639	99 801
2. kvartal	251 833	185 536	66 297	10 511	76 808	-196	359 036	215 894
3. kvartal	244 513	187 233	57 280	6 791	64 071	-73	-53 525	-97 810
4. kvartal	282 890	188 366	94 524	-7 764	86 760	-314	128 106	129 708
2011								
1. kvartal	281 640	193 190	88 450	-8 631	79 819	-254	274 791	170 060
2. kvartal	270 371	185 036	85 335	7 738	93 073	-122	24 623	-117 080
3. kvartal	289 247	192 712	96 535	13 579	110 114	-154	358 129	220 607
4. kvartal	300 060	192 954	107 106	5 826	112 932	-969	-137 080	-242 976

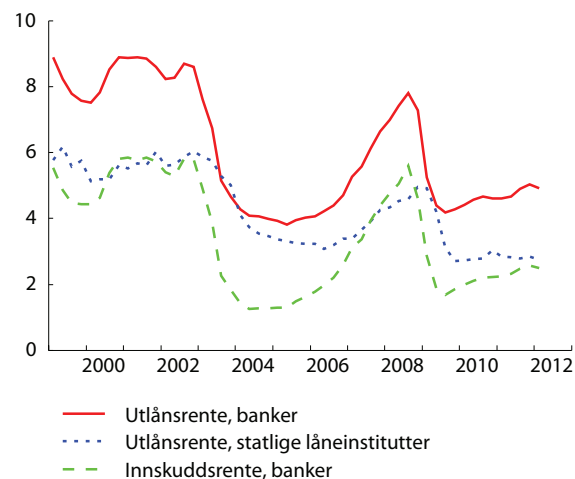
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstill. Prosent

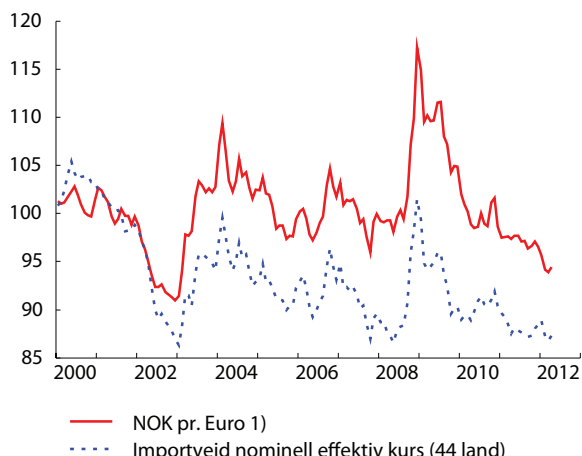
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
I slutten av kvartalet. Prosent

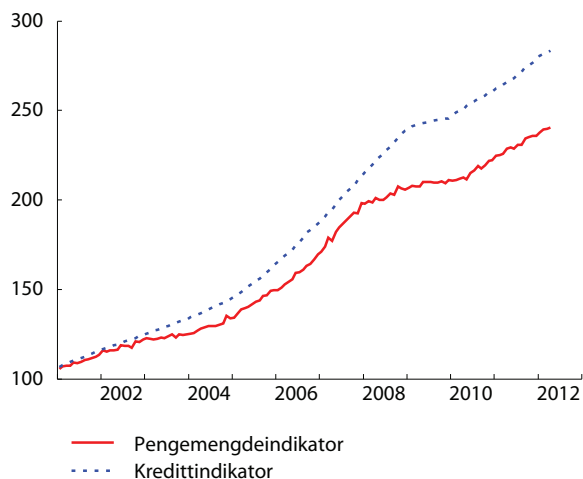
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1991=100. Månedstill

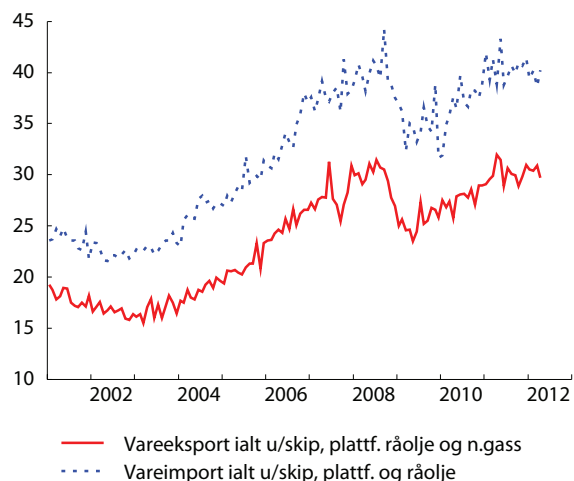
1) Representative markedskurser (midtkurser).
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstill. 2000=100

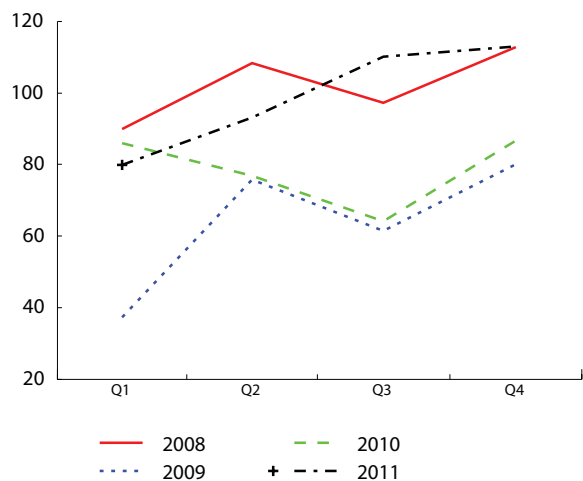
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstill

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstill. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell	Side
1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2009-priser. Millioner kroner.....	19*
3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	20*
4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	21*
5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	22*
6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Faste 2009-priser. Millioner kroner	23*
7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	24*
8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner.....	26*
10. Hovedtall for konsum. Faste 2009-priser. Millioner kroner	26*
11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	27*
12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	27*
13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner.....	28*
14. Konsum i husholdninger. Faste 2009-priser. Millioner kroner	28*
15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	29*
16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	29*
17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner.....	30*
18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2009-priser. Millioner kroner.....	31*
19. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	32*
20. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	33*
21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	34*
22. Eksport. Faste 2009-priser. Millioner kroner.....	35*
23. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	36*
24. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	37*
25. Import. Løpende priser. Millioner kroner.....	38*
26. Import. Faste 2009-priser. Millioner kroner.....	39*
27. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	40*
28. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	41*
29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000	42*
30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	43*
31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	44*
32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	45*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 088 124	1 128 592	274 938	287 723	266 830	281 449	286 103	294 210	277 879
Konsum i husholdninger	1 037 532	1 075 713	262 686	274 352	253 366	268 580	273 361	280 407	263 764
Varekonsum	527 692	536 052	128 774	146 721	124 931	133 109	132 261	145 751	128 834
Tjenestekonsum	475 744	500 331	122 242	121 187	118 830	125 634	128 234	127 633	124 779
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 545	69 043	19 654	13 526	14 897	18 245	21 240	14 662	15 956
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-29 712	-7 984	-7 082	-5 292	-8 408	-8 374	-7 638	-5 805
Konsum i ideelle organisasjoner	50 593	52 879	12 252	13 372	13 464	12 869	12 743	13 803	14 115
Konsum i offentlig forvaltning	556 292	585 794	140 131	141 245	143 501	144 917	147 974	149 401	151 589
Konsum i statsforvaltningen	281 993	294 773	71 381	71 157	71 917	72 706	74 657	75 493	76 101
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	246 707	258 553	62 673	62 186	63 152	63 654	65 505	66 242	66 924
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	35 287	36 221	8 708	8 972	8 765	9 052	9 152	9 251	9 176
Konsum i kommuneforvaltningen	274 299	291 020	68 750	70 087	71 585	72 211	73 317	73 908	75 489
Bruttoinvestering i fast realkapital	499 060	549 992	121 250	138 462	127 863	129 760	139 336	153 033	141 388
Utvinning og rørtransport	124 168	144 618	30 274	32 787	31 470	34 384	38 593	40 171	40 365
Tjenester tilknyttet utvinning	1 223	-3 909	-30	520	-168	-4 482	490	250	33
Utenriks sjøfart	24 842	18 221	5 935	5 769	4 936	4 310	4 353	4 621	5 221
Fastlands-Norge	348 827	391 062	85 070	99 385	91 625	95 548	95 899	107 991	95 769
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	267 136	303 962	64 513	74 969	71 393	76 082	73 983	82 505	76 498
Næringer	170 104	179 716	40 964	48 573	41 813	44 817	43 384	49 703	43 895
Industri og bergverk	20 195	21 106	4 300	6 658	3 861	5 026	5 132	7 088	4 450
Annen vareproduksjon	40 341	45 216	10 353	11 465	9 325	11 806	11 524	12 560	10 365
Tjenester	109 568	113 394	26 311	30 449	28 627	27 984	26 728	30 055	29 080
Boliger (husholdninger)	97 032	124 246	23 549	26 396	29 580	31 265	30 599	32 802	32 603
Offentlig forvaltning	81 691	87 100	20 557	24 416	20 232	19 466	21 916	25 486	19 271
Lagerendring og statistiske avvik	67 160	80 692	15 487	14 538	41 515	7 657	5 805	25 715	31 325
Bruttoinvestering i alt	566 220	630 684	136 737	153 000	169 378	137 418	145 140	178 748	172 713
Innenlandsk sluttanvendelse	2 210 636	2 345 070	551 806	581 968	579 710	563 784	579 218	622 359	602 181
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1 993 244	2 105 448	500 139	528 353	501 956	521 914	529 976	551 602	525 237
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	637 983	672 894	160 688	165 661	163 733	164 383	169 890	174 887	170 860
Eksport i alt	1 038 171	1 145 179	244 513	282 890	286 062	277 481	278 165	303 471	317 092
Tradisjonelle varer	299 222	316 420	74 626	80 248	77 711	80 486	79 123	79 100	78 887
Råolje og naturgass	471 178	562 366	103 280	132 503	148 175	129 400	133 491	151 300	174 141
Skip, plattformer og fly	8 578	13 653	1 528	1 493	1 650	6 776	3 043	2 184	1 244
Tjenester	259 193	252 740	65 079	68 645	58 526	60 819	62 508	70 887	62 820
Samlet sluttanvendelse	3 248 807	3 490 249	796 319	864 858	865 772	841 265	857 382	925 830	919 272
Import i alt	725 581	769 750	187 233	188 366	193 003	185 035	191 717	199 995	186 862
Tradisjonelle varer	428 755	470 105	104 917	116 172	117 160	115 515	113 832	123 598	117 089
Råolje og naturgass	12 620	14 739	3 996	2 943	4 635	2 910	3 617	3 577	4 592
Skip, plattformer og fly	29 432	36 124	7 365	6 286	16 964	6 070	6 311	6 779	5 685
Tjenester	254 774	248 782	70 956	62 965	54 244	60 540	67 957	66 041	59 496
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 523 226	2 720 499	609 086	676 492	672 769	656 230	665 665	725 835	732 410
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 985 014	2 085 026	490 970	523 346	508 940	513 049	515 529	547 507	539 118
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	538 212	635 473	118 116	153 146	163 828	143 180	150 136	178 328	193 293
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 702 632	1 790 996	420 260	448 335	439 559	439 652	441 504	470 281	465 629
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 302 866	1 364 577	320 074	346 633	335 245	333 899	334 338	361 096	354 927
Industri og bergverk	179 214	192 670	43 745	46 350	48 367	47 441	47 048	49 814	53 388
Annen vareproduksjon	230 027	237 789	54 919	64 560	64 738	53 026	57 219	62 805	66 947
Tjenester inkl. boligjenester	893 626	934 118	221 410	235 723	222 140	233 431	230 071	248 476	234 592
Offentlig forvaltning	399 767	426 419	100 187	101 701	104 314	105 753	107 166	109 185	110 702
Produktavgifter og -subsidiar	282 382	294 030	70 709	75 011	69 381	73 397	74 024	77 227	73 489

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 065 455	1 091 367	270 598	280 300	257 087	271 300	277 981	284 999	267 423
Konsum i husholdninger	1 016 238	1 041 718	258 799	267 495	244 311	259 179	266 087	272 142	254 401
Varekonsum	516 722	523 611	127 915	143 445	120 291	129 397	130 517	143 405	126 301
Tjenestekonsum	462 851	476 209	118 504	117 346	114 034	119 288	121 785	121 102	117 199
Husholdningenes kjøp i utlandet	64 407	70 124	20 181	13 574	15 086	18 444	21 728	14 867	16 332
Utlendingers kjøp i Norge	-27 742	-28 226	-7 802	-6 870	-5 100	-7 950	-7 943	-7 232	-5 431
Konsum i ideelle organisasjoner	49 218	49 649	11 799	12 806	12 776	12 121	11 894	12 858	13 022
Konsum i offentlig forvaltning	539 925	548 191	135 057	135 745	135 302	135 992	138 306	138 590	139 118
Konsum i statsforvaltningen	274 466	277 459	69 332	68 638	68 126	68 698	70 309	70 326	70 110
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	240 019	243 377	60 854	59 994	59 770	60 174	61 712	61 721	61 643
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	34 446	34 082	8 478	8 643	8 355	8 525	8 597	8 605	8 467
Konsum i kommuneforvaltningen	265 459	270 731	65 725	67 108	67 177	67 293	67 997	68 264	69 009
Bruttoinvestering i fast realkapital	488 870	519 955	118 298	135 002	122 707	123 440	131 234	142 573	130 029
Utvinning og rørtransport	122 370	138 720	29 354	32 247	30 934	33 601	36 803	37 382	37 542
Tjenester tilknyttet utvinning	1 240	-3 923	-34	529	-168	-4 478	478	246	29
Utenriks sjøfart	24 836	17 458	6 055	5 923	4 908	4 133	4 114	4 303	4 977
Fastlands-Norge	340 423	367 699	82 922	96 303	87 033	90 184	89 840	100 642	87 481
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	261 091	286 013	63 033	72 772	67 576	71 945	69 500	76 993	69 965
Næringer	167 865	172 263	40 504	47 682	40 171	43 207	41 637	47 248	40 938
Industri og bergverk	20 060	20 487	4 282	6 564	3 755	4 899	5 008	6 826	4 208
Annen vareproduksjon	39 916	43 514	10 263	11 238	9 061	11 376	11 149	11 928	9 718
Tjenester	107 889	108 262	25 959	29 880	27 356	26 932	25 480	28 494	27 012
Boliger (husholdninger)	93 226	113 750	22 529	25 091	27 404	28 738	27 863	29 745	29 026
Offentlig forvaltning	79 332	81 686	19 890	23 531	19 457	18 239	20 340	23 649	17 517
Lagerendring og statistiske avvik	58 542	66 669	13 849	12 296	35 305	6 163	4 675	20 525	25 750
Bruttoinvestering i alt	547 412	586 623	132 146	147 298	158 013	129 604	135 909	163 098	155 780
Innenlandsk sluttanvendelse	2 152 792	2 226 181	537 801	563 344	550 402	536 895	552 196	586 687	562 321
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1 945 804	2 007 257	488 577	512 349	479 422	497 476	506 127	524 231	494 023
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	619 257	629 877	154 946	159 276	154 760	154 231	158 646	162 240	156 635
Eksport i alt	945 560	931 984	221 023	246 687	234 350	226 962	228 421	242 252	242 446
Tradisjonelle varer	284 221	282 968	70 013	74 117	68 636	70 712	70 843	72 776	71 418
Råolje og naturgass	396 175	371 622	86 889	101 519	102 216	84 375	89 789	95 242	104 387
Skip, plattformer og fly	10 167	15 662	2 025	1 791	1 726	7 200	3 822	2 915	1 558
Tjenester	254 997	261 732	62 095	69 260	61 772	64 674	63 967	71 318	65 083
Samlet sluttanvendelse	3 098 353	3 158 165	758 823	810 030	784 752	763 857	780 617	828 939	804 767
Import i alt	725 811	751 293	188 229	185 095	186 505	180 958	189 152	194 678	180 891
Tradisjonelle varer	431 178	454 093	106 448	114 506	111 558	111 706	111 425	119 404	112 229
Råolje og naturgass	11 227	10 800	3 506	2 447	3 417	2 200	2 575	2 608	3 258
Skip, plattformer og fly	30 720	37 229	7 814	6 852	16 869	6 581	6 821	6 958	6 181
Tjenester	252 686	249 171	70 461	61 290	54 660	60 471	68 331	65 708	59 223
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 372 542	2 406 872	570 595	624 935	598 248	582 899	591 465	634 261	623 876
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 910 616	1 956 915	471 347	502 024	477 352	479 443	483 963	516 157	498 874
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	461 926	449 957	99 248	122 911	120 896	103 456	107 501	118 104	125 002
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 639 237	1 678 674	403 503	429 595	411 954	410 343	413 854	442 524	430 845
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 253 354	1 283 735	307 845	332 478	314 193	311 997	315 032	342 513	329 946
Industri og bergverk	179 219	182 879	42 432	47 316	47 584	44 630	42 964	47 701	48 752
Annen vareproduksjon	201 957	207 146	50 149	54 960	52 316	45 090	52 524	57 217	59 163
Tjenester inkl. boligjenester	872 178	893 710	215 263	230 202	214 294	222 277	219 543	237 596	222 032
Offentlig forvaltning	385 884	394 939	95 658	97 117	97 760	98 346	98 822	100 010	100 898
Produktavgifter og -subsidiar	271 379	278 241	67 844	72 429	65 398	69 100	70 110	73 633	68 029

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,7	2,4	3,5	3,3	1,0	4,3	2,7	1,7	4,0
Konsum i husholdninger	3,8	2,5	3,6	3,4	1,0	4,5	2,8	1,7	4,1
Varekonsum	4,2	1,3	2,8	3,6	-1,4	4,8	2,0	-0,0	5,0
Tjenestekonsum	2,3	2,9	2,8	2,5	2,7	2,8	2,8	3,2	2,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,3	8,9	16,5	9,0	6,5	11,9	7,7	9,5	8,3
Utlendingers kjøp i Norge	6,2	1,7	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8	5,3	6,5
Konsum i ideelle organisasjoner	1,5	0,9	1,1	0,8	2,4	-0,1	0,8	0,4	1,9
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	1,2	1,6	0,4	1,2	2,4	2,1	2,8
Konsum i statsforvaltningen	-0,4	1,1	0,0	-0,9	-0,0	0,5	1,4	2,5	2,9
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0,0	1,4	0,8	-1,0	0,5	0,8	1,4	2,9	3,1
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-3,1	-1,1	-4,9	0,1	-3,4	-1,7	1,4	-0,4	1,3
Konsum i kommuneforvaltningen	4,0	2,0	2,5	4,3	0,8	2,0	3,5	1,7	2,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,2	6,4	-2,8	-3,1	9,9	-0,4	10,9	5,6	6,0
Utvinning og rørtransport	-9,0	13,4	-11,2	-2,6	7,7	4,8	25,4	15,9	21,4
Tjenester tilknyttet utvinning	-87,2	-88,9	-53,6	..
Utenriks sjøfart	11,7	-29,7	11,6	-5,8	-15,3	-41,5	-32,1	-27,3	1,4
Fastlands-Norge	-2,5	8,0	-0,1	1,1	14,0	6,3	8,3	4,5	0,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-0,9	9,5	0,7	8,3	13,0	9,8	10,3	5,8	3,5
Næringer	-0,2	2,6	1,1	9,9	9,4	0,6	2,8	-0,9	1,9
Industri og bergverk	-21,6	2,1	-22,5	-3,2	-5,9	-6,2	16,9	4,0	12,1
Annen vareproduksjon	7,0	9,0	4,8	16,5	16,1	7,2	8,6	6,1	7,3
Tjenester	2,5	0,3	4,9	10,9	9,8	-0,7	-1,8	-4,6	-1,3
Boliger (husholdninger)	-2,2	22,0	0,0	5,2	18,8	27,5	23,7	18,5	5,9
Offentlig forvaltning	-7,5	3,0	-2,5	-16,0	17,3	-5,6	2,3	0,5	-10,0
Lagerendring og statistiske avvik	320,7	13,9	336,5	..	154,7	-66,8	-66,2	66,9	-27,1
Bruttoinvestering i alt	3,4	7,2	5,8	8,5	25,9	-9,0	2,8	10,7	-1,4
Innenlandsk sluttanvendelse	3,1	3,4	3,5	4,2	6,9	0,0	2,7	4,1	2,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,0	3,2	2,2	2,4	3,0	3,8	3,6	2,3	3,0
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	0,5	1,7	0,7	-1,4	2,2	0,4	2,4	1,9	1,2
Eksport i alt	1,8	-1,4	-0,6	0,3	-4,8	-2,0	3,3	-1,8	3,5
Tradisjonelle varer	2,5	-0,4	1,5	-2,7	-4,1	3,2	1,2	-1,8	4,1
Råolje og naturgass	-4,8	-6,2	-11,1	-5,2	-7,5	-13,2	3,3	-6,2	2,1
Skip, plattformer og fly	-14,4	54,1	2,6	-22,1	-58,3	224,9	88,7	62,8	-9,7
Tjenester	13,8	2,6	15,6	14,9	3,0	1,6	3,0	3,0	5,4
Samlet sluttanvendelse	2,7	1,9	2,2	3,0	3,1	-0,6	2,9	2,3	2,6
Import i alt	9,9	3,5	11,5	7,9	11,6	-2,4	0,5	5,2	-3,0
Tradisjonelle varer	8,1	5,3	7,7	10,9	10,1	2,6	4,7	4,3	0,6
Råolje og naturgass	-17,7	-3,8	-12,0	-33,6	66,2	-31,6	-26,5	6,6	-4,6
Skip, plattformer og fly	-2,9	21,2	24,4	-38,3	126,4	-23,5	-12,7	1,5	-63,4
Tjenester	16,8	-1,4	18,2	14,7	-2,8	-6,6	-3,0	7,2	8,3
Bruttonasjonalprodukt ¹	0,7	1,4	-0,5	1,6	0,7	-0,0	3,7	1,5	4,3
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,9	2,4	2,5	2,1	1,9	2,3	2,7	2,8	4,5
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-3,9	-2,6	-12,5	-0,2	-3,7	-9,4	8,3	-3,9	3,4
Fastlands-Norge(basisverdi)	1,5	2,4	2,3	1,7	2,0	2,0	2,6	3,0	4,6
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,5	2,4	2,8	2,0	2,3	2,0	2,3	3,0	5,0
Industri og bergverk	2,4	2,0	4,1	3,6	6,3	-0,1	1,3	0,8	2,5
Annen vareproduksjon	0,6	2,6	1,4	0,8	-0,9	2,4	4,7	4,1	13,1
Tjenester inkl. boligjenester	1,6	2,5	2,8	2,0	2,3	2,3	2,0	3,2	3,6
Offentlig forvaltning	1,5	2,3	1,0	0,8	0,9	2,2	3,3	3,0	3,2
Produktavgifter og -subsidier	3,9	2,5	3,2	4,0	1,5	3,7	3,3	1,7	4,0

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger									
og ideelle organisasjoner	2,1	1,3	1,4	2,2	1,6	1,6	1,3	0,6	0,1
Konsum i husholdninger	2,1	1,1	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2	0,5	-0,0
Varekonsum	2,1	0,2	0,8	1,7	0,8	0,3	0,7	-0,6	-1,8
Tjenestekonsum	2,8	2,2	2,8	2,7	2,0	2,7	2,1	2,1	2,2
Husholdningenes kjøp i utlandet	-2,9	1,4	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,4	-1,0	-1,1
Utlendingers kjøp i Norge	2,5	2,7	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0	2,5	3,0
Konsum i ideelle organisasjoner	2,8	3,6	3,3	4,0	4,1	4,4	3,2	2,8	2,9
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	3,7	2,7	3,1	4,0	4,2	3,1	3,6	2,7
Konsum i statsforvaltningen	2,7	3,4	2,3	2,7	3,5	3,4	3,1	3,5	2,8
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	2,8	3,4	2,3	2,6	3,5	3,3	3,1	3,5	2,8
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	2,4	3,7	2,5	3,8	4,0	3,8	3,6	3,6	3,3
Konsum i kommuneforvaltningen	3,3	4,0	3,1	3,4	4,5	4,9	3,1	3,7	2,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	2,1	3,6	1,3	3,6	3,5	2,6	3,6	4,7	4,4
Utvinning og rørttransport	1,5	2,7	0,5	4,8	3,9	-0,6	1,7	5,7	5,7
Tjenester tilknyttet utvinning	-1,4	1,1	-14,4	0,9	2,2	25,5	17,3	3,6	12,8
Utenriks sjøfart	0,0	4,3	-5,0	0,1	-0,5	1,2	8,0	10,2	4,3
Fastlands-Norge	2,5	3,8	2,1	3,3	3,5	3,6	4,0	4,0	4,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,3	3,9	2,3	2,9	3,9	3,6	4,0	4,0	3,5
Næringer	1,3	3,0	1,5	2,3	3,0	2,5	3,0	3,3	3,0
Industri og bergverk	0,7	2,3	0,7	2,3	3,0	2,0	2,1	2,4	2,8
Annen vareproduksjon	1,1	2,8	-0,2	2,6	2,6	3,0	2,5	3,2	3,6
Tjenester	1,6	3,1	2,3	2,2	3,2	2,4	3,5	3,5	2,9
Boliger (husholdninger)	4,1	4,9	3,8	4,1	5,1	4,8	5,1	4,8	4,1
Offentlig forvaltning	3,0	3,5	1,6	4,3	2,2	3,9	4,2	3,9	5,8
Lagerendring og statistiske avvik	14,7	5,5	-3,6	-7,6	-1,5	11,9	11,0	6,0	3,5
Bruttoinvestering i alt	3,4	3,9	1,9	5,7	4,3	2,4	3,2	5,5	3,4
Innenlandsk sluttanvendelse	2,7	2,6	1,9	3,3	3,0	2,4	2,2	2,7	1,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,4	2,4	1,9	2,7	2,6	2,7	2,3	2,0	1,5
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,0	3,7	2,6	3,3	3,8	4,1	3,3	3,6	3,1
Eksport i alt	9,8	11,9	7,7	14,4	16,1	12,5	10,1	9,2	7,1
Tradisjonelle varer	5,3	6,2	5,7	11,9	12,7	7,7	4,8	0,4	-2,4
Råolje og naturgass	18,9	27,2	14,9	24,7	29,9	33,1	25,1	21,7	15,1
Skip, plattformer og fly	-15,6	3,3	-22,6	-19,6	8,5	8,9	5,5	-10,1	-16,5
Tjenester	1,6	-5,0	0,7	2,5	-5,3	-8,5	-6,8	0,3	1,9
Samlet sluttanvendelse	4,9	5,4	3,6	6,7	6,9	5,5	4,7	4,6	3,5
Import i alt	-0,0	2,5	-1,2	4,4	5,1	2,2	1,9	0,9	-0,2
Tradisjonelle varer	-0,6	4,1	-0,5	3,8	7,9	3,3	3,7	2,0	-0,7
Råolje og naturgass	12,4	21,4	10,5	17,5	33,8	18,3	23,2	14,0	3,9
Skip, plattformer og fly	-4,2	1,3	-11,2	-7,8	4,6	-7,9	-1,8	6,2	-8,5
Tjenester	0,8	-1,0	-1,8	6,7	-1,4	0,8	-1,2	-2,2	1,2
Bruttonasjonalprodukt ¹	6,4	6,3	5,1	7,4	7,6	6,4	5,4	5,7	4,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	3,9	2,6	3,5	4,0	3,1	3,1	2,3	1,8	1,4
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	16,5	21,2	13,1	20,7	24,6	21,3	17,4	21,2	14,1
Fastlands-Norge(basisverdi)	3,9	2,7	3,4	3,9	3,5	3,2	2,4	1,8	1,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,0	2,3	3,4	4,1	3,2	2,7	2,1	1,1	0,8
Industri og bergverk	-0,0	5,4	0,8	-0,3	4,2	4,5	6,2	6,6	7,7
Annen vareproduksjon	13,9	0,8	10,2	17,6	7,7	3,9	-0,5	-6,6	-8,6
Tjenester inkl. boligjenester	2,5	2,0	2,4	1,8	1,9	2,1	1,9	2,1	1,9
Offentlig forvaltning	3,6	4,2	3,3	3,1	4,3	4,8	3,5	4,3	2,8
Produktavgifter og -subsidiar	4,1	1,6	4,4	5,2	1,0	2,7	1,3	1,3	1,8

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

**Tabell 5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Løpende priser. Millioner kroner**

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Bruttonasjonalprodukt¹	2 523 226	2 720 499	609 086	676 492	672 769	656 230	665 665	725 835	732 410
Jordbruk og skogbruk	17 422	15 775	8 022	4 649	4 020	361	7 155	4 240	3 819
Fiske, fangst og akvakultur	21 350	19 528	5 518	6 326	6 535	4 911	4 304	3 777	4 438
Bergverksdrift	4 121	5 011	985	1 043	1 014	1 203	1 427	1 366	1 327
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	499 208	614 836	107 566	145 450	157 960	139 434	144 859	172 583	188 826
Utvinning av råolje og naturgass	455 040	559 430	95 426	134 477	146 695	127 094	130 490	155 151	172 910
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	44 168	55 406	12 140	10 973	11 265	12 340	14 369	17 432	15 917
Industri	175 093	187 659	42 760	45 307	47 353	46 238	45 620	48 448	52 061
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	29 765	30 867	7 553	7 325	7 462	7 868	7 698	7 839	8 554
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	1 871	1 650	431	491	457	376	374	444	440
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	7 334	6 630	1 829	1 896	1 624	1 779	1 518	1 710	1 684
Produksjon av papir og papirvarer	1 299	1 209	431	343	220	245	385	359	189
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 093	4 535	951	1 036	1 117	1 084	1 079	1 254	1 295
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	22 940	27 157	5 817	5 878	6 841	7 661	6 743	5 913	6 600
Prod av kjemiske råvarer	8 480	11 434	2 221	2 378	2 716	3 103	2 789	2 827	2 632
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	9 651	9 603	2 379	2 355	2 296	2 494	2 351	2 461	2 381
Produksjon av metaller	10 475	12 948	3 159	3 175	2 807	3 429	3 564	3 147	2 905
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	51 415	54 970	12 109	13 420	14 140	12 492	13 188	15 150	16 383
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	17 999	18 934	4 030	4 684	5 106	4 413	4 497	4 918	6 062
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 117	5 159	1 149	1 398	1 396	1 211	1 147	1 405	1 357
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	13 133	13 998	2 922	3 305	3 888	3 186	3 077	3 847	4 211
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	62 128	59 593	10 465	18 628	19 580	13 019	11 925	15 069	18 397
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14 191	15 319	3 599	3 861	3 616	3 643	3 777	4 283	3 899
Bygge- og anleggsvirksomhet	129 126	142 893	30 913	34 957	34 603	34 735	33 835	39 719	40 293
Varehandel og reparasjon av motorvogner	174 529	180 727	42 310	46 517	42 441	46 165	44 001	48 120	43 825
Rørtransport	17 824	13 996	4 321	4 616	3 638	3 602	3 150	3 605	3 575
Utenriks sjøfart	21 180	6 641	6 229	3 081	2 230	144	2 127	2 140	892
Transport ellers	61 275	59 183	15 556	15 516	13 216	16 042	14 995	14 930	13 618
Post og distribusjonsvirksomhet	10 482	10 420	2 412	2 767	2 627	2 496	2 420	2 877	2 670
Overnattings- og serveringsvirksomhet	29 699	31 529	8 408	7 227	6 685	8 057	8 747	8 039	7 301
Informasjon og kommunikasjon	82 821	86 724	19 197	22 425	22 291	20 769	20 246	23 417	22 577
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	104 293	106 366	26 341	25 842	26 075	26 210	26 254	27 828	27 259
Omsetning og drift av fast eiendom	66 990	70 865	17 236	17 707	16 944	17 485	18 088	18 349	18 378
Boligtjenester	99 204	103 623	24 796	25 201	25 870	25 982	25 942	25 829	26 790
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	95 325	102 156	21 191	28 102	23 369	25 283	22 427	31 077	25 778
Forretningsmessig tjenesteyting	60 806	69 363	16 908	15 995	15 142	17 052	18 798	18 371	16 911
Offentlig administrasjon og forsvar	124 376	131 441	30 798	31 095	32 094	32 693	33 032	33 622	34 074
Undervisning	104 201	108 387	26 083	26 641	26 715	26 772	27 120	27 779	28 053
Helse- og sosialtjenester	221 043	238 340	55 778	56 956	58 097	59 071	60 002	61 170	62 402
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	44 158	46 095	10 984	11 574	11 271	11 464	11 389	11 970	11 759
Totalt for næringer (basisverdi)	2 240 845	2 426 469	538 377	601 481	603 387	582 832	591 641	648 609	658 922
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge¹	1 985 014	2 085 026	490 970	523 346	508 940	513 049	515 529	547 507	539 118
Produktavgifter og -subsidiær	282 382	294 030	70 709	75 011	69 381	73 397	74 024	77 227	73 489
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 702 632	1 790 996	420 260	448 335	439 559	439 652	441 504	470 281	465 629

Offentlig forvaltning	399 767	426 419	100 187	101 701	104 314	105 753	107 166	109 185	110 702
Statsforvaltningen	173 580	184 677	43 617	43 912	45 077	45 812	46 395	47 393	47 933
Sivil forvaltning	154 348	164 343	38 897	39 042	40 134	40 719	41 295	42 194	42 662
Forsvar	19 233	20 334	4 720	4 871	4 943	5 092	5 101	5 198	5 271
Kommuneforvaltningen	226 186	241 742	56 570	57 789	59 237	59 941	60 771	61 793	62 769

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Faste 2009-priser. Millioner kroner**

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Bruttonasjonalprodukt¹	2 372 542	2 406 872	570 595	624 935	598 248	582 899	591 465	634 261	623 876
Jordbruk og skogbruk	16 127	15 055	7 795	4 090	3 718	358	7 096	3 883	3 765
Fiske, fangst og akvakultur	15 757	16 540	3 974	3 900	4 353	3 564	4 204	4 420	5 094
Bergverksdrift	4 444	4 744	1 128	1 122	1 103	1 224	1 179	1 239	1 232
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	416 664	403 355	89 035	110 776	108 716	92 081	96 490	106 067	112 057
Utvinning av råolje og naturgass	375 777	354 667	79 273	100 186	97 496	79 562	84 224	93 384	99 029
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	40 888	48 687	9 762	10 590	11 220	12 519	12 266	12 683	13 027
Industri	174 774	178 135	41 304	46 194	46 481	43 406	41 786	46 462	47 520
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	30 226	29 796	7 375	8 109	7 325	7 109	7 398	7 964	7 731
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	1 887	1 945	423	489	526	475	431	514	521
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	7 405	7 081	1 828	1 950	1 780	1 915	1 580	1 807	1 846
Produksjon av papir og papirvarer	2 601	2 282	629	655	638	513	565	567	478
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3 968	4 021	912	1 006	1 044	1 012	935	1 030	1 036
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	23 051	23 415	5 552	6 391	6 357	6 120	5 324	5 613	5 510
Prod av kjemiske råvarer	9 634	9 657	2 455	2 495	2 537	2 566	2 313	2 240	2 097
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	10 845	10 903	2 672	2 893	2 742	2 783	2 617	2 761	2 749
Produksjon av metaller	7 088	6 906	1 753	1 767	1 884	1 783	1 606	1 632	1 764
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	51 975	55 282	11 897	13 639	14 594	13 056	12 906	14 727	15 772
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	18 403	19 168	4 274	4 794	4 940	4 565	4 430	5 233	5 497
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 290	5 155	1 183	1 424	1 459	1 208	1 130	1 359	1 321
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	12 033	12 181	2 804	3 076	3 193	2 868	2 864	3 256	3 295
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	49 126	49 919	9 742	14 727	13 216	10 348	11 806	14 549	16 250
Vannforsyning, avløp og renovasjon	13 268	13 659	3 339	3 506	3 271	3 301	3 398	3 690	3 340
Bygge- og anleggsvirksomhet	120 946	125 633	28 639	32 243	31 029	30 820	29 419	34 365	34 053
Varehandel og reparasjon av motorvogner	173 797	177 544	42 359	47 149	41 931	44 453	43 380	47 781	43 870
Rørtransport	18 169	17 498	3 352	5 149	5 122	3 585	3 921	4 870	5 565
Utenriks sjøfart	27 093	29 105	6 861	6 987	7 059	7 790	7 089	7 166	7 381
Transport ellers	64 547	65 806	16 622	17 002	15 116	16 211	16 916	17 563	15 646
Post og distribusjonsvirksomhet	10 606	10 614	2 457	2 824	2 660	2 566	2 464	2 923	2 695
Overnattings- og serveringsvirksomhet	28 783	30 094	8 151	7 055	6 475	7 728	8 354	7 537	6 857
Informasjon og kommunikasjon	82 612	86 322	18 952	22 549	21 883	20 744	20 165	23 530	22 561
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	99 140	99 631	25 079	25 179	24 380	24 557	24 682	26 013	24 561
Omsetning og drift av fast eiendom	61 919	61 211	15 462	15 844	15 097	15 320	14 826	15 967	15 712
Boligtjenester	96 634	98 852	24 062	24 230	24 844	24 801	24 654	24 553	25 348
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	92 170	94 746	20 715	26 494	22 043	23 976	20 871	27 856	23 170
Forretningsmessig tjenesteyting	58 236	63 618	15 707	15 237	13 913	15 727	17 100	16 878	14 934
Offentlig administrasjon og forsvar	119 990	122 230	29 362	29 701	30 230	30 334	30 663	31 003	31 368
Undervisning	100 844	102 474	24 917	25 577	25 413	25 437	25 571	26 053	26 181
Helse- og sosialtjenester	213 603	219 259	53 398	54 139	54 322	54 827	54 804	55 306	55 933
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	41 913	42 589	10 340	10 833	10 476	10 641	10 517	10 955	10 753
Totalt for næringer (basisverdi)	2 101 164	2 128 631	502 751	552 506	532 850	513 799	521 355	560 627	555 847
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 910 616	1 956 915	471 347	502 024	477 352	479 443	483 963	516 157	498 874
Produktavgifter og -subsidier	271 379	278 241	67 844	72 429	65 398	69 100	70 110	73 633	68 029
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 639 237	1 678 674	403 503	429 595	411 954	410 343	413 854	442 524	430 845

Offentlig forvaltning	385 884	394 939	95 658	97 117	97 760	98 346	98 822	100 010	100 898
Statsforvaltningen	167 360	170 465	41 919	41 841	42 207	42 573	42 658	43 027	43 491
Sivil forvaltning	148 620	151 350	37 353	37 162	37 468	37 760	37 885	38 236	38 632
Forsvar	18 740	19 115	4 566	4 679	4 739	4 813	4 772	4 791	4 859
Kommuneforvaltningen	218 523	224 474	53 739	55 277	55 553	55 773	56 165	56 983	57 407

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Bruttonasjonalprodukt¹	0,7	1,4	-0,5	1,6	0,7	-0,0	3,7	1,5	4,3
Jordbruk og skogbruk	9,8	-6,6	9,2	0,5	3,9	-46,0	-9,0	-5,1	1,3
Fiske, fangst og akvakultur	9,5	5,0	21,4	-11,6	-6,3	10,0	5,8	13,3	17,0
Bergverksdrift	8,7	6,7	10,7	0,3	19,7	-3,8	4,5	10,4	11,8
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-4,7	-3,2	-13,7	-0,9	-4,8	-10,3	8,4	-4,3	3,1
Utvinning av råolje og naturgass	-5,6	-5,6	-15,8	-2,4	-6,5	-13,6	6,2	-6,8	1,6
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	4,3	19,1	8,8	15,4	12,3	18,7	25,7	19,8	16,1
Industri	2,2	1,9	4,0	3,7	6,0	-0,0	1,2	0,6	2,2
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	1,4	-1,4	1,6	-0,0	-3,2	-0,9	0,3	-1,8	5,5
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-14,6	3,1	-13,8	-10,2	-0,5	6,4	1,9	5,0	-0,9
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	13,9	-4,4	19,0	11,2	6,0	-1,7	-13,6	-7,4	3,7
Produksjon av papir og papirvarer	7,0	-12,2	3,9	0,1	-4,0	-21,4	-10,2	-13,5	-25,0
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-3,3	1,3	-4,1	-4,7	-1,3	2,0	2,5	2,4	-0,8
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	16,6	1,6	24,4	20,5	11,8	12,9	-4,1	-12,2	-13,3
Prod av kjemiske råvarer	29,6	0,2	51,7	16,8	7,1	10,8	-5,8	-10,2	-17,3
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1,9	0,5	3,3	6,4	14,4	-3,5	-2,1	-4,6	0,2
Produksjon av metaller	12,6	-2,6	11,9	2,2	6,1	-0,5	-8,4	-7,6	-6,4
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-1,3	6,4	-0,6	1,8	9,4	-0,3	8,5	8,0	8,1
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-4,4	4,2	-1,5	-0,7	5,4	-1,8	3,6	9,1	11,3
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-2,7	-2,5	1,5	2,2	4,3	-5,9	-4,5	-4,6	-9,5
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	1,4	1,2	0,5	0,1	4,2	-7,2	2,1	5,8	3,2
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-2,4	1,6	-7,9	-0,6	-11,8	6,9	21,2	-1,2	23,0
Vannforsyning, avløp og renovasjon	6,0	2,9	6,6	2,4	3,8	0,8	1,8	5,3	2,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	-0,4	3,9	0,6	3,3	4,8	1,2	2,7	6,6	9,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	1,6	2,2	0,9	0,9	1,2	3,7	2,4	1,3	4,6
Rørtransport	-1,0	-3,7	-17,6	5,6	-2,7	-18,6	17,0	-5,4	8,7
Utenriks sjøfart	7,9	7,4	10,2	7,6	16,7	8,3	3,3	2,6	4,6
Transport ellers	2,9	2,0	5,1	2,8	1,8	0,8	1,8	3,3	3,5
Post og distribusjonsvirksomhet	-1,9	0,1	-1,4	-0,8	-0,5	-3,2	0,3	3,5	1,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-0,0	4,6	2,0	-0,2	6,3	3,3	2,5	6,8	5,9
Informasjon og kommunikasjon	0,9	4,5	0,2	3,1	4,9	2,4	6,4	4,3	3,1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	2,0	0,5	5,1	2,2	1,3	-1,1	-1,6	3,3	0,7
Omsetning og drift av fast eiendom	-1,7	-1,1	0,2	-3,0	0,1	-1,4	-4,1	0,8	4,1
Boligtjenester	2,9	2,3	2,5	2,8	2,5	2,9	2,5	1,3	2,0
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	0,1	2,8	5,0	3,6	1,7	3,0	0,7	5,1	5,1
Forretningsmessig tjenesteyting	2,6	9,2	6,0	3,7	7,3	9,7	8,9	10,8	7,3
Offentlig administrasjon og forsvar	0,8	1,9	-1,8	-1,8	-1,6	0,4	4,4	4,4	3,8
Undervisning	2,8	1,6	2,6	1,3	0,7	1,3	2,6	1,9	3,0
Helse- og sosialtjenester	1,9	2,6	2,5	2,8	2,5	3,3	2,6	2,2	3,0
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	1,8	1,6	1,8	1,7	1,8	1,8	1,7	1,1	2,6
Totalt for næringer (basisverdi)	0,3	1,3	-1,0	1,3	0,6	-0,5	3,7	1,5	4,3
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,9	2,4	2,5	2,1	1,9	2,3	2,7	2,8	4,5
Produktavgifter og -subsidiær	3,9	2,5	3,2	4,0	1,5	3,7	3,3	1,7	4,0
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,4	2,3	1,7	2,0	2,0	2,6	3,0	4,6

Offentlig forvaltning	1,5	2,3	1,0	0,8	0,9	2,2	3,3	3,0	3,2
Statsforvaltningen	-1,1	1,9	-1,0	-1,0	0,9	2,0	1,8	2,8	3,0
Sivil forvaltning	-1,2	1,8	-0,6	-0,9	1,1	1,9	1,4	2,9	3,1
Forsvar	-0,8	2,0	-3,7	-1,7	-1,0	2,2	4,5	2,4	2,5
Kommuneforvaltningen	3,6	2,7	2,7	2,1	1,0	2,4	4,5	3,1	3,3

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Bruttonasjonalprodukt¹	6,4	6,3	5,1	7,4	7,6	6,4	5,4	5,7	4,4
Jordbruk og skogbruk	8,0	-3,0	3,6	9,9	0,5	-25,8	-2,0	-3,9	-6,2
Fiske, fangst og akvakultur	35,5	-12,9	30,6	91,5	42,8	-3,4	-26,3	-47,3	-42,0
Bergverksdrift	-7,3	13,9	-14,1	-5,0	-3,9	3,3	38,8	18,7	17,1
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	19,8	27,2	14,6	26,0	30,8	30,3	24,3	23,9	16,0
Utvinning av råolje og naturgass	21,1	30,3	15,6	27,0	33,3	36,9	28,7	23,8	16,0
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	8,0	5,3	4,8	17,2	9,0	-12,3	-5,8	32,6	21,7
Industri	0,2	5,2	1,3	-0,2	4,4	4,5	5,5	6,3	7,5
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-1,5	5,2	-1,7	-7,8	3,9	6,3	1,6	9,0	8,6
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-0,8	-14,5	1,2	-4,4	-11,7	-17,9	-14,8	-13,9	-2,7
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-1,0	-5,5	-1,8	-5,7	-6,7	-8,0	-4,0	-2,7	-0,0
Produksjon av papir og papirvarer	-50,0	6,0	-36,0	-36,7	-6,9	11,8	-0,6	20,9	14,2
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3,1	9,4	4,4	-1,6	2,2	6,5	10,8	18,2	16,9
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	-0,5	16,5	6,8	-2,6	14,0	15,5	20,9	14,5	11,3
Prod av kjemiske råvarer	-12,0	34,5	5,1	4,8	34,7	40,1	33,2	32,4	17,3
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-11,0	-1,0	-12,0	-14,2	-11,0	-2,9	0,9	9,5	3,4
Produksjon av metaller	47,8	26,9	41,8	56,9	50,5	44,6	23,2	7,3	10,5
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-1,1	0,5	-0,0	3,1	-1,9	-1,4	0,4	4,6	7,2
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-2,2	1,0	-3,9	-4,9	5,3	-4,1	7,7	-3,8	6,7
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-3,3	3,5	-4,3	-0,9	1,7	2,7	4,5	5,4	7,4
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	9,1	5,3	4,5	5,0	11,2	-3,3	3,1	10,0	5,0
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	26,5	-5,6	16,4	29,7	5,0	2,4	-6,0	-18,1	-23,6
Vannforsyning, avløp og renovasjon	7,0	4,9	6,6	9,2	7,5	3,5	3,1	5,4	5,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	6,8	6,5	6,6	5,5	7,2	5,8	6,5	6,6	6,1
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,4	1,4	-1,3	-2,1	1,5	0,2	1,5	2,1	-1,3
Rørtransport	-1,9	-18,5	20,0	-10,0	-20,9	6,4	-37,7	-17,4	-9,5
Utenriks sjøfart	-21,8	-70,8	-10,3	-50,0	-61,5	-98,1	-67,0	-32,3	-61,8
Transport ellers	-5,1	-5,3	-6,1	-6,9	-9,3	0,2	-5,3	-6,9	-0,5
Post og distribusjonsvirksomhet	-1,2	-0,7	-1,7	-2,2	-1,0	-2,1	0,0	0,4	0,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,2	1,5	2,7	0,5	0,6	-0,1	1,5	4,1	3,1
Informasjon og kommunikasjon	0,3	0,2	1,6	-0,7	0,9	0,7	-0,9	0,1	-1,8
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	5,2	1,5	4,3	3,7	-0,2	0,7	1,3	4,2	3,8
Omsetning og drift av fast eiendom	8,2	7,0	11,1	9,8	8,7	7,6	9,4	2,8	4,2
Boligtjenester	2,7	2,1	2,7	3,1	2,5	2,8	2,1	1,1	1,5
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3,4	4,3	2,9	5,0	3,4	3,1	5,0	5,2	4,9
Forretningsmessig tjenesteyting	4,4	4,4	6,1	4,3	6,8	5,8	2,1	3,7	4,0
Offentlig administrasjon og forsvar	3,7	3,7	4,0	3,9	4,2	4,4	2,7	3,6	2,3
Undervisning	3,3	2,4	3,1	3,2	2,9	2,9	1,3	2,4	1,9
Helse- og sosialtjenester	3,5	5,0	2,8	2,5	4,7	5,5	4,8	5,1	4,3
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	5,4	2,7	6,0	4,9	3,6	3,1	1,9	2,3	1,6
Totalt for næringer (basisverdi)	6,6	6,9	5,3	7,7	8,4	6,9	6,0	6,3	4,7
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	3,9	2,6	3,5	4,0	3,1	3,1	2,3	1,8	1,4
Produktavgifter og -subsidier	4,1	1,6	4,4	5,2	1,0	2,7	1,3	1,3	1,8
Fastlands-Norge (basisverdi)	3,9	2,7	3,4	3,9	3,5	3,2	2,4	1,8	1,3

Offentlig forvaltning	3,6	4,2	3,3	3,1	4,3	4,8	3,5	4,3	2,8
Statsforvaltningen	3,7	4,5	3,1	2,8	4,0	4,3	4,5	4,9	3,2
Sivil forvaltning	3,9	4,6	3,1	2,7	4,1	4,4	4,7	5,0	3,1
Forsvar	2,6	3,7	3,3	3,7	3,6	3,3	3,4	4,2	4,0
Kommuneforvaltningen	3,5	4,0	3,4	3,4	4,5	5,1	2,8	3,7	2,5

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i alt.	1 644 417	1 714 386	415 068	428 968	410 331	426 366	434 077	443 611	429 468
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 088 124	1 128 592	274 938	287 723	266 830	281 449	286 103	294 210	277 879
Konsum i husholdninger	1 037 532	1 075 713	262 686	274 352	253 366	268 580	273 361	280 407	263 764
Konsum i ideelle organisasjoner	50 593	52 879	12 252	13 372	13 464	12 869	12 743	13 803	14 115
Konsum i offentlig forvaltning.	556 292	585 794	140 131	141 245	143 501	144 917	147 974	149 401	151 589
Konsum i statsforvaltningen	281 993	294 773	71 381	71 157	71 917	72 706	74 657	75 493	76 101
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	147 960	155 447	38 118	37 619	37 829	38 139	39 548	39 931	40 240
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	134 034	139 326	33 262	33 539	34 088	34 567	35 109	35 562	35 861
Konsum i kommuneforvaltningen	274 299	291 020	68 750	70 087	71 585	72 211	73 317	73 908	75 489
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	217 896	233 071	54 621	55 989	57 378	57 979	58 659	59 055	60 602
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	56 403	57 950	14 129	14 099	14 206	14 232	14 658	14 853	14 887
Personlig konsum	1 453 980	1 517 111	367 677	381 331	362 037	377 568	384 310	393 195	378 720
Kollektivt konsum	190 437	197 275	47 392	47 637	48 294	48 799	49 767	50 416	50 747

Tabell 10. Hovedtall for konsum. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i alt.	1 605 380	1 639 557	405 655	416 046	392 389	407 292	416 287	423 589	406 542
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 065 455	1 091 367	270 598	280 300	257 087	271 300	277 981	284 999	267 423
Konsum i husholdninger	1 016 238	1 041 718	258 799	267 495	244 311	259 179	266 087	272 142	254 401
Konsum i ideelle organisasjoner	49 218	49 649	11 799	12 806	12 776	12 121	11 894	12 858	13 022
Konsum i offentlig forvaltning.	539 925	548 191	135 057	135 745	135 302	135 992	138 306	138 590	139 118
Konsum i statsforvaltningen	274 466	277 459	69 332	68 638	68 126	68 698	70 309	70 326	70 110
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	144 753	147 898	37 319	36 445	36 099	36 667	37 658	37 474	37 290
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	129 712	129 562	32 013	32 193	32 027	32 032	32 651	32 852	32 820
Konsum i kommuneforvaltningen	265 459	270 731	65 725	67 108	67 177	67 293	67 997	68 264	69 009
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	210 800	216 299	52 116	53 544	53 839	53 995	54 194	54 271	55 212
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	54 659	54 432	13 609	13 564	13 337	13 298	13 804	13 993	13 796
Personlig konsum	1 421 009	1 455 563	360 032	370 289	347 025	361 962	369 832	376 744	359 925
Kollektivt konsum	184 371	183 994	45 622	45 756	45 364	45 330	46 455	46 846	46 616

Tabell 11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i alt.	3,0	2,1	2,7	2,7	0,8	3,3	2,6	1,8	3,6
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	3,7	2,4	3,5	3,3	1,0	4,3	2,7	1,7	4,0
Konsum i husholdninger	3,8	2,5	3,6	3,4	1,0	4,5	2,8	1,7	4,1
Konsum i ideelle organisasjoner	1,5	0,9	1,1	0,8	2,4	-0,1	0,8	0,4	1,9
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	1,2	1,6	0,4	1,2	2,4	2,1	2,8
Konsum i statsforvaltningen	-0,4	1,1	0,0	-0,9	-0,0	0,5	1,4	2,5	2,9
Konsum i statsforvaltningen, individuelt	3,7	2,2	6,4	3,7	2,2	2,8	0,9	2,8	3,3
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	-4,5	-0,1	-6,5	-5,6	-2,5	-2,0	2,0	2,0	2,5
Konsum i kommuneforvaltningen	4,0	2,0	2,5	4,3	0,8	2,0	3,5	1,7	2,7
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt	1,9	2,6	1,1	1,9	2,0	3,2	4,0	1,4	2,6
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	13,0	-0,4	8,5	15,0	-3,6	-2,6	1,4	3,2	3,4
Personlig konsum	3,4	2,4	3,4	3,1	1,3	4,0	2,7	1,7	3,7
Kollektivt konsum	0,1	-0,2	-2,5	-0,3	-2,8	-2,1	1,8	2,4	2,8

Tabell 12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i alt.	2,4	2,1	1,8	2,5	2,4	2,5	1,9	1,6	1,0
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	2,1	1,3	1,4	2,2	1,6	1,6	1,3	0,6	0,1
Konsum i husholdninger	2,1	1,1	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2	0,5	-0,0
Konsum i ideelle organisasjoner	2,8	3,6	3,3	4,0	4,1	4,4	3,2	2,8	2,9
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	3,7	2,7	3,1	4,0	4,2	3,1	3,6	2,7
Konsum i statsforvaltningen	2,7	3,4	2,3	2,7	3,5	3,4	3,1	3,5	2,8
Konsum i statsforvaltningen, individuelt	2,2	2,8	1,4	1,7	2,9	2,3	2,8	3,2	3,0
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	3,3	4,1	3,4	3,8	4,2	4,6	3,5	3,9	2,7
Konsum i kommuneforvaltningen	3,3	4,0	3,1	3,4	4,5	4,9	3,1	3,7	2,7
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt	3,4	4,2	3,1	3,4	4,5	5,1	3,3	4,1	3,0
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	3,2	3,2	2,8	3,6	4,1	4,2	2,3	2,1	1,3
Personlig konsum	2,3	1,9	1,7	2,4	2,2	2,2	1,8	1,3	0,9
Kollektivt konsum	3,3	3,8	3,2	3,8	4,2	4,5	3,1	3,4	2,3

Tabell 13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger	1 037 532	1 075 713	262 686	274 352	253 366	268 580	273 361	280 407	263 764
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	131 992	137 158	33 156	34 950	31 281	34 594	34 930	36 353	34 010
Alkoholrikker og tobakk mv.	43 331	44 430	10 701	11 611	9 681	11 460	11 137	12 153	10 540
Klær og skotøy	53 948	54 384	13 342	16 328	11 139	13 582	13 491	16 171	12 116
Bolig, lys og brensel	220 867	223 470	50 770	58 518	60 935	54 065	52 443	56 028	58 868
Møbler og husholdningsartikler mv.	56 657	57 802	14 523	16 548	12 608	13 372	14 869	16 952	13 535
Helsepleie	27 878	28 516	6 956	7 388	6 763	7 081	7 096	7 576	7 227
Transport	146 642	155 171	38 391	36 533	35 802	41 102	40 131	38 136	37 682
Post- og teletjenester	27 263	27 147	6 734	7 237	6 773	6 515	6 683	7 177	6 660
Kultur og fritid	126 199	130 820	33 373	34 461	28 025	32 569	34 588	35 638	29 871
Utdanning	4 414	4 639	1 003	1 216	1 179	1 119	1 064	1 278	1 287
Overnattings- og serveringstjenester	58 428	62 611	16 071	14 822	13 435	16 017	16 930	16 229	14 496
Andre varer og tjenester	105 816	110 234	25 994	28 297	26 139	27 268	27 134	29 693	27 321
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 545	69 043	19 654	13 526	14 897	18 245	21 240	14 662	15 956
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-29 712	-7 984	-7 082	-5 292	-8 408	-8 374	-7 638	-5 805
Varekonsum ¹	527 692	536 052	128 774	146 721	124 931	133 109	132 261	145 751	128 834
Tjenestekonsum ¹	475 744	500 331	122 242	121 187	118 830	125 634	128 234	127 633	124 779
Boligtjenester	173 130	181 123	43 385	43 835	44 853	45 121	45 400	45 750	46 650
Andre tjenester	302 614	319 208	78 857	77 352	73 977	80 513	82 834	81 883	78 129

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 14. Konsum i husholdninger. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger	1 016 238	1 041 718	258 799	267 495	244 311	259 179	266 087	272 142	254 401
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	131 519	136 622	32 912	34 907	31 368	34 566	34 475	36 212	33 472
Alkoholrikker og tobakk mv.	41 519	39 972	10 254	11 100	8 746	10 360	9 977	10 890	9 222
Klær og skotøy	56 324	58 456	14 411	16 827	12 329	14 308	15 068	16 751	13 451
Bolig, lys og brensel	207 574	208 030	48 728	54 246	54 751	50 407	49 634	53 238	55 290
Møbler og husholdningsartikler mv.	56 916	58 500	14 656	16 606	12 854	13 434	15 152	17 061	13 762
Helsepleie	27 199	27 128	6 771	7 138	6 463	6 768	6 746	7 151	6 691
Transport	143 737	148 134	37 729	35 715	34 592	38 664	38 245	36 633	35 438
Post- og teletjenester	27 892	28 250	6 888	7 548	7 042	6 773	6 913	7 521	7 200
Kultur og fritid	124 016	128 784	32 606	33 972	27 648	31 811	34 010	35 316	29 490
Utdanning	4 280	4 374	971	1 161	1 127	1 069	1 002	1 176	1 182
Overnattings- og serveringstjenester	56 650	58 968	15 568	14 244	12 815	15 144	15 899	15 109	13 421
Andre varer og tjenester	101 948	102 602	24 926	27 328	24 589	25 382	25 181	27 450	24 879
Husholdningenes kjøp i utlandet	64 407	70 124	20 181	13 574	15 086	18 444	21 728	14 867	16 332
Utlendingers kjøp i Norge	-27 742	-28 226	-7 802	-6 870	-5 100	-7 950	-7 943	-7 232	-5 431
Varekonsum ¹	516 722	523 611	127 915	143 445	120 291	129 397	130 517	143 405	126 301
Tjenestekonsum ¹	462 851	476 209	118 504	117 346	114 034	119 288	121 785	121 102	117 199
Boligtjenester	168 186	172 147	42 026	42 222	42 842	42 971	43 059	43 275	43 786
Andre tjenester	294 665	304 062	76 478	75 125	71 191	76 317	78 726	77 827	73 413

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger	3,8	2,5	3,6	3,4	1,0	4,5	2,8	1,7	4,1
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	2,1	3,9	1,6	2,0	-1,2	8,2	4,7	3,7	6,7
Alkoholdrikker og tobakk mv.	-2,1	-3,7	-5,2	-1,9	-10,5	-0,3	-2,7	-1,9	5,4
Klær og skotøy.	6,4	3,8	6,3	10,4	4,7	7,5	4,6	-0,4	9,1
Bolig, lys og brensel.	3,2	0,2	1,9	3,8	0,4	0,7	1,9	-1,9	1,0
Møbler og husholdningsartikler mv.	2,8	2,8	1,6	1,9	-0,8	5,8	3,4	2,7	7,1
Helsepleie	1,0	-0,3	0,9	1,2	-1,2	0,3	-0,4	0,2	3,5
Transport	8,2	3,1	7,6	3,2	3,5	4,9	1,4	2,6	2,4
Post- og teletjenester	4,1	1,3	3,1	4,4	3,2	2,1	0,4	-0,4	2,2
Kultur og fritid	4,1	3,8	3,7	4,9	-0,7	7,4	4,3	4,0	6,7
Utdanning	5,2	2,2	5,5	4,1	4,3	0,2	3,2	1,3	4,9
Overnattings- og serveringstjenester	-0,3	4,1	1,8	-0,6	5,5	3,1	2,1	6,1	4,7
Andre varer og tjenester	1,2	0,6	1,2	2,1	1,3	-0,1	1,0	0,4	1,2
Husholdningenes kjøp i utlandet.	12,3	8,9	16,5	9,0	6,5	11,9	7,7	9,5	8,3
Utlendingers kjøp i Norge.	6,2	1,7	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8	5,3	6,5
Varekonsum ¹	4,2	1,3	2,8	3,6	-1,4	4,8	2,0	-0,0	5,0
Tjenestekonsum ¹	2,3	2,9	2,8	2,5	2,7	2,8	2,8	3,2	2,8
Boligtjenester	2,1	2,4	2,0	2,1	2,2	2,2	2,5	2,5	2,2
Andre tjenester.	2,4	3,2	3,2	2,8	3,0	3,2	2,9	3,6	3,1

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
Konsum i husholdninger	2,1	1,1	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2	0,5	-0,0
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	0,4	0,0	0,2	-0,1	-0,3	-0,5	0,6	0,3	1,9
Alkoholdrikker og tobakk mv.	4,4	6,5	4,1	4,1	6,4	6,0	7,0	6,7	3,2
Klær og skotøy.	-4,2	-2,9	-4,8	-5,6	-4,4	-3,9	-3,3	-0,5	-0,3
Bolig, lys og brensel.	6,4	1,0	4,5	8,2	3,3	1,6	1,4	-2,4	-4,3
Møbler og husholdningsartikler mv.	-0,5	-0,7	-0,7	-0,4	-1,2	-0,6	-1,0	-0,3	0,3
Helsepleie	2,5	2,6	2,1	2,4	2,8	2,7	2,4	2,4	3,2
Transport	2,0	2,7	0,8	1,6	2,1	3,6	3,1	1,8	2,7
Post- og teletjenester	-2,3	-1,7	-1,5	-3,6	-3,0	-2,2	-1,1	-0,5	-3,8
Kultur og fritid	1,8	-0,2	1,9	0,1	-0,0	0,5	-0,6	-0,5	-0,1
Utdanning	3,1	2,8	3,2	2,7	2,3	2,4	2,7	3,8	4,0
Overnattings- og serveringstjenester	3,1	2,9	3,1	2,9	2,8	2,6	3,1	3,2	3,0
Andre varer og tjenester	3,8	3,5	3,8	3,0	2,3	3,8	3,3	4,5	3,3
Husholdningenes kjøp i utlandet.	-2,9	1,4	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,4	-1,0	-1,1
Utlendingers kjøp i Norge.	2,5	2,7	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0	2,5	3,0
Varekonsum ¹	2,1	0,2	0,8	1,7	0,8	0,3	0,7	-0,6	-1,8
Tjenestekonsum ¹	2,8	2,2	2,8	2,7	2,0	2,7	2,1	2,1	2,2
Boligtjenester	2,9	2,2	2,8	3,4	2,5	2,4	2,1	1,8	1,8
Andre tjenester.	2,7	2,2	2,8	2,3	1,8	2,9	2,0	2,2	2,4

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	499 060	549 992	121 250	138 462	127 863	129 760	139 336	153 033	141 388
Bygg og anlegg	242 087	273 589	60 451	67 655	63 115	67 494	68 929	74 051	67 834
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	68 687	73 767	16 936	18 205	17 744	17 577	19 923	18 525	20 952
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	50 554	62 672	11 652	13 280	12 191	11 514	18 153	20 814	18 521
Skip og båter	29 108	25 961	7 120	7 057	9 700	5 102	5 027	6 132	6 723
Andre transportmidler	19 045	21 776	4 262	5 595	4 341	5 738	5 416	6 281	5 735
Maskiner og utstyr	89 579	92 228	20 830	26 672	20 772	22 336	21 890	27 231	21 622
Jordbruk og skogbruk	8 176	8 474	2 424	1 859	1 443	2 606	2 480	1 944	1 412
Fiske, fangst og akvakultur	2 186	3 155	416	722	742	683	823	907	875
Bergverksdrift	1 863	1 277	422	563	160	318	340	458	239
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	124 839	140 239	30 155	33 204	31 112	29 848	38 972	40 306	40 315
Utvinning av råolje og naturgass	123 616	144 148	30 185	32 684	31 280	34 330	38 482	40 056	40 282
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	1 223	-3 909	-30	520	-168	-4 482	490	250	33
Industri	18 332	19 829	3 878	6 095	3 700	4 708	4 792	6 630	4 211
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	6 636	7 234	1 602	1 982	1 672	1 840	1 546	2 176	1 547
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	72	110	31	20	35	8	19	49	16
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	793	717	193	220	84	211	173	248	179
Produksjon av papir og papirvarer	336	505	63	78	58	122	123	201	121
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	257	245	39	93	36	49	63	97	49
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	3 686	3 243	810	1 130	524	797	808	1 113	757
Prod av kjemiske råvarer	1 875	1 920	405	661	303	413	509	696	405
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 521	1 500	249	595	322	332	497	350	285
Produksjon av metaller	1 755	1 834	306	783	273	398	427	737	401
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	2 051	2 588	362	735	378	564	625	1 021	476
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	635	846	98	301	111	159	191	384	205
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	179	164	33	68	47	53	26	37	37
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	410	843	92	91	160	174	293	217	139
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	14 241	16 540	3 714	4 803	2 974	4 140	4 111	5 315	3 582
Vannforsyning, avløp og renovasjon	10 139	10 390	2 067	2 618	2 538	2 819	2 271	2 762	2 879
Bygge- og anleggsvirksomhet	12 615	13 708	3 041	3 243	3 334	3 552	3 303	3 519	3 651
Varehandel og reparasjon av motorvogner	9 760	8 017	1 970	3 935	2 461	1 608	1 791	2 157	1 800
Rørtransport	552	470	89	103	190	54	111	115	83
Utenriks sjøfart	24 842	18 221	5 935	5 769	4 936	4 310	4 353	4 621	5 221
Transport ellers	16 908	16 583	4 108	4 638	3 712	4 640	3 519	4 712	4 291
Post og distribusjonsvirksomhet	1 412	1 450	324	379	363	351	332	405	379
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1 969	2 016	515	444	465	475	511	564	442
Informasjon og kommunikasjon	13 725	13 964	3 239	3 618	3 521	3 415	3 334	3 694	3 571
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	6 320	6 748	1 599	1 634	1 655	1 618	1 673	1 802	1 805
Omsetning og drift av fast eiendom	36 917	40 330	9 051	9 759	10 649	9 834	9 763	10 085	10 317
Boligtjenester	97 032	124 246	23 549	26 396	29 580	31 265	30 599	32 802	32 603
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	6 452	6 921	1 468	1 836	1 628	1 721	1 543	2 028	1 791
Forretningsmessig tjenesteyting	4 830	5 450	1 274	1 265	1 155	1 357	1 365	1 574	1 626
Offentlig administrasjon og forsvar	48 750	55 471	12 329	14 302	13 338	12 136	13 350	16 647	12 117
Undervisning	15 942	15 258	4 797	4 827	3 172	3 005	4 606	4 475	3 109
Helse- og sosialtjenester	13 878	13 426	3 118	4 496	3 033	3 277	3 531	3 585	2 931
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 379	7 808	1 765	1 951	2 002	2 021	1 861	1 924	2 139
Fastlands-Norge	348 827	391 062	85 070	99 385	91 625	95 548	95 899	107 991	95 769

Offentlig forvaltning	81 691	87 100	20 557	24 416	20 232	19 466	21 916	25 486	19 271
Statsforvaltningen	32 988	37 315	7 974	10 768	9 395	7 499	8 803	11 618	7 514
Sivil forvaltning	28 468	28 556	6 860	9 086	5 028	6 598	7 508	9 422	6 569
Forsvar	4 520	8 759	1 114	1 682	4 367	901	1 295	2 196	945
Kommuneforvaltningen	48 703	49 785	12 583	13 648	10 837	11 967	13 113	13 868	11 757

Tabell 18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	488 870	519 955	118 298	135 002	122 707	123 440	131 234	142 573	130 029
Bygg og anlegg	232 501	250 411	57 829	64 306	58 469	62 035	62 762	67 145	60 388
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	66 386	68 170	15 854	17 508	17 054	16 900	18 294	15 922	18 595
Oljeutvinningsplattformer, bore-rigger og moduler	51 253	62 677	11 853	13 517	12 431	11 504	18 045	20 697	18 111
Skip og båter	28 811	24 756	7 211	7 189	9 856	4 771	4 539	5 590	6 296
Andre transportmidler	19 492	22 542	4 391	5 772	4 305	6 091	5 712	6 434	5 643
Maskiner og utstyr	90 428	91 398	21 160	26 709	20 592	22 141	21 881	26 784	20 997
Jordbruk og skogbruk	8 048	8 097	2 375	1 826	1 391	2 492	2 355	1 859	1 327
Fiske, fangst og akvakultur	2 118	2 938	413	698	720	608	788	821	757
Bergverksdrift	1 805	1 207	408	541	153	303	317	434	222
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	123 065	134 366	29 242	32 676	30 581	29 068	37 182	37 535	37 500
Utvinning av råolje og naturgass	121 825	138 289	29 276	32 147	30 749	33 546	36 704	37 290	37 471
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	1 240	-3 923	-34	529	-168	-4 478	478	246	29
Industri	18 255	19 281	3 874	6 023	3 602	4 596	4 691	6 392	3 986
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	6 594	6 993	1 597	1 946	1 621	1 788	1 497	2 087	1 458
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	72	109	31	20	34	8	19	48	15
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	785	693	190	215	81	205	169	238	171
Produksjon av papir og papirvarer	336	495	63	77	57	120	121	196	115
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	258	242	39	93	36	48	63	95	47
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	3 671	3 150	808	1 120	510	781	790	1 069	714
Prod av kjemiske råvarer	1 885	1 887	410	661	297	408	506	675	388
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 519	1 482	250	592	317	328	495	342	275
Produksjon av metaller	1 740	1 781	308	770	265	387	419	710	380
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	2 051	2 517	363	730	369	550	610	988	447
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	636	821	99	300	109	155	187	370	195
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	181	163	34	69	45	53	27	37	36
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	412	835	93	91	158	172	292	213	134
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	14 080	15 878	3 682	4 710	2 890	3 988	3 985	5 015	3 338
Vannforsyning, avløp og renovasjon	9 841	9 672	2 000	2 522	2 381	2 628	2 107	2 557	2 606
Bygge- og anleggsvirksomhet	12 604	13 431	3 048	3 189	3 269	3 502	3 252	3 409	3 514
Varehandel og reparasjon av motorvogner	9 729	7 876	1 975	3 913	2 390	1 576	1 782	2 128	1 718
Rørtransport	546	431	78	100	185	55	99	92	71
Utenriks sjøfart	24 836	17 458	6 055	5 923	4 908	4 133	4 114	4 303	4 977
Transport ellers	16 716	16 017	4 079	4 630	3 600	4 630	3 271	4 517	4 034
Post og distribusjonsvirksomhet	1 428	1 443	330	382	359	349	334	400	368
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1 946	1 936	511	436	446	460	496	535	415
Informasjon og kommunikasjon	13 789	13 766	3 271	3 609	3 472	3 367	3 313	3 615	3 452
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	6 365	6 723	1 623	1 640	1 630	1 623	1 693	1 777	1 748
Omsetning og drift av fast eiendom	35 396	36 801	8 647	9 273	9 830	8 991	8 875	9 106	9 132
Boligtjenester	93 226	113 750	22 529	25 091	27 404	28 738	27 863	29 745	29 026
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	6 488	6 813	1 486	1 838	1 599	1 698	1 536	1 981	1 720
Forretningsmessig tjenesteyting	4 903	5 496	1 305	1 286	1 134	1 396	1 401	1 564	1 570
Offentlig administrasjon og forsvar	47 405	52 294	11 945	13 819	12 978	11 383	12 429	15 504	11 027
Undervisning	15 459	14 195	4 640	4 630	2 994	2 815	4 269	4 117	2 838
Helse- og sosialtjenester	13 537	12 614	3 036	4 342	2 871	3 102	3 297	3 344	2 685
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 284	7 473	1 745	1 907	1 921	1 940	1 787	1 825	1 997
Fastlands-Norge	340 423	367 699	82 922	96 303	87 033	90 184	89 840	100 642	87 481

Offentlig forvaltning	79 332	81 686	19 890	23 531	19 457	18 239	20 340	23 649	17 517
Statsforvaltningen	32 134	35 427	7 752	10 434	9 279	7 042	8 246	10 860	6 857
Sivil forvaltning	27 537	26 466	6 620	8 717	4 711	6 138	6 942	8 675	5 925
Forsvar	4 597	8 960	1 132	1 717	4 568	903	1 304	2 185	933
Kommuneforvaltningen	47 199	46 259	12 138	13 097	10 178	11 197	12 094	12 790	10 660

**Tabell 19. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	-5,2	6,4	-2,8	-3,1	9,9	-0,4	10,9	5,6	6,0
Bygg og anlegg	-1,7	7,7	1,5	4,6	9,5	8,9	8,5	4,4	3,3
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	-1,8	2,7	-6,7	10,0	4,6	1,1	15,4	-9,1	9,0
Oljeutvinningsplattformer, bore-rigger og moduler	-23,5	22,3	-19,1	-25,2	4,6	-17,8	52,2	53,1	45,7
Skip og båter	-3,8	-14,1	7,1	-32,6	65,3	-43,5	-37,1	-22,2	-36,1
Andre transportmidler	12,0	15,6	0,3	22,8	2,3	18,9	30,1	11,5	31,1
Maskiner og utstyr	-6,8	1,1	-3,7	-6,8	3,4	-2,2	3,4	0,3	2,0
Jordbruk og skogbruk	14,5	0,6	12,6	19,8	2,2	0,3	-0,9	1,8	-4,6
Fiske, fangst og akvakultur	-14,5	38,7	-45,9	8,2	75,7	1,8	90,8	17,6	5,1
Bergverksdrift	-30,8	-33,2	-34,1	26,9	-39,7	-49,8	-22,3	-19,8	45,6
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-14,3	9,2	-11,7	-13,4	4,7	-9,0	27,2	14,9	22,6
Utvinning av råolje og naturgass	-9,0	13,5	-10,8	-2,4	8,1	5,0	25,4	16,0	21,9
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-87,2	-88,9	-53,6	..
Industri	-20,5	5,6	-21,1	-5,2	-3,6	-0,6	21,1	6,1	10,7
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	23,6	6,1	32,1	42,8	24,8	2,0	-6,3	7,2	-10,1
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	30,7	51,4	..	62,2	272,9	-32,3	-37,9	136,0	-55,0
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-12,0	-11,7	-22,9	-22,1	-58,7	10,9	-11,1	10,7	112,0
Produksjon av papir og papirvarer	-23,0	47,6	-40,4	-38,1	-42,5	26,3	92,9	153,3	99,5
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-19,6	-6,2	-19,0	49,6	37,3	-51,8	60,7	1,9	31,5
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	-49,8	-14,2	-47,4	-39,3	-38,2	-15,0	-2,2	-4,5	40,1
Prod av kjemiske råvarer	-60,4	0,1	-47,6	-52,7	-22,5	-5,2	23,5	2,2	30,5
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-12,6	-2,5	-2,8	22,5	3,0	-11,2	97,9	-42,3	-13,2
Produksjon av metaller	-5,1	2,4	-18,0	38,7	-12,5	7,9	36,2	-7,9	43,5
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-32,9	22,7	-49,0	-26,2	-11,5	1,8	68,1	35,3	21,1
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-11,8	29,1	-28,8	21,0	-10,3	34,1	89,4	23,4	78,1
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4,7	-10,3	52,3	-6,9	87,2	-2,8	-19,9	-45,9	-21,2
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-62,3	102,5	-63,5	-71,9	46,0	42,1	215,2	135,2	-15,3
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	16,3	12,8	13,9	27,0	27,2	16,7	8,2	6,5	15,5
Vannforsyning, avløp og renovasjon	0,6	-1,7	-0,9	0,9	-4,6	-6,9	5,4	1,4	9,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	-1,1	6,6	1,9	5,6	7,6	5,2	6,7	6,9	7,5
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-0,1	-19,0	-13,5	37,3	35,0	-23,9	-9,7	-45,6	-28,1
Rørtransport	3,3	-21,0	-67,7	-41,4	-31,1	-44,2	26,6	-7,8	-61,5
Utenriks sjøfart	11,7	-29,7	11,6	-5,8	-15,3	-41,5	-32,1	-27,3	1,4
Transport ellers	6,8	-4,2	6,9	13,9	6,8	-0,1	-19,8	-2,4	12,1
Post og distribusjonsvirksomhet	-0,5	1,0	0,2	-0,3	0,6	-2,6	1,0	4,9	2,4
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-4,6	-0,5	0,9	-11,0	1,7	-17,9	-3,0	22,5	-7,0
Informasjon og kommunikasjon	4,9	-0,2	4,6	2,7	0,1	-2,1	1,3	0,2	-0,6
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	10,8	5,6	9,6	3,4	8,1	1,7	4,3	8,4	7,3
Omsetning og drift av fast eiendom	-1,8	4,0	7,0	11,3	13,4	2,1	2,6	-1,8	-7,1
Boligtjenester	-2,2	22,0	0,0	5,2	18,8	27,5	23,7	18,5	5,9
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1,5	5,0	6,5	4,1	5,1	3,3	3,3	7,8	7,6
Forretningsmessig tjenesteyting	17,7	12,1	15,4	4,0	4,4	14,0	7,4	21,6	38,4
Offentlig administrasjon og forsvar	-5,5	10,3	4,4	-18,2	34,7	-5,2	4,1	12,2	-15,0
Undervisning	-6,6	-8,2	-5,1	-10,4	-6,2	-6,1	-8,0	-11,1	-5,2
Helse- og sosialtjenester	-15,1	-6,8	-17,5	-13,9	-2,5	-3,5	8,6	-23,0	-6,5
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	1,3	2,6	6,5	2,7	8,2	4,4	2,4	-4,3	4,0
Fastlands-Norge	-2,5	8,0	-0,1	1,1	14,0	6,3	8,3	4,5	0,5

Offentlig forvaltning	-7,5	3,0	-2,5	-16,0	17,3	-5,6	2,3	0,5	-10,0
Statsforvaltningen	-24,2	10,2	-25,8	-32,9	52,0	-10,2	6,4	4,1	-26,1
Sivil forvaltning	-21,0	-3,9	-30,1	-23,1	-11,4	-10,8	4,9	-0,5	25,8
Forsvar	-38,9	94,9	16,2	-59,2	479,1	-5,9	15,2	27,3	-79,6
Kommuneforvaltningen	8,8	-2,0	22,0	5,1	-2,9	-2,5	-0,4	-2,3	4,7

**Tabell 20. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	2,1	3,6	1,3	3,6	3,5	2,6	3,6	4,7	4,4
Bygg og anlegg	4,1	4,9	3,8	4,1	5,1	4,8	5,1	4,8	4,1
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	3,5	4,6	2,2	7,7	5,9	-0,8	1,9	11,9	8,3
Oljeutvinningsplattformer, bore-rigger og moduler	-1,4	1,4	-2,6	1,3	1,0	-0,5	2,3	2,4	4,3
Skip og båter	1,0	3,8	-6,3	-1,4	-5,0	3,2	12,2	11,8	8,5
Andre transportmidler	-2,3	-1,1	0,7	4,7	-0,2	-2,3	-2,3	0,7	0,8
Maskiner og utstyr	-0,9	1,9	-1,4	1,3	2,5	1,6	1,6	1,8	2,1
Jordbruk og skogbruk	1,6	3,0	1,9	2,4	3,3	2,9	3,2	2,7	2,5
Fiske, fangst og akvakultur	3,2	4,1	-11,8	2,6	-3,2	9,8	3,6	6,8	12,2
Bergverksdrift	3,2	2,5	5,4	3,2	2,8	2,3	3,8	1,4	2,2
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	1,4	2,9	0,5	4,6	3,9	-0,2	1,6	5,7	5,7
Utvinning av råolje og naturgass	1,5	2,7	0,5	4,8	3,8	-0,5	1,7	5,7	5,7
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-1,4	1,1	-14,4	0,9	2,2	25,5	17,3	3,6	12,8
Industri	0,4	2,4	0,2	2,2	3,0	2,2	2,0	2,5	2,8
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	0,6	2,8	0,6	3,1	3,5	2,6	2,9	2,4	2,9
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	0,7	0,8	-2,2	2,0	4,2	-2,2	-2,3	2,1	0,9
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	1,1	2,4	1,6	2,7	4,9	2,0	1,2	1,9	-0,0
Produksjon av papir og papirvarer	0,1	1,8	0,8	1,1	2,3	0,8	1,2	2,4	3,4
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-0,5	1,7	-0,9	1,7	2,7	1,7	1,1	2,0	1,6
Oljeraffinerings-, kjemisk og farmasøytisk industri	0,4	2,5	0,3	1,8	3,1	1,5	1,9	3,2	3,1
Prod av kjemiske råvarer	-0,6	2,4	-1,0	1,0	2,7	1,7	1,9	3,0	2,5
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	0,1	1,2	-0,5	1,5	1,7	1,1	0,9	1,9	2,1
Produksjon av metaller	0,9	2,1	-0,5	2,0	2,7	2,0	2,2	2,2	2,5
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	0,0	2,8	-0,4	1,9	2,8	2,8	2,9	2,7	4,1
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-0,1	3,0	-0,8	1,5	2,0	3,1	2,9	3,4	3,5
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-1,0	1,7	0,7	0,9	2,3	2,1	-0,8	1,0	0,3
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-0,6	1,6	-0,9	1,5	2,6	1,5	1,2	1,6	2,3
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	1,1	3,0	0,8	2,6	3,0	2,7	2,3	3,9	4,3
Vannforsyning, avløp og renovasjon	3,0	4,3	1,9	4,0	4,5	4,2	4,3	4,1	3,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	0,1	2,0	0,0	2,5	2,4	2,1	1,8	1,5	1,8
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,3	1,5	1,2	1,5	2,3	2,0	0,7	0,8	1,7
Rørtransport	1,2	7,7	3,9	16,4	8,2	-7,9	-1,5	21,1	13,4
Utenriks sjøfart	0,0	4,3	-5,0	0,1	-0,5	1,2	8,0	10,2	4,3
Transport ellers	1,1	2,4	1,7	5,2	-0,2	-0,7	6,9	4,1	3,2
Post og distribusjonsvirksomhet	-1,1	1,7	-1,4	1,2	2,3	1,3	1,1	2,0	2,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1,2	2,9	0,7	2,2	3,6	1,8	2,4	3,8	2,3
Informasjon og kommunikasjon	-0,5	1,9	-0,8	1,6	2,4	1,7	1,6	1,9	2,0
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,7	1,1	-0,8	1,6	1,1	1,1	0,3	1,7	1,7
Omsetning og drift av fast eiendom	4,3	5,1	6,7	1,6	5,2	4,9	5,1	5,2	4,3
Boligtjenester	4,1	4,9	3,8	4,1	5,1	4,8	5,1	4,8	4,1
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-0,6	2,2	-1,7	1,2	2,6	1,7	1,8	2,5	2,3
Forretningsmessig tjenesteyting	-1,5	0,7	-3,2	1,0	1,0	-0,4	-0,2	2,3	1,7
Offentlig administrasjon og forsvar	2,8	3,1	1,4	4,0	1,1	3,9	4,1	3,8	6,9
Undervisning	3,1	4,2	2,9	4,4	4,4	4,0	4,4	4,2	3,4
Helse- og sosialtjenester	2,5	3,8	0,2	4,2	4,3	3,5	4,3	3,5	3,3
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	1,3	3,1	1,2	4,5	3,6	3,0	3,0	3,0	2,8
Fastlands-Norge	2,5	3,8	2,1	3,3	3,5	3,6	4,0	4,0	4,0

Offentlig forvaltning	3,0	3,5	1,6	4,3	2,2	3,9	4,2	3,9	5,8
Statsforvaltningen	2,7	2,6	2,1	3,3	-0,2	3,7	3,8	3,7	8,2
Sivil forvaltning	3,4	4,4	3,0	3,6	4,6	4,2	4,4	4,2	3,9
Forsvar	-1,7	-0,6	-3,8	0,1	-2,2	0,4	0,9	2,6	6,0
Kommuneforvaltningen	3,2	4,3	0,9	5,3	4,5	4,0	4,6	4,1	3,6

Tabell 21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	1 038 171	1 145 179	244 513	282 890	286 062	277 481	278 165	303 471	317 092
Varer	778 978	892 439	179 434	214 244	227 536	216 662	215 657	232 584	254 272
Råolje og naturgass	471 178	562 366	103 280	132 503	148 175	129 400	133 491	151 300	174 141
Skip, plattformer og fly	8 578	13 653	1 528	1 493	1 650	6 776	3 043	2 184	1 244
Tradisjonelle varer	299 222	316 420	74 626	80 248	77 711	80 486	79 123	79 100	78 887
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	27 076	25 954	6 814	8 138	6 764	6 703	5 907	6 580	6 301
Bergverksprodukter	4 524	5 543	1 490	1 421	864	1 077	2 000	1 602	1 390
Industriprodukter	264 622	280 644	65 412	69 509	69 952	71 878	69 352	69 462	69 488
Nærings- og nytelsesmidler	31 412	32 696	7 415	9 701	8 568	6 630	7 469	10 029	8 327
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 908	2 074	478	581	492	557	482	543	577
Trevarer	2 202	2 253	557	566	604	607	519	523	616
Treforedlingsprodukter	9 728	9 539	2 514	2 578	2 489	2 307	2 332	2 411	1 949
Grafiske produkter	15	15	3	5	4	3	2	6	5
Raffinerte oljeprodukter	22 226	38 341	5 902	3 564	8 190	10 794	10 800	8 557	9 234
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	48 901	49 691	12 204	13 036	13 489	12 738	11 648	11 816	11 738
Metaller	68 065	70 817	16 841	18 031	18 101	18 782	17 654	16 280	17 367
Verkstedprodukter	74 920	69 923	18 330	19 896	16 627	18 202	17 202	17 892	18 303
Andre industriprodukter	5 002	5 063	1 076	1 506	1 341	1 189	1 172	1 361	1 320
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	243	232	92	45	47	69	72	44	52
Elektrisk kraft	3 000	4 279	910	1 180	131	828	1 864	1 456	1 708
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	276 996	278 079	68 724	76 684	69 521	69 692	68 323	70 543	69 653
Tjenester	259 193	252 740	65 079	68 645	58 526	60 819	62 508	70 887	62 820
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	87 409	77 460	22 984	20 790	19 033	19 177	19 501	19 749	19 328
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	25 358	25 155	5 803	8 214	6 581	4 996	5 531	8 047	7 422
Rørtransport	12 630	9 902	2 980	3 367	2 538	2 423	2 438	2 503	2 592
Reisetrafikk	28 449	29 712	7 984	7 082	5 292	8 408	8 374	7 638	5 805
Andre tjenester	105 347	110 511	25 328	29 192	25 082	25 815	26 664	32 950	27 673
Samferdsel	17 938	18 625	4 483	4 198	4 946	4 291	4 796	4 592	4 256
Finans- og forretningstjenester	52 729	54 249	11 966	15 809	11 699	12 289	12 723	17 538	12 787
Tjenester ellers	34 680	37 637	8 879	9 185	8 437	9 235	9 145	10 820	10 630

Tabell 22. Eksport. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	945 560	931 984	221 023	246 687	234 350	226 962	228 421	242 252	242 446
Varer	690 563	670 252	158 928	177 427	172 578	162 287	164 454	170 933	177 363
Råolje og naturgass	396 175	371 622	86 889	101 519	102 216	84 375	89 789	95 242	104 387
Skip, plattformer og fly	10 167	15 662	2 025	1 791	1 726	7 200	3 822	2 915	1 558
Tradisjonelle varer	284 221	282 968	70 013	74 117	68 636	70 712	70 843	72 776	71 418
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	22 518	24 618	5 487	6 548	5 237	5 476	6 224	7 680	6 838
Bergverksprodukter	4 799	4 861	1 657	1 440	860	1 050	1 588	1 362	1 125
Industriprodukter	254 760	249 174	62 124	65 364	62 463	63 556	61 054	62 102	61 722
Nærings- og nytelsesmidler	30 043	28 150	7 068	8 638	7 461	5 771	6 608	8 309	7 350
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 945	2 142	465	564	509	618	480	535	600
Trevarer	2 168	2 143	551	542	576	580	490	497	595
Treforedlingsprodukter	10 148	9 379	2 563	2 633	2 448	2 258	2 315	2 358	1 970
Grafiske produkter	23	18	5	7	5	5	3	6	5
Raffinerte oljeprodukter	18 055	24 433	4 861	2 739	5 448	6 725	6 822	5 438	5 331
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	50 692	50 038	12 312	13 390	13 481	12 735	11 834	11 988	11 888
Metaller	58 833	55 127	14 277	14 795	13 775	14 498	13 704	13 149	14 219
Verkstedprodukter	77 421	72 563	18 811	20 530	17 368	19 142	17 583	18 469	18 451
Andre industriprodukter	5 187	4 957	1 119	1 484	1 345	1 156	1 148	1 308	1 269
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	245	225	92	42	47	68	66	44	46
Elektrisk kraft	2 145	4 315	745	765	77	630	1 977	1 632	1 732
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	266 166	258 534	65 152	71 378	63 188	63 988	64 021	67 338	66 087
Tjenester	254 997	261 732	62 095	69 260	61 772	64 674	63 967	71 318	65 083
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	87 109	93 409	22 068	22 450	22 638	24 933	22 783	23 055	23 663
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	24 147	22 623	5 039	7 913	6 399	4 899	4 900	6 426	6 349
Rørtransport	12 932	12 500	2 302	3 703	3 706	2 524	2 777	3 492	4 076
Reisetrafikk	27 742	28 226	7 802	6 870	5 100	7 950	7 943	7 232	5 431
Andre tjenester	103 067	104 974	24 884	28 324	23 929	24 368	25 564	31 113	25 565
Samferdsel	18 208	18 628	4 608	4 307	5 032	3 992	4 839	4 764	4 274
Finans- og forretningstjenester	51 322	51 156	11 661	15 268	11 105	11 683	12 033	16 335	11 676
Tjenester ellers	33 538	35 191	8 616	8 749	7 792	8 693	8 691	10 014	9 615

Tabell 23. Eksport.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	1,8	-1,4	-0,6	0,3	-4,8	-2,0	3,3	-1,8	3,5
Varer	-2,1	-2,9	-5,8	-4,4	-7,3	-3,4	3,5	-3,7	2,8
Råolje og naturgass	-4,8	-6,2	-11,1	-5,2	-7,5	-13,2	3,3	-6,2	2,1
Skip, plattformer og fly	-14,4	54,1	2,6	-22,1	-58,3	224,9	88,7	62,8	-9,7
Tradisjonelle varer	2,5	-0,4	1,5	-2,7	-4,1	3,2	1,2	-1,8	4,1
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	6,2	9,3	4,4	2,7	-1,3	5,7	13,4	17,3	30,6
Bergverksprodukter	16,5	1,3	5,3	-1,3	25,4	3,4	-4,2	-5,4	30,8
Industriprodukter	3,0	-2,2	2,3	-2,3	-4,2	2,4	-1,7	-5,0	-1,2
Nærings- og nytelsesmidler	7,7	-6,3	22,3	-11,1	-8,4	-6,8	-6,5	-3,8	-1,5
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	0,1	10,1	-0,8	28,1	10,1	36,1	3,3	-5,1	17,9
Trevarer	5,5	-1,1	15,1	14,2	10,3	4,9	-11,0	-8,3	3,2
Treforedlingsprodukter	10,4	-7,6	4,5	0,4	-1,6	-8,3	-9,7	-10,5	-19,5
Grafiske produkter	-4,2	-20,0	19,8	11,8	15,0	-34,3	-38,7	-12,4	6,7
Raffinerte oljeprodukter	-15,6	35,3	-11,6	-42,5	-2,3	37,8	40,3	98,5	-2,2
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	23,5	-1,3	20,2	25,4	8,0	1,8	-3,9	-10,5	-11,8
Metaller	3,3	-6,3	-2,7	-3,2	-6,1	-4,0	-4,0	-11,1	3,2
Verkstedprodukter	-5,7	-6,3	-6,2	-5,1	-10,8	2,9	-6,5	-10,0	6,2
Andre industriprodukter	13,9	-4,4	10,5	19,7	1,7	-8,4	2,6	-11,9	-5,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-8,6	-8,2	59,8	14,4	-8,9	14,5	-28,8	5,6	-3,9
Elektrisk kraft	-51,3	101,2	-47,2	-46,5	-81,4	181,2	165,4	113,3	..
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	4,1	-2,9	2,7	-0,0	-4,3	0,6	-1,7	-5,7	4,6
Tjenester	13,8	2,6	15,6	14,9	3,0	1,6	3,0	3,0	5,4
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	7,6	7,2	9,9	7,3	16,1	7,9	3,2	2,7	4,5
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	10,1	-6,3	23,3	25,1	8,4	-7,4	-2,8	-18,8	-0,8
Rørtransport	0,5	-3,3	-18,5	6,9	-1,7	-20,0	20,6	-5,7	10,0
Reisetrafikk	6,2	1,7	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8	5,3	6,5
Andre tjenester	25,5	1,9	28,0	23,3	-6,7	0,7	2,7	9,8	6,8
Samferdsel	48,2	2,3	44,7	51,7	-3,5	-2,1	5,0	10,6	-15,1
Finans- og forretningstjenester	26,6	-0,3	24,6	29,1	-10,2	-2,8	3,2	7,0	5,1
Tjenester ellers	14,5	4,9	24,8	5,4	-3,5	7,4	0,9	14,5	23,4

Tabell 24. Eksport.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	9,8	11,9	7,7	14,4	16,1	12,5	10,1	9,2	7,1
Varer	12,8	18,0	10,3	19,1	23,5	20,3	16,1	12,7	8,7
Råolje og naturgass	18,9	27,2	14,9	24,7	29,9	33,1	25,1	21,7	15,1
Skip, plattformer og fly	-15,6	3,3	-22,6	-19,6	8,5	8,9	5,5	-10,1	-16,5
Tradisjonelle varer	5,3	6,2	5,7	11,9	12,7	7,7	4,8	0,4	-2,4
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	20,2	-12,3	19,1	34,5	20,5	-1,5	-23,6	-31,1	-28,7
Bergverksprodukter	-5,7	21,0	-9,6	2,9	10,2	5,5	40,1	19,2	23,0
Industriprodukter	3,9	8,4	4,4	9,5	12,4	8,5	7,9	5,2	0,5
Nærings- og nytelsesmidler	4,6	11,1	3,0	20,3	19,2	10,3	7,7	7,5	-1,3
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-1,9	-1,3	2,6	-3,3	3,0	-1,4	-2,3	-1,5	-0,6
Trevarer	1,6	3,5	-1,1	7,0	6,1	2,8	4,7	0,7	-1,2
Treforedlingsprodukter	-4,1	6,1	-2,5	2,8	7,5	10,3	2,7	4,4	-2,7
Grafiske produkter	-34,8	25,0	-37,4	-25,5	15,9	14,1	8,7	37,0	17,2
Raffinerte oljeprodukter	23,1	27,5	10,6	18,2	27,8	26,3	30,4	20,9	15,2
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-3,5	2,9	1,5	-0,5	7,0	4,4	-0,7	1,2	-1,3
Metaller	15,7	11,0	17,2	23,1	23,4	11,2	9,2	1,6	-7,0
Verkstedprodukter	-3,2	-0,4	-2,5	2,8	-0,4	-1,5	0,4	-0,0	3,6
Andre industriprodukter	-3,6	5,9	-5,0	3,7	10,4	5,9	6,2	2,6	4,3
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-0,8	4,0	6,6	6,3	5,3	5,7	9,9	-7,4	15,1
Elektrisk kraft	39,9	-29,1	36,2	52,1	8,4	12,8	-22,8	-42,1	-42,4
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	4,1	3,4	5,4	12,0	11,1	4,6	1,2	-2,5	-4,2
Tjenester	1,6	-5,0	0,7	2,5	-5,3	-8,5	-6,8	0,3	1,9
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	0,3	-17,4	-2,0	-0,5	-17,8	-25,0	-17,8	-7,5	-2,8
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	5,0	5,9	2,9	11,0	7,8	-5,5	-2,0	20,6	13,7
Rørtransport	-2,3	-18,9	13,1	-4,9	-19,9	-1,0	-32,2	-21,2	-7,1
Reisetrafikk	2,5	2,7	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0	2,5	3,0
Andre tjenester	2,2	3,0	1,7	3,3	3,4	3,3	2,5	2,8	3,3
Samferdsel	-1,5	1,5	-2,7	-0,0	-0,2	6,4	1,9	-1,1	1,3
Finans- og forretningstjenester	2,7	3,2	2,6	3,7	2,9	2,9	3,0	3,7	4,0
Tjenester ellers	3,4	3,4	3,0	4,5	6,6	2,3	2,1	2,9	2,1

Tabell 25. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	725 581	769 750	187 233	188 366	193 003	185 035	191 717	199 995	186 862
Varer	470 807	520 968	116 278	125 401	138 759	124 495	123 760	133 954	127 366
Råolje og naturgass	12 620	14 739	3 996	2 943	4 635	2 910	3 617	3 577	4 592
Skip, plattformer og fly	29 432	36 124	7 365	6 286	16 964	6 070	6 311	6 779	5 685
Tradisjonelle varer	428 755	470 105	104 917	116 172	117 160	115 515	113 832	123 598	117 089
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	12 572	14 396	2 492	3 515	4 093	3 725	2 764	3 814	3 959
Bergverksprodukter	5 978	6 209	1 517	1 421	1 611	1 519	1 442	1 637	1 584
Industriprodukter	404 029	444 419	99 999	109 532	107 995	109 131	109 474	117 819	111 291
Nærings- og nytelsesmidler	28 144	31 931	7 735	7 807	6 487	7 602	8 721	9 121	7 606
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	24 771	26 946	7 707	6 038	6 986	5 378	8 383	6 199	6 957
Trevarer	9 413	10 104	2 329	2 487	2 271	2 642	2 446	2 745	2 555
Treforedlingsprodukter	7 662	8 085	1 883	2 104	2 061	1 954	1 972	2 098	2 088
Grafiske produkter	68	60	16	21	15	15	14	16	15
Raffinerte oljeprodukter	23 588	28 861	6 031	6 267	7 444	7 547	6 682	7 188	7 016
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	66 158	69 479	16 717	17 254	16 704	17 988	17 145	17 642	17 406
Metaller	59 986	69 846	13 441	15 323	19 575	18 150	15 836	16 285	16 739
Verkstedprodukter	136 368	147 360	32 921	38 438	34 257	35 530	36 122	41 451	37 836
Andre industriprodukter	21 922	22 628	5 169	6 533	5 465	5 201	5 313	6 649	5 942
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	25 949	29 119	6 050	7 260	6 730	7 124	6 840	8 425	7 131
Elektrisk kraft	6 176	5 081	909	1 704	3 461	1 140	152	328	255
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	405 167	441 244	98 886	109 905	109 716	107 968	107 150	116 410	110 073
Tjenester	254 774	248 782	70 956	62 965	54 244	60 540	67 957	66 041	59 496
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	240	0	60	60	0	0	0	0	-
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	29 396	28 295	8 161	7 694	5 990	5 947	7 357	9 001	6 903
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	24 771	20 715	6 326	6 719	4 869	5 582	5 234	5 030	5 241
Reisetrafikk	82 643	91 230	25 970	17 872	19 684	24 108	28 065	19 373	21 084
Andre tjenester	117 724	108 542	30 439	30 620	23 701	24 903	27 301	32 637	26 268
Samferdsel	14 000	10 036	3 616	3 632	2 097	2 665	2 607	2 667	2 296
Finans- og forretningstjenester	53 089	51 566	13 697	13 649	11 253	12 092	12 707	15 514	12 650
Tjenester ellers	50 635	46 940	13 126	13 339	10 351	10 146	11 987	14 456	11 322

Tabell 26. Import. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	725 811	751 293	188 229	185 095	186 505	180 958	189 152	194 678	180 891
Varer	473 124	502 122	117 768	123 805	131 845	120 487	120 821	128 970	121 668
Råolje og naturgass	11 227	10 800	3 506	2 447	3 417	2 200	2 575	2 608	3 258
Skip, plattformer og fly	30 720	37 229	7 814	6 852	16 869	6 581	6 821	6 958	6 181
Tradisjonelle varer	431 178	454 093	106 448	114 506	111 558	111 706	111 425	119 404	112 229
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	12 588	13 752	2 534	3 476	3 852	3 584	2 708	3 608	3 773
Bergverksprodukter	6 702	6 820	1 647	1 493	1 678	1 730	1 574	1 838	1 724
Industriprodukter	407 251	429 964	101 475	108 496	103 919	105 530	106 956	113 560	106 454
Nærings- og nytelsesmidler	28 219	30 761	7 739	7 565	6 286	7 338	8 366	8 771	7 084
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	25 908	27 051	7 797	6 098	7 241	5 726	8 244	5 840	6 641
Trevarer	9 421	9 974	2 354	2 419	2 247	2 677	2 430	2 620	2 537
Treforedlingsprodukter	7 787	7 849	1 912	2 061	1 998	1 904	1 938	2 009	2 032
Grafiske produkter	82	68	22	24	19	17	14	17	17
Raffinerte oljeprodukter	18 949	18 139	4 909	4 829	4 947	4 686	4 181	4 325	4 143
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	69 710	70 688	17 529	17 838	17 186	18 440	17 579	17 483	17 521
Metaller	56 082	61 326	12 843	13 875	16 304	15 884	14 124	15 014	15 547
Verkstedprodukter	142 520	152 743	34 865	39 975	35 557	36 664	37 835	42 687	38 092
Andre industriprodukter	22 873	23 185	5 527	6 620	5 614	5 286	5 584	6 701	6 060
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	25 700	28 180	5 978	7 192	6 520	6 908	6 659	8 093	6 782
Elektrisk kraft	4 637	3 557	792	1 041	2 110	862	188	398	277
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	412 229	435 955	101 539	109 677	106 612	107 020	107 244	115 079	108 086
Tjenester	252 686	249 171	70 461	61 290	54 660	60 471	68 331	65 708	59 223
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	240	0	58	65	0	0	0	0	-
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	30 595	29 973	8 375	8 061	6 471	6 381	7 813	9 307	7 138
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	21 303	22 844	5 397	5 490	5 536	6 098	5 572	5 638	5 787
Reisetrafikk	85 104	92 658	26 666	17 936	19 934	24 370	28 710	19 644	21 580
Andre tjenester	115 444	103 695	29 966	29 738	22 719	23 622	26 236	31 119	24 717
Samferdsel	14 134	10 219	3 671	3 695	2 245	2 454	2 670	2 850	2 363
Finans- og forretningstjenester	51 738	48 630	13 349	13 197	10 635	11 466	12 017	14 512	11 545
Tjenester ellers	49 573	44 847	12 946	12 846	9 839	9 702	11 549	13 757	10 809

Tabell 27. Import.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	9,9	3,5	11,5	7,9	11,6	-2,4	0,5	5,2	-3,0
Varer	6,5	6,1	7,9	4,9	18,9	-0,2	2,6	4,2	-7,7
Råolje og naturgass	-17,7	-3,8	-12,0	-33,6	66,2	-31,6	-26,5	6,6	-4,6
Skip, plattformer og fly	-2,9	21,2	24,4	-38,3	126,4	-23,5	-12,7	1,5	-63,4
Tradisjonelle varer	8,1	5,3	7,7	10,9	10,1	2,6	4,7	4,3	0,6
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	5,2	9,2	0,0	1,1	16,1	10,0	6,9	3,8	-2,0
Bergverksprodukter	50,7	1,8	43,2	28,1	-11,5	3,9	-4,4	23,1	2,7
Industriprodukter	7,0	5,6	6,8	10,4	9,3	3,3	5,4	4,7	2,4
Nærings- og nytelsesmidler	1,9	9,0	-3,8	6,1	2,2	8,4	8,1	15,9	12,7
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	11,2	4,4	14,5	23,5	9,8	5,7	5,7	-4,2	-8,3
Trevarer	13,3	5,9	10,6	9,8	4,7	7,0	3,2	8,3	12,9
Treforedlingsprodukter	0,1	0,8	0,7	1,2	2,7	1,8	1,4	-2,5	1,7
Grafiske produkter	18,8	-17,6	8,4	97,1	7,2	-6,2	-34,2	-29,7	-12,5
Raffinerte oljeprodukter	-3,9	-4,3	13,8	14,8	20,1	-8,0	-14,8	-10,4	-16,2
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	14,5	1,4	16,7	10,2	4,2	3,3	0,3	-2,0	2,0
Metaller	6,6	9,4	-4,3	4,6	20,7	0,2	10,0	8,2	-4,6
Verkstedprodukter	1,9	7,2	5,8	11,8	8,4	5,1	8,5	6,8	7,1
Andre industriprodukter	8,3	1,4	7,8	10,3	2,9	0,3	1,0	1,2	7,9
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	34,0	9,6	13,4	10,6	11,5	3,3	11,4	12,5	4,0
Elektrisk kraft	159,8	-23,3	311,6	149,0	100,0	-50,7	-76,3	-61,8	-86,9
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	8,8	5,8	7,4	10,7	9,7	3,1	5,6	4,9	1,4
Tjenester	16,8	-1,4	18,2	14,7	-2,8	-6,6	-3,0	7,2	8,3
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-73,3	..	-76,5	-71,0
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	18,9	-2,0	53,4	-6,7	1,1	-17,7	-6,7	15,5	10,3
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	7,6	7,2	9,9	7,3	16,1	7,9	3,2	2,7	4,5
Reisetrafikk	12,3	8,9	16,5	9,0	6,5	11,9	7,7	9,5	8,3
Andre tjenester	22,6	-10,2	14,8	29,2	-13,5	-19,9	-12,4	4,6	8,8
Samferdsel	-3,3	-27,7	-12,1	4,2	-29,2	-31,8	-27,3	-22,9	5,3
Finans- og forretningstjenester	32,8	-6,0	18,9	36,8	-8,7	-15,3	-10,0	10,0	8,6
Tjenester ellers	22,0	-9,5	21,0	30,7	-14,1	-21,3	-10,8	7,1	9,9

Tabell 28. Import.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	-0,0	2,5	-1,2	4,4	5,1	2,2	1,9	0,9	-0,2
Varer	-0,5	4,3	-0,9	3,3	8,1	2,9	3,7	2,5	-0,5
Råolje og naturgass	12,4	21,4	10,5	17,5	33,8	18,3	23,2	14,0	3,9
Skip, plattformer og fly	-4,2	1,3	-11,2	-7,8	4,6	-7,9	-1,8	6,2	-8,5
Tradisjonelle varer	-0,6	4,1	-0,5	3,8	7,9	3,3	3,7	2,0	-0,7
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-0,1	4,8	1,4	9,8	7,5	3,1	3,8	4,5	-1,3
Bergverksprodukter	-10,8	2,1	6,8	10,5	22,9	-6,2	-0,5	-6,4	-4,3
Industriprodukter	-0,8	4,2	-0,8	3,0	7,1	3,4	3,9	2,8	0,6
Nærings- og nytelsesmidler	-0,3	4,1	2,8	6,1	7,0	5,1	4,3	0,8	4,0
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-4,4	4,2	-3,4	1,5	2,5	5,7	2,9	7,2	8,6
Trevarer	-0,1	1,4	-0,8	4,1	2,1	-0,2	1,7	1,9	-0,4
Treforedlingsprodukter	-1,6	4,7	-1,3	3,1	7,9	5,6	3,3	2,3	-0,4
Grafiske produkter	-17,1	7,1	-22,3	-11,2	-12,5	6,6	33,0	8,3	14,3
Raffinerte oljeprodukter	24,5	27,8	14,7	18,6	29,3	26,3	30,1	28,1	12,5
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-5,1	3,6	-3,8	0,9	3,9	3,9	2,3	4,3	2,2
Metaller	7,0	6,5	7,1	13,1	19,5	2,7	7,1	-1,8	-10,3
Verkstedprodukter	-4,3	0,8	-4,9	-0,8	1,1	0,2	1,1	1,0	3,1
Andre industriprodukter	-4,2	1,8	-3,8	-2,7	2,2	3,3	1,7	0,6	0,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	1,0	2,3	2,0	0,2	2,6	2,0	1,5	3,1	1,9
Elektrisk kraft	33,2	7,2	26,9	63,3	8,0	18,0	-29,4	-49,6	-43,9
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-1,7	3,0	-1,4	3,1	6,6	2,1	2,6	0,9	-1,0
Tjenester	0,8	-1,0	-1,8	6,7	-1,4	0,8	-1,2	-2,2	1,2
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	0,2	..	-1,9	-0,4
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	-3,9	-1,7	-5,0	2,0	-1,2	-4,2	-3,4	1,3	4,5
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	16,3	-22,0	-4,8	46,4	-29,7	-10,2	-19,9	-27,1	3,0
Reisetrafikk	-2,9	1,4	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,4	-1,0	-1,1
Andre tjenester	2,0	2,6	1,3	3,3	3,0	3,3	2,4	1,9	1,9
Samferdsel	-0,9	-0,8	-1,6	1,3	-5,0	7,4	-0,9	-4,8	4,0
Finans- og forretningstjenester	2,6	3,3	2,6	3,7	3,4	3,3	3,1	3,4	3,6
Tjenester ellers	2,1	2,5	0,7	3,3	4,2	2,3	2,4	1,2	-0,4

Tabell 29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	2 599,8	2 636,0	2 608,4	2 615,4	2 607,5	2 617,2	2 656,1	2 662,6	2 670,9
Jordbruk og skogbruk	56,0	54,7	59,9	54,9	50,4	54,6	58,8	54,8	48,4
Fiske, fangst og akvakultur	14,9	15,1	15,2	15,3	14,6	14,9	16,0	14,7	15,9
Bergverksdrift	4,8	5,2	5,0	4,9	4,9	5,1	5,4	5,3	5,3
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	51,2	54,0	51,1	53,2	52,7	53,2	54,0	56,1	56,7
Utvinning av råolje og naturgass	25,0	26,5	25,2	25,6	25,9	26,1	26,4	27,4	27,4
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	26,2	27,5	25,9	27,6	26,8	27,1	27,6	28,6	29,4
Industri	246,2	245,4	246,6	245,6	242,1	243,1	247,9	248,3	247,1
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	51,5	50,6	51,6	51,6	50,3	49,6	50,7	51,9	52,1
Tekstil-, bekleddings- og lærvareindustri	4,8	4,7	4,8	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7	4,6
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	14,0	13,9	14,1	14,0	13,8	13,9	13,9	14,1	13,9
Produksjon av papir og papirvarer	5,5	5,2	5,5	5,4	5,3	5,2	5,3	5,0	4,8
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	7,1	6,7	7,1	6,9	6,8	6,7	6,7	6,6	6,5
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	14,1	14,3	14,3	14,2	14,3	14,3	14,4	14,3	13,8
Produksjon av kjemiske råvarer	6,0	6,3	6,2	6,1	6,3	6,3	6,4	6,2	5,8
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	15,7	15,5	16,1	15,6	14,9	15,5	15,9	15,7	14,8
Produksjon av metaller	11,8	11,6	12,1	11,8	11,5	11,5	11,9	11,4	11,8
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	63,6	65,1	63,4	63,8	64,0	64,5	65,7	66,0	66,5
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	30,0	30,0	29,7	30,0	29,0	29,4	30,7	30,9	30,9
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	10,5	10,0	10,5	10,4	10,2	10,0	9,9	9,8	9,6
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	17,5	17,8	17,6	17,3	17,5	17,7	18,1	17,8	17,6
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	12,7	13,1	13,0	12,9	12,9	12,9	13,3	13,2	13,1
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14,2	14,1	14,3	14,2	14,1	14,4	13,9	13,8	14,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	190,4	196,1	192,9	193,8	189,4	193,2	199,2	202,3	199,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	367,1	369,6	369,0	370,5	370,5	364,0	371,4	372,5	376,3
Rørtransport	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Utenriks sjøfart	45,6	44,0	46,6	46,3	43,7	43,8	45,2	43,1	44,7
Transport ellers	109,0	110,7	109,5	109,8	109,8	110,5	111,7	110,9	112,7
Post og distribusjonsvirksomhet	21,0	19,8	21,9	20,7	20,1	19,3	20,0	19,9	20,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	78,9	79,4	80,1	78,9	77,4	79,4	80,9	80,0	80,7
Informasjon og kommunikasjon	85,9	87,5	86,1	86,9	87,1	87,7	86,2	88,9	89,2
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	53,6	53,7	53,7	54,1	54,1	53,0	53,6	54,2	53,8
Omsetning og drift av fast eiendom	25,0	25,5	25,1	25,3	25,1	25,5	25,6	25,7	25,7
Boligtjenester
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	118,4	121,3	118,5	119,5	119,9	120,5	121,8	123,2	126,5
Forretningsmessig tjenesteyting	107,5	111,2	108,6	108,6	109,6	109,5	111,7	113,8	116,0
Offentlig administrasjon og forsvar	183,4	184,5	178,6	178,9	183,2	182,3	184,9	187,5	188,3
Undervisning	196,6	199,0	195,1	198,4	196,8	198,0	199,7	201,4	201,9
Helse- og sosialtjenester	529,7	542,6	528,3	534,8	540,5	542,5	543,2	544,4	545,3
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	87,4	89,1	88,8	87,7	88,0	89,2	91,1	88,1	88,7
Fastlands-Norge	2 502,7	2 537,7	2 510,3	2 515,5	2 510,7	2 519,8	2 556,4	2 563,0	2 569,1

Offentlig forvaltning	779,3	795,0	771,1	782,3	789,7	790,9	796,1	803,3	806,0
Statsforvaltningen	281,6	285,0	283,2	278,3	282,8	283,6	286,2	287,4	289,6
Sivil forvaltning	251,7	254,7	254,2	248,3	252,5	253,4	256,2	256,8	259,5
Forsvar	30,0	30,3	29,0	30,0	30,3	30,1	30,0	30,6	30,1
Kommuneforvaltningen	497,7	510,0	487,9	504,0	506,9	507,3	509,9	516,0	516,4

**Tabell 30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	-0,1	1,4	0,1	-0,0	0,7	1,2	1,8	1,8	2,4
Jordbruk og skogbruk	0,6	-2,4	0,2	-1,5	-5,5	-2,2	-1,8	-0,2	-4,1
Fiske, fangst og akvakultur	5,7	1,4	5,1	4,6	1,3	3,0	5,4	-4,1	8,7
Bergverksdrift	0,2	7,5	0,2	-0,3	4,2	7,8	8,5	9,3	8,0
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	5,0	5,6	4,6	7,2	5,6	5,8	5,7	5,4	7,6
Utvinning av råolje og naturgass	6,5	6,0	6,6	7,6	6,6	5,5	4,9	7,3	5,7
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	3,5	5,2	2,8	6,8	4,6	6,0	6,6	3,6	9,5
Industri	-3,7	-0,3	-3,3	-2,8	-2,2	-0,7	0,5	1,1	2,0
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	-1,8	-1,7	-2,3	-2,1	-2,9	-3,0	-1,6	0,6	3,6
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-6,3	-2,0	-4,8	-5,2	-4,9	-0,9	-0,9	-1,1	-1,7
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-1,5	-0,2	-0,4	0,3	-0,6	0,1	-1,1	0,8	1,0
Produksjon av papir og papirvarer	-5,5	-5,2	-4,3	-6,5	-4,8	-5,6	-3,9	-6,5	-9,1
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-6,1	-5,0	-5,6	-7,1	-5,6	-5,7	-5,4	-3,4	-4,2
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	0,2	1,8	3,3	3,7	2,7	2,6	1,0	0,9	-3,4
Produksjon av kjemiske råvarer	1,9	4,5	8,7	8,6	7,3	6,5	3,2	1,4	-8,3
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-3,7	-1,3	-3,1	-3,0	-2,3	-1,9	-1,3	0,4	-1,0
Produksjon av metaller	-3,7	-2,3	-1,8	0,4	-0,8	-3,1	-2,1	-3,0	3,1
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-4,1	2,2	-4,3	-2,6	-0,5	2,1	3,6	3,5	4,0
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-4,5	-0,2	-3,5	-5,2	-5,9	-1,0	3,2	3,1	6,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-8,0	-5,4	-6,3	-5,6	-5,4	-5,0	-5,6	-5,4	-5,2
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-6,3	1,6	-7,1	-5,4	-0,9	1,3	3,2	2,8	0,8
Elektrisitet-, gass- og varmtvannsforsyning	2,2	2,7	2,7	3,1	3,4	2,7	2,1	2,5	1,5
Vannforsyning, avløp og renovasjon	-0,1	-0,9	-0,3	-2,4	0,3	2,0	-3,3	-2,4	0,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	0,1	3,0	0,7	1,3	1,4	2,9	3,3	4,4	5,4
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-2,4	0,7	-1,5	-1,3	1,5	0,0	0,6	0,6	1,5
Rørtransport	2,2	4,0	3,1	2,5	4,6	4,0	8,4	-1,0	-2,0
Utenriks sjøfart	-2,1	-3,6	-1,7	-1,4	-2,1	-2,2	-3,0	-6,9	2,4
Transport ellers	0,1	1,5	-0,2	0,6	1,2	1,9	2,0	1,1	2,7
Post og distribusjonsvirksomhet	-4,1	-5,4	-3,5	-1,7	-3,2	-5,8	-8,4	-4,0	0,7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-1,3	0,7	-0,9	-1,4	-0,9	1,3	1,0	1,4	4,3
Informasjon og kommunikasjon	0,0	1,8	0,0	1,6	1,8	3,1	0,1	2,3	2,4
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	1,2	0,3	0,8	2,1	2,1	-0,8	-0,3	0,3	-0,6
Omsetning og drift av fast eiendom	6,2	2,0	5,9	4,5	1,2	3,3	1,9	1,6	2,5
Boligtjenester
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1,1	2,5	1,6	1,2	1,7	2,3	2,7	3,1	5,5
Forretningsmessig tjenesteyting	-7,4	3,5	-4,2	-5,5	2,0	4,3	2,8	4,7	5,8
Offentlig administrasjon og forsvar	0,7	0,6	-2,3	-3,3	-3,7	-2,1	3,6	4,8	2,8
Undervisning	2,3	1,2	2,1	0,6	-0,0	1,0	2,4	1,5	2,6
Helse- og sosialtjenester	2,8	2,5	3,1	2,7	2,5	2,7	2,8	1,8	0,9
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	0,6	1,9	0,3	-0,8	2,1	2,7	2,5	0,4	0,7
Fastlands-Norge	-0,1	1,4	0,1	-0,1	0,6	1,2	1,8	1,9	2,3

Offentlig forvaltning	2,0	2,0	1,5	1,1	0,8	1,4	3,2	2,7	2,1
Statsforvaltningen	2,1	1,2	2,6	1,6	0,0	0,4	1,1	3,3	2,4
Sivil forvaltning	2,4	1,2	3,4	2,0	0,2	0,5	0,8	3,4	2,8
Forsvar	-0,6	1,0	-4,3	-1,8	-1,2	-0,2	3,5	2,1	-0,8
Kommuneforvaltningen	2,0	2,5	0,9	0,8	1,2	1,9	4,5	2,4	1,9

Tabell 31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	3 701,6	3 761,4	857,4	985,7	979,4	906,7	877,3	998,0	1 027,3
Jordbruk og skogbruk	101,0	98,6	26,4	25,0	23,1	24,6	26,0	24,9	22,7
Fiske, fangst og akvakultur	27,3	27,4	6,4	7,6	7,1	6,6	6,7	7,0	8,0
Bergverksdrift	7,8	8,4	1,9	2,0	2,1	2,0	2,1	2,2	2,3
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	84,4	88,9	19,6	23,2	22,8	21,3	20,7	24,1	25,0
Utvinning av råolje og naturgass	40,9	43,3	9,8	10,8	11,0	10,5	10,3	11,6	11,8
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	43,5	45,6	9,8	12,3	11,8	10,8	10,4	12,5	13,2
Industri	389,4	389,2	89,4	103,8	101,7	93,0	90,6	104,0	106,1
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	77,6	76,2	17,7	20,8	20,1	17,9	17,5	20,7	21,3
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	7,0	6,9	1,6	1,8	1,8	1,7	1,6	1,8	1,8
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	21,9	21,9	5,1	5,9	5,7	5,2	5,0	5,9	5,9
Produksjon av papir og papirvarer	8,6	8,2	2,0	2,3	2,2	2,0	1,9	2,1	2,1
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	11,0	10,5	2,5	2,8	2,8	2,5	2,4	2,7	2,7
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	22,2	22,7	5,2	6,0	6,0	5,5	5,2	6,0	5,9
Produksjon av kjemiske råvarer	9,6	10,0	2,2	2,6	2,7	2,4	2,3	2,6	2,5
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	24,8	24,6	5,9	6,5	6,2	6,0	5,9	6,5	6,3
Produksjon av metaller	18,5	18,2	4,4	4,9	4,7	4,4	4,3	4,7	5,0
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	104,2	107,0	23,9	27,8	27,8	25,6	25,0	28,6	29,6
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	48,5	48,5	10,9	13,0	12,5	11,4	11,4	13,2	13,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	16,2	15,4	3,7	4,3	4,2	3,7	3,5	4,0	4,0
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	28,8	29,3	6,6	7,6	7,7	7,0	6,8	7,8	7,9
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	20,6	21,3	4,8	5,6	5,6	5,0	4,9	5,7	5,8
Vannforsyning, avløp og renovasjon	22,8	22,7	5,3	6,1	6,0	5,6	5,1	5,9	6,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	309,3	321,0	71,7	84,5	81,9	76,0	74,9	88,3	88,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	482,0	490,4	113,6	127,0	128,1	117,4	116,1	128,8	133,9
Rørtransport	0,6	0,6	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Utenriks sjøfart	87,8	86,7	21,0	23,4	22,6	21,1	20,9	22,1	23,6
Transport ellers	168,2	171,4	39,3	44,7	44,4	41,6	40,3	45,0	46,7
Post og distribusjonsvirksomhet	27,7	26,3	6,7	7,3	7,0	6,2	6,1	7,0	7,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	97,8	98,1	23,9	25,1	24,6	24,2	24,0	25,3	26,3
Informasjon og kommunikasjon	138,8	141,4	31,8	37,7	37,5	34,1	31,9	38,0	39,1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	83,4	83,7	19,1	22,6	22,4	19,9	19,1	22,3	22,7
Omsetning og drift av fast eiendom	36,2	37,0	8,3	9,8	9,7	8,9	8,5	9,9	10,1
Boligtjenester
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	189,0	193,8	43,2	51,1	51,0	46,2	44,5	52,1	54,8
Forretningsmessig tjenesteyting	152,5	159,4	35,3	41,4	41,7	37,8	36,7	43,3	45,1
Offentlig administrasjon og forsvar	270,8	273,1	60,2	71,2	72,2	65,2	62,7	73,0	75,4
Undervisning	251,7	255,0	51,7	69,0	69,4	62,4	53,0	70,1	72,2
Helse- og sosialtjenester	626,2	639,0	147,6	164,3	165,4	156,5	151,3	165,8	171,5
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	126,3	128,0	30,2	33,3	33,0	31,3	30,8	33,0	33,7
Fastlands-Norge	3 528,7	3 585,2	816,6	939,0	933,8	864,2	835,5	951,6	978,5

Offentlig forvaltning	973,9	991,2	218,2	258,8	261,4	240,9	225,3	263,6	273,3
Statsforvaltningen	410,9	416,1	95,4	108,3	109,4	100,4	96,7	109,7	113,7
Sivil forvaltning	363,0	367,9	84,6	95,7	96,6	88,7	85,5	97,1	100,6
Forsvar	47,9	48,3	10,8	12,6	12,7	11,7	11,2	12,6	13,1
Kommuneforvaltningen	563,0	575,1	122,9	150,5	152,0	140,5	128,6	153,9	159,6

Tabell 32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1
I alt	1 155 377	1 226 875	290 512	293 758	302 608	302 212	309 957	312 098	322 445
Jordbruk og skogbruk	5 262	5 380	1 428	1 323	1 221	1 344	1 453	1 362	1 215
Fiske, fangst og akvakultur	3 236	3 624	851	850	848	898	948	931	866
Bergverksdrift	2 569	2 852	654	639	718	692	741	701	795
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	51 728	56 835	12 728	13 261	14 732	13 805	14 186	14 112	16 183
Utvinning av råolje og naturgass	25 944	28 761	6 458	6 550	7 471	6 986	7 174	7 129	8 058
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	25 784	28 074	6 271	6 711	7 261	6 819	7 012	6 982	8 125
Industri	126 195	131 033	31 328	31 828	32 426	32 041	33 256	33 310	34 570
Nærings-, drikkevarer- og tobakksindustri	22 901	23 094	5 627	5 980	5 693	5 486	5 864	6 050	6 146
Tekstil-, beklædnings- og lærvarerindustri	1 595	1 657	380	391	398	415	420	424	424
Trelast- og trevarerindustri, unntatt møbler	5 640	5 764	1 424	1 442	1 407	1 439	1 432	1 486	1 465
Produksjon av papir og papirvarer	2 950	2 918	733	717	737	724	772	685	693
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3 228	3 282	814	798	804	805	827	846	838
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	9 409	10 001	2 362	2 373	2 526	2 534	2 516	2 425	2 525
Produksjon av kjemiske råvarer	4 040	4 387	1 036	1 032	1 103	1 143	1 103	1 037	1 031
Gummivarer- og plastindustri, mineralproduktindustri	7 831	7 999	1 978	1 943	1 948	1 937	2 120	1 994	2 008
Produksjon av metaller	6 528	6 550	1 684	1 674	1 755	1 597	1 603	1 595	1 826
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	35 925	38 269	8 904	9 096	9 340	9 505	9 586	9 838	10 173
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	16 549	17 323	4 069	4 043	4 171	4 111	4 622	4 419	4 729
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4 230	4 191	1 043	1 034	1 124	1 029	1 025	1 013	1 121
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	9 409	9 984	2 310	2 336	2 521	2 459	2 468	2 536	2 622
Elektrisitet-, gass- og varmtvannsforsyning	8 347	9 133	2 098	2 153	2 244	2 269	2 311	2 309	2 368
Vannforsyning, avløp og renovasjon	6 867	7 190	1 751	1 756	1 804	1 826	1 773	1 787	1 872
Bygge- og anleggsvirksomhet	82 880	88 979	20 803	21 304	21 312	22 055	22 545	23 068	23 191
Varehandel og reparasjon av motorvogner	134 624	141 407	33 799	33 643	35 654	34 352	36 286	35 116	36 912
Rørtransport	254	275	66	65	67	67	73	67	68
Utenriks sjøfart	17 841	17 598	4 619	4 590	4 337	4 317	4 545	4 400	4 539
Transport ellers	50 946	53 883	12 965	12 982	13 209	13 238	13 700	13 735	14 180
Post og distribusjonsvirksomhet	7 817	7 729	2 068	1 952	1 934	1 853	1 969	1 973	2 046
Overnattings- og serveringsvirksomhet	22 209	22 848	5 564	5 668	5 489	5 736	5 713	5 910	5 931
Informasjon og kommunikasjon	57 722	61 927	14 620	14 666	15 511	15 405	15 358	15 654	16 521
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	42 320	45 303	10 817	10 753	11 528	11 117	11 309	11 348	11 914
Omsetning og drift av fast eiendom	11 997	12 995	3 077	3 114	3 138	3 225	3 380	3 252	3 335
Boligtjenester	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	69 184	74 099	17 143	17 939	17 971	18 021	18 575	19 532	20 063
Forretningsmessig tjenesteyting	40 021	43 682	10 309	10 193	10 883	10 704	10 974	11 121	12 002
Offentlig administrasjon og forsvar	96 039	100 946	23 691	23 891	24 646	25 106	25 366	25 828	26 019
Undervisning	94 063	97 737	23 687	23 954	23 996	24 216	24 604	24 921	25 146
Helse- og sosialtjenester	194 863	211 454	49 182	49 985	51 668	52 439	53 254	54 093	55 128
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	28 391	29 966	7 266	7 247	7 274	7 485	7 639	7 569	7 579
Fastlands-Norge	1 085 553	1 152 168	273 099	275 841	283 473	284 022	291 154	293 519	301 654

Offentlig forvaltning	347 214	370 417	86 978	88 322	90 560	91 913	93 128	94 815	96 136
Statsforvaltningen	151 856	161 745	38 193	38 435	39 441	40 079	40 659	41 566	41 939
Sivil forvaltning	137 275	146 340	34 621	34 717	35 667	36 243	36 793	37 638	37 976
Forsvar	14 581	15 405	3 572	3 718	3 774	3 836	3 866	3 928	3 963
Kommuneforvaltningen	195 358	208 672	48 785	49 887	51 119	51 834	52 469	53 249	54 197

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2002-2015

Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	Prognoser			
											2012	2013	2014	2015
Realøkonomi														
Konsum i husholdninger mv.	3,1	3,2	5,4	4,4	5,0	5,4	1,8	0,0	3,7	2,4	3,9	4,3	4,6	4,3
Konsum i offentlig forvaltning	3,1	1,3	1,2	1,4	1,9	2,7	2,7	4,3	1,7	1,5	2,3	2,6	2,8	2,5
Bruttoinvestering i fast realkapital	-1,1	0,8	11,1	13,5	9,8	11,4	0,2	-7,5	-5,2	6,4	6,1	4,6	4,7	4,1
Utvinning og rørtransport	-5,4	15,9	10,4	19,2	4,0	6,1	5,2	3,4	-9,0	13,4	12,8	3,6	2,7	2,3
Fastlands-Norge	2,3	-2,9	10,6	12,2	10,5	13,3	-1,3	-13,2	-2,5	8,0	2,1	5,3	5,7	5,0
Næringer	4,0	-11,2	10,6	18,6	15,2	21,9	0,8	-23,1	-0,2	2,6	2,8	4,1	4,5	4,6
Bolig	-0,7	1,8	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,2	-2,2	22,0	3,6	6,7	7,2	4,9
Offentlig forvaltning	1,7	12,5	3,9	2,0	9,7	8,0	4,5	7,4	-7,5	3,0	-1,7	5,7	6,2	6,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	3,0	1,6	5,1	4,9	5,2	6,3	1,4	-1,6	2,0	3,2	3,1	4,0	4,3	4,0
Lagerendring ²	0,2	-0,8	1,6	-0,1	0,9	-0,1	-0,1	-2,1	1,9	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,0
Eksport	-0,3	-0,1	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,2	1,8	-1,4	1,8	0,4	1,1	2,4
Råolje og naturgass	2,4	-0,8	-0,7	-5,0	-6,6	-2,5	-1,0	-2,0	-4,8	-6,2	2,7	-1,0	-1,5	0,3
Tradisjonelle varer	0,8	3,6	3,5	5,3	6,2	9,2	3,2	-8,0	2,5	-0,4	1,4	1,0	2,5	3,4
Import	1,0	1,2	9,7	7,9	9,1	10,0	3,9	-12,5	9,9	3,5	3,5	5,2	5,1	4,9
Tradisjonelle varer	3,0	5,6	12,9	8,0	11,6	8,3	0,2	-11,8	8,1	5,3	3,0	6,4	6,3	6,2
Bruttonasjonalprodukt	1,5	1,0	4,0	2,6	2,5	2,7	0,0	-1,7	0,7	1,4	3,1	2,0	2,6	2,9
Fastlands-Norge	1,4	1,3	4,5	4,4	5,0	5,3	1,5	-1,6	1,9	2,4	3,2	2,8	3,4	3,4
Industri og bergverk	-0,7	2,9	5,1	3,9	2,6	3,5	3,7	-7,4	2,4	2,0	1,2	0,6	1,4	1,4
Arbeidsmarked														
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-0,9	-2,1	1,9	1,5	3,3	4,3	3,5	-2,0	0,8	1,6	2,0	0,8	1,8	1,9
Sysselsatte personer	0,4	-1,2	0,5	1,3	3,5	4,1	3,2	-0,4	-0,1	1,4	2,1	1,4	1,5	1,5
Arbeidstilbud ³	0,7	-0,1	0,3	0,8	1,9	2,5	3,4	0,0	0,5	1,0	2,2	1,8	1,4	1,3
Yrkesandel (nivå) ³	73,5	72,9	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	71,4	71,9	72,1	72,0	71,9
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,3	3,4	3,3	3,2
Priser og lønninger														
Årslønn	5,7	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,7	4,2	4,1	3,9	4,2	4,3
Konsumprisindeksen (KPI)	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,2	1,0	1,3	1,9	2,3
KPI-JAE ⁴	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	0,9	1,3	1,4	1,9	2,3
Eksportpris tradisjonelle varer	-9,2	-0,9	8,5	4,3	11,4	2,5	3,0	-6,2	5,3	6,2	-1,8	0,2	3,0	3,8
Importpris tradisjonelle varer	-7,1	0,0	2,7	0,4	4,1	3,7	4,2	-1,8	-0,6	4,1	-0,8	-1,2	1,3	2,3
Boligpris ⁵	5,0	1,7	10,1	8,2	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	8,0	7,0	6,3	6,9	7,6
Inntekter, renter og valuta														
Husholdningenes disponible realinntekt	8,9	4,6	3,3	7,8	-6,4	6,3	3,9	3,9	3,5	4,2	4,0	4,5	4,0	2,6
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,4	9,0	7,0	9,8	-0,5	0,9	3,5	6,8	6,3	8,2	8,2	8,5	8,1	6,4
Pengemarkedsrente (nivå)	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,9	2,3	2,4	3,1	4,0
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁶	8,5	6,5	4,2	3,9	4,3	5,0	6,8	4,0	3,4	3,6	3,9	3,6	3,9	4,7
Realrente etter skatt (nivå)	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7	2,9	1,1	0,7	0,1	1,3	1,8	1,2	0,9	1,1
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,7	-2,4	-0,5	-0,8	0,3	1,3
NOK per euro (nivå)	7,5	8,0	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,7	8,0	7,8	7,5	7,4	7,4	7,6
Utenriksøkonomi														
Driftsbalansen, mrd. kroner	192,3	195,2	220,6	314,5	357,7	287,4	408,3	254,5	313,6	395,9	422,9	332,1	293,6	307,5
Driftsbalansen i prosent av BNP	13,2	12,3	12,6	16,1	16,4	12,5	16,0	9,7	12,4	14,6	14,6	11,2	9,5	9,4
Utlandet														
Eksportmarkedsindikator	2,3	2,8	7,7	7,1	9,6	5,6	1,2	-10,6	11,0	5,5	1,5	2,5	4,1	5,4
Konsumpris euro-området	2,2	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,7	2,1	1,5	1,7	1,9
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,8	1,4	0,7	0,8	1,4	2,5
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	198	201	255	356	423	422	536	388	484	621	613	545	554	578

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP. ³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Blant annet ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ⁵ Brudd i serien i 2004. ⁶ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, banker t.o.m. 2006, rammelån med pant i bolig fra 2007.

⁷ Positivt fortegn innebærer depresiering. ⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 5. juni er benyttet.

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå

Oslo:

Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo
Telefon: 21 09 00 00
Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:

NO-2225 Kongsvinger
Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no

ISBN 978-82-537-8397-0 (trykt)
ISBN 978-82-537-8398-7 (elektronisk)
ISSN 0800-4110 (trykt)
ISSN 1504-5625 (elektronisk)

Pris (inkl. mva):
Institusjonsabonnement: kr 1 000,- per år
Privatabonnement: kr 540,- per år
Enkeltnummer: kr 170,-

ISBN 978-82-537-8397-0

